BLOCKCHAIN
TÜRKİYE

KRİPTO VARLIKLARIN VERGİ – MUHASEBE VE DENETİM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ RAPORU

ARALIK 2021

Vergi, Muhasebe ve Denetim
Alt Çalışma Grubu

TBV
TÜRKİYE BİLİŞİM VAKFI

ÇALIŞMA GRUBU

KOORDİNATÖR

Tayfun İçten Eczacıbaşı Holding Denetleme Kurulu Üyesi,
(Vergi, Dijital Denetim ve Veri Analitiği) YMM

RAPORTÖRLER

Akın Akbulut KEY Denetim Kurucu Ortağı, YMM
Dr. N. Nilay Dayanç Kuzeyli Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi

ÜYELER

Abdülkadir Kahraman EY Ortak, Vergi
Alphan Göğüş Houbi Bölge Genel Müdürü
Av.Ayça Aktolga Öztürk Btc Turk Başhukuk Müşaviri
Aysu Düz Paribu Hukuk
Bora Oruç Btc Turk Yön. Kurulu Üyesi
Av. Burcu Tümer DL Avukatlık Bürosu
Çağatay Yüce Deloitte Vergi Hizmetleri Ortağı
Deniz Alp Ağaç PwC Finansal Hizmetler, Manager
Ercan Avul Kamu Gözetim Kurumu, Uzman
Ersel Özgür KPMG Audit & Assurance Services, Senior Manager, SMMM
Feyyaz Burak Baysal EY, Associate Partner, Business Consulting
Gökçe Yaşar PwC Denetim Hizmetleri, Direktör
Hakan Erçin KPMG, Kıdemli Denetim Müdürü
Onur Gözüpek Btc Turk, İçerik Üreticisi
Orhan Öztürk PwC Türkiye Denetim Bölümü Şirket Ortağı
Osman Turan Kamu Gözetim Kurumu, Baş Uzman
Oya Yıldırım Paribu Finans
Sevde Seven Kamu Gözetim Kurumu, Uzman
Şükran Uçar KPMG Türkiye Vergi Hizmetleri, Direktör
Talar Gül PwC Denetim Hizmetleri Şirket Ortağı
Tuğba Aytoğu Skala Denetim, Partner, SMMM
Uğur Kaan Dinçsoy Deloitte Türkiye Blockzincir Hizmetleri Lideri
Umurcan Gago PwC Finansal Sektörden Sorumlu Vergi Bölümü Ortağı
Prof. Dr. Ümmihan Aslan Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Muhasebe Denetim Bölümü
Yaman Polat Deloitte Finansal Hizmetler Endüstrisi Lideri, Ortak

BLOCKCHAIN
TÜRKİYE

KRİPTO VARLIKLARIN VERGİ – MUHASEBE VE DENETİM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ RAPORU

ARALIK 2021

Vergi, Muhasebe ve Denetim
Alt Çalışma Grubu

TBV
TÜRKİYE BİLİŞİM VAKFI

SUNUŞ

Türkiye Bilişim Vakfı'nı Mayıs 1995'te kurduğumuzda, kendine çok basit bir misyon belirlemişti; bilgi ve iletişim teknolojilerinin ülkenin verimliliğine katkıda bulunmasını sağlamak. Bugün ister Dördüncü Endüstri Devrimi diyelim, ister bilgi toplumu, gerçek şu ki dünya gittikçe hızlanan bir aşamaya girdi ve bizi de yeni bir düşünme biçimine zorluyor.

Blokzincir, bu yeni düşünce kalıbının en devrimsel sonuçları olacak ürünlerinden biri ve bu teknolojinin anlaşılabilmesi, uygulanabilmesi için, deneyimin kazanılması beklenmeli. Her yeni teknolojide olduğu gibi, blokzincirde de konseptlerle başlayan deneysel süreçlerin pilot aşamalarına, bunların da nihai ürüne dönüşmesi gerekiyor. Blokzinciri diğer teknolojilerden ayıran en temel özellik ise beraberinde getirdiği sektörler arası konsorsiyumlar, platformlar gibi ortamlarda "birlikte çalışma" ihtiyacı. Yeni bir düşünce kalıbı olarak blokzincir, ekosistemlerin önemini artırırken, teker teker şirketler ve onların ürünlerinden ziyade, bir arada değer yaratmayı başarabilen ekosistemleri ön plana çıkarıyor.

Bu sebepten, Türkiye Bilişim Vakfı olarak 8 Haziran 2018 tarihinde bir adım attık. Blokzincir teknolojisinin Türkiye'de yaygınlaşması, bilinirliği ve kullanımının artırılması, faydalarının araştırılması ve stratejik önceliklerinin saptanması gibi temel hedeflerle, Blockchain Türkiye Platformu'nu (BCTR'yi) hayata geçirdik. Blockchain Türkiye Platformu (BCTR), Türkiye'de sürdürülebilir blokzincir ekosistemi oluşturarak, bu teknoloji ile yeni dönem iş yapış biçimlerinin önündeki zorlukların giderilmesine yönelik bir paylaşım platformu.

Umuyorum ki dünya, buhar makinesinin icadından bu yana alıştığımız "önce üret, sonra sat" iş modelinden, "birlikte üret, sat ve tüket" (Co-create & Prosume) kavramlarına doğru yolculuğa çıkarken, bu platformun ve ürettiği çalışmaların ülkemize bir faydası dokunsun.

Faruk Eczacıbaşı

Blockchain Türkiye
Yürütme Kurulu Başkanı

Türkiye Bilişim Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı

ÖNSÖZ

Blokzincir teknolojisinin devrimsel sonuçlarından biri şüphesiz para ve varlık kavramlarının yeniden yorumlanması oldu ve kripto varlıklar yeni bir varlık türü olarak karşımıza çıktı. Geleneksel varlık kavramı vergi, muhasebe ve denetim yönünden ne kadar regüle olsa da merkeziyetsiz ve kimliksiz blokzincir yapısı bu kripto varlıkların mevcut ve alışıldık usullerle yönetilmesini zorlaştırıyor.

Kripto varlıklar bakımından ilk etapta karşılaşılan en büyük zorluk mevcut sistem içerisinde hukuki tanımının yapılması oldu. Türkiye'deki durumuna bakıldığında kripto varlıkların mali idare ve vergi mevzuatı bakımından "gayri maddi varlık" olarak tanımlanmasının muhtemel olduğu görülüyor. Ancak doğası ve potansiyeli gereği yerleşik düzenlemelerin ötesinde kalan kripto varlıkların küresel anlamda muhasebe, vergi ve denetim süreçlerine dair yeni açılımları ve bakış açılarını beraberinde getireceğini söylemek yanlış olmaz.

Mevcut düzenlemelere getirilecek revizyonlar ya da uzun vadede yeni bir varlık grubunun tanımlanması ve yepyeni yaklaşımların geliştirilmesi bu yeni açılımların konusunu oluşturacağa benziyor.

Bu rapor ile kripto varlıkların vergi mevzuatı bakımından hukuki konumuna dair incelemeler yapmayı ve dünyadaki kripto varlık vergi uygulamalarına ilişkin örneklere yer vererek bu konuda devam eden tartışmalara diğer ülkeler ve Türkiye perspektifinden katkıda bulunmayı hedefledik. Bu motivasyonla ortaya çıkan Kripto Varlıkların Vergi, Muhasebe ve Denetim Yönünden İncelenmesi Raporu bilgi çağının gerektirdiği çok disiplinli yetkinliğin gerekleri uyarınca farklı disiplinlerden uzman kişi ve kurumların değerli katkılarıyla hazırlanmış olup, siz değerli okuyuculara sunmaktan mutluluk duyduğumuz bir çalışma olmuştur. Emeği geçen herkese bir kez daha teşekkürler.

Av. Dr. Çiğdem Ayözger Öngün

Blockchain Türkiye
Yürütme Kurulu Üyesi

İçindekiler

YÖNETİCİ ÖZETİ 01
GİRİŞ 03
BÖLÜM 1 : GENEL KAVRAMLAR VE TANIMLARI 05

1. Para Kavramı 06
1.1. Paranın Türleri 06
1.1.1. Merkezi / Geleneksel Paralar – Merkezi Olmayan/Kripto Paralar 06
1.1.2. Sanal Para ve Fiat Para Ayrımı 06
1.1.3. Merkez Bankası Dijital Paraları 08

2. Kripto Varlık Kavramı, Hukukiliği, Hukuki Niteliği Tanımı ve Türleri 08
2.1. Kripto Varlık Kavramı 09
2.2. Kripto Varlıkların Hukukiliği 09
2.3. Kripto Varlıkların Hukuki Niteliği 09
2.4. Kripto Varlıkların Tanımı 10
2.5. Kripto Varlık Türleri 10
2.5.1. Coinler 11
2.5.1.1. Bitcoin 11
2.5.1.2. Altcoin 11
2.5.1.3. Stablecoin 11
2.5.2. Token 11
2.5.2.1. Ödeme Tokenları 12
2.5.2.2. Hizmet Tokenları 12
2.5.2.3. Menkul Kıymet Tokenları 12
2.5.2.4. Hibrid Tokenlar 12
2.5.2.5. NFT 12
2.5.3. Çatallanma (Forking) 12
2.5.4. Hediye Coin (Airdop) 13
2.6. Kripto Varlıklardan Türeyen Bir Sektör: DiFi 13

BÖLÜM 2 : KRİPTO VARLIKLARDA TARAFLAR 15

1. Doğrulama Sağlayanlar (Konsensüs Mekanizmaları) 16
1.1. İş İspatı (proof of work) Sağlayanlar (Madenciler) 16
1.2. Hisse İspatı (proof of stake) Sağlayanlar (Forger / Staker) 16
1.3. Diğer Konsensüs Mekanizmaları 16

2. Kripto Varlık İhraç Edenler 16

3. Kripto Varlık Alım/Satımına Aracılık Edenler 17
3.1. Dünyadaki İşleyişleri ve Hukuki Yapıları 17
3.2. Kripto Varlık Platformlarının Türkiye'deki İşleyişleri ve Hukuki Yapıları 18

4. Kripto Para Alım Satım Platformlarının Vergisel Yükümlülükleri 20

5. Kripto Varlık Borç Alan ve Verenler (Merkezi Olmayan Finans - Decentralized Finance -DEFI -) 21

6. Aracısız Kripto Varlık Alım Satım Faaliyeti 21

BÖLÜM 3 : KRİPTO VARLIKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ 23

1. Giriş 24

2. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Çerçevesinde Kripto Varlıkların Raporlanması 24

2.1. Kavramsal Çerçeve Uyarınca Tanımlar ve Muhasebeleştirme Kriterleri 24
2.2. Elde Bulunduran Açısından Kripto Varlıkların TFRS'ler Kapsamında Değerlendirilmesi 26
2.2.1. Kripto Varlıkların TMS 38 Kapsamında Maddi Olmayan Duran Varlık Olarak Muhasebeleştirilmesi 27
2.2.2. Kripto Varlıkların UFRS 5 / TFRS 5 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi 30
2.2.3. Kripto Varlıkların UMS 2 / TMS 2 Kapsamında Stok Olarak Muhasebeleştirilmesi 31
2.2.4. Ön Ödeme Varlığı Niteliğindeki Hizmet Token'larının Ön Ödeme Varlığı Olarak Muhasebeleştirilmesi 32
2.2.5. Kripto Varlıkların UMS 32 / TMS 32 ve UFRS 9 / TFRS 9 Kapsamında Finansal Araç Olarak Muhasebeleştirilmesi 32
2.2.5.1. Finansal Varlık 32
2.2.5.2. Finansal Borç 33
2.2.6. Kripto Varlıkların UFRS/TFRS'ler Kapsamında Gerçeğe Uygun Değerinin Tespiti 33
2.2.6.1. UFRS 13 / TFRS 13'ün Gerçeğe Uygun Değer Hiyerarşisi 33
2.2.6.2. Kripto Varlığın (KV) Değerlemesini Belirlemek için Önerilen Yaklaşım 34
2.2.6.2.1. Seviye 1 ve Seviye 2'nin Uygulanabilirliği 34
2.2.6.2.2. Verinin Güvenilirliği 35
2.2.6.2.3. İkili Alım/Satım 35
2.2.6.3. Seviye 3: Aktif Piyasanın Olmadığı Durumlarda Değerleme 37
2.2.6.3.1. Genel Olarak 37
2.2.6.3.2. Değerleme Tekniklerinin Kalibrasyonu 38
2.2.6.4. Kripto Varlıkların Değerlemesi 38
2.2.6.4.1. Kripto Varlıkların Değerleme Metodolojileri 39
2.2.6.5. Açıklamalar 43

3. Kripto Varlıkların VUK'a Göre Değerlemesi 43

3.1. Giriş 43
3.2. Kripto Varlıkların İtibari Para Olarak Kabul Edilmesi 43
3.3. Kripto Varlıkların Yabancı Para Olarak Kabul Edilmesi 44
3.4. Kripto Varlıkların Menkul Kıymet Sayılması Durumu 44
3.5. Kripto Varlıkların Emtia Sayılması Durumu 45
3.6. Kripto Varlıkların Maddi Olmayan Duran Varlık Sayılması Durumu 46
3.7. Kripto Varlıklarla İlgili VUK'da Bir Düzenleme Yapılmaması Durumu 46

4. Sonuç ve Öneriler 47

BÖLÜM 4 : KRİPTO VARLIKLARIN VERGİLENDİRİLMESİ 49

1. Dünya'da Kripto Varlıkların Vergilendirilmesi Üzerine Yapılan Çalışmalar 50

2. Dünyadaki Kripto Varlık Vergi Uygulamalarına İlişkin Durum- OECD Ülkelerinde Kripto Varlıklarda Vergileme 50

2.1. Gelir Vergilemesi 50
2.1.1. Kripto Para Tanımı 50
2.1.2. Kripto Varlıklarda Vergiyi Doğuran Olay 51
2.2. Katma Değer Vergisi ("KDV") 53
2.3. OECD Raporu Genel Değerlendirme 54

3. Türk Vergi Sistemi Açısından Kripto Varlıkların Vergilendirilmesi 54

3.1. Kriptoparaların "Para" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme 55
3.2. Kripto Varlıkların "Menkul Kıymet" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme 55
3.3. Kripto Varlıkların "Emtia" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme 55
3.4. Kriptoparaların "Dijital Nitelikli Gayri Maddi Hak" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme 55

4. Kripto Varlıkların Sınıflandırılması 55

5. Kripto Varlıklarla İlgili Faaliyetler 56

6. Kripto Varlık İşlemlerinde Vergiyi Doğuran Olay 57

6.1. Halka Arz/ihraç, Forging ve Airdrop 57
6.1.1. Madencilik Faaliyeti (mining) 58
6.1.2. Kripto Paraların Çatallanması (Kripto Para Altyapısını Oluşturan Protokolün Değiştirilmesi) Neticesinde Yeni Kripto Para Doğması 60
6.1.3. Kripto Paraların Elden Çıkarılması 60
6.1.4. Kripto Paraların Sair Suretlerle Elden Çıkarılması 62
6.1.5. Kripto Paraların Ödünç İşlemlerine Konu Edilmesi (DiFi) 64
6.1.6. Kripto Paralarla İlgili Diğer Hizmetler (Aracılık ve Cüzdan Hizmetleri) 64
6.1.7. Kripto Varlık Faaliyetlerinde Vergiyi Doğuran Olay Hakkında Genel Özet 65
6.2. Kurumlar Vergisi Kanunu Yönünden 66
6.3. Gelir Vergisi Kanunu Yönünden 67
6.3.1. Mevcut/Olası Durum 67
6.3.2. Kripto Paraların Gayri Maddi Varlık Olarak Sınıflandırılması Durumunda Mevcut Vergi Uygulamalarında Yaşanacak Problemler 67
6.3.3. Vergileme Yöntemi Olarak "Stopaj" Usulünün Sınırlılıkları 69
6.3.4. Vergileme Yöntemi Olarak "Beyan" Usulü 70
6.4. KDV Kanunu Yönünden 71
6.5. Kripto Varlıkların GVK, KVK ve KDVK Yönünden Vergilendirilmelerine İlişkin Öneriler 71
6.6. Diğer Vergiler Yönünden Durum 73
6.6.1. Veraset ve İntikal Vergisi 73
6.6.2. Damga Vergisi 74
6.6.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi 74
6.6.4. Kripto Varlık Vergilemesinde " İşlem Vergisi" Alternatif Olabilir Mi? 75

7. Genel Değerlendirme 77

BÖLÜM 5 : KRİPTO VARLIK ALIM SATIM PLATFORMLARININ / İŞLETMELERİNİN VEYA KRİPTO VARLIK BULUNDURAN PLATFORMLARIN / İŞLETMELERİN DENETİMİ 50

1. Bilgi Sistemleri ve İş Süreçlerinin Denetimi 50

1.1. Genel Olarak 82
1.2. Ağ Güvenliğine İlişkin Risk ve Kontroller 83
1.3. Genel Bilgisayar Kontrol Alanları 83
1.4. Kripto Varlık Aktivitesine Özgü Bilgisayar Kontrolleri 83
1.5. Bilgi Teknolojileri ve Kripto Varlık Ekosistemi Üzerindeki Risklere Göre Oluşturulmuş Örnek Kontroller 83
1.5.1. Blokzincirin Güvenilirliği Riski ve Örnek Kontrolleri 83
1.5.2. Akıllı Kontratlara Özgü Riskler ve Örnek Kontrolleri 84
1.5.3. Merkezi Olmayan Uygulama (Dapp), Web ve Mobil Uygulama Güvenliği Riskleri ve Örnek Kontrolleri 84
1.5.4. Sıcak Cüzdan Erişim Güvenliği Riski ve Örnek Kontrolleri 85
1.5.5. Soğuk Cüzdan Erişim Güvenliği Risk ve Örnek Kontrolleri 85

2. İç Denetim 86

2.1. Kripto Varlık Barındıran İşletmelerin Finansal Raporlarını Etkileyen İş Süreçleri ve İç Kontrol Ortamının Değerlendirilmesi 86
2.2. Kripto Varlıkları Olan Veya Kripto Varlıklar İle İşlem Yapan Bir İşletmede İç Denetim 88
2.3. Kripto Varlıklar ile lgili İç Kontrol Ortamının Değerlendirilmesi 88

3. Kripto Varlıkları Olan veya Kripto Varlıklar ile İşlem Yapan İşletmelerin Bağımsız Denetimi 90

3.1. Genel Olarak 90
3.2. Bağımsız Denetim 90
3.2.1. Denetimin Amacı 90
3.2.2. Denetim Planlaması 90
3.2.3. Denetimin Kapsamı, Hesaplara İlişkin Olası Maddi Yanlışlık Riskleri ve Bunlara İlişkin Kontrol Noktaları 91
3.2.4. Örnek: Kritik Dereceli Önemli Yanlışlık Riskleri ve Bu Risklere İlişkin Kontroller 91

4. Mevzuatsal Gereklilikler, Uygulama Örnekleri ve Öneriler 93

4.1. Kripto Varlık Ekosistemi İçinde Oluşan Riskler – Kripto Paralar 93
4.1.1. Güçlü Noktaları 93
4.1.2. Zayıf Noktaları 93
4.2. Dünyadaki Mevzuat Uygulama Örnekleri 94
4.3. Öneriler 97

BÖLÜM 6 : GENEL DEĞERLENDİRME 99

EKLER 107 107
EK : 1 Kripto Varlık Alım Satım Platformlarının Vergisel Yükümlülükleri 107
EK : 2 Dünyadaki Kripto Varlık Vergi Uygulamalarına İlişkin Örnekler 115

YÖNETİCİ ÖZETİ

Blockchain teknolojisiyle yeni bir dünyaya doğru gidiyoruz.

Blockchain teknolojisinin bugün için bile ilk evrelerinde olduğu ve sunacağı umut vaadeden uygulamala alanlarının bizleri beklediğini söyleyebiliriz. Blockchain teknolojisi dijital para birimlerinin ve finansal varlıkların çok daha ötesinde potansiyel olarak sınırsız bir uygulama alanına sahip.

Blockchain'in de ortaya çıkışına neden olan ve Blockchain'in uygulama alanlarından yalnızca bir tanesini oluşturan ilk kripto para uygulaması "Bitcoin", 2009 yılından günümüze 12 yılı aşkın süredir, matematiksel algoritmalar üzerinden mevcudiyetini koruyarak, bu teknoloji için de en önemli referans kaynağı konumundadır. Günümüzde dünyada 9 binli sayıları bulan kripto varlıkların büyük çoğunluğu yatırımcılar yönünden sınırlı talep görse de 500 civarındaki kısmı kripto varlık alım satım platformlarında listelenmiş durumdadır.

Pandemi sürecinde dünyanın artan dijitalleşme hızı, alışverişlerin büyük oranda dijital ortama kayması, ülkelerin pandemi nedeniyle vermek zorunda kaldıkları ve eskileriyle mukayese kabul etmez sosyal destekleri ve bunun getirdiği parasal genişlemeler, dünyada servetin korunması, el değiştirmesi ve yeni finansman modelleri bakımından kripto varlıkların -henüz sınırlı da olsa- bir seçenek olarak ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir.

Kripto varlıkların değerinin fiat paralar ile benzer olmayan değişkenliği, o anki arz ve talebe göre sınırsız artış ve azalışları, bir grup yatırımcılar için yüksek kazançlar sağlarken bir kısım yatırımcılar yönünden de önemli kayıplara neden olabilmektedir. Ülkelerin mali otoriteleri de uzun zamandır bu ekosistemin ne şekilde regüle edilmesi gerektiği, kazançların ve yapılan işlemlerin nasıl vergilendirilmesi gerektiği yönünde çalışmalar yapmaktadırlar. Blockchain teknolojisinin felsefesi gereği ortaya çıkan merkeziyetsiz ve kimliksiz yapı, bu yöndeki çalışmaların da alışıldık usullerle yönetilmesine imkan vermemektedir. Bu noktada ülkelerin özellikle kripto varlık platformlarını regüle etme ve işlemlerin olabildiğince bu platformlar üzerinden yapılmasına ilişkin yönlendirmeleri bu belirsizlikleri aşmak amacı da taşımaktadır. Para piyasasının kripto varlıklara ilişkin borçlanma (DeFi) araçları üzerindeki çalışmaları, sermaye piyasalarının kripto varlık fonları vb. enstürmanlar çıkartma çabaları vd. durumlar bu alanın önümüzdeki dönemlerde de dünya ekonomik gündeminde yer bulacağına ilişkin işaretler olarak gözükmektedir.

Bu süreçler devam ederken henüz yanıt bulunmaya çalışılan konuların başında kanuni düzenlemeler yönünden kripto varlıkların hukuki niteliğinin ne şekilde belirleneceği gelmektedir. Bunun dışında bu varlıkların işletme kayıtlarında hangi hesaplarda ne şekilde izleneceği, vergi kanunlarında hangi gelir unsuru kapsamında vergiye tabi olacağı gibi çok fazla cevaplanması gereken soru bulunmaktadır. Diğer taraftan, gerek bu varlıklara sahip işletmelerin bağımsız denetimleri, gerekse de mali idarelerin denetimlerini nasıl yapabilecekleri de üzerinde konuşulan konulardandır.

Görülen odur ki "Blockchain" teknolojisiyle hayatımıza giren "kripto varlıklar", muhasebeleştirme, vergileme ve denetim alanlarında da ezberlerimizi bozan, yeni anlayışlara ve bakış açılarına ihtiyaç gösteren bir süreç içinde her geçen gün gelişmekte ve değişmektedir.

Raporumuzda bu konular yurtdışı uygulamalar, uluslararası kuruluş raporları, normatif ve pozitif açıdan ele alınmış, dünya ülkelerinin konuya ilişkin arayışlarından kaynaklı düzenleme farklılıkları da göz önünde bulundurularak, konuya ilişkin daha orta ve uzun vadeli stratejiler bakımından etkin olabilecek öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede ulaşılan sonuçlar ve önerilerimiz, ilgili bölümlerin sonunda detaylı bir şekilde belirtilmekle birlikte, Raporumuzun "V –Genel Değerlendirme" bölümünde de geniş bir şekilde özetlenmiştir.

Konunun idare nezdinde; ekosistemin tüm taraflarıyla görüşmeler içinde, dünyadaki gelişmeler ve çalışmalara iştirak edilerek, konuya odaklı departmanlar ve kadrolar oluşturarak, stratejik planlamalar yaparak, orta-uzun vadeli çalışmalar şeklinde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

Etkilerinin internet kadar yıkıcı ve dönüştürücü olacağı ifade edilen blockchain teknolojisine hukuki ve teknik adaptasyonun ülkelerin gelişmişlikleri açısından belirleyici olacağına inanılmaktadır. Kripto varlıklar ile finans dünyasını, blockchain teknolojisi ile de tüm dünya ekonomisini etkilemesi muhtemel bu gelişmelere gereken önem ve hassasiyetin gösterilmesi ülke menfaatleri bakımında kritik önemdedir.

Saygılarımızla,

GİRİŞ

Blokzincir teknolojisinde kendini ispatlamaya başlayan kripto varlıklar yavaş yavaş finans dünyasında önemli bir enstrüman olmaya başladı. Blockchain Türkiye Platformu (BCTR) olarak olarak bu gelişmeyi önemli bir Rapor ile daha önce sizlerle paylaşmıştık. Raporumuzda bu konuda Ülkemizde ve Dünyada olup bitenler ile hukuki, vergisel, muhasebesel ve denetim alanlarındaki tartışmaları ele almıştık.

Bu raporumuz ise önceki raporumuzun Ülkemizin önde gelen uzmanları, yöneticileri ve kurumları ile yeniden ele alınmasıyla oluştu. Raporumuzda kripto varlıkların Dünya uygulamaları, sektörün bundan sonra izleyeceği yol, hukuksal, vergisel, muhasebesel ve denetim alanında bu ekonomide yer alacaklar ve kamu otoritelerine ip uçları vermek amaçlanıyor. Böylece yapılacak düzenlemelerle (regülasyonlar) hem Dünya'ya örnek olması hem de Ülkemize önemli bir fırsat kapısının önü açılmaya çalışılıyor.

Hukuki gereklilik konusunda; kripto varlıkların statüsünün belirlenmesi, bunların tabi olacağı hukuk kurallarının tanımlanması, merkeziyetsiz finans uygulamalarının hukuki altyapısının oluşturulması, kripto varlıklarla yapılan işlemlere taraf olanların (kripto varlık ihraç edenler, aracılığını yapanlar, kripto varlık borsaları, kripto varlık platformlarının kurumsal yatırımcılar vb.) tabi olacağı düzenlemelerin, platformlarda yapılan işlemlerin tabi olacağı kuralların belirlenmesi gibi hususların düzenlenmesi elzemdir. Bu çerçevede Raporumuzda çeşitli ülke uygulamaları da ortaya konmak suretiyle bu konuların ana hatları çizilmeye çalışılmıştır.

Muhasebeleştirme konusunda; Raporumuzda kripto varlıklar geneli itibariyle açıklanarak, bu varlıkların muhasebeleştirilmesi kısmında uluslararası muhasebe ve raporlama standartları ve Vergi Kanunlarımız kapsamındaki vergi esaslı kayıtlar bakımından ayrı ayrı detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları açısından kripto varlıklar net tanımlanmadığı için açık olarak herhangi bir standardın kapsamında değerlendirilemeyeceğinden kripto varlıkların elde tutulma amacına göre hangi standart kapsamında nasıl ele alınabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda kripto varlıklar özelliği de dikkate alınarak finansal araç, satılmak üzere elde tutulan duran varlık, maddi olmayan duran varlık, alım satımı yapılan emtia veya ön ödeme varlığı kapsamında değerlendirilmiştir.

Vergileme konusunda kripto varlıkların, gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV, damga vergisi ve veraset ve intikal vergisi karşısındaki durumunun çeşitli ülke uygulamaları karşısındaki durumu anlatılmış, çeşitli varsayımlar altında Türkiye'de nasıl bir vergileme rejimi çizilebilir konusu tartışılmıştır. Ülkemizde kripto varlık yatırımlarının önemli bir kısmının gerçek kişiler tarafından yapıldığı dikkate alındığında, özellikle gelir vergilemesi açısından büyük zorluklarla karşılaşılabileceği değerlendirilmiştir. Gelir vergilemesi konusunda ülke örneklerinden de yararlanılarak çeşitli öneriler getirilmiş, yine vergilendirme konusunda, gelir vergisine alternatif olarak işlem vergisinin uygulanabilirliği konusu tartışılmıştır.

Denetim konusunda ise yaklaşımımız, kripto varlıkların sahipliği ve bu alanda yoğun işlem yapan işletmelerle, bu varlıkların alım satım platformu olan kuruluşlar, kripto varlıklar üzerinden kredi alıp veren kurumlar vd. işletmelerin bağımsız denetimlerinin nasıl yapılabileceği konusunda mevcut düzenlemeler haricinde bir kısım düzenlemelere ihtiyaç bulunduğu şeklindedir. Konunun dijital teknoloji esaslı olması BT yönünden denetimleri de daha yoğunlukla içerme gereği yaratmaktadır. Dünya'da da bu konulardaki bağımsız denetim uygulamaları bir kısım belirsizlikleri de içermektedir. Raporumuzun V. Bölümünde bu vb. hususlar detaylı olarak ele alınmış bulunmaktadır.

BÖLÜM: 1
GENEL KAVRAMLAR VE TANIMLARI

1. PARA KAVRAMI

Para, "niteliği bakımından ortak bir değer algısı ve kabulü" olarak tanımlanabilir[1]. Para, mal ve hizmetlerin değişiminde kullanılan en yaygın araçtır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre ise para, "devletçe basılan, üzerinde değeri yazılı kağıt veya metalden ödeme aracı, nakit" olarak tanımlanmaktadır. Ekonomi literatüründe para, bir hesap birimi ya da değişim ölçüsü olarak değerlendirilmektedir. Para bir ortak payda özelliği taşıyarak, tüm mal ve hizmetlerin değişim değerini belirlemektedir. Avrupa Merkez Bankası'na göre de, bir araç, eğer yokluğunda toplumsal olarak faydalı ticareti engelliyorsa para olarak tanımlanabilecektir[2].

Paranın gelişim sürecindeki ilk adımını malların ve hizmetlerin karşılıklı faydaya dayalı değişimi anlamına gelen trampa oluşturmuştur. Trampanın yetersiz kalması üzerine, trampanın yarattığı kısıtlamaların önüne geçebilmek için herkes tarafından kabul edilen, değerli ve bu nedenle değişim aracı olarak kullanımı elverişli araçlar olarak tütün, deniz kabuğu, tahıl gibi "mal para" olarak değerlendirilen birtakım mallar kullanılmıştır. Paranın gelişim sürecinde bir sonraki adımı ise madeni paralar oluşturmuştur. Değerli madenler; parçalara ayrılabilmesi, kolayca muhafaza edilebilmeleri ve bakım gerektirmemeleri özellikleri sebebiyle mal paraları geride bırakmıştır. Toplumlar geliştikçe, dolaşımda olan altın ve gümüş yetersiz kalmış ve ilk olarak altın sertifikaları olarak karşımıza çıkan kâğıt paralar kullanılmaya başlanmıştır. Altın karşılığı olan değerli kâğıtlardan sonra altın karşılığı olmayan güvene dayalı itibari paralar ve son olarak da teknolojik gelişmeler neticesinde finansal sistemde yaşanan değişiklikler sonucunda dijital paralar, sanal paralar ve kripto paraların kullanım alanı oluşmuştur.

Paranın dört temel fonksiyonu bulunduğu kabul edilmektedir. İlk olarak, para bir değişim aracıdır; mal ve hizmet değiş tokuşu para aracılığı ile gerçekleştirilir. İkinci olarak, para bir hesap ve değer birimidir. Bu özelliğine bağlı olarak mal ve hizmetlerin daha kolay değişimini sağlar. Üçüncü olarak, para bir tasarruf aracıdır; sermaye birikimi ve yatırım aracı olma niteliği gösterir. Dördüncü olarak da para bir iktisat politikası aracı olarak, para arzı ve faiz oranı kontrolüyle iktisat politikalarının yönetilmesini sağlar.

1.1. Paranın Türleri

1.1.1. Merkezi / Geleneksel Paralar – Merkezi Olmayan/Kripto Paralar

Para birimleri kendi içinde merkezi ve merkezi olmayan olarak ikiye ayrılmaktadır. Finansal Suçları Önleme Otoritesi (FinCEN) merkezi paraları, merkez bankasına benzer merkezi bir saklamacı kuruluşa ve merkezi bir yöneticiye sahip paralar olarak tanımlamaktadır. Bu merkezi otoriteler, parayı ihraç etmek ve işlemlerin kaydedildiği defter-i kebiri tutmak suretiyle sistemi kontrol etmektedir.
Merkezi olmayan paralarda ise, merkezi bir saklamacı kuruluş ve merkezi yönetici bulunmamaktadır. Bunun yerine paranın katılımcılar arasında herhangi bir aracı olmadan transfer edilmesine olanak tanıyan bir yapı mevcuttur. Merkez bankasının yerini, sistemin işleyişini yöneten ve sistem katılımcılarının işlemleri doğrulanmasını sağlayan iç protokoller almıştır. Merkezi olmayanlardan, doğrulama sistemi olarak şifre bilimi kullananlara da kripto para adı verilmektedir. Kripto para kavramı, temel olarak dijital dünyada güvenlik ihtiyacının çözümü için şifrelemenin kullanıldığı dijital kayıtları ifade etmektedir. Kullanılan şifreleme yöntemlerinin sağladığı güvenlik kapsamında dijital paranın taklit edilmesi, izinsiz kullanılması ve kural dışı bir şekilde oluşturulması mümkün olmamaktadır.

1.1.2. Sanal Para ve Fiat Para Ayrımı

Sanal para, ödemelerin işlenmesine yardımcı olan bir teknolojidir. Sanal para birimi kullanıcıdan kullanıcıya aktarılabilir. Cüzdan veya bulut gibi çeşitli cihazlarda saklanabilir. Sanal para birimi takas edilebilir. Sanal para, dijital para veya elektronik para birimidir.

Bu para birimi herhangi bir banka veya kamu otoritesi tarafından düzenlenmez. Bu nedenle, herhangi bir geleneksel para birimi ile ilgisi yoktur. Geliştiriciler sanal parayı düzenler ve kontrol eder. Geliştirilen her sanal para biriminin kendine özgü bir algoritması vardır. Kullanılan blokzincir teknolojisi bu para birimini oluşturur.

[1] *A. Usta, Blokzincir 101, s.39.*

[2] *European Central Bank "Money and Payments: A Modern Perspective", Cornelia Holthausen and Cyril Monnet, June 2002, Working Paper Series No:245, s.14 https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp245.pdf?c556730a65725839895a991151c878b9 (Erişim tarihi: 24.06.2021)*

Fiat para ya da itibari para, altın veya gümüş gibi fiziksel bir emtia tarafından değil, bir devlet tarafından desteklenen para birimidir.

Fiat paranın değeri, emtia parası için olduğu gibi, onu destekleyen bir metanın değerinden ziyade, arz ve talep ile ihraç eden devlet istikrarı arasındaki ilişkiden kaynaklanır.

Fiat paranın güvencesi, parayı basmaya yetkili olan, arkasındaki devletin kendisidir. Fiat paranın altın, gümüş gibi madenler bakımından karşılığı bulunmamaktadır. Modern kâğıt para birimlerinin çoğu ABD doları, Euro ve diğer büyük küresel para birimleri de dahil olmak üzere hepsi fiat para birimleridir. Fiat paralar kanunla yürürlüğe girerler. Devletlerin fiat para üzerinde tam bir kontrolü vardır. İstedikleri zaman paranın değeri artırıp azaltma imkânları bulunmaktadır.

Bu temel açıklamalardan sonra, aşağıda (Tablo 1) Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yapmış olduğu genel sınıflandırmaya bakılacak olursa, dijital olarak bir değeri temsil eden varlıklar dijital para birimi olarak adlandırılmaktadır. Dijital para birimlerinden itibari para cinsinden tanımlananlara e-para ve Paypal örnek gösterilebilir. İtibari para cinsinden tanımlanmayanlara sanal para birimleri adı verilmektedir. Sanal para birimleri içinde dış dünyayla bağlantısına göre çevrilebilen ve online oyun paraları gibi çevrilemeyen çeşitler mevcuttur. Çevrilebilen para birimleri kendi içinde merkezi ve merkezi olmayan olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkezi olmayanlardan, doğrulama sistemi olarak şifre bilimi kullananlara da kripto para adı verilmektedir.

Bu ayrım çerçevesinde, kripto varlıkların en genel anlamda dijital para birimleri kapsamında değerlendirileceğini, bununla birlikte merkeziyetsiz ve dönüştürülebilir olması sebebiyle yine bir dijital para birimi olan diğer sanal para birimlerinden ayrıldığını görürüz.

Sanal para birimleri bir değerin dijital temsilidir. Bu anlamda dijital para birimleri kategorisine girerler ancak elektronik para gibi diğer dijital para birimlerinden ayrıldıkları yanlar da vardır. Elektronik paralar, aynı zamanda fiat paralar için bir dijital ödeme mekanizmasıdır. Sanal paralar ise fiat para birimi cinsinden ifade edilmezler, kendine özgü birimleri vardır.

Sanal para birimlerinin iki temel özelliği vardır: kişiler arasında değişiminin yapılabilmesi için bir değeri dijital olarak temsil etmesi ve dağıtık defter teknolojisi gibi temelinde yatan bir ödeme ve anlaşma mekanizması olması.

Sanal para birimlerinin hepsi dönüştürülebilir değildir. Örneğin oyunlardaki coinler dönüştürülemez; bunların gerçek hayatta bir karşılığı yoktur. Kripto para birimleri ise dönüştürülebilir, dolayısıyla dönüştürülebilir para birimleri kategorisinde değerlendirilir.

Sanal para birimleri merkezi, merkeziyetsiz veya hybrid modellerde çalışabilir ancak kripto para birimleri bunlar içinde merkeziyetsiz modelde çalışan kategoride yer alır.

Tablo 1: Kripto para biriminin, dijital para birimleri içerisindeki görünümü

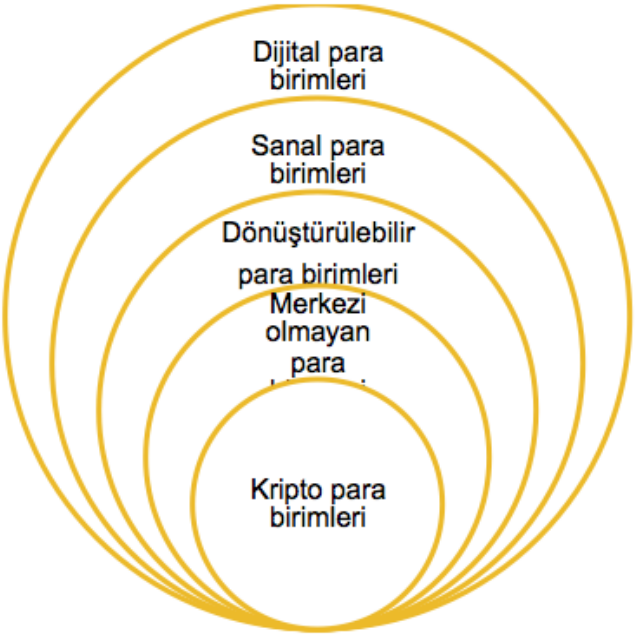

Kaynak: IMF[3]

[3] *https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1603.pdf (Erişim Tarihi: 23.06.2021)*

1.1.3. Merkez Bankası Dijital Paraları

Merkez bankaları, kripto varlıkları kendi para politikaları ve para arz tekeli kapsamında tehdit olarak değerlendirebilir. Türkiye dahil olmak üzere ülkelerin merkez bankaları kripto varlıkları tanımlamaya ve regüle etmeye çalışan ilk kurum olmuştur. Cambridge Üniversitesi'nde (Cambridge Centre for Alternative Finance, 2019) yapılan bir analizde, merkez bankaları kripto varlıklarla ilgili açıklama yapan ilk kamu idaresi olmuştur. Maliye bakanlıkları, finansal denetim otoriteleri ve vergi idareleri bu sırayı takip etmiştir.

Bazı ülkeler kendi sanal paralarını ihraç etmek için çalışmalar yapmaktadır. Bu çaba stablecoinlerin gelişimi ile hızlanmıştır. Bunlar merkez bankası dijital parası olarak adlandırılmaktadır (MBDP).

MBDP genel olarak, nakit para ve banka mevduatı ile birlikte bulunan ve onların yerine geçmeyen ve bir merkezi kamu otoritesi tarafından ihraç edilen para biriminin dijital hali olarak tanımlanabilir (OECD). MBDP, ihraç edildiği ülkenin para birimi olarak adlandırılabilir ve fiziki karşılığı ile aynı değeri taşıyacağı kararlaştırılmış olabilir.

Uluslararası Ödemeler Bankası'na göre, MBDP, Merkez Bankası sorumluluğunu gösteren, mevcut hesap biriminde adlandırılan, değişim aracı olan ve bir değer ihtiva eden "paranın yeni hali" olarak değerlendirilmektedir (Bank for International Settlements, 2018). İngiltere Bankası ise, MBDP'yi ödemelerin yapılmasında veya değerin saklanmasında kullanılabilecek olan merkez bankasının her türlü elektronik ve fiat parası olarak tanımlamıştır.

2. KRİPTO VARLIK KAVRAMI, HUKUKİLİĞİ, HUKUKİ NİTELİĞİ, TANIMI VE TÜRLERİ

2.1. Kripto Varlık Kavramı

Kripto varlık kavramı, dağıtık defter teknolojisi üzerinde çalışan bütün dijital finansal varlıkları kapsayan torba bir kavramdır. Kripto varlık kavramı;

- Üretimi ve transferi için kurallar içeren bir bilgisayar programı gerektiren,
- Bu varlık cinsinden bütün işlemleri içeren bir blokzincir veritabanı ile kriptografik olarak korunan,
- Açık ve merkezi olmayan bir ağ tarafından çalışan bir veritabanı gerektiren ve düzenli aralıklarla bu veritabanına bilgisayar programının kurallarına uygun olarak eklenen varlıkları ifade etmektedir[4].

Bu tanım, "coin" olarak ifade edilen, Bitcoin gibi hem kendi blokzinciri üzerinde çalışan diğer kripto paralar ile "token" (jeton) olarak ifade edilen, kendine ait blokzinciri olmayan kripto varlıkları da kapsar niteliktedir.

Kripto varlık piyasası hızlı adımlarla ilerlemektedir. Dijital para birimi olarak başlayan süreç merkeziyetsiz protokollerden ilk para arzı (ICO) ile devam etmiştir. Bugün ise, merkeziyetsiz finans ile birbiri ile uyumlu bir yığın finansal ürün karşımıza çıkmaktadır; merkeziyetsiz ödeme sistemleri, stablecoinler, kripto-ödünç, türev platformlar ve blokzincir üzerinde finansal ekosistemi yeniden formüle eden tokenlaştırma çözümleri gibi.

Bu kadar farklı türde ürün, hem kanun koyucular hem de vergi idareleri açısından getirilecek çözüm noktasında zorluk çıkarmaktadır. Kripto ve merkeziyetiz finans ürünleri özellikleri gereği çok esnektir ve her bir ürünün münferit olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu ekosistem hem on-chain hem de off-chain tokenları ve merkeziyetsiz uygulamaları kapsamaktadır.

Kripto paraların çalışma prensibini anlayabilmek için öncelikle, "kripto/kriptoloji" kavramlarını bilmek gerekiyor.

[4] *N. Schmidt, J. Bernstein, S. Richter, L. Zarlenga (Edt.), Taxation of Crypto Assets, Wolters Kluwer, 2021, s.36.*

Kriptoloji, bir tür özel şifreleme bilimidir. Bunu, verilerin (yazı, rakam veya herhangi bir mesajın) özel bir sistem sayesinde şifrelenmesi, güvenli bir ortam aracılığıyla alıcıya gönderilmesi ve bu şifreleme sisteminin çözülerek verilerin ortaya çıkması olarak özetleyebiliriz.

Kripto paralar, şifrelenmiş, dijital bilgi olarak var olan bir tür para biçimidir. Herhangi bir bankadan bağımsız olarak çalışan bir kripto para birimi, varlıklar arasında sermaye yaratmayı ve aktarmayı düzenlemek için gelişmiş matematik kullanır.

Bir kripto para birimi, bir değişim ortamı olarak veya bir kayıt tutma yöntemi olarak çalışmak üzere tasarlanmış dijital formda bir simgedir. Ağındaki işlemleri güvence altına almak, doğrulamak ve yeni token'lerin yarattığı kontrole sahip olmak için kriptografik algoritmalar kullanır.

İlk kez 2009 yılında açık kaynaklı yazılım olarak piyasaya sürülen Bitcoin, merkezi olmayan ilk ve en popüler kripto para birimidir. Bitcoin'in piyasaya sürülmesinden bu yana, 9.000'den fazla altcoin oluşturulmuştur.

Bitcoin, elektronik olarak oluşturulan ve tutulan, merkezi olmayan kripto para birimidir. Merkez bankaları tarafından çıkarılan fiat para birimlerinden farklı olarak, merkezi bir finansal kuruma ya da yöneticiye bağlı değildir. Bunun yerine, çeşitli işlemleri güvenceye almak, ek birimlerin oluşturulmasını kontrol etmek ve çeşitli varlıkların transferini doğrulamak için kripto şifreleme teknolojisi üzerinde çalışır.

2.2. Kripto Varlıkların Hukukiliği

Ülkelerin büyük çoğunluğu kripto varlıkları "hukuka uygun" kabul etmektedir. Buna bağlı olarak da, kripto varlık alımı satımını yasaklamadıkları gibi, mal ve hizmetlerin alım satımında da kripto varlık kullanımını engellememişlerdir. OECD ve G20 ülkelerinin çoğunluğu, açık veya zımni olarak kripto varlıkların kullanımının hukuka aykırı olmadığını kabul eden kanun veya kılavuz çıkarmışlardır. Bazı ülkeler ise kripto varlıklarla ilgili bazı yasaklar öngörmüştür. Örneğin, Bangladeş, Fas, Bolivya, Suudi Arabistan kripto varlıkların kullanımını ve kripto varlıklarla yapılacak işlemleri yasaklamıştır. Bazı ülkeler ise, kripto varlık kullanımını değil, alım satım platformlarını yasaklamıştır. Türkiye, Endonezya ve Ekvador'un dahil olduğu bazı ülkeler ise kripto varlıkların ödeme aracı olarak kullanımını yasaklamıştır.

2.3. Kripto Varlıkların Hukuki Niteliği

Kripto varlıkların hukuki niteliği ile ilgili olarak kendisine özgü, bir gayri maddi mal olduğu yönünde bir kanı olan kripto varlıkların ilgili hukuk sistemlerinde hangi hukuki müessesenin konusu olacağına dair farklı görüşler vardır. Nitekim, kripto varlıkların hukuki niteliği icra ve iflas hukuku, vergi hukuku, ticaret hukuku ve borçlar hukuku başta olmak üzere hukuk sisteminin bütünü açısından önem arz etmektedir.

Kripto varlıkların hukuki niteliği açısından Türk doktrininde ve yabancı doktrinlerde farklı görüşler ortaya atılmıştır. Türk doktrininde kripto paraların hukuki niteliği itibariyle para niteliği taşımadığı konusunda görüş birliğine varıldığı gözlenmektedir. Benzer şekilde yabancı doktrinlerde de hakim görüş aynı şekildedir.

Bitcoin gibi sanal para birimlerini içeren dağıtık defter teknolojisine dayalı dijital finansal varlıklar için kullanılan bir terim olan kripto varlıklar, 2009'dan bu yana düzenleyicilerin artan ilgisini çekmiştir. Mali Eylem Görev Gücü ("FATF"), "sanal varlığı", "dijital olarak alınıp satılabilen veya aktarılabilen ve ödeme veya yatırım amacıyla kullanılabilen bir dijital değer" olarak tanımlasa da, kripto varlıkların uluslararası ölçekte kabul edilen standart bir tanımı bulunmamaktadır. Ortak bir tanımın olmaması sebebiyle düzenleyiciler ve uluslararası standart belirleyen kurumlar kendi terminolojilerini ve tanımlarınını kullanmaktadır. Kripto varlık terimi, yaygın olarak, dağıtık defter teknolojisine ("DLT") ve değerinin bir parçası olarak kriptografiye dayanan dijital finansal varlık türlerini ifade etmek için kullanılır. Kripto varlıklarının herhangi bir tanımında bu iki unsurun gerekli olduğu düşünülürken, sadece bu özelliklere sahip varlıkları kripto varlık olarak nitelendirmenin yeterli olup olmadığı konusunda yeknesak bir görüş birliği bulunmamaktadır. IMF, Avrupa Bankacılık Otoritesi ("EBA") ve Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi ("ESMA") gibi otoriteler genellikle DLT'ye dayalı varlıkları 'kripto varlık' olarak kabul etmekteyken, Avrupa Merkez Bankası ("ECB") yalnızca dijital biçimde kaydedilen ve finansal bir talebi, finansal yükümlülüğü veya mülkiyet hakkı olmayan varlıkları 'kripto varlık' olarak değerlendirmektedir.

2.4. Kripto Varlıkların Tanımı

Kripto varlıkların ekonomik ve hukuki boyutu pek çok ülke tarafından farklı yaklaşımlarla incelenmeye devam edilmektedir. Kripto varlıklar, özellikle son yıllarda hem önemli bir ekonomik kaynak hem de takip edilmesi güç bir sorun haline gelmiştir. Bu sebeple, kripto varlıkların finansal bir enstrüman olarak ülkelerin bir parçası haline gelmesi ancak kapsamlı bir tanım ile söz konusu olacaktır. Fakat bahsedilen hukuki tanım ülkelerce ve kurumlarca farklı olarak düzenlenmiştir ve henüz uluslararası boyutta kabul edilmiş yeknesak bir tanım yer almamaktadır.

Avrupa Birliği ("AB") konu ile alakalı gözlemci bir tavır sergilemiş ve yakın zamana kadar kripto paranın tanımı ve hukuki boyutuyla alakalı kapsamlı bir açıklama yapmamıştır. Bu sebeple, var olan mevzuatlar kripto varlıkların yol açtığı iddia edilen vergi kaçakçılığı, para aklama ve terörün desteklenmesi gibi sorunlara çözüm üretememektedir. Avrupa Komisyonunun konu ile alakalı yayınladığı kararlar, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 'Kripto Varlıkların Piyasa ve Değişiklik Yönergesi Hakkında Regülasyonu (Markets in Crypto-Assets) ("MİCA") stablecoin gibi şu anda kapsam dışı kripto varlık türlerini düzenlemeye yönelik kurallara odaklanırken, 'Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin Pilot Rejimi Regülasyonu Halinde Dağıtık Defter Teknolojisine Dayalı Finansal Piyasa Altyapısı' kripto varlık biçimindeki finansal araçlar için ikincil bir pazarın geliştirilmesine yol açan güvenli bir ortamın oluşturulmasına çalışmaktadır.

MİCA şu anda kapsam dışı olan kripto varlıkları ve bunların AB'deki çalışma alanlarını düzenlemek ve 2024 yılına kadar tüm üye ülkelerde ortak bir çerçeve yaratmak için hazırlanmıştır. Bu bağlamda, kripto varlıklar pazarının dört geniş amacı vardır. Öncelikli olarak AB finansal hizmetleri kapsamında olmayan kripto varlıklar için hukuki zemin hazırlamak önem teşkil etmektedir. AB düzeyinde kripto varlık hizmet sağlayıcıları ve ihraççılar için tek tip kurallar oluşturmak, mevcut AB finansal hizmetler mevzuatı kapsamında olmayan kripto varlıklara uygulanan mevcut ulusal çerçeveleri değiştirmek ve stabil paralar için özel kurallar oluşturmak da MİCA'nın hedefleri arasındadır.

MİCA, kripto varlıkları "dağıtık defter teknolojisi veya benzer teknolojiler kullanılarak elektronik olarak aktarılabilen ve saklanabilen değer veya hakların dijital bir temsili" şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar uluslararası düzeyde üzerinde anlaşılan ortak bir tanım bulunmasa da, MİCA düzenlemesi, kapsayıcı ve detaylı bir çerçeve çizdiğinden sadece Avrupa değil diğer birçok ülkeye de referans olma potansiyeli taşımaktadır.

Hatırlanacağı üzere, ülkemizde de kripto varlıklara ilişkin ilk tanımlama TCMB tarafından 16.04.2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik" in 3/1 maddesinde aşağıdaki şekilde "gayri maddi varlık" olarak yapılmıştır.

> *" Bu Yönetmeliğin uygulanmasında kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan, ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder."*

Ortak tanım ihtiyacı konusunda bu tanım Ülkemizde diğer devlet kurumlarının da kullanacağı bir tanım olma özelliğini taşıyacağı anlaşılmaktadır.

2.5. Kripto Varlık Türleri

Kripto varlık sınıflandırması zamanla değişmektedir. Henüz ortak kabul görmüş resmi bir kripto varlık sınıflandırmasına rastlanmamıştır. Bununla birlikte, uluslararası uygulamada ortak kabul gören bir terminoloji vardır. Bazı düzenleyici otoritelerin kripto varlıkların özelliklerini, yapısını ve ekonomik fonksiyonunu anlayıp birbirleri ile karşılaştırmak adına kripto varlıkların ekonomik olarak kullanım amaçlarını esas alan bir sınıflandırma yaptığı görülmektedir.

2.5.1. Coinler

2.5.1.1. Bitcoin

Bitcoin (BTC), white paper'ı 2008'de Satoshi Nakamoto adını kullanan kişi veya bir grup tarafından yayımlanmış, merkeziyetsiz bir kripto para birimidir.

Bitcoin açık bir koddur. Şifreli ve anonim kodlarla tanımlanır. Eşler arası (peer to peer/P2P) teknolojisini kullandığından, her türlü finansal işlemin eşitler arasında güvenli bir ortamda kolayca kaydedilmesini (işlemesini) sağlar.

BTC transferi yapılan cüzdanın sahibinin kimliği, kişi kendisi açıklamadıkça bilinmediğinden, kişisel verilerin ve varlıkların gizliliğine imkân sunar.

2.5.1.2. Altcoin

Yaygın inanışın aksine, "altcoin" bir kripto para biriminin adı değildir. Aksine, "altcoin" terimi Bitcoin'e alternatif herhangi bir kripto para birimini ifade etmek için kullanılır. Örneğin, XRP, Litecoin ve Ether teknik olarak birer "altcoin"dir. Bunu ifade etmiş olmakla birlikte, kripto para oyuncuları (ekosistemin tarafları) genellikle altcoin terimini düşük piyasa değeri olan kripto paraları tanımlamak için kullanmaktadırlar.

Altcoinler, Bitcoin'den çeşitli şekillerde farklı olabilirler. Bazılarının farklı bir ekonomik modeli veya bir ülkenin tüm vatandaşlarına verilen altcoin'ler gibi farklı bir para dağıtım yöntemi vardır.

Bazı altcoinler, uygulamalar oluşturmak için daha çok yönlü bir programlama dili sunarken, diğerleri Bitcoin'e kıyasla daha fazla gizlilik sunar. Ayrıca, alan adı, kayıt defteri veya veri depolama işaretçileri gibi çok özel, parasal olmayan kullanım durumlarına hizmet eden altcoinler de vardır.

Bununla birlikte, temel ve teknik altyapısı işlevsel olmayan altcoinler de olabilir. Bu nedenle bir altcoin konusunda projeyi, temel ve teknik altyapıyı, performansını, toplam işlem hacmini incelemek gerekir.

2.5.1.3. Stablecoin

Stablecoin, genellikle değeri başka bir fiat para birimine ya da değerli bir varlığa sabitlenmiş yeni bir kripto para türüdür. Bu paralar, ABD doları, diğer kripto para birimleri, değerli metaller veya üçünün bir kombinasyonu gibi fiat para birimlerine sabitlenebilir. En bilinen stablecoinlerden biri, değeri ABD dolarına eşlenik olması öngörülerek oluşturulan Tether'dir ("USDT").

Stablecoin'ler, kripto para birimi fiyatlarında görülen doğal fiyat dalgalanmasını gidermek için tasarlanmıştır ve teminatlandırılırlar; yani dolaşımdaki toplam sabit para sayısının, yedekte tutulan varlıklar tarafından desteklendiği anlamına gelir. Basitçe söylemek gerekirse, dolaşımda 500.000 USD sabitlenmiş para varsa, bir bankada en az 500.000 dolar olmalıdır.

Bitcoin'in aşırı iniş ve çıkışlarından muzdarip olan savunucuları, stablecoinlerin kripto paraların istikrarsız bir yatırım aracı olarak görülmesini ortadan kaldırdığına inanıyor. Böylece stablecoin'ler kripto paraları mal ve hizmet satın almak için daha kullanışlı hale getiriyor.

2.5.2. Token

Düzenleyiciler ve araştırmacılar tarafından, kripto varlık kavramının DLT tabanlı dijital finansal varlıkların üç ana kategorisini kapsadığı kabul edilmektedir. Söz konusu kategoriler; kripto para olarak da bilinen ödeme jetonları ile hizmet jetonları ve menkul kıymet jetonlarıdır.

Tablo 2: Kripto Varlıkların Sınıflandırılması

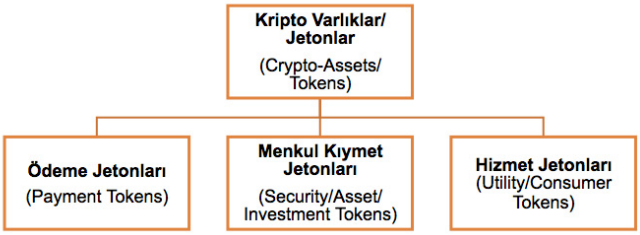

Kaynak: OECD

2.5.2.1. Ödeme Tokenları

Kripto para birimleri (ödeme tokenları) bugün veya gelecekte, mal ve hizmet alımı için ödeme aracı olarak veya kuruldukları blokzincir ekosistemi dışında para veya değer transferi amacıyla kullanılan kripto varlıklardır. Ödeme tokenlarının genellikle içsel bir değeri bulunmamaktadır. Bunlar kendilerini ihraç edenlere karşı herhangi bir talep hakkı oluşturmamaktadır. Sadece gereken fonksiyonu sağlayıp zamanla ödeme aracı haline gelmiştir. Kripto para birimleri, yüksek volatilitesi, hesap birimi olmayışı ve tasarruf aracı olmaması sebebiyle yasal ödeme aracı olarak kabul edilmemektedir.

2.5.2.2. Hizmet Tokenları

Bir hizmet sağlayan veya tüketim hakkı veren kripto varlıklardır. Bunlar sadece ihraççının ağında veya platformunda bir ürün almak ya da dijital bir uygulama veya hizmete erişim için kullanılabilir. Asıl kullanım alanları mal ve hizmetlerin değişimi veya mal ve hizmetlere erişimidir.

Örneğin, bir mal için ön ödeme veya makbuz olarak, sahibinin belirli bir hizmete erişmesine izin vermek için bir yetki belgesi görevi görebilirler. (Hatta söz konusu mal veya hizmetin halihazırda mevcut olmadığı yerlerde de olabilir.)

Örnek: Storj – akranlar arası ağ bulut depolama servisi yapan bir jeton veya Brave arama motorunun kullanıcıları arama datalarına göre ödüllendiren Basic İlgi Jetonu.

2.5.2.3. Menkul Kıymet Tokenları

Menkul kıymet tokenları (security token), finansal araçlara benzeyen kripto varlıklardır. Menkul kıymet tokenları, üyelik hakkı, ilerisi için şirket kazancından pay veya faiz kazancı gibi bir unsuru temsil ediyor olabilirler. Bu yönüyle kısmen hisse senedi, tahvil veya türev araçlara benzetilebilir.

2.5.2.4. Hibrid Tokenlar

Kripto varlıklar, özgürce programlanabilir ve esnek bir yapıya sahiptir. Buna bağlı olarak da hibrid tokenlar, ödeme, menkul kıymet ve hizmet tokenlarının özelliklerini karma bir şekilde bünyesinde taşıyabilir. Örneğin bir kripto varlık aynı zamanda hem değişim özellliğini hem de yatırım özelliğini bünyesinde taşıyabilir.

Bu şekilde farklı token türlerinin özelliklerini bünyesinde taşıyan tokenlara hibrid token denilmektedir[5]. Hidrid tokenların bir örneği stablecoinler olarak karşımıza çıkar. Stablecoinler, değerini ulusal paralara bağlamak suretiyle yüksek volatiliteyi ortadan kaldırma amacını taşırlar. Stablecoinler çok farklı amaçlara hizmet edecek şekilde tasarlanabilir. Hem varlığa dayalı token kapsamında değerlendirilir, çünkü değeri bir varlığa bağlı olarak belirlenebilir hem de ödeme aracı olarak kullanılabilir[6].

2.5.2.5. NFT

Non-fungible tokenlar, Türkçe'ye "misli olmayan değer tokenı" olarak çevrilebilecektir. Bu tokenlar genellikle belli bir içeriğe erişim veya telif ücreti verilmesi gibi haklar sağlamaktadır. NFT'ler de diğer tokenlar gibi blokzincir üzerinde çalışır. Bu tokenların temel özellikleri, kriptografik olmaları ve misli olmamaları; bir diğer ifade ile benzersiz olmalarıdır. NFT'lerin bölünebilmesi de mümkün değildir. Bir NFT'nin diğer bir NFT yerine geçebilmesi söz konusu değildir.

2.5.3. Çatallanma (Forking)

Kripto para birimleri finans dünyasını tamamen değiştirmektedir. Başlangıçta, paraya merkezi olmayan bir dijital alternatif olarak tasarlanmış Bitcoin vardı. Zamanla, başka özelliklere sahip kripto para birimleri ortaya çıktı. Bu yeni para birimlerinin bazıları bir "fork" (çatallanma) sonucu olarak ortaya çıktılar.

Çatallanma, kullanıcı tabanı veya geliştiriciler bir kripto para birimi hakkında temel bir şeyin değişmesi gerektiğine karar verdiğinde ortaya çıkar. Bu, Ethereum'da olduğu gibi büyük bir hack nedeniyle veya Bitcoin ve Bitcoin Cash'de yaşandığı gibi topluluk içinde temel bir anlaşmazlık nedeniyle olabilir.

En geniş anlamıyla çatal, blokaj protokolünde yazılımın bir işlemin geçerli olup olmadığına karar vermek için kullandığı bir değişikliktir. Bu, blokzincirdeki hemen hemen her sapmanın çatal olarak kabul edilebileceği anlamına gelir. Bununla birlikte, iki ana çeşit vardır: "Hard fork" ve "Soft fork".

[5] *A. Blandin, A. S. Cloots, H. Hussain, M. Rauchs, R. Saleuddin, J. G. Allen, B. Zhang, K. Cloud "The Global Cryptoasset Regulatory Landscape Study", Cambridge Center for Alternative Finance, University of Cambridge, s.18 https://www.jbs.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2020/08/2019-04-ccaf-global-cryptoasset-regulatory-landscape-study.pdf (Erişim tarihi: 23.06.2021)*

[6] *N. Schmidt, J. Bernstein, S. Richter, L. Zarlenga (Edt.), Taxation of Crypto Assets, Wolters Kluwer, 2021, s.37.*

Hard fork nedir?

Hard fork, geriye dönük uyumluluğu bozan herhangi bir değişikliktir. Eski yazılımı çalıştıran düğümler, yeni işlemleri geçersiz olarak görür. Bu, yeni "geçerli" zincirler çıkarmak için güncellenmeleri gerektiği anlamına gelir. Topluluğun yeterince büyük bir yüzdesi eski kuralları kullanmaya devam etmek istediklerine karar verirse, zincir bölünecek ve iki ayrı para birimine neden olacaktır. Bitcoin'den doğan Bitcoin Cash buna örnek gösterilebilir.

Soft fork nedir?

Soft fork, geriye dönük olarak uyumlu herhangi bir değişikliktir. Soft fork oluştuğunda, eski düğümler (kripto para biriminin ağına bağlanan bilgisayarlar) yeni işlemleri geçerli olarak kabul eder. Ancak, çıkarılan tüm bloklar güncellenmiş düğümler tarafından geçersiz sayılacaktır. Bu, başarılı olmak için yumuşak çatalların ağın karma gücünün çoğunu gerektirdiği anlamına gelir. Aksi takdirde, en küçük zincir olma ve ağdan mahrum kalma riski taşırlar ve "hard fork" haline gelirler.

2.5.4. Hediye Coin (Airdop)

Kripto varlık proje ekiplerinin, ücretsiz olarak veya önceden belirlenmiş bazı şartları (talep formu doldurma, sosyal medya paylaşımı, beğenme vb.) yerine getiren kullanıcılara ücretsiz olarak kripto varlık dağıtmasını ifade eder. Kullanıcıların cüzdanlarına gönderilen bu kripto varlıkların kullanımı kısıtlanmış veya bazı şartlara (blokzincirinin yayına başlama, kripto varlık alım satım platformunda listelenme vb.) bağlanmış olabilir.

2.6. Kripto Varlıklardan Türeyen Bir Sektör: DeFi

Kripto varlık eko sistemi başlangıçta bu varlıkların sadece alım-satımı şeklinde ortaya çıksa da süreç içerisinde bu varlıklara dayalı faiz gibi doğrudan ve kaldıraç/türev gibi dolaylı finansal işlemlere de konu olmaya başlamıştır. DeFi - Merkeziyetsiz finans olarak adlandırılan bu alanda akıllı kontratlarla işlemler yapılabilmekte, kripto varlık işlemleri kadar büyük işlem hacimleri ortaya çıkabilmektedir.

Kripto varlıkların alımı, satımı, ihracı, vergilemesi...v.b. düzenlemelerin DeFi alanını da etkilemesi kaçınılmazdır ve bu alanın da kripto varlık alanı gibi dikkatle izlenmesi gerekmektedir.

BÖLÜM: 2
KRİPTO VARLIKLARDA TARAFLAR

1. DOĞRULAMA SAĞLAYANLAR (KONSENSÜS MEKANİZMALARI)

Bir verinin blokzincire doğru bir şekilde kaydedildiğini güvence altına almak ve blokincirin güvenilirliğini artırmak için, blokzincir temelli ağlar bir mutabakat mekanizması ile çalışır. Her blokzincirde, hangi blokların blokzincire ekleneceğini belirleyen farklı kurallar bulunmaktadır. Bugün Bitcoin blokzincirinde de kullanılmakta olan mutabakat mekanizmasına iş ispatı (proof of work) adı verilmektedir.

1.1. İş ispatı (proof of work) sağlayanlar (Madenciler)

Blokzincirde yapılan işlemlerin doğruluğunu teyit etmek için bir mutabakat mekanizmasından yararlanılır. Blokzincir ağındaki düğümler, düzenli olarak kriptografik matematik problemlemrini çözerek, kullanıcılar tarafından yapılmış olan işlemleri doğrulamaya çalışır. İş ispatı, çözümü zor ama çözümünün teyidi kolay olan matematiksel denklemler üzerine kuruludur. Bu işleme altın madenciliğine benzetildiğinden madencilik adı verilir ve bu işlem madenci adı verilen kişiler tarafından yapılır. Matematik probleminin çözümü yüksek enerji sarfiyatı gerektiren bilgisayar gücüne ihtiyaç duyar. Her bir madenci yapılan işlemlerin doğruluğunu teyit etmek için hesaplamalar yapar. Madencilerden biri problemi çözebildiğinde, çözüm ağdaki tüm düğümlere gönderilir. Onlar da doğruluğunu onayladıktan sonra söz konusu blok, zincire eklenmiş olur. Matematik problemini çözerek işlemi doğrulayan ilk madenci bir blok ödülü kazanır. Dolayısıyla madenciler rekabet esasına dayalı olarak çalışırlar.

1.2. Hisse ispatı (proof of stake) sağlayanlar (Forger / Staker)

Kullanıcılarına blokzincirdeki hisselerine bağlı olarak doğrulama hakkı veren sistemdir. Bu sistemde, doğrulayıcılar madenci olarak adlandırılmaz; "forger" ya da "staker" olarak adlandırılır. Hisseler farklı şekilde hesaplanabilir. "Forger" veya "staker"ların blokzindirde doğrulama sürecine dahil olabilmeleri, katılabilmeleri için blokzincirde minimum miktarda hisseye sahip olmaları gerekmektedir. Kendi saihibi oldukları tokenları "stake" etmek (bağlamak) suretiyle işlemi doğrulayabilirler, bu şekilde bir işlem bedeli veya yeni token elde ederler. Burada iş ispatı sisteminden farklı olarak, matematiksel denklemler bulunmamaktadır.

1.3. Diğer Konsensüs Mekanizmaları

Token sahiplerinin blok doğrulayıcısı olmasını istedikleri kişinin seçiminde oy kullanabilecekleri "delege edilmiş hisse ispatı"; doğrulayıcıların tokenlarını bağlamadığı ama itibarını bağladığı, eğer güvenilir olmadıkları ortaya çıkarsa bundan sonra blok doğrulaması yapmalarına izin verilmeyen "otorite ispatı" dahil olmak üzere başkaca konsensüs mekanizmaları da mevcuttur ama yaygın değildir.

2. KRİPTO VARLIK İHRAÇ EDENLER

Ülkemizde şimdilik spor kulüplerinin ilgi gösterdiği kripto para ihraçlarının önümüzdeki yıllarda dünyayla beraber Türkiye'de gittikçe yaygınlaşması beklenmektedir. Kripto para arzları blok zinciri gibi dağıtık defter teknolojisi kullanılarak yapılmaktadır. Şimdiye dek yapılmış kripto arzlarının önemli çoğunluğu henüz şirket olarak kurulmamış girişim/projeler tarafından yapılmıştır. Bunlar arasında en popüler kripto para arzları Bitcoin ve Ether'dir[7].

Kripto para arzları için standart bir yöntem ya da süreç bulunmamaktadır ancak her kripto para arzının yatırımcı/kullanıcılardan meydana gelen bir ağa sahip olması ihracın başarısı açısından elzemdir[8].

Şema 1: Kripto Para Arzı Süreci

Bir ülkenin kripto varlık ihraç edenlere kendi vergi, kıymekli evrak ve bankacılık mevzuatını uygulayıp uygulayamayacağı her zaman çok net değildir. Çünkü Ethereum dahil olmak üzere açık blokzincirler her yerde çalışabilir ve fiziksel olarak herhangi bir ülkeye bağlı değildir. Örneğin, ABD'li yatırımcılara tokenları pazarlayan bir ihraççı, başka bir ülkede yerleşik olsa bile, ABD'nin ilgili mevzuatına uyma yükümlülüğü söz konusu olabilecektir. Bu konu hakkında uluslararası adımların hızlı bir şekilde atılması uygun gözükmektedir.

[7] *Saltürk, Onur Kripto Para Arzları, TSPB, Gösterge, Bahar 2019, s.31.*
[8] *Age, s.31,34.*

3. KRİPTO VARLIK ALIM/SATIMINA ARACILIK EDENLER

3.1. Dünyadaki İşleyişleri ve Hukuki Yapıları

Kripto varlık platformları (borsaları) kripto varlık alım-satımına aracılık eden ve saklama hizmeti veren kurumlardır. Genelde ülkelerdeki itibari paralar (USD, EURO, TL vd.) ya da kripto varlıklar bu platformlardaki kullanıcı hesaplarına aktarılarak, bu platformlarda işlem gören kripto varlıklar alınıp satılmaktadır. Sektörün gelişmesiyle beraber büyük kripto varlık platformlarının/borsalarının alım-satım ve saklama hizmetleri yanında yenilikçi ürün ve hizmetler de sunmaya başladıkları görülmektedir.

Bu alanda ilk kripto varlık 2009 yılında ortaya çıkan Bitcoin'dir. İlk zamanlar sınırlı sayıda insanın ilgisini çeken Bitcoin'i satın almak için borsa alternatifleri de azdı. Kullanıcıların, alım satım yapmak için yüksek riskli, düzenlenmeyen platformları kullanmaları gerekiyordu. Bugün ise birçok ülkede faaliyet gösteren global borsaların yanında yerel borsalar da kuruluyor; tüm bu borsalarda 9000'i aşkın coin listeleniyor. Sektör hızla popülarite kazanıp büyürken, bu alandaki riskler konunun uzmanlarınca, projelerin büyük çoğunluğunun kendi kendilerine yok olacakları, ancak içsel değeri yüksek olanların yatırım çekmeye devam ederek güçlenecekleri hususu sıklıkla ifade edilmektedir.

Kripto Varlık Platformlarına/Borsalarına Ülkelerin Yaklaşımları:

Kripto varlık piyasalarındaki fiyat değişimleri oldukça yüksek ve oynak bir yapıdadır. Bu durum kullanıcılar (Kurum, gerçek kişiler vd.) için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Kripto varlıkların merkeziyetsiz yapısı sebebiyle regüle edilememesi sonucunda birçok ülke konuya mesafeli yaklaşmayı tercih etmektedir. Bu durum günümüzde kripto varlıkların yaygınlaşmasındaki en büyük engel konumundadır. Bununla birlikte, blockchain teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte gelişen pazar, müşteri talebiyle büyümesini sürdürmekte, bir kısım ülkelerde kripto varlık platformları/borsaları için lisanslama süreçleri başlatılmakta, bankacılık sektörünün de kripto varlık piyasalarındaki oyuncularla iş birliklerini artırdığı, kripto varlık odaklı yeni iş modellerinin oluşturulduğu görülmektedir.

ABD

ABD'de düzenleyicilerin kripto varlık piyasasına yaklaşımları genelde olumlu olup, piyasanın gelişip olgunlaşmasına engel olacak bir düzenleme bulunmuyor. Aksine ABD Para Birimi Denetleyici Ofisi'nin ("OCC") devreye aldığı bir dizi düzenlemeyle kripto varlık kuruluşlarının bankacılık hizmetlerine erişimi konusunda bankaları daha adil davranmaya davet etti. Böylece, kripto varlık sağlayıcılarının, banka müşterilerine daha katma değerli ve gelişmiş ürünler sunmasının önü açıldı. Buna ek olarak, ABD'de kripto para borsası Coinbase'in 86 milyar dolar değer ile halka açılabilmesinin ardında Metropolitan Commercial Bank gibi kripto para dostu bankaların da varlığı önemli bir etken. ABD Hazine Bakanı Janet Yellen zaman zaman kripto paralar hakkında olumsuz görüş bildirse de, ABD bugün Çin'de yasaklanan Bitcoin madenciliği için yenilenebilir enerji kaynaklarıyla en büyük aday konumunda bulunuyor.

Çin

Bir diğer büyük oyuncu Çin'de ise kripto varlık kuruluşlarına olan yaklaşımın daha katı olduğu söylenebilir. ABD'nin aksine bu ülkedeki konu hakkındaki kurallar daha belirgin ve net. ICO'ların oldukça popüler olduğu 2017'de Çin, kripto varlık geliştirilmesini ve ticaretini yasaklamıştı. Bunun sonucunda, ülkede faaliyet gösteren kripto varlık platformları/borsaları ülke dışına çıkmak zorunda kaldılar. Son zamanlarda Çin'deki madencilik faaliyetlerinin de yasaklanması beklentisi bulunmaktadır. Çin'in kripto varlık ile ilgili aldığı kararların arkasındaki nedenin yaklaşık 7 yıldır üzerine araştırmalarını sürdürdüğü merkez bankası dijital para birimi çalışmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Çin, blockchain teknolojisi tabanlı bir ekonomi ve yönetişim sürecine girmeyi hedeflemekte, DC/EP adı verilen yeni bir ulusal para biriminin hem yurt içinde hem de yurt dışında kullanılması için farklı pilot çalışmalar gerçekleştirmektedir. Çin, Blockchain-based Service Network ("BSN") adlı, şirketlerin, devletin, küçük işletmelerin ve hatta öğrencilerin geliştireceği blockchain uygulamaları için ölçeklenebilir ve kontrol edilebilir ulusal bir blockchain ağı kurmayı hedeflemektedir.

Singapur

Singapur'da ise Money Authority of Singapore ("MAS"), sektördeki önemli oyuncuları bir araya getirerek ortak akıl ile doğru modeli kurma yolunu tercih ettiği gözlenmektedir. Fintech alanında dünyanın önemli merkezlerinden biri haline gelen Singapur'da para otoriteleri, düzenleyiciler ve kripto sektörü oyuncuları MAS tarafından hayata geçirilen bir sandbox kapsamında iş modellerini güvenli bir düzenleme altyapısı altında geliştirmektedirler. MAS, kripto para alanında iş yapmak isteyen şirketlere sağladığı lisans ile süreçleri kontrol altında tutmaktadır.

Avrupa

Avrupa'daki kripto varlık ekosisteminin dünya ile karşılaştırıldığında daha temkinli bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Kara para aklama ve terörün finansmanı konusunda hayata geçirilen ve oldukça katı düzenlemeler içeren 5AMLD (5 No'lu AB Kara Para Aklamayı Önleme Direktifi) sonrası birçok kripto para kuruluşu kapanmak durumunda kalsa da kurallara uyumluluk sağlayan kuruluşların faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir. Özellikle bankaların genç kripto varlık yatırımcılarını müşteri olarak kazanmak istemelerinin, bölgedeki kripto varlık bankacılığı faaliyetlerini artırdığı ifade edilmektedir. Bu konuda İsviçre'yi bölgenin lokomotifi olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Kripto para bankacılığının önünü resmi olarak açan ilk hareket, 2019 yılında İsviçre Finansal Piyasalar Denetleme Kurumu'nun ("FINMA") ortaya koyduğu denetim stratejisi ile birlikte gelen blockchain tabanlı ödeme yönergesi idi. Devamında SEBA ve Sygnum'a verilen lisanslar ile birlikte dünyanın ilk kripto para bankaları faaliyete geçmiş oldu.

Türkiye

Ülkemizde 30 Nisan'da yürürlüğe giren TCMB yönetmeliği bu konuda ilk yasal düzenlemedir. Yönetmelik ile ilk defa kripto varlıklar, "gayri maddi varlık" olarak tanımlanmıştır. Kripto varlıkların daha fazla insan tarafından benimsenmesinin önündeki en büyük engellerden biri, birçok ülkede yasal tanımının yapılmamış olmasıdır. Çünkü düzenlenmiş bir kripto varlık piyasası, sektördeki kuralların ve sınırların netleşmesiyle beraber piyasaya duyulan güvenin artması anlamına gelecektir.

Özellikle kripto varlık alım satımlarının gerçekleştiği borsaların düzenlenmesi yatırımcıların korunması açısından kritik önemde olup, düzenleyici kurumların ilgisinin öncelikle bu alanda yoğunlaşması beklenmektedir. Bu açıdan bakıldığında TCMB Yönetmeliği'nde yapılan yasal tanımlama umut verici bir ilk adım olarak değerlendirilebilir.

3.2. Kripto Varlık Platformlarının Türkiye'deki İşleyişleri ve Hukuki Yapıları

Türkiye'de kripto varlık alım satımına aracılık eden kripto varlık platformlarını düzenleyen, izin, sermaye yeterliliği, denetim vb. konuları içeren herhangi bir regülasyon mevcut bulunmamaktadır. Platformlar genelde bir anonim şirket olarak kurulmakta ve kendi yazılımları ve kurdukları sistemlerle faaliyetlerini yürütmektedirler. Türkiye geleninde 14 civarında olan platform sayısı son 6 ay içinde 40 civarına ulaşmış bulunmaktadır. Yeterince üye/kullanıcı bulamayan ve/veya kadro oluşturamayan platformların işlemlerini, Türkiye'deki veya Dünya'daki büyük platformlar üzerinden gerçekleştirdikleri de ifade edilmektedir.

Bu yapının bir an önce ilgili kamu otoriteleri tarafından konuya özel kanuni düzenlemelere kavuşturulması, bu kurumların sermaye yeterliliği, izin/lisans alma, gereken teknik ve hukuki yapıların ve sitemlerin oluşturulması, raporlama, denetim gibi mekanizmalara kavuşturulması, bu ekosistemin ülkedeki sağlıklı gelişimi bakımından olmazsa olmaz bir durumdur. Bir süredir ilgili Bakanlık ve kamu kurumları tarafından bu yönde çalışmalar yürütülmektedir.

Kripto Varlık Platformlarının Süreçleri ve İş Akışları

Blokzincir teknolojisine dayanan, merkezi bir kontrol noktası olmayan, Dünyanın her yerine transfer edilebilen ve her yerde aynı değeri taşıyan, fiyatının serbest piyasaya göre değiştiği, kimse tarafından belirlenmediği, (bir banka, şirket vd.) dijital bir varlık konumundaki kripto varlıkların alım satım yoluyla değişimi , genel olarak, bu varlıkları almak ve satmak isteyen kullanıcıları bir araya getiren "Kripto varlık platformları" vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

Kripto varlık platformları, münhasıran çevrim içi internet ortamında hizmet sunmaktadır. Kripto varlık almak ya da satmak isteyen bir kullanıcı, çevrim içi ortamda üye olmak istediği kripto varlık platformu tarafından kendisine sunulan - Türk Borçlar Kanunu anlamında "icap" olarak nitelendirilebilecek olan- üyelik teklifini kabul etmek suretiyle bu hizmetten yararlanabilir. Bu teklif çevrim içi ortamda imzalanan bir kullanım/kullanıcı sözleşmesi ile oluşmaktadır. Bu noktada hukuk düzenimizle ilk temas edilen ortam 6563 Sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve bu Kanun'a dayanan ikincil mevzuat olmaktadır.

Kullanıcılarının hak ve yükümlülüklerinin de muhafaza edilebilmesi için Türkiye'de yerleşik ve bu güveni tesis edebilecek yeterlilikte ödenmiş sermayesi olan bir anonim şirketin varlığı büyük önem taşımaktadır.

Kripto varlık platformu tarafından icap edilen sözleşmeyi kabul ederek platformun üyesi haline gelen kullanıcı; kripto varlık alıp satabilir.

Kullanıcı kripto varlık satın almak istiyorsa, kripto varlık platformunun Türkiye Cumhuriyeti tarafından faaliyet izni olan bir bankadaki Türk Lirası hesabına Türk Lirası göndermektedir. Bu noktada 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun ve bu Kanun'a dayanan ikincil mevzuatla temas doğmaktadır.

Kripto varlık almak için kripto varlık platformunun sahibi olan şirketin banka hesabına para gönderen kullanıcının bu aktarımı anılan Kanun kapsamında devletin denetiminde kalmaktadır.

Kullanıcı tarafından kripto varlık platformunun banka hesabına yatırılan para, kripto varlık platformu tarafından kullanılan yazılımlar sayesinde kullanıcının, kripto varlık platformundaki Türk Lirası hesabına yansıtılmaktadır.

Kripto varlık almak isteyen kullanıcı, kripto varlık platformuna ait olan işlem tahtasına (order book) bedelini ödemek istediği ve bakiyesinin kapsadığı kripto varlığı almak için emir vermektedir. Burada önemli bir husus işlem tahtasının kripto varlık platformuna münhasır olması hususudur. Birçok yurtdışı kripto varlık platformu, işlem tahtasını başka -nispeten kendisinden küçük- kripto varlık platformlarına da kullandırmaktadır.

Bu küçük kripto varlık platformlarında alım satım yapmak isteyen kullanıcı farkında olmadan aslında işlem tahtasının sahibi olan platformdan işlem yapmaktadır. Bu durum kullanıcı için oldukça riskli olup işlem tahtasının sahibi olan platformunun yaşayacağı herhangi bir olumsuzluk, aslında o işlem tahtasını kullandığını bilmeyen kullanıcının doğrudan mağduriyetine sebep olacaktır.

Örneğin, bu çekinceyi gören, Güney Kore devleti, kripto varlık platformlarının işlem tahtalarını başka kripto varlık platformlarına kullandırmasını yasaklayınca OkeX isimli dünyaca ünlü platform Güney Kore'deki işlemlerini kapatma kararı almıştır.

Ülkemizde de işlem tahtalarının başka platformlara kullandırılmasının önlenmesine dair bir düzenleme kullanıcıları korur mahiyette olacaktır. İşlem tahtasına emir veren kullanıcının emri ile kripto varlık satmak isteyen kullanıcının emri eşleştiğinde alım satım işlemi gerçekleşmekte ve kripto varlık almak isteyen kullanıcının platform nezdindeki kripto varlık cüzdanına bedelini ödediği miktarda kripto varlık transfer edilmektedir. Kripto varlık alan kullanıcının Türk Lirası bakiyesinden de aldığı rakam kadar varlık, kripto varlık satıcısının cüzdanına transfer edilmektedir.

Kullanıcı kripto varlık satmak istiyorsa, satmak istediği miktarda ve cinste kripto varlıkların satış emrini yine platformunun işlem tahtasına girerek işlemi başlatmaktadır. Satıcının emri ile eşleşen bir alıcı emri bulunduğunda satıcının satmak için emir verdiği miktarda kripto varlık, alıcının kripto varlık cüzdanına transfer edilmekte, satıcının kripto varlık karşılığı ücreti ise satıcının Türk Lirası hesabına gönderilmekte ve alım satım işlemi bu haliyle tamamlanmaktadır.

Görüldüğü üzere, kripto varlık platformlarının hukuk sistemimizdeki pozisyonları aracılık faaliyetlerini andırmaktadır. Zira yukarıda izah olunan işlemlerden kripto varlık platformları komisyon/aracılık ücreti/kesintisi almaktadır ve bu kazanç sebebiyle alım satım platformları kurumlar vergisi yükümlüsüdür. Ayrıca sunmuş olduğu aracılık hizmeti sebebiyle yapılan her işlemden aldığı komisyon üzerinden KDV yükümlülüğü bulunmaktadır.

Bu yönleriyle Türkiye'de mukim kripto varlık platformlarının, kendilerinin ülkeye vergi geliri sağlamalarının yanında, bu alandaki yapılan işlemleri ve bu işlemlerden sağlanacak kazançların beyanı ve doğrulaması bakımından da önem arz ettikleri muhakkaktır.

Kripto varlık platformlarının faaliyeti esasen 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 520. maddesinde yer alan simsarlık faaliyeti olarak nitelendirilebilir. Anılan maddeye göre "Simsarlık sözleşmesi, simsarın taraflar arasında bir sözleşme kurulması imkânının hazırlanmasını veya kurulmasına aracılık etmeyi üstlendiği ve bu sözleşmenin kurulması hâlinde ücrete hak kazandığı sözleşmedir." Kripto varlık platformları da, kripto varlık alım satım sözleşmesi yapmak isteyen kullanıcılara sözleşme kurulması imkânı sağlamaktadır. Sorumluluk sahibikripto varlık platformlarını, hukukumuza ve mevzuatımıza uygun faaliyet göstermekle birlikte bu alana özel kanuni düzenleme ihtiyacı da gözlenen bir durumdur. Konu hakkında yapılan düzenleme çalışmalarının kanunlaşması sonrasında bu alanın daha güvenli hale gelmesi beklenmektedir.

Kripto Varlık Platformunda Yapılan İşlemlerin Türleri ve İşlem Güvenliği

Kripto varlık platformlarının genel faaliyet amacı kripto varlık alım satımına aracılık etmek olmakla birlikte rekabet ortamının artışı, kripto varlıkların değerlerinin hızlı inip çıkması karşısında kullanıcılardan gelen taleplerle farklı işlem türlerine de yer vermektedirler.

Her kripto varlık platformunda standart olmamakla birlikte genel olarak "Piyasa Emri (market order)", "Stop-Loss Emir", "Buy Limit Emir", "Sell Limit Emir" tipleri uygulanmaktadır. Aracılık hizmeti veren kurumlardaki işleyişe benzer bir şekilde çalışan bu emir tiplerinin çalışma yöntemi aşağıdaki gibidir;

- Piyasa Emri, fiyat olmaksızın sadece miktar belirtilerek girilen emirlerdir. Emir miktarı karşılanana kadar karşı taraftaki en iyi fiyatlı emirlerle eşleşerek işleme dönüşürler.
- Stop-Loss Emir, açık olan satış işlemlerinde, şimdiki fiyatın üstünde belirlenmiş bir fiyat seviyesi yazılmasıyla, fiyat o seviyeye geldiğinde pozisyonun otomatik kapanmasını sağlayan emirlerdir.
- Buy Limit Emir, fiyatın, şu anki piyasa fiyatından daha düşük bir seviyeye gelmesi durumunda alış yapılmak istendiğinde verilen alış emrine denir.
- Sell Limit Emir, fiyatın, şu anki piyasa fiyatından daha yüksek bir seviyeye gelmesi durumunda satış yapılmak istendiğinde verilen satış emrine denir.

Kripto varlık platformlarında da diğer aracı kurumlar ya da platformlar gibi yukarıda bahsedilen emirleri uygulayan yazılımlar ve yukarıda bahsedildiği üzere işlem tahtaları bulunmaktadır.

Bu yazılımlar birçok güvenlik testinden geçirilerek faaliyete alınan yazılımlar olmakla birlikte kullanıcıların emirlerinin iradelerine uygun olarak gerçekleştirilebilmesi için sürekli olarak güncel ve aktif tutulmaları gerekmektedir. Bu sebeple, aracı kurumlar için uygulanan standart ve şartların kripto varlık platformları için de uygulanması, platform kullanıcılarının lehine olacak bir düzenlemedir.

Yine bu emirleri uygulayan yazılımların kötücül yazılımlara karşı da her an korunması gerekmektedir. Devlet tarafından yapılacak regülasyonlarda bu korumanın da dikkatle düzenlenmesi platform kullanıcılarının lehine olacaktır.

4. KRİPTO PARA ALIM SATIM PLATFORMLARININ VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Kripto para alım satım platformları genelde anonim şirket olarak kurulan, her ticaret işletmesi gibi Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu açısından bir kısım yükümlülükleri bulunan işletmelerdir. Burada bu yükümlülükler özet olarak yer verilmiş olup, detaylı açıklamalar Raporumuz ekinde belirtilmiştir. (Ek:1)

Vergi mevzuatımız bakımdan yükümlülükler:

- **İşe başlamayı bildirmek:** Elektronik ortamdaki ticari faaliyetlerde "işyeri" kavramı özellikle ülkeler arası vergileme yetkilerinin belirlenmesi bakımından özel bir önem taşımaktadır.Platformların ülkenin ilgili kamu otoritelerince getirilecek; yapılanma, izin, kuruluş, merkez, sermaye vd. bir çok düzenlemeye muhatap olmaları beklendiğinden, işlemlerini elektronik ortamda yürütüyor olsalar da hem fiziki kullanım ve personel ihtiyaçlarıyla hem de ticari faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları yer açısından Mali İdare tarafından ülke mukimi sayılacakları açıktır.

• **Defter tutmak:** Kripto para alım satım platformları ticaret şirketleri veya ticaret işletmeleri olduklarından TTK ve VUK gereği defter tutmaları gerekir. Bu platformların yüksek iş hacimleri dikkate alındığında en doğru çözümün "e defter" olacağı muhakkaktır. Bunun yanı sıra düzenleyici otoritelerin örneğin tabi olması durumunda SPK'nın uygun bulacağı kayıtların da tutulması ya da Vergi İdaresinin vergi güvenliğini sağlamak adına başka kayıt yükümlülükleri de getirmesi mümkündür.

• **Kayıtların tevsiki:** Bilindiği üzere vesika nevileri VUK'un m.227 - mük.m.257 arasında düzenlenmiş olup; fatura (E-fatura, e-arşiv fatura vd.), perakende satış makbuzları (ödeme kaydedici cihaz fişleri), gider pusulası vb. vesikaları kapsamaktadır. Bir web sitesi üzerinden faaliyet gösteren kripto varlık alım satım platformları; gerek alıcıyı, gerekse satıcıyla fiziken karşılaşmamakta, onu yüz yüze görmemekte olduklarından, yaptıkları işlemlere uygun belgelendirme konusunda Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın bu gerçeği dikkate alarak düzenlemeler yapması beklenebilir. Bilindiği üzere, Bakanlık, VUK'un mükerrer 257. maddesi kapsamındaki yetkisi ile döviz büroları, aracı kurumlar, bankalar ve sigorta şirketleri, kıymetli maden alım satımı yapanlar, finansman şirketleri, vd. başka durumlar için çıkardığı tebliğlerde bunlar dışında da belge düzenleme yükümlülükleri getirmiştir. Kripto varlık alım satım platformlarına da benzer şekilde farklı belge düzenleme yükümlülükleri getirebilir. Bu konuda en önemli husus, bu belgelerin işin doğasına uygun olarak elektronik olarak düzenlenmesine izin verilmesi olacaktır.

• **Beyanname vermek vd.**
Faaliyetleri süreklilik arz edip mükellefiyet kaydı yapılacak ticari işletmeler Türkiey'de düzenli olarak dönemine bağlı olarak muhtasar, KDV, geçici vergi, gelir/kurumlar vergisi...beyanlarını yapmak durumundadır.

5. KRİPTO VARLIK BORÇ ALAN VE VERENLER (MERKEZİ OLMAYAN FİNANS - DECENTRALIZED FINANCE -DEFI-)

Merkezi olmayan finans platformları, kullanıcıların, faiz geliri elde etmesine veya teminat gösterdikleri kriptopara varlığının belirli bir yüzdesine kadar kredi alabilmesine aracılık eden platformlardır. Bu platformlar, kullanıcıların, sahip oldukları kripto varlıklarına, klasik finans sistemindeki bankalar gibi faiz veren; kullanıcılarından emanet aldığı kripto varlıklarını kredilendiren platformlardır. Burada işlemler bir veya daha fazla blokzincirine bağlı olarak çalışan akıllı kontratlar ve yazılımlarla gerçekleştirilmektedir.

6. ARACISIZ KRİPTO VARLIK ALIM SATIM FAALIYETİ

Kullanıcıların, kripto varlıklarını herhangi bir merkezi otoritenin kontrolü ya da denetimi olmadan, doğrudan birbirleri arasında takas edebilmesine olanak sağlayan blokzinciri tabanlı sistemlerdir. Merkezi olmayan alım satım platformları (Decentralized Exchange [DeX]) akıllı kontratlar veya blokzincirine bağlı yazılım altyapısı ile kullanıcıların, doğrudan kripto varlık cüzdanlarından, birbirleri arasında takas yapabilmesini sağlamaktadır.

BÖLÜM: 3
KRİPTO VARLIKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

1. GİRİŞ

Kripto varlıklar, bilgisayar yazılımları ve şifreleme bilimi ile üretilen, değer saklama ve transfer aracı olarak kullanılan varlıklardır. Bu varlıkların, mevcut varlıklardan farklı özelliklere sahip olması, muhasebeleştirilmelerinin nasıl yapılacağı ile ilgili tartışmalara neden olmuştur. Özellikle elinde kripto varlık bulunduran kişi veya kurumların, bu varlıkları hangi varlık grubunda sınıflandırılacağı ve hangi değerleme ölçüsüne göre değerleyeceği tartışmaların odağını oluşturmaktadır.

Bir işlem ve olayın muhasebeleştirilebilmesi için öncelikle o işlemin işletmede bir hak veya yükümlülüğü doğurması gereklidir. Hak doğuran işlemler varlık olarak, yükümlülük doğuran işlemler ise kaynak olarak isimlendirilmektedir. Elde edilen hakların, hangi varlık grubunda, katlanılan yükümlülüklerin ise hangi kaynak grubunda muhasebeleştirileceği ise muhasebe teorisinde sınıflama olarak ifade edilir.

Muhasebe tarihine bakıldığında, muhasebe tarafından üretilen ve en önemli finansal tablolardan biri olan bilançonun gelişimi 14/16 Yüzyıllara denk gelmektedir. 14/15.Yüz yıldan günümüze gelişen dünya koşulları ve ortaya çıkan ihtiyaçlar, bilançoda varlık ve kaynakların sınıflamasında değişimin olmasına neden olmuştur. 14/15.Yüzyıllarda varlık denildiğinde borç ödeme kabiliyeti olan para gibi varlıklar anlaşılırken, sanayi devriminden sonra varlık denildiğinde paranın yanında üretilen stoklar ve üretimde kullanılan makine teçhizat dediğimiz ve bugünkü karşılığı maddi duran varlıklar, varlık olarak tanımlanmıştır. Amerikan yaklaşımında ise işletmenin devamlılığı ilkesi bağlamında varlıklar Dönen ve Duran varlık olarak iki ana gruba ayrılmıştır.

İçinde bulunduğumuz dijital dönem ise yeni varlık ve kaynak sınıflarının oluşmasını zorlar hale gelmiştir. Dijitalleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan blokchain teknolojileri yeni bir varlık çeşidini ortaya çıkarmıştır. Bu varlıklara ise kripto varlık adı verilmektedir.

Tarihsel süreçteki değişimler nasıl varlık sınıflamasını etkilemiş ise, kripto varlıkların ortaya çıkışı da bilançoda varlık sınıflamasının, yeniden yapılanmasını gündeme getirmiştir. Kripto varlıkların teknolojik yapısı, bu varlıkların bilançoda yer alan mevcut varlık sınıflarına dahil edilmesini, mevcut varlıklar için kullanılan değerleme ölçülerinin kripto varlıklar için kullanılmasını mümkün kılmamaktadır.

Kripto Varlıkların muhasebeleştirilmesinde ya mevcut varlık sınıflarının tanımlarında bu varlıkları da içine alacak revizyonların yapılması, ya da yeni bir varlık grubu olarak Dijital Varlık Grubunun bilançoya eklenmesi gerekmektedir. Mevcut Varlık grupları içine Kripto varlıkların entegre edilmesi, yerine bilançoda yeni bir varlık grubu olarak dijital varlık olarak gruplandırılmasının finansal tabloların anlaşılabilirliği ve tarafların ihtiyaçlarına cevap verebilirliği açısından daha doğru olacağı söylenebilir. Kripto varlıkların zaman içinde yenilerinin çıkması ve her birinin farklı özelliklere sahip olması, kripto varlıkların mevcut varlık sınıfları içinde gösterilmesini zorlaştıran bir durum olduğu da unutulmamalıdır.

Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, uluslararası muhasebe standartları kapsamında ve Türk vergi Mevzuatı kapsamında kripto varlıkların muhasebeleştirilmesi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

2. ULUSLARARASI/TÜRKIYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE KRİPTO VARLIKLARIN RAPORLANMASI

2.1. Kavramsal Çerçeve Uyarınca Tanımlar ve Muhasebeleştirme Kriterleri

Kripto varlıklar genellikle, bir tür dağıtık defter teknolojisi ağında oluşturulan, aktarılan, depolanan ve kriptografi yoluyla doğrulanan değerin veya sözleşmeye dayalı hakların dijital bir temsili olarak tanımlanabilir. Söz konusu varlıkların UFRS/TFRS'ler uyarınca finansal tablolarda raporlanması için Kavramsal Çerçeve'de yer alan varlık tanımını ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılaması gerekmektedir.

Kavramsal Çerçeve'de varlık, geçmişteki olayların bir sonucu olarak işletme tarafından kontrol edilen mevcut bir ekonomik kaynak olarak tanımlanır. Ekonomik kaynak, ekonomik fayda üretme potansiyeline sahip bir haktır. Ekonomik fayda yaratma potansiyeline sahip haklar aşağıdakileri de içeren birçok biçimde olabilir:

1) Başka bir taraf için bir mükellefiyet teşkil eden haklar. Bu haklara aşağıdaki örnekler verilebilir.

- Nakit alma hakları.
- Mal veya hizmet alma hakları.
- Ekonomik kaynakları başka bir tarafla lehte şartlarda takas etme hakkı. Bu tür haklar örneğin, hâlihazırda lehte şartlar altında bir ekonomik kaynağı satın almaya yönelik bir forward sözleşmesini veya bir ekonomik kaynağı satın alma opsiyonunu içerebilir.
- Önceden belirtilmiş gelecekteki belirsiz bir olayın meydana gelmesi durumunda başka bir tarafın bir ekonomik kaynağı devretme mükellefiyetinden faydalanma hakları.

2) Başka bir taraf için bir mükellefiyet teşkil etmeyen haklar. Örneğin:

- Maddi duran varlıklar veya stoklar gibi fiziksel nesneler üzerindeki haklar. Bu tür haklara örnek olarak, bir fiziksel nesneyi kullanma hakkı veya kiralanan bir nesnenin kalıntı değerinden faydalanma hakkı verilebilir.
- Fikri mülkiyet kullanma hakları.

Birçok hak; sözleşme, mevzuat veya benzer yollarla kurulur. Örneğin; bir işletme, fiziksel bir nesneye sahip olarak veya kiralayarak, bir borçlanma aracı veya özkaynak aracına sahip olarak ya da tescilli bir patente sahip olarak haklar elde edebilir. Ancak bir işletme başka yollardan da haklar elde edebilir. Örneğin:

- Kamuya açık olmayan bir teknik bilgi elde ederek veya oluşturarak ya da
- Başka bir tarafın teamüle dayalı uygulamalarıyla, yazılı politikalarıyla veya belirli beyanlarıyla tutarlı olmayan bir biçimde hareket etme imkânının olmaması nedeniyle ortaya çıkan bir mükellefiyeti aracılığıyla.

İşletmenin haklarının tamamı söz konusu işletmenin varlıkları değildir. Söz konusu hakların işletmenin varlıkları olması için hem işletmeye diğer tüm tarafların elde edebildiği ekonomik faydaların ötesinde ekonomik faydalar üretme potansiyeline sahip olması hem de söz konusu işletme tarafından kontrol edilmesi gerekir.

Bir işletme, bir ekonomik kaynağın kullanımını yönetme ve ondan kaynaklanabilecek ekonomik faydaları elde etme konusunda mevcut bir yeteneğe sahipse, o ekonomik kaynağı kontrol ediyor demektir.

Kontrol, başka tarafların söz konusu ekonomik kaynağın kullanımını yönetmesini ve ondan kaynaklanabilecek ekonomik faydaları elde etmesini önleme konusundaki bir yeteneği içerir. Aynı zamanda işletme, bir ekonomik kaynağı kendi faaliyetlerinde kullanma veya başka bir tarafın o ekonomik kaynağı kullanmasına izin verme hakkına sahipse, söz konusu ekonomik kaynağın kullanımını yönetme konusunda mevcut bir yeteneğe sahiptir.

Bir ekonomik kaynağın kontrolü genellikle yasal hakları uygulama imkânından kaynaklanır; ancak kontrol, bir işletmenin, kendisinden başka hiçbir tarafın bir ekonomik kaynağın kullanımını yönetme ve ondan kaynaklanabilecek ekonomik faydaları elde etme konusunda mevcut bir yeteneğe sahip olmamasını sağlamanın başka yöntemlerine sahip olmasından da kaynaklanabilir. Örneğin, bir işletmenin kripto varlığı kontrol ediyor olması için, işletmenin o varlığa erişiminin olması ve o varlığı, herhangi bir tescil veya sözleşme koruması altında olmasa dahi gizli tutma konusunda mevcut bir kabiliyete sahip olması gerekir.

Bir işletmenin bir ekonomik kaynağı kontrol etmesi için söz konusu kaynağa ilişkin gelecekteki ekonomik faydaların başka bir tarafa değil, doğrudan ya da dolaylı olarak işletmeye akması gerekir. Bazen bir taraf (asil) başka bir tarafı (vekil) asilin faydası için hareket etmek üzere devreye sokabilir. Eğer bir vekil, asil tarafından kontrol edilen bir ekonomik kaynağın himayesine sahipse, söz konusu ekonomik kaynak, vekilin varlığı değildir. Üstelik vekil, asil tarafından kontrol edilen bir ekonomik kaynağı devretme mükellefiyetine sahipse, o mükellefiyet vekilin yükümlülüğü değildir; çünkü devredilebilecek olan ekonomik kaynak vekilin değil asilin ekonomik kaynağıdır. Bu doğrultuda kripto varlık alımlarında özellikle aracı kurumlar vasıtasıyla gerçekleşen işlemlerde ekonomik kaynağa ilişkin kontrolün hangi tarafta olduğunun değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Sonuç olarak Kavramsal Çerçeve'de yer alan ve yukarıda aktarılan varlık tanımı dikkate alındığında kripto varlıkların, aşağıdaki özellikleri nedeniyle varlık tanımını karşıladığı değerlendirilebilir:

- Mevcut bir ekonomik kaynak (Gelecekteki ekonomik faydalara erişim hakkı veya erişim): Kripto varlıklar, bir tür dağıtık defter teknolojisi ağında yaratılan, aktarılan ve depolanan değerin veya sözleşmeye dayalı hakların dijital bir temsilidir. Sahiplerine potansiyel ekonomik faydalar sağlarlar. Bu potansiyelin var olması için hakkın ekonomik faydalar üreteceğinin kesin, hatta muhtemel olması gerekli değildir. Hakkın yalnızca hâlihazırda mevcut olması ve en az bir durumda işletme için diğer tüm tarafların elde edebildiği ekonomik faydaların ötesinde ekonomik faydalar üretebilmesi gereklidir.

- Gelecekte ekonomik fayda beklenmektedir: Farklı kripto varlıklar için hem "değişim değeri" hem de "kullanım değeri" vardır.

- Elinde bulunduran işletme tarafından kontrol edilebilir: Kontrol, varlığın yaratacağı ekonomik faydaları elde etme ve başkalarının bu faydalara erişimini kısıtlama gücü olarak tanımlanır. Bu nedenle, raporlayan işletmenin bir varlığın ekonomik kontrolüne sahip olup olmadığını belirlemek için muhakemede bulunması gerekir. Kontrolün varlığı değerlendirilirken ilgili kripto varlığa erişim için gereken özel şifrenin elde bulundurulup bulundurulmadığı, kripto varlıktan kaynaklanan riske kimin maruz kaldığı, kripto varlık ödülüne ilişkin hak sahibinin kim olduğu, sözleşme hüküm ve koşulları, mevcut düzenlemeler gibi göstergeler dikkate alınmalıdır.

- Dağıtık defter teknoloji ağındaki geçmiş işlemlerden kaynaklanır: Kripto varlık sahipleri bu varlıklara aşağıdaki faaliyetler yoluyla sahip olur:

  - Kripto varlıkları itibari para (fiat para) birimi ile satın alarak veya diğer kripto varlıklar ile takas ederek,

  - Blok ödül kazanılan madencilik faaliyetlerinden,

  - Mal veya hizmetlere karşılık olarak veya

  - Airdroplardan ve hard fork olaylarından.

Kripto varlıkların muhasebeleştirilmesi için Kavramsal Çerçeve'de yer alan varlık tanımını karşılaması yeterli değildir. Dahil edileceği varlık sınıfının özellikleri ile muhasebeleştirme kriterlerini karşılayıp karşılamadığı da ayrıca dikkate alınmalıdır.

Bir varlık ya da yükümlülüğün finansal tablolara alınması ancak söz konusu varlık ya da yükümlülük ile bunlar karşılığında ortaya çıkan herhangi bir gelir, gider veya özkaynak değişimi finansal tablolara alındığında finansal tablo kullanıcılarına ihtiyaca uygun olan ve gerçeğe uygun sunum sağlayan bilgiyi, diğer bir ifadeyle faydalı bilgi sağlıyorsa mümkündür.

UMS/TMS'ler uyarınca bir varlığın muhasebeleştirilmesi için gereken muhasebeleştirme kriterleri, kripto varlıkların muhasebeleştirilmesi için de esas teşkil edecektir. Dolayısıyla bir kripto varlığın muhasebeleştirilebilmesi için,

- Varlıkla ilgili gelecekteki ekonomik yararların işletmeye aktarılmasının muhtemel olması ve

- Varlığın değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi gerekmektedir.

2.2. Elde Bulunduran Açısından Kripto Varlıkların UFRS/TFRS'ler Kapsamında Değerlendirilmesi

Bir işletme kripto varlıkları birçok nedenle elinde bulundurabilir. Örneğin; yatırım amacıyla, kullanım amacıyla, alım satım amacıyla vb. Ayrıca kripto varlıklar sahip olduğu özellikler nedeniyle çok farklı türlere ayrılmaktadır. Bu nedenle kripto varlıkların, bu varlığı elinde bulunduran işletmenin elde tutma amacı, iş modeli veya kripto varlığın türüne göre farklı sınıflara ayrılabileceği değerlendirilmektedir. Mevcut UFRS/TFRS hükümleri dikkate alındığında kripto varlıkların temelde 5 sınıfa ayrılabilir olduğu değerlendirilebilmektedir:

- Olağan iş akışı içerisinde satış amacıyla elde tutulanlar hariç olmak üzere, kripto varlıklardan, kriptoparalar ve hizmet token'ları, TMS 38 "Maddi Olmayan Duran Varlıklar" (TMS 38) kapsamında maddi olmayan duran varlık olarak nitelendirilebilir.

• Olağan iş akışı içerisinde satış amacıyla elde tutulanlar hariç olmak üzere, kripto varlıklardan, kriptoparalar ve hizmet token'ları, TFRS 5 "Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler" (TFRS 5) kapsamında satış amaçlı elde tutulan duran varlık olarak nitelendirilebilir.

• Olağan iş akışı içerisinde elde tutulan kripto varlıklardan, kriptoparalar ve hizmet token'ları TMS 2 "Stoklar" (TMS 2) kapsamında stok olarak değerlendirilebilir.

• İşletmenin, mal ve hizmetlerin tesliminden önce bu hizmetler için ödeme yapması durumunda ön ödeme varlığı olarak muhasebeleştirilmesi nedeniyle benzer nitelikteki hizmet token'ları da ön ödeme varlığı olarak değerlendirilebilir.

• Menkul kıymet ve varlık token'ları ise TMS 32 "Finansal Araçlar: Sunum"da (TMS 32) yer alan finansal varlık tanımını karşılaması halinde, TMS 32 ve TFRS 9 "Finansal Araçlar" kapsamında finansal varlık olarak değerlendirilebilir.

2.2.1. Kripto Varlıkların UMS 38/TMS 38 Kapsamında Maddi Olmayan Duran Varlık Olarak Muhasebeleştirilmesi

TMS 38 uyarınca "maddi olmayan duran varlık"; fiziksel niteliği olmayan, tanımlanabilir, parasal olmayan varlık olarak tanımlanmıştır. Varlık ise kavramsal çerçevede yer alan tanıma paralel bir şekilde, geçmişteki bazı olayların sonucu olarak işletme tarafından kontrol edilen ve işletmeye gelecekte ekonomik yarar sağlaması beklenilen bir kaynak olarak tanımlanmaktadır. Varlık tanımı ve TMS 38 hükümleri dikkate alındığında maddi olmayan duran varlık aşağıda sıralanan özelliklere sahip olan değerler olarak tanımlanmaktadır.

• İşletmenin geçmişteki işlemlerin sonucunda ortaya çıkan

• Halihazırda işletmenin kontrolünde olan

• Gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen

• Fiziksel niteliği olmayan

• Tanımlanabilir nitelikteki

• Parasal olmayan

Standart uyarınca maddi olmayan duran varlık tanımı, maddi olmayan duran varlığın şerefiyeden ayrı olarak belirlenebilmesini gerektirir. Dolayısıyla bir varlık, belirlenebilirlik kriterini aşağıdaki durumlarda sağlar:

a) Ayrılabilir olması, diğer bir deyişle işletmeden ayrılabilme ya da bölünebilme özelliğine sahip ve bireysel olarak ya da işletmenin bu yönde bir niyetinin olup olmadığına bakılmaksızın ilgili sözleşme, tanımlanabilir varlık veya borç ile beraber satılabilir, devredilebilir, lisans altına alınabilir, kiralanabilir ya da takas edilebilir olması veya

b) İlgili hakların işletmeden ya da diğer haklar ve yükümlülüklerden ayrılabilmesi veya devredilebilmesine bakılmaksızın, sözleşmede yer alan haklardan ya da diğer yasal haklardan kaynaklanması.

Yine bir değerin maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilebilmesi için bu değerin, geçmişteki bazı olayların sonucu olarak işletme tarafından kontrol edilmesi ve işletmeye gelecekte ekonomik yarar sağlaması beklenilen bir kaynak olması gerekmektedir.

İşletmenin ilgili varlıktan ortaya çıkan gelecekteki ekonomik yararları kullanabilme ve başkalarının bu yararlara erişimini kısıtlama gücü olması durumunda, bu varlıktan ekonomik yarar sağlama gücü var demektir. Bir işletmenin maddi olmayan duran varlığın gelecekteki ekonomik yararlarını kontrol etme gücü normalde, hukuken uygulanması zorlanabilen yasal haklardan kaynaklanır.

Ancak, hakkın yasal yaptırım gücü, kontrol için gerekli bir koşul değildir; çünkü işletme gelecekteki ekonomik yararları başka bir şekilde de kontrol edebilir. Bununla birlikte unutulmamalıdır ki yasal haklarla desteklenemediği zaman kontrol etme gücünün varlığını kanıtlamak daha zor olacaktır. Bu doğrultuda henüz yasal bir zemini olmayan kripto varlık edinimlerinde elde tutan tarafın ilgili varlık üzerinde kontrol gücü olup olmadığının yukarıda yer verilen hükümler kapsamında değerlendirilmesi kritik bir önem teşkil edecektir.

Dolayısıyla bir kripto para ve hizmet token'ının TMS 38 uyarınca maddi olmayan duran varlık olarak sınıflandırılabilmesi için öncelikle maddi olmayan duran varlık tanımına uyması, yukarıda belirtilen kriterleri sağlaması gerekecektir.

Ancak bir varlığın maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmesi için varlığın maddi olmayan duran varlık tanımına uyması yeterli değildir. Buna ek olarak varlığın yine TMS 38'de yer verilen muhasebeleştirme kriterlerini de sağlaması gerekecektir.

Standartta muhasebeleştirme kriterleri:

a) Varlıkla ilişkilendirilen beklenilen gelecekteki ekonomik yararların işletme için gerçekleşmesinin muhtemel olması ve

b) Varlığın maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi olarak belirtilmiştir.

Sonuç olarak yukarıda yer verilen tanımları ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılayan kripto varlıklar, olağan iş akışı içinde elde tutulanlar hariç olmak üzere, elde tutan açısından maddi olmayan varlık olarak muhasebeleştirilebilecektir. TMS 1 "Finansal Tabloların Sunuluşu"na göre "duran" ifadesi; maddi varlıklar, maddi olmayan varlıklar ve uzun vadeli finansal varlıkları içermektedir. Bu kapsamda maddi olmayan varlık tanımını ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılayan kripto paralar ve hizmet token'ları, TFRS 5 uyarınca daha sonra elden çıkarma amacıyla edinilenler ve TMS 2 uyarınca olağan iş akışı içerisinde satış amacıyla elde tutulanlar hariç olmak üzere, maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilecektir.

İlk Ölçüm

Bir maddi olmayan duran varlık ilk muhasebeleştirilmesi sırasında maliyet bedeliyle ölçülür. Ayrı olarak elde edilen bir maddi olmayan duran varlığın maliyeti aşağıdakilerden oluşur:

a) İthalat vergileri ve iade edilmeleri mümkün olmayan satın alma vergileri de dahil, ticari iskontolar ve indirimler düşüldükten sonraki satın alma fiyatı ve

b) Varlığı amaçlanan kullanımına hazır hale getirmeye yönelik, doğrudan varlıkla ilişkilendirilebilen herhangi bir maliyet.

Maddi olmayan duran varlıkla ilgili bir ödemenin normal kredi vadelerinin ötesine ertelenmiş olması durumunda, maliyeti peşin fiyatına eşdeğerdir. Kripto varlık TMS 23 "Borçlanma Maliyetleri" uyarınca özellikli varlık olarak değerlendirilemeyeceği için, peşin fiyat ile toplam ödemeler arasındaki fark, finansman sağlanan dönem boyunca faiz gideri olarak muhasebeleştirilir.

Bir veya birden fazla maddi olmayan duran varlık, parasal olmayan varlık ya da varlıklar veya parasal ve parasal olmayan varlıkların bir bileşimi karşılığında elde edilmiş olabilir. Bu kapsamdaki bir maddi olmayan duran varlığın maliyeti, takas işlemi ticari işlem niteliğinden yoksun olmadıkça veya elde edilen varlığın veya vazgeçilen varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilebilir bir şekilde ölçülebilmesi mümkün oldukça, gerçeğe uygun değerinden ölçülür. İşletme, vazgeçmiş olduğu varlığı derhal finansal tablo dışı bırakamıyor olsa dahi, elde edilen varlık bu şekilde ölçülür. Elde edilen varlığın gerçeğe uygun değerinden ölçülmemiş olması durumunda maliyeti, bırakılan varlığın defter değeridir. Bu kapsamda takas yoluyla kripto para ve hizmet token'ları ediniminde, edinilen kripto varlık için muhasebeleştirilecek tutarın belirlenmesinde izlenecek sıra aşağıda özetlenmektedir:

a) Alınan kripto varlığın gerçeğe uygun değeri, güvenilir bir şekilde ölçülemiyorsa,

b) Kripto varlığın edinimi için verilen varlığın gerçeğe uygun değeri, güvenilir bir şekilde ölçülemiyorsa,

c) Kripto varlığın edinimi için verilen varlığın defter değeri.

Bir maddi olmayan kalem için yapılan harcamalar, aşağıdaki durumlar haricinde gider olarak muhasebeleştirilir:

a) Muhasebeleştirme kriterlerini taşıyan maddi olmayan duran varlığın maliyetinin bir parçasını oluşturan harcamalar veya

b) İşletme birleşmeleri yolu ile elde edilen ve maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmesi mümkün olmayan kalemler. Bu durumda, bu kalem birleşme tarihinde şerefiye olarak muhasebeleştirilen tutarın bir kısmını oluşturur.

Söz konusu paragraf uyarınca, maddi olmayan duran varlık tanımını karşılamakla birlikte muhasebeleştirme kriterini karşılamayan kripto paralar ve hizmet token'larına ilişkin yapılan harcamalar gider olarak muhasebeleştirilir.

Sonraki ölçüm

Maddi olmayan duran varlıkların sonraki ölçümünde muhasebe politikası olarak maliyet veya yeniden değerleme yöntemi seçilir. Burada önem arz eden husus, varlığın aktif bir piyasasının bulunmaması durumu söz konusu olmadığı sürece, kripto varlıkların bir kısmının maliyet bir kısmının ise yeniden değerleme yöntemine göre ölçülemeyecek olmasıdır. Zira aynı sınıfta yer alan tüm varlıklar için aynı ölçüm yöntemi kullanılır.

Sonraki ölçümde maliyet yönteminin seçilmesi durumunda maddi olmayan duran varlık, ilk muhasebeleştirilmesinin ardından, maliyetinden, tüm birikmiş itfa ve değer düşüklüğü zararları düşülmüş olarak izlenir.

Sınırsız yararlı ömre sahip bir maddi olmayan duran varlık itfa edilmez. Örneğin standarda göre, işletmeye net nakit girişi sağlaması beklenilen süre için öngörülebilir bir sınır olmaması durumunda, işletme, maddi olmayan duran varlığı sınırsız yararlı ömre sahip olarak değerlendirir. Bu doğrultuda benzer şekilde kripto paralar ve hizmet token'larından elde edilmesi beklenen yararlar için öngörülebilir bir sınır yoksa ilgili kripto varlık sınırsız yararlı ömre sahip bir maddi olmayan duran varlık olarak değerlendirilecek ve itfa edilmeyecektir.

TMS 36 "Varlıklarda Değer Düşüklüğü" (TMS 36) uyarınca, sınırsız yararlı ömre sahip bir maddi olmayan duran varlık, ilgili varlığın geri kazanılabilir tutarını defter değeriyle;

a) Yıllık olarak ve

b) Maddi olmayan duran varlığın değer düşüklüğüne uğramış olabileceğine ilişkin belirti olduğunda, karşılaştırılmak suretiyle değer düşüklüğü açısından test edilir.

Bu doğrultuda kripto paralar ve hizmet token'ları da TMS 36 uyarınca değer düşüklüğüne tabi olacaktır. Bu kapsamda ilgili varlığın geri kazanılabilir tutarı belirlenerek, defter değeriyle karşılaştırılacaktır.

Geri kazanılabilir tutar; bir varlığın satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile kullanım değerinden yüksek olanıdır. Aktif bir piyasada özdeş bir varlığın kotasyon fiyatı bulunmasa dahi, elden çıkarma maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ölçmek mümkün olabilir; ancak bazen elden çıkarma maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ölçmek mümkün olmayacaktır; çünkü piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek fiyatı tahmin etmek için temel alınacak bir esas yoktur. Bu doğrultuda piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde kripto paralar ve hizmet token'larının satışından elde edilecek fiyatı tahmin etmek için temel alınacak bir esas bulunup bulunmadığı değerlendirilmelidir. Böyle bir esasın bulunmadığı durumda, ilgili kripto varlığın kullanım değeri, geri kazanılabilir tutar olarak kullanılabilir. TMS 36 da kullanım değeri bir varlıktan elde edilmesi beklenen gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri olarak tanımlanmaktadır.

Sonraki ölçümde yeniden değerleme yönteminin seçilmesi durumunda maddi olmayan duran varlık, ilk muhasebeleştirilmesinin ardından, yeniden değerleme tarihindeki gerçeğe uygun değerinden birikmiş itfa ve değer düşüklüğü zararlarının tamamı düşüldükten sonra hesaplanan tutarı olan yeniden değerlenmiş tutarı üzerinden izlenir. Bu Standarda göre yeniden değerleme yöntemini benimsemek için, gerçeğe uygun değer, aktif bir piyasayla ilişkilendirilmek suretiyle ölçülmek zorundadır. TFRS 13 "Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü"ne göre aktif piyasa, varlık veya borca ilişkin işlemlerin, fiyatlandırma bilgisi sağlamaya yönelik yeterli sıklıkta ve hacimde sürekli bir şekilde gerçekleştiği piyasadır. Bu doğrultuda kripto paralar ve hizmet token'larına ilişkin aktif piyasa tanımını karşılayan bir piyasadan veri elde edilebilmesi halinde, ilgili kripto varlığın sonraki ölçümünde yeniden değerleme yöntemi seçilebilecektir.

Yeniden değerleme işlemleri, raporlama dönemi sonunda ilgili aktifin defter değerinin gerçeğe uygun değerinden önemli ölçüde farklılık göstermemesi açısından düzenli olarak yapılır. Kripto varlıkların volatil yapısı dikkate alındığında, her bir raporlama dönemi sonunda aktif piyasadan elde edilen veriyle ilgili kripto varlığın yeniden değerlenmesi önem arz edecektir.

Maddi olmayan duran varlık niteliğindeki bir kripto varlığın defter değerinin yeniden değerleme işlemi sonucunda artması durumunda, söz konusu artış diğer kapsamlı gelirde muhasebeleştirilir ve yeniden değerleme fazlası adı altında özkaynakta biriktirilir. Ancak, anılan yeniden değerleme artışının, varsa daha önce aynı varlık için kâr veya zararda muhasebeleştirilen yeniden değerleme azalışını ortadan kaldıran kısmı, kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Maddi olmayan duran varlık niteliğindeki bir kripto paralar ve hizmet token'larının defter değerinin yeniden değerleme sonucunda azalmış olması durumunda, söz konusu azalış kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Bununla birlikte, söz konusu azalışın aynı varlık için yeniden değerleme fazlasında mevcut olan tutar kadarlık kısmı diğer kapsamlı gelirde muhasebeleştirilir. Diğer kapsamlı gelirde muhasebeleştirilen azalış, yeniden değerleme fazlası başlığı altında özkaynakta birikmiş tutarı azaltır.

Özkaynakta yer alan birikmiş yeniden değerleme fazlası, elde edildiğinde, doğrudan, dağıtılmamış kârlara nakledilebilir. Değerleme fazlasının tamamı, ilgili kripto varlığın kullanımdan çekilmesi veya elden çıkarılması durumunda elde edilebilir. Ancak, değerleme fazlasının bir kısmı, ilgili varlık işletme tarafından kullanıldıkça elde edilebilir. Böyle bir durumda, elde edilen değerleme fazlası tutarı, söz konusu varlığın yeniden değerlenmiş defter değeri esas alınarak hesaplanan itfa payları ile tarihi maliyetinin esas alınmış olması durumunda muhasebeleştirilmesi gereken itfa payları arasındaki farktır. Yeniden değerleme fazlasından dağıtılmamış kârlara yapılan transfer, kar veya zarar aracılığıyla yapılmaz.

Ayrıca maddi olmayan varlık tanımını ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılayan kripto paralar ve hizmet token'larından daha sonra elden çıkarma amacıyla edinilenlerin, takip eden "Kripto Varlıkların TFRS 5 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi" başlığında açıklanan şartları karşılaması halinde TFRS 5 uyarınca sınıflandırılması ve ölçümü mümkündür.

Bir kripto varlığın TMS 38 kapsamında değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi için maddi olmayan duran varlığın olağan iş akışı içinde satılmak üzere elde tutulan varlık niteliği taşımaması gerektiği özellikle dikkate alınmalıdır. İşletme tarafından olağan iş akışı içinde satılmak üzere elde tutulan olarak değerlendirilen maddi olmayan duran varlıklara TMS 38 uygulanmayacak ve bu tür maddi olmayan varlıklar TMS 2'ye göre muhasebeleştirilecektir.

2.2.2. Kripto Varlıkların UFRS 5/ TFRS 5 Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

Satış Amaçlı Elde Tutulan Olarak Sınıflandırılma Şartları

TFRS 5'in 6'ncı paragrafına göre bir duran varlığın defter değerinin sürdürülmekte olan kullanımdan ziyade satış işlemi vasıtası ile geri kazanılacak olması durumunda işletme, söz konusu duran varlığı satış amaçlı olarak sınıflandırır.

Standardın 7'nci paragrafına göre bu durumun geçerli olabilmesi için; ilgili varlığın bu tür varlıkların satışında sıkça rastlanan ve alışılmış koşullar çerçevesinde derhal satılabilecek durumda olması ve satış olasılığının yüksek olması gerekir.

Standardın 8'inci paragrafına göre ise satış olasılığının yüksek olması için; uygun bir yönetim kademesi tarafından, varlığın satışına ilişkin bir plan yapılmış ve alıcıların tespiti ile planın tamamlanmasına yönelik aktif bir program başlatılmış olmalıdır. Ayrıca, varlık cari gerçeğe uygun değeriyle uyumlu bir fiyat ile aktif olarak pazarlanıyor olmalıdır. Ayrıca satışın, Paragraf 9'da izin verilen durumlar haricinde, sınıflandırılma tarihinden itibaren bir yıl içerisinde tamamlanmış bir satış olarak muhasebeleştirilmesinin beklenmesi ve planı tamamlamak için gerekli işlemlerin, planda önemli değişiklikler yapılması veya planın iptal edilmesi ihtimalinin düşük olduğunu göstermesi gerekir. İlgili mevzuatın bu tür bir onayı gerekli kıldığı durumlarda, satış olasılığının yüksek olup olmadığının değerlendirilmesinde, satış işleminin ortaklar tarafından onaylanma olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Maddi olmayan varlık tanımını ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılayan kripto paralar ve hizmet token'larından daha sonra elden çıkarma amacıyla edinilenlerin, sınıflandırılma tarihinden itibaren 1 yıl içerisinde tamamlanmış bir satış olarak muhasebeleştirilmesinin beklenmesi ve edinme tarihi itibariyle henüz sağlanmamış olan yukarıdaki paragraflarda yer verilen TFRS 5'in 7 ve 8'inci paragraflarında belirtilen diğer koşulların edinme tarihini müteakip kısa bir süre içerisinde (genellikle 3 ay içerisinde) karşılanması ihtimalinin yüksek olması durumunda TFRS 5 uyarınca satış amacıyla elde tutulan kripto varlık olarak muhasebeleştirilmesi mümkündür.

Ölçüm

Satış amaçlı elde tutulan varlık olarak sınıflandırılan bir duran varlık defter değeri ile satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değerinden düşük olanı üzerinden ölçülür. Maddi olmayan varlık tanımını ve muhasebeleştirme kriterlerini karşılayan yeni edinilmiş kripto para ve hizmet token'larının, satış amaçlı elde tutulan varlık olarak sınıflandırılma koşullarını karşılaması halinde, ilgili varlığın daha önce sınıflandırılmamış olması koşuluyla ilk muhasebeleştirilmesi sırasında defter değeri (örneğin, maliyeti) ile satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değerinden düşük olanı üzerinden ölçülmesi gerekir.

Değer Düşüklüğü

Başlangıçta veya daha sonra, kripto para ve hizmet token'larının değerinin satış maliyetinin gerçeğe uygun değerden düşülerek elde edilen değerine kadar azaltılması durumunda, değer düşüklüğü zararı finansal tablolara yansıtılır.

TFRS 5 veya daha öncesinde TMS 36 doğrultusunda muhasebeleştirilen birikmiş değer düşüklüğü zararlarını aşmamak koşuluyla, satış maliyetinin gerçeğe uygun değerden düşülerek bulunan değerinde sonradan meydana gelecek herhangi bir artış kazanç olarak muhasebeleştirilir.

İtfa

Satış amaçlı sınıflandırılan kripto varlık itfa edilmez.

Sunum

Satış amacıyla elde tutulan olarak sınıflandırılan kripto varlık finansal durum tablosunda diğer varlıklardan ayrı olarak gösterilir.

2.2.3. Kripto Varlıkların UMS 2/TMS 2 Kapsamında Stok Olarak Muhasebeleştirilmesi

TMS 2 uyarınca Stoklar:

Olağan iş akışı içinde satılmak üzere elde tutulan,
Olağan iş akışı içinde satılmak üzere üretilmekte olan veya
Üretim sürecinde veya hizmet sunumunda kullanılacak hammadde ve malzeme şeklinde bulunan varlıklar olarak tanımlanmıştır.

Maddi olmayan varlık tanımını karşılayan kripto para ve hizmet token'larının olağan iş akışı içinde satılmak üzere elde bulundurulması halinde bu varlık, stok olarak değerlendirilecek ve TMS 2 hükümleri uyarınca raporlanacaktır.

Ölçüm

TMS 2 stokların, maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerden düşük olanı üzerinden ölçülmesini gerektirir. Stokların maliyeti, tüm satın alma maliyetleri, dönüştürme maliyetleri ve stokların mevcut konumuna ve durumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetlerden oluşur. Bu doğrultuda hasılatını oluşturan olağan faaliyeti kripto para ve hizmet token'ı alım satımı olan işletme, söz konusu varlığı edinmek için katlandığı maliyetleri aktifleştirebilecektir.

Net gerçekleşebilir değer ise olağan iş akışı içinde tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyetlerinin ve satışı gerçekleştirmek için gerekli olan tahmini maliyetlerin düşülmesiyle elde edilen tutardır. Net gerçekleşebilir değer; bir işletmenin, olağan iş akışı içinde stokun satışından elde etmeyi beklediği net tutarı ifade etmektedir. Stokun net gerçekleşebilir değerinin, maliyetinin altına düşmesi durumunda değer düşüklüğüne uğradığı değerlendirilir. Bu durumda stokun defter değeri net gerçekleşebilir değerine indirgenecektir.

Burada önem arz eden hususlardan biri, net gerçekleşebilir değerin, tamamen işletmeye özgü; diğer bir ifadeyle işletmenin tahminlerine dayanan bir değer olmasıdır. Bu doğrultuda işletmenin elinde bulundurduğu kripto varlıklarına ilişkin belirlediği net gerçekleşebilir değerin, denetçiler tarafından ilgili BDS'ler uyarınca değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Önem arz eden bir diğer husus ise, işletmenin sadece kripto para ve hizmet token'larındaki değer düşüklüklerini muhasebeleştirmek durumunda olduğu, satıştan kaynaklanan hasılat hariç olmak üzere, değer artışlarını ise finansal tablolara yansıtamayacak olmasıdır.

İzleyen her bir dönemde, net gerçekleşebilir değer yeniden değerlendirilir. Daha önce kripto para ve hizmet token'larının maliyet değerinin altına indirgenmesine neden olan koşulların artık mevcut olmaması veya değişen ekonomik koşullar nedeniyle net gerçekleşebilir değerde bir artış olduğuna ilişkin açık bir kanıtın bulunması durumunda, indirgenen tutar iptal edilir.

2.2.4. Ön Ödeme Varlığı Niteliğindeki Hizmet Token'larının Ön Ödeme Varlığı Olarak Muhasebeleştirilmesi

TMS 38'e göre, bir maddi olmayan kalem için yapılan harcamalar, aşağıdaki durumlar haricinde gider olarak muhasebeleştirilir:

a) Muhasebeleştirme kriterlerini taşıyan maddi olmayan duran varlığın maliyetinin bir parçasını oluşturan harcamalar veya

b) İşletme birleşmeleri yolu ile elde edilen ve maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmesi mümkün olmayan kalemler. Bu durumda, bu kalem birleşme tarihinde şerefiye olarak muhasebeleştirilen tutarın bir kısmını oluşturur.

Bununla birlikte yukarıda yer alan bu paragraf, bir işletmenin, mallara erişim hakkını elde etmesi öncesinde yaptığı bir peşin ödemeyi varlık olarak muhasebeleştirmesini engellemez. Benzer şekilde, yine aynı paragraf, bir işletmenin, hizmet alımı öncesinde yaptığı bir peşin ödemeyi varlık olarak muhasebeleştirmesini de engellemez.

Bu doğrultuda işletmenin mal ve hizmetlerin tesliminden önce hizmetler için ödeme yapması durumunda bu ödeme "ön ödeme varlığı" olarak muhasebeleştirilir.

TFRS'lerde bu konuda yeterli bir açıklama bulunmamakla birlikte, hizmet token'larını elinde bulunduran işletme açısından, bu token'ların elde edilmesinden önce yapılan ödemelerin de bu kapsamda "ön ödeme varlığı/prepayment assset" olarak değerlendirilip muhasebeleştirilebileceğini söyleyebiliriz. Ön ödeme varlığı maliyet değeri üzerinden muhasebeleştirilecektir. Yine TMS 36 uyarınca ilgili varlığın geri kazanılabilir tutarı belirlenerek değer düşüklüğü testine tabi tutulacaktır.

2.2.5. Kripto Varlıkların UMS32/TMS 32 ve UFRS 9/TFRS 9 Kapsamında Finansal Araç Olarak Muhasebeleştirilmesi

2.2.5.1. Finansal Varlık

TMS 32'de "Finansal araç: Bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal aracında artışa neden olan herhangi bir sözleşmedir" şeklinde tanımlanmaktadır.

Tanımdan da anlaşıldığı üzere bir varlık veya kaynağa finansal araç denilebilmesi için taraflar arasında bir sözleşmenin olması gerekmektedir. Ancak, elinde kripto varlık türlerinden, kripto para bulunduranlar, nakit veya diğer bir finansal varlık almaya dair sözleşmeye dayalı bir hak sağlamadıkları gibi, ellerindeki kripto paralar, sözleşmeye dayalı bir ilişki sonucunda ortaya çıkmamaktadır. Bunun yanı sıra, kripto paralar para sahibine bir işletmenin tüm borçları düşüldükten sonra varlıklarından bir getiri de sağlamamaktadır. Bu nedenle bugüne kadar gördüğümüz kripto paralar finansal varlık tanımını karşılamamaktadır.

Bazı kripto varlıklar elde tutana nakit veya finansal varlık sağlamaktadır. Bu durum platformun gelecekteki performansına, net varlıkları üzerinden faydaya veya bir dayanak varlığın değerine bağlı olabilir. Ancak, bu hakların ve yükümlülüklerin yasal olarak uygulanabilir olup olmadığı doğrulanmalıdır çünkü finansal varlıklar sadece yasal anlamda uygulanabilir bir sözleşmeye dayalı ilişkiden doğabilmektedir. Kripto varlıklar elde tutana nakit veya başka bir finansal varlık hakkı vermiyorsa, finansal varlık tanımını karşılamamaktadır.

Finansal varlık tanımını karşılayan kripto varlık sınıflandırması ve ölçümü için işletmeler UFRS 9/TFRS 9 'Finansal Araçlar' altındaki rehberi takip etmelidir.

Bazı durumlarda kripto varlıklar elde tutana bir dayanak varlıktan fayda sağlayabilmektedir. Dayanak varlıklar emtia (altın veya petrol gibi), gayri maddi varlık (lisans veya patent gibi), sanat eseri veya gayrimenkul olabilir. Dayanak varlıkla desteklenen bazı kripto varlıklar dayanak varlık üzerinde hak temsil etse de, diğerlerinin dayanak varlığın kendisini paraya çevirme becerisi bulunmamaktadır.

Kripto varlık dayanak varlığın değerine eşdeğer nakit elde etmeye dair sözleşmeye dayalı bir hak temsil ettiği durumlarda, finansal varlık tanımını karşılayabilir. Kripto varlık dayanak varlığın kendisine dair bir hakkı temsil ediyorsa, söz konusu dayanak varlığa benzer bir şekilde muhasebeleştirilebilir.

Dayanak varlığa benzer şekilde muhasebeleştirilen kripto varlıklar, dayanak varlıkla ilgili muhasebe standardı takip edilerek ölçülecektir.

Kripto Varlıklardan Menkul Kıymet Özelliği Taşıyan Tokenları (Security tokens) elde tutanlara platform, gelecek karı veya net varlıklardaki getiriye dayalı bir nakit hakkı tanıyabilir. Bu tür haklar ihtiyari veya zorunlu olabilir ve dayanak platformla ilgili kararları etkileyecek oy becerisiyle birlikte gelebilir. Bu şartlarda nakit veya diğer finansal varlığa sözleşmeye dayalı hak bulunabilir ve bu durumda bu menkul kıymet tokenleri UFRS 9/TFRS 9'a bağlı finansal varlık tanımını karşılayabilir.

2.2.5.2.Finansal Borç

ICO ihraççısı, bir tokenin finansal borç tanımına uyup uymadığını değerlendirmelidir. Bir işletme finansal borcu aşağıdaki gibi açıklayan UMS 32/TMS 32'nin tanımını özellikle göz önünde bulundurmalıdır:

- Sözleşmeye dayalı bir yükümlülük:
- Bir başka kişiye nakit veya diğer türlü finansal varlık verilmesi; veya
- Kişiye potansiyel olarak yararlı olmayan şartlar altında bir başka kişiyle finansal varlık veya finansal borçların değiş tokuş edilmesi; veya
- UMS 32/TMS 32'nin 11. paragrafında belirtilen ilkeyi (fixed-for-fixed prensibi şeklinde bilinir) ihlal edenler gibi kişinin kendisine ait özkaynağa dayalı araçlarla uzlaşmaya varılabilen belirli bir sözleşme.

ICO finansal borç ise, muhasebe UFRS 9/TFRS 9'daki ilgili rehberi takip etmelidir. Birçok ICO finansal borç tanımını karşılamamaktadır; ancak bazı durumlarda hüküm ve şartlar gelirlerin belirli bir noktasına kadar iadesini sağlayabilmektedir. Sözleşmenin en azından iade şartının ortadan kalktığı noktaya kadar finansal borç oluşturduğu durumlar söz konusu olabilmektedir.

2.2.6. Kripto Varlıkların UFRS/TFRS'ler Kapsamında Gerçeğe Uygun Değerinin Tespiti

2.2.6.1.UFRS 13/TFRS 13'ün Gerçeğe Uygun Değer Hiyerarşisi

Kripto varlığın gerçeğe uygun değeri finansal tablolarda muhasebeleştirilebilir veya açıklanabilir. Gerçeğe uygun değer aşağıdakiler dahil olmak üzere birçok koşulda gerekli olabilir:

Stoklarını, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer üzerinden ölçen emtia alım satımına aracılık edenler	Kripto varlıklarla ödemesi yapılan üçüncü taraf hizmetlerine dair gider
Yeniden değerleme modelinin kullanıldığı durumlarda maddi olmayan duran varlık olarak sınıflandırılan kripto varlıklar	Kripto varlıklarla ödemesi yapılan çalışan hizmetlerine dair gider
ICO ihraççısı açısından gelir	İşletme birleşmesinde elde edilen kripto varlıklar
Diğer kişiler adına elde tutulan kripto varlıkların gerçeğe uygun değerinin açıklanması	Yatırım fonları tarafından tutulan kripto varlıklar (gerçeğe uygun değerinden ölçülen veya gerçeğe uygun değeri açıklanan)

TFRS 13 'Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü', gerçeğe uygun değeri "piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat" olarak tanımlamaktadır ve TFRS altında gerçeğe uygun değerlerin belirlenmesi için çerçeve sunmaktadır.

TFRS 13, gerçeğe uygun değer ölçümlerinde ve ilgili açıklamalarda tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliği arttırmak amacıyla, gerçeğe uygun değeri ölçmek üzere kullanılan değerleme yöntemlerine ilişkin girdileri üç seviyede sınıflandıran bir gerçeğe uygun değer hiyerarşisi oluşturur:

- Seviye 1: İşletmenin ölçüm tarihinde erişebileceği, özdeş varlıkların veya borçların aktif piyasalardaki kotasyon fiyatlarıdır.
- Seviye 2: Varlığa veya borca ilişkin doğrudan veya dolaylı şekilde gözlemlenebilir olan, Seviye 1 içerisindeki kotasyon fiyatları dışındaki girdilerdir.
- Seviye 3: Varlığa veya borca ilişkin gözlemlenebilir olmayan girdilerdir.

Genel olarak, TFRS 13 gözlemlenebilir girdilere gözlemlenebilir olmayan girdilere göre öncelik vermektedir. Değerleme raporlama tarihinde seviye 1 girdiler bazında değilse (örneğin, raporlama tarihi itibariyle aktif piyasa olmaması nedeniyle) gerçeğe uygun değerin bir değerleme modeli kullanılarak belirlenmesi gerekecektir. Bu tür değerlemelerde amaç, değerleme tarihinde işletmenin pozisyonundan çıkış fiyatını tahmin etmek olmalıdır.

Kripto varlığın hiyerarşi seviyesinin zaman içinde dönüşebileceği akılda tutulmalıdır. Örneğin, önceden seviye 3 girdiler kullanılarak değerlemesi gerçekleştirilen bir kripto varlığın aktif piyasada işlem görmesi (veya tam tersi) mümkündür.

2.2.6.2. Kripto Varlığın (KV) Değerlemesini Belirlemek için Önerilen Yaklaşım

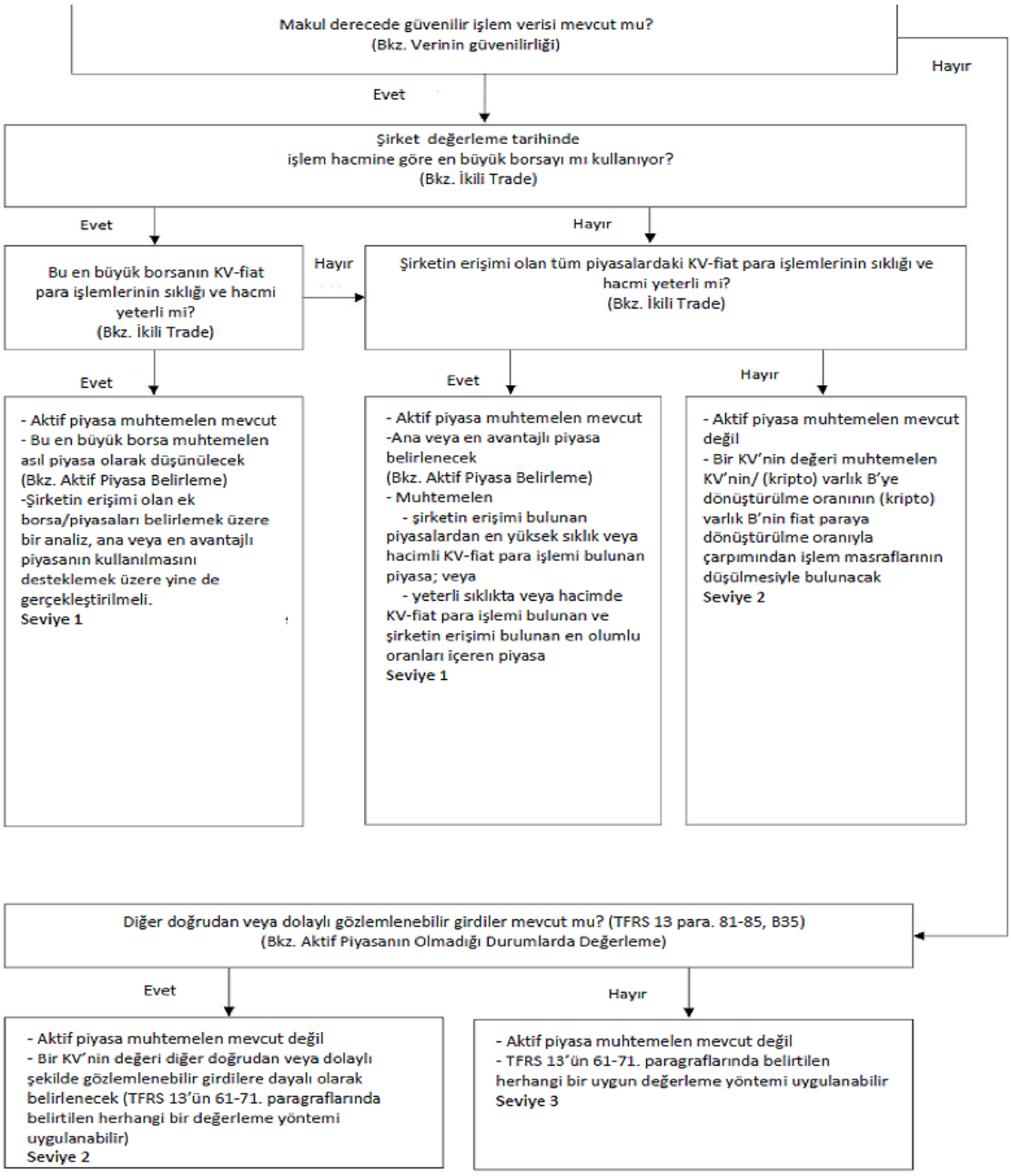

2.2.6.2.1. Seviye 1 ve Seviye 2'nin Uygulanabilirliği

Aktif Piyasayı Belirleme

Kripto varlığın gerçeğe uygun değerini belirlemekte ilk adım, ölçüm tarihinde bu kripto varlık için aktif bir piyasa olup olmadığını (diğer bir deyişle seviye 1 değerlemenin gerçekleştirip gerçekleştirilemeyeceği) belirlemektir.

TFRS 13'ün Ek A'sında aktif piyasa "varlık veya borca ilişkin işlemlerin fiyatlandırma bilgisi sağlamaya yönelik yeterli sıklıkta ve hacimde sürekli bir şekilde gerçekleştiği piyasa" olarak tanımlanmıştır.

Piyasa derinliğini değerlendirmek için kullanılabilecek bir sıklık yöntemi belirli zaman aralığı içindeki aktif işlem günlerini içerebilir. Ortalama günlük işlem hacminin toplam kripto varlık tutarına bölünmesiyle hesaplanan oran da hacme yönelik bir ölçüm olarak değerlendirilebilir.

TFRS 13, aktif bir piyasanın varlığını belirlemek için aşılması gereken sıklık ve hacim ile ilgili belirli eşikler tanımlamamaktadır. Bu sonucun profesyonellerce değerlendirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Birçok büyük geleneksel payın günlük işlem hacmi oranı %1'den azdır. Belirli bir süre dahilinde yeterli aktif işlem günü olması durumunda bu paylar yüksek ihtimalle aktif piyasada işlem görüyormuş gibi kabul edilecektir.

En yüksek piyasa değerine sahip beş kripto varlığa yönelik, Aralık 2018 tarihli CoinMarketCap (CMC) verileri her gün aktif işlemi bulunan ortalama günlük işlem hacmi oranlarını %4-%41 arasında önermektedir. Sadece bu nicel bilgiye bakarsak, bu kripto varlıklar için aktif piyasaların var olduğu sonucuna varmak mümkündür.
Bunun yanı sıra, dayanak verinin daha derinlemesine analizi diğer bazı nicel faktörlerin hesaba katılması gerekebileceğini göstermektedir:

1. Verinin genel güvenilirliği (bkz. aşağıda); ve
2. İkili Alım/Satım (bkz. aşağıda).

Bazı durumlarda, belirli kripto varlıklar için aktif piyasa tanımına uyacak birçok piyasa olabilir ve bu piyasaların her birinde ölçüm tarihinde farklı fiyatlar bulunabilmektedir. Bu durumlarda TFRS 13 asıl piyasanın belirlenmesini gerektirmektedir.

Asıl piyasa, kripto varlığa sahip işletmenin erişebildiği, ilgili kripto varlık için en yüksek hacim ve seviyedeki piyasa olacaktır. Coin Market Cap çok sayıda borsanın verisini içermekteyken, birçok borsa bölgesel pazarlara hizmet etmektedir ve belirli bir işletme için asıl piyasa olarak belirlenemeyebilir. Açık bir asıl piyasanın olmadığı durumlarda (aşağı yukarı aynı faaliyet seviyesinde birçok piyasa bulunduğu için), TFRS 13 karar vermeye yardımcı olacak yönergeler sunmuştur. Benzer piyasaların olduğu durumlarda, TFRS 13 işletmenin erişimi bulunan en yüksek faaliyet seviyesindeki aktif piyasalar grubu içindeki en avantajlı piyasayı kabul etmektedir.

TFRS 13'ün 17. paragrafına göre "Asıl piyasayı ya da asıl piyasanın bulunmadığı durumlarda en avantajlı piyasayı belirlemek üzere, olası bütün piyasalarda ayrıntılı bir araştırma yapılmasına gerek yoktur. Ancak, makul bir şekilde erişilebilen tüm bilgiler dikkate alınır.

Aksine kanıt bulunmadığı sürece, işletmenin normal koşullarda varlığı satmak veya borcu devretmek amacıyla işlemi gerçekleştireceği piyasanın asıl piyasa olduğu veya asıl piyasanın bulunmadığı durumlarda en avantajlı piyasa olduğu varsayılır."

Asıl piyasa belirlendikten sonra, fiyatlandırmanın TFRS 13'ün paragraf 15 ile B37-B44'üyle uyumlu işlemler bazında yapılmasını sağlamak üzere, piyasanın kullandığı fiyatlandırma mekanizmalarını araştırmak yine de gerekmektedir.

Bir işletme kripto varlıkları borsa dışında, tahsisli satışta (örneğin likidite sağlayıcıdan satın alma) satın alabilmektedir. Bu durumda, satın alım fiyatı giriş fiyatıdır ve bu nedenle kripto varlıkların ölçümü için ilgili değerleme bazı değildir. Elde bulundurulan varlıkların gerçeğe uygun değeri TFRS 13'ün 9. ve B2 paragrafına uygun bir çıkış değeri temelindedir.

2.2.6.2.2. Verinin Güvenilirliği

Bir piyasa katılımcısı tarafından Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na (SEC) yapılan bir sunumda, bir asıl piyasadan alınmış işlem verisi analiz edilmiştir ve farklı kripto ve geleneksel borsalar arasında önemli bir sağlayıcıdan alınan işlem verisinin karşılaştırılması ve mevcut veri üzerinde diğer analizlerin gerçekleştirilmesi sonrasında şişirilmiş işlem verisi raporlayan birçok borsaya dair gösterge gözlemlenmiştir.

Burada söz konusu rapor hakkında yorum yapmamaktadır ancak rapor, sıklık ve hacim değerlendirmesi için kullanılan işlem verisini elde ederken verinin kaynağını göz önünde bulundurmanın öneminin altını çizmektedir. Düzenlemeye tabi borsalardan alınan veriler, düzenlemeye tabi olmayan borsalardan alınanlara göre genel olarak daha güvenilir sayılmaktadır ancak düzenleme kriterleri ve işlem bilgisinin izlenip izlenmediği göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2.6.2.3. İkili Alım/Satım

TFRS 13'ün Ek A'sında seviye 1 gerçeğe uygun değer girdisi "İşletmenin ölçüm tarihinde erişebileceği, özdeş varlıkların veya borçların aktif piyasalardaki kotasyon fiyatları (düzeltilmemiş olan fiyat)" olarak tanımlanmıştır. Kripto varlık, geleneksel paraya (fiyat) dönüştürülmek yerine (kripto-fiyata) sıkça diğer bir kripto varlıkla takas edilmektedir (kripto-kripto).

Bu kripto-kripto takasları genelde işlem fiyatlarına ve veri sağlayıcı web sitelerinin yayınladığı belirli kripto varlığın hacmine dahildir. Bu örneklerde kullanılmış işlem fiyatları kripto varlığın fiyatı, ilgili borsa veya veri yayımlayıcısının tercihine göre bir oranda zımni dönüştürülmesi sonucu olarak görünmektedir.

Bizim görüşümüz, belirli bir kripto varlığın aktif piyasasının sadece kripto-fiyat takaslarının güvenilir kaynaklar tarafınca yayımlanması durumunda mevcut olduğudur. Kripto-kripto borsaları aktif bir piyasa olup olmadığı belirlenirken hesaba katılmamalıdır.

Pratikte, kripto-fiyat takasını hiç mümkün kılmayan borsalar bulunmaktadır. Bu örnekte, işletme kripto varlığı bir başka kripto varlıkla takas edebilmekte, ardından ikinci kripto varlığı başka bir borsada fiyata dönüştürebilmektedir. Yani kripto varlık için işlem sıklığı ve hacmi bulunan bir piyasanın bulunması mümkündür ancak bu piyasa TFRS 13 altında aktif bir piyasa sayılmayabilir.

TFRS 13'e göre kripto varlığın satılması amacıyla işletmenin ağırlıklı olarak kullandığı piyasa asıl piyasa olarak kabul edilse de kripto-fiyat takası gerçekleşmeyen piyasa asıl piyasa sayılamaz çünkü böyle bir piyasa TFRS 13'e göre aktif piyasa sayılmamaktadır.

Örneğin, bir işletme Bitcoin için aktif piyasa belirlemek istiyorsa, erişimi olan borsalarda tüm çıkış işlemlerini (bitcoin-fiyat) göz önünde bulundurmalıdır. Ardından işletme borsanın asıl piyasa olup olmadığını belirlemek için aktif işlem günlerini ve ortalama işlem hacmi oranını hesaba katacak ve TFRS 13'le uyumlu sıklık ve hacim yeterliliği konusunda karar verecektir.

Örnek: *Varlık A ve varlık B adında iki kripto varlığın bulunduğunu varsayalım. Varlık A ve varlık B gözlemlenebilir çevrim oranlarının olduğu bir pazar bazında birbirine sıkça çevrilmektedir. Varlık A ve varlık B TMS 21 kapsamında yabancı para sayılmamaktadır.*

Aktif piyasada varlık A nakde çevrilebilmektedir ancak varlık B'nin nakde dönüştürülebileceği aktif bir piyasa bulunmamaktadır. Varlık B'yi değerlemede, varlık B'nin varlık A'ya aktif piyasada dönüştürülmesi işlemleri seviye 1 gerçeğe uygun değer ölçümleri için uygun, gözlemlenebilir işlemler midir?

Aktif bir piyasa yoktur, böylece varlık B için değer işletmenin fonksiyonel para biriminde (fiyat) seviye 1 gerçeğe uygun değer değildir. Bunun sebebi varlık B'nin doğrudan nakde çevrilebileceği aktif piyasa bulunmamasıdır.

Ayrıca, varlık A'nin dönüştürülmesi aracılığıyla varlık B'nin nakde çevrilmesi genel olarak masraf veya seviye 1 olmayan girdi olacak bir dağılım ortaya çıkaracaktır ve bu işlem zaman alacaktır, bu zaman sırasında varlıkların gerçeğe uygun değerleri değişebilir.

Gerçeğe uygun değer hiyerarşisinde ölçüm, tüm ölçüme kayda değer girdilerin en düşük seviyesini gerektirmektedir [TFRS 13 paragraf 739) ve bu durumda tüm ölçüm seviye 1 gerçeğe uygun değer ölçümü olamaz.

Aktif piyasa tanımı fiat paradan bahsetmese de varsayıma göre seviye 1 gerçeğe uygun değer ölçümü sayılabilmesi için işlemin fiat parayla ölçülmesi gerekmektedir. Bu tür bir fiat para TMS 21'e göre raporlayan işletmenin fonksiyonel para birimine çevrilmiş bir yabancı para olabilir. Ancak, finansal raporlama amacına göre, değerlemenin TMS 21'e göre yabancı veya fonksiyonel para özelliği taşıyan bir birimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

TFRS 13'ün paragraf 76-78'inde tanımlandığına göre aktif piyasada fiyata doğrudan dönüştürülemeyen kripto varlıklar seviye 1 kriterlerini karşılamamaktadır çünkü neredeyse her zaman Fiyata dönüştürülecek bir örtülü ücret veya dağılım bulunmaktadır.

Örtülü ücret veya dağılımın gözlemlenebildiği durumlarda (örneğin, elde tutulan kripto varlık aktif piyasada fiyata takas edilen başka bir kripto varlık aracılığıyla fiyata dönüştürülebilir olduğundan) elde tutulan kripto varlığın gerçeğe uygun değeri yüksek ihtimalle gerçeğe uygun değer hiyerarşisinde seviye 2 varlık olarak belirlenecektir.

Fiyata halihazırda dönüştürülemeyen kripto varlıklar yüksek ihtimalle seviye 3 varlık olarak sınıflandırılacaktır. Aktif piyasa olup olmadığını belirlerken ortaya çıkan diğer iki sorun aşağıdaki gibidir:

Bazı durumlarda piyasalar arasında kayda değer fiyat dalgalanmaları olabilmektedir. Bunlar asıl (veya en avantajlı) piyasadaki fiyatla elde edilen gerçek fiyat arasında farka, böylece gerçeğe uygun değer modeli kullanılırken kişinin kazanacağı veya kaybedeceği günde farklılığa neden olabilmektedir. Bu tür fiyat farklarının varlığı kendi başına aktif piyasanın yokluğuna işaret etmemektedir.

Bazı kripto varlıklar fiyata parayla desteklenmeyi amaçlamaktadır (örneğin bir kripto tokenin 1 ABD dolarının değerini temsil etmesi). Ancak, TMS 21'in tanımına göre bu kripto varlıklar yabancı veya fonksiyonel para olarak kabul edilmediğinden, aktif piyasanın varlığını belirleme açısından diğer kripto varlıklardan farksız muamele görmektedir.

2.2.6.3.Seviye 3: Aktif Piyasanın Olmadığı Durumlarda Değerleme

2.2.6.3.1.Genel Olarak

Birçok kripto varlığın TFRS 13 tarafından tanımlanmış aktif piyasası bulunmayacaktır, bu nedenle bir değerleme tekniği kullanılarak değerlenmeleri gerekecektir.

Uygun bir değerleme tekniği, varlığın satışı için kurallara bağlı bir işlem fiyatını tahmin eden veya mevcut piyasa koşullarında ölçüm tarihinde borç devrini gerçekleştirebilen bir tekniktir.

Bazı durumlarda birden fazla değerleme yaklaşımı kullanılmalıdır. Uygun değerleme tekniği, piyasa katılımcısının ölçülen kripto varlığın gerçeğe uygun değerini nasıl belirlediğini göz önünde bulundurmalıdır.

Birçok durumda piyasa yaklaşımı (TFRS 13, paragraf B5) kripto varlık için en uygun teknik olacaktır çünkü piyasa katılımcısı bunu kullanacaktır. Ancak, işletmenin piyasa katılımcısının farklı bir yaklaşım kullandığını gösterebildiği belirli gerçekler ve durumlar mevcut olabilir. Maliyet yaklaşımı (TFRS 13, paragraf B8) veya gelir yaklaşımı (TFRS 13, paragraf B10) yüksek ihtimalle pratikte nadir olacaktır.

Uygun değerleme tekniği belirlenirken TFRS 13'e göre teknik koşullara uygun olmalıdır, ilgili gözlemlenebilir girdilerin kullanımını en yüksek seviyeye çıkarılmalı, gözlemlenebilir olmayan girdilerin kullanımını en düşük seviyede tutulmalıdır.

Birçok piyasanın hala düzenlenmediği düşünülürse, kripto bir varlık için gözlemlenebilir girdiler aktif piyasa dışındaki iki yönlü işlemleri, brokerlerden alınan bazı fiyatları ve diğer bilgileri içerebilmektedir.

Broker fiyatlarının kullanıldığı durumlarda bunlar dikkatle değerlendirilmelidir. Broker fiyatları gözlemlenebilir piyasa işlemlerine dayalı olmak yerine modellerden elde edilmiş olabilir.

Genel olarak, bir değerleme modeli dönemden döneme tutarlı olarak uygulanmalıdır. Kripto varlıklara yönelik piyasa hızla gelişmektedir ve bu nedenle piyasa katılımcılarınca kullanılan değerleme teknikleri de yüksek ihtimalle gelişecektir. Değişimin şartlar altında eşit derecede veya gerçeğe uygun değeri daha iyi temsil edecek şekilde sonuç verdiği durumlarda TFRS 13 işletmenin değerleme tekniklerinde (veya çoklu değerleme teknikleri arasında uygulanan ağırlıklarda) değişiklik yapmasına müsaade etmektedir. Aşağıdaki gibi faktörler değerleme tekniklerinin değiştirilmesiyle sonuçlanabilir:

- Yeni pazarların gelişmesi;
- Yeni bilgilerin ortaya çıkması;
- Önceden kullanılan bilginin kullanılabilir olmaması; Değerleme tekniklerinin gelişmesi; veya
- Piyasa koşullarının değişmesi.

2.2.6.3.2.Değerleme Tekniklerinin Kalibrasyonu

TFRS 13 emsallere uygun işlemden ortaya çıktığı hallerde gerçeğe uygun değerin belirlenmesinde çeşitli kısıtlamalar içermektedir. Bunun nedeni, satın alım işleminin kripto varlıklar için gözlemlenebilir bir işlem temsil etmesidir.

Örnek: *Aktif piyasada işlem görmeyen bir kripto varlık emsallere uygun işlemde, diğer hiçbir bileşen olmadan, 1 Haziran gün başında CU100 karşılığında satın alınmıştır. 1 Haziran sonunda işletme bir değerleme tekniği kullanmış ve değerin CU104 olduğunu belirlemiştir. Gerçeğe uygun değerdeki CU4 artışı hesaba katmadan önce, işletme kullanılan değerleme tekniği/modelinin uygunluğunu tekrar değerlendirecektir. İkinci olarak işletme, TFRS 13'ün paragraf 64'ünde açıklandığı üzere modelin 1 Haziran'ın başında ödenen CU100 işlem ücretine göre kalibre edilip edilmediğini belirlemek durumundadır. Yani, işlem fiyatının CU100'den farklı olup olmadığını belirlemek üzere, değerleme modelinin satın alım zamanında çalıştırılması gerekmektedir. Şimdi, değerleme modelinin (gözlemlenebilir olmayan girdiler kullanarak) elde ettiği çıktının, satın alım zamanında sadece CU100 ödenmiş olsa dahi CU102 olduğunu varsayalım. Bu durumda yüksek ihtimalle işletme, değerleme tekniği ve gün başındaki gerçeğe uygun değer arasındaki farkın CU102 - CU100 = CU2 olduğunu düşünecektir. Böylece, ölçüm zamanında (bu örnekte gün sonunda) değerleme tekniğinin çıktısı bu farka göre değiştirilerek CU104 - CU2 = CU102 gerçeğe uygun değerine varılacaktır.*

İlk işlem tarihiyle ölçüm tarihi arasında ne kadar çok zaman geçerse, ilk işlem fiyatı o ölçüde daha az ilişkili hale gelebilmektedir. Ancak, kripto varlığın ölçümünde işletmeler değerleme yöntemlerinin TFRS 13'ün kalibrasyon gereklilikleri ışığında makul bir sonuç üretmesini sağlamalıdır.

Bağımsız değerleme uzmanlarından alınan tüm değerleme raporlarının bu kalibrasyon gerekliliklerini hesaba katmadığını unutmamak önemlidir. Bağımsız taraflardan alınan değerlemeler kullanılacağı zaman, işletmenin uzmanın kullandığı yöntemin kalibrasyon gereklilikleri dahil olmak üzere tüm TFRS 13 açısından tutarlı olduğunu doğrulaması gerekecektir. İşletmenin ödediği işlem fiyatı, ölçüm tarihinde elde tutulan aynı kripto varlığın diğer birimlerinin değerlemesiyle de ilgili olabilmektedir.

2.2.6.4.Kripto Varlıkların Değerlemesi

Finansal tablolarda kripto varlıkların (yükümlülüklerin) ve ilgili işlemlerin gerçeğe uygun bir şekilde sunulabilmesi, uygun değerlenmelerine, bu da sırasıyla fiyatlama mekanizmaların (örneğin aktif piyasalar) ve uygun değerleme yaklaşımlarının mevcudiyetine bağlıdır.

Uygun değerleme sorunu, farklı kripto varlıklarının benzersiz ve/veya çoklu özellikleri ve kripto varlıkları ihraç eden işletmelerin iş modellerinin alışılmışın dışındaki özellikleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin, ICO'lar aracılığıyla sermaye toplayan çoğu kuruluş, gelişimlerin ilk aşamalarındadır ve de çoğu zaman bir işletme işletmemekte, sadece fikirleri finanse etmektedir. Bir ICO tokeninden beklenen getiri, token sahiplerinin müşteri veya yatırımcı olarak niyetine bağlıdır. Örneğin, sahiplerine tokenın ekosistemine, ürününe veya hizmetine erişim sağlayan hizmet tokenları (utility token), token sahiplerinin yatırımcıdan çok müşteriye daha yakın olmasına neden olabilmektedir.

Aynı zamanda, tokenler bir borsaya kote olduktan sonra, hem müşteriler hem de yatırımcılar (sahipleri) tarafından ikincil piyasada satılabilirler. Bu nedenle, tokenlerden beklenen getiri (ister bir ICO'da ihraç edilmiş, isterse ikincil bir piyasadan satın alınmış olsun), token ekosisteminden türetilen değerin, gelecekteki kar beklentileri ve yeniden satış fiyatının bir kombinasyonu olabilir. Bu nedenle, geleneksel varlık fiyatlama yöntemleri, bir ICO sürecindeki (veya sonrasında) tokenı değerlemek için uygun olmayabilir. Bir başka deyişle, kripto varlık değerlemesinde, geleneksel varlık sınıfları için uygulanan özellikler ve değerleme yaklaşımları ile örtüşmeler olabilir, ancak farklı değerleme metodolojilerini gerektirebilecek özgün özellikler de olabilir.

EFRAG (European Financial Reporting Advisory Group) araştırması kapsamında yapılan geribildirimlerin bazılarında; paydaşların aktif piyasaları belirlemekte zorlandıkları ve bu nedenle aktif piyasaların yokluğunda işletmelerin değeri nasıl belirleyebileceklerine dair bir fikre sahip olmak gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bazıları da bir kripto varlık için aktif bir piyasanın yalnızca güvenilir kaynaklar tarafından kripto – yasal para (fiat money) değişiminin (ya da karşılığının) yayınlanabilmesi durumunda mümkün olacağı savını dile getirmişlerdir.

Bu bağlamda, değerleme metodolojilerinin incelenmesi, kripto varlıkların altında yatan ekonomik değerlerin doğası ve kaynakları hakkında, varlığın doğasına ilişkin düşünmeye yardımcı olacak daha fazla bilgi sağlayabilir (örneğin, fikri varlıklar ve diğer maddi olmayan varlık özellikleri ve uygun muhasebe gereksinimleri).

2.2.6.4.1. Kripto Varlık Değerleme Metodolojileri[9]

a. Genel Olarak

Kripto varlıklar için değerleme metodolojilerine ilişkin literatür, gelişimin erken aşamalarındadır. EC (2018) raporu[10], kripto para birimi değerlemesi etrafında teorik bir çerçeve geliştirmeye yönelik ilk girişimleri ele almıştır. Örnek olarak Bolt ve van Oordt'un (2016) bir kripto para biriminin değerini analiz etmek için ekonomik bir çerçeve geliştirdiği paylaşılmıştır.

Bu araştırmacılar, bir kripto para biriminin değerinin, yatırımcıların spekülatif pozisyonundaki değişikliklere nasıl tepki verdiğine ilişkin Fisher'in (1911) miktar kuramını (ilişkisi) uygulamışlardır. Teorik çerçeveleri, değer için üç unsurun önemli olduğunu göstermiştir;

- Ödeme aracı olarak kripto paranın rayiç değeri,
- İleriye dönük yatırımcıların kripto para birimi satın alma kararı, böylece arzının etkili bir şekilde düzenlenmesi,
- Gelecekteki tüketici benimsemesini ve kripto para biriminin satıcı (tüccar) tarafından kabul edilmesini birlikte yönlendiren unsurlar.

EC raporunda; bu model birçok olası modelden biri olarak tanımlamış ve blok zincir teknolojisinin ve ilgili kripto varlıklarının hala gelişimlerinin erken aşamalarında oldukları ve bunun da değerlemeleri için sağlam bir metodoloji geliştirmeyi zorlaştırdığı tespitlerine yer verilmiştir.

Daha yakın bir tarihte (2019) CBV Enstitüsü araştırma yayını (CBV Enstitüsü raporu), kripto varlıklar için uygun değerleme yaklaşımlarının bir analizini sunmuştur.

CBV Enstitüsü raporu, kripto varlık piyasasının yakın zamanda ve hızlı bir şekilde yaygınlaşmasına rağmen, profesyonel topluluklarda kripto varlıklar için mevcut ve uygulanabilir değerleme teknikleri konusunda hala önemli bir belirsizlik olduğunu teyit etmiştir. Rapor, kripto varlıklarla ilgili bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

CBV Enstitüsü'nün ilgili raporunda, kripto varlık değerleme söyleminde sıklıkla yer verilen üç değerleme yaklaşımı incelenmiştir;

- Üretim maliyeti (Cost of production)
- Değişim denkliği (Equation of Exchange)
- Ağ değerinin işlemlere oranı (Network value to transaction ratio)

b.CBV (Chartered Business Valuators Institute) raporu – Değerleme çerçevesi[11]

CBV Enstitüsü raporu[12], araştırmalarının, özellikle fikri varlıkların (intellectual property) değerlemesi ile ilgili olarak, mevcut değerleme teorileriyle birtakım paralellikler belirlediğini açıklamaktadır.

Kripto varlıkların belirli özellikleri ile fikri varlıklar arasında belirgin bir benzerlik bulunmaktadır. Örneğin fikri varlıklar, "ekonomik özellikleriyle kendini gösteren parasal olmayan bir varlık" olarak tanımlanır. Fiziksel bir özü yoktur, ancak sahibine haklar ve ekonomik faydalar sağlar". Bu nitelikler, bazı kripto varlıklar için eşit derecede geçerlidir.

Bu yazıda incelenen kripto varlık değerleme yaklaşımları, UFRS Standartları da dahil olmak üzere muhasebe literatüründe kabul edilen ve geleneksel değerlemede yer verilen üç yaklaşıma benzerdir (yani maliyet yaklaşımı, gelir yaklaşımı ve piyasa yaklaşımı).

[9] *Önemli ölçüde, EFRAG Discussion paper: Accounting for crypto – assets (liabilities), July 2020'den derlenmiştir. Erişim: www.efrag.org/Activities/1803070811391795/EFRAG-Research-project- on-Crypto-Assets*

[10] *Erişim: European Commission, May 2018. European Financial Stability and Integration Review 2018. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-financialstability- and-integration-review-2018_en.pdf*

[11] *Önemli ölçüde, EFRAG Discussion paper: Accounting for crypto – assets(liabilities), July 2020'den derlenmiştir. Erişim: www.efrag.org/Activities/1803070811391795/EFRAG-Research-project-on-Crypto-Assets*

[12] *Erişim: https://cbvinstitute.com/wp-content/uploads/2019/12/DecryptingCrypto-Final-DIGITAL-VERSION.pdf*

CBV Enstitüsü raporu, yeni ortaya konan kripto varlık değerleme yaklaşımları ile geleneksel değerleme yaklaşımları arasındaki paralellikleri vurgulamaktadır (bkz. Şekil:1).

Şekil 1: Geleneksel Değerleme Yaklaşımları ile Kripto Varlık Değerleme Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Üretim maliyeti (Cost of production) yaklaşımı - Değerleme teorisi

CBV Enstitüsü raporunda, ele alınan değerleme yaklaşımlarından biri Adam Hayes'in Üretim Maliyeti yöntemidir. Bu yaklaşımda; bir kripto varlığın (özellikle Hayes'in araştırmasında bitcoin) üretim veya madencilik maliyeti, alt sınır değerinin bir göstergesi olarak ele alınmaktadır.

Hayes'in önerdiği metodolojinin, "ihtiyatlı hiçbir alıcının, fikri mülkiyet hakları için, özdeş arzu edilirlik ve faydayı ikame edebilecek bir varlığı yeniden inşa etme maliyetinden daha fazlasını ödemeyeceği" varsayımıyla, söz konusu varlığın yeniden inşa etme maliyetinin tahmin edildiği fikri varlık değerlemesinden gelen maliyet yaklaşımına tam olarak uygun olduğu ifade edilmiştir.

Hayes'in metodolojisine göre; rekabetçi bir piyasada faaliyet gösteren ve kar beklentisiyle motive olan madenciler, ancak değişken üretim maliyetlerinin, madencilik sonucunda elde edilecek varlıkların (coin) piyasa fiyatına eşit veya daha az olduğu sürece üretime (veya madenciliğe) devam edeceklerdir. Bu nedenle Üretim Maliyeti yaklaşımı, coin bazında üretim (veya maden çıkarma) maliyetini tahmin etmeye çalışmaktadır. Üretim maliyeti değerleme yönteminde, coin bazında bir madencinin üretim maliyetlerini belirlemenin ilk adımı, günlük üretim maliyetlerinin hesaplanmasını içerir.

CBV Enstitüsü raporu aşağıdaki hesaplamaya atıfta bulunur:

Günlük Üretim Maliyeti = Elektrik Maliyeti x Günlük Madencilik Saati x Hesaplama Gücü (hash power) x Ortalama Enerji Verimliliği

Yönteme ilişkin kısıtlar

Hayes'in Üretim Maliyeti yaklaşımı, belki de en basit kripto varlık değerleme metodolojilerinden biridir. Üretim Maliyeti yaklaşımının kesinlikle değerin yapı taşlarını belirlemeye yardımcı olduğu, bununla birlikte uygulayıcıların yönteme ilişkin bazı sınırlamaların farkında olmaları gerektiği de vurgulanmıştır:

Proof of stake (PoS) konsensüs mekanizması kapsamında uygulanabilirlik eksikliği olarak;

- İşlem ücretlerinin dikkate alınmaması,
- Madencilerin parasal olmayan motiflerinin dikkate alınmaması,

Temel olarak madencilerin, ölçek ekonomilerinden yararlanma eğiliminde olmaları nedeniyle madenciliğin bir dereceye kadar hem coinin piyasa fiyatını hem de madencinin üretme maliyetini etkileme potansiyeline sahip olacak şekilde merkezileşmesi nedenleriyle

Maliyet ≠ Değer farklılığı karşımıza çıkmaktadır.

Değişim denkliği (Equation of Exchange) yaklaşımı - Değerleme teorisi

CBV Enstitüsü raporunda incelenen ikinci değerleme yaklaşımı, Chris Burniske'nin, mevcut literatüre dayalı olarak, hizmet tokenlarının (utility token) değerlemesinde sıklıkla uygulandığı görünen Değişim Denkliği'dir. Burniske'nin değerleme yaklaşımı, işletmelerin ve fikri varlıkların değerlemesinde sıklıkla kullanılan klasik indirgenmiş nakit akışı (İNA) yöntemine (gelire dayalı bir yaklaşım) benzemektedir.

Tipik indirgenmiş nakit akışları analizinde, bir varlığın değeri, riske göre düzeltilmiş getiri oranına dayalı olarak gelecekteki beklenen nakit akışlarının iskonto edilmesiyle belirlenmektedir. Bununla birlikte, hizmet tokenları doğrudan nakit akışı yaratmaz ve bu nedenle geleneksel anlamda hizmet tokenlarının değerini tespit etmek zordur. Bunun yerine, Burniske, bir token sahibinin ekonomik faydasının, ilişkili olduğu ağ (network) ekosisteminin ekonomik değeri ile ilintili olduğunu varsayar (halka açık bir şirketin piyasa değerine benzer şekilde). Burniske, bu ölçümü "mevcut fayda değeri" (current utility value, CUV) olarak nitelendirmektedir.

Benzer bir şekilde, Burniske ve Takar (2017), kripto varlıkların değerlemesinde, sunum belgesini (white paper) bir başlangıç noktası olarak görmüş ve varlık etrafında doğal olarak gelişen topluluk ve pazar gibi ağ ile ilişkili faktörler de dahil olmak üzere kripto varlıkların içsel değerini (intrinsic value) etkileyen faktörleri; "mevcut fayda değeri" 'ne benzer "fayda değeri" (önceki paragrafa bakınız) ve "yatırım değeri" olarak belirtmişlerdir.

Yönteme ilişkin kısıtlar[13]

Yukarıda tartışıldığı gibi, Burniske'nin Değişim Denklemi, geleneksel nakit akışı değerleme yaklaşımlarıyla birçok özelliği paylaşır. Bu paralellik, kripto varlıklara geçişi kolaylaştırmaya yardımcı olsa da, uygulayıcılar, aşağıdakiler de dahil olmak üzere, uygulamasındaki bazı kritik nüansların farkında olmalıdır:

Nakit akışı – mevcut fayda değeri: Burniske'nin yaklaşımında; zihniyette gelecekteki beklenen nakit akışlarının analizinden gelecekteki beklenen ağ değerinin analizine doğru önemli ve temel bir değişim bulunmaktadır. Bir hizmet tokenı (utility token) "bir ağa giren ve çıkan nakit akışları için bir geçit olarak hizmet eden kıt bir varlık" ise, "ağ kendi yerel tokenında (native token) tüm veya bazı dahili işlemlerin yapılmasını gerektirdiği sürece, token, değerini ağın büyümesine bağlayacak şekilde tasarlanabilir.

Model Girdileri: Garbage In, Garbage Out: Değerleme girdilerinin belirlenmesi nadiren basit bir süreç olsa da, kripto varlık değerlemesinde bu süreç özellikle zorlayıcı olabilir. Örneğin, pazar büyüklüğü, pazara giriş, tokenın benimsenme oranları ve dolaşım hızı dahil olmak üzere CUV'yi hesaplamak için gereken birçok değişkenin tahminleri, büyük ölçüde, sınırlı ampirik kanıtlara dayalı olarak yapılmaktadır. Buradaki risk, çok sayıda doğrulanmamış varsayım üzerine kurulmuş bir değerleme modelinin "çöp" çıktıyla sonuçlanabilmesidir.

Yukarıdakine benzer şekilde, Finansal Varlıkları Fiyatlama Modeli (CAPM) gibi geleneksel metodolojileri kullanarak bu yeni varlık sınıfına uygulanabilir iskonto oranlarını sistematik olarak tahmin etmek için şu aşamada sınırlı ampirik kanıt mevcuttur. En azından 1920'lere dayanan verilerle, onlarca yıldır kapsamlı bir şekilde incelenen borsa getiri oranlarının aksine, kripto varlık piyasasında risk ve getiri arasındaki dengenin anlaşılması şu aşamada büyük ölçüde bir varsayımdır. Birçok kripto meraklısı, erken aşama risk sermayesi yatırımlarına uygulanan iskonto oranlarını (%30 ile %50 arası) benimsemekle birlikte, kripto varlık piyasası olgunlaştıkça bu belirsizlik seviyesinin büyük olasılıkla yetersiz kalacağı konusunda bir farkındalık vardır.

Farklı iskonto metodolojisi: Geleneksel indirgenmiş nakit akışları modeli, gelecekteki tüm beklenen nakit akışlarının bugünkü değerlerinin toplanarak özetlenmesine dayanan bir uygulama iken, Burniske'nin yöntemi, bir kripto varlık bir kez kullanıldığı (sonra başka birinin elindedir) için, gelecekteki tek bir fayda değerinin bugüne geri iskontolanmasını önermektedir (İNA'da olduğu gibi her yıl birikimli değildir).

[13] *CVB Raporundan Derlenmiştir. https://cbvinstitute.com/wp-content/uploads/2019/12/DecryptingCrypto-Final- DIGITAL-VERSION.pdf*

Ağ değerinin(Dolaşımdaki Değerin) İşlemlere Oranı (Network value to transaction ratio) Yaklaşımı - Değerleme teorisi

CBV Enstitüsü raporu tarafından incelenen üçüncü yaklaşım, ilk olarak Willy Woo tarafından tanıtılan ve piyasaya dayalı bir değerleme yaklaşımı olan Ağ Değerinin İşlemlere (NVT) oranıdır. Kripto varlıklar bağlamında, göreceli veya piyasaya dayalı bir değerleme yaklaşımı, uygulayıcının "bir protokolden bir değer metriği/ölçütü tanımlamasını ve ardından bunu başka bir protokole değer vermek için kullanmasını" gerektirir. NVT oranında ilgili metrik "günlük işlem hacmi"dir.

Bu yöntemin bileşenleri;
Pay (bölünen): kripto varlığın ağ değeri, halka açık bir şirketin piyasa değerine (yani dolaşımdaki tüm coin veya tokenların toplam piyasa değerine) benzer,

Payda (bölen): günlük işlem hacmi, yani kripto varlığın yasal para biriminde (fiat money) ifade edilen zincir içi işlem hacimlerini ölçer. Payda, bir şirketin kazancını temsil eden Fiyat/Kazanç oranının aksine, birçok kripto varlık nakit akışı yaratmaz. Bu nedenle, günlük işlem hacmi, kazanç için bir geçit (proxy) olarak kullanılır ve belirli bir günde ağ üzerinden akan değeri temsil eder.

Yönteme ilişkin kısıtlar[14]

Tarihsel veri eksikliği: Kripto varlık endüstrisinin göreceli olarak olgunlaşmamış olduğu göz önüne alındığında, anlamlı çıkarımlar yapmak güvenilir ampirik verilere erişime bağlı olduğundan, piyasaya dayalı kripto varlık değerleme yaklaşımlarının kullanışlılığı sınırlı olabilir.

İlk NVT oranının çeşitli varyantları: Başlangıçta düşünülen NVT oranında çeşitli varyasyonlar ve modifikasyonlarla karşılaşılmıştır. Örneğin, Woo'nun orijinal NVT oranı 28 günlük hareketli ortalama kullanarak ağ değerini ve günlük işlem hacmini tahmin ederken, diğerleri ise o zamandan bu yana bu yaklaşıma farklı varyasyonlar önermişlerdir (yani, statik bir ağ değerinin yanı sıra günlük işlem hacmini tahmin etmek için 90 günlük hareketli ortalama veya hem günlük işlem hacminin hem de ağ değerinin 90 günlük hareketli ortalaması).

Kullanılan NVT oranının varyasyonundan bağımsız olarak, farklı girdilere dayalı olarak hesaplanan oranların karşılaştırılması, metriğin sonuçlarını ve faydasını mutlaka etkileyeceğinden, uygulayıcıların, girdilerde tutarlılığı sağlamaları önemlidir.

Anlamlı karşılaştırmaların yapılmasındaki zorluklar: Geleneksel piyasa temelli değerleme yaklaşımlarında olduğu gibi; karşılaştırılabilir şirketleri, işlemleri veya varlıkları belirlemek genellikle zordur. Örneğin, NVT oranıyla ilgili olarak, günlük işlem hacmini doğru bir şekilde tahmin etmede, kripto varlıklar arasında karşılaştırılabilirliği sınırlayabilecek, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çok sayıda zorluk vardır:

Günlük işlem hacminin, yalnızca "zincir üzerindeki" işlemlerin (yani blok zincire kaydedilenlerin) toplam değerini yansıtması ve blok zincirine yansıtılmayan kripto varlık borsalarında gerçekleşen işlemlerin hariç tutulması. Bunun sonucu olarak, günlük işlem hacminin, potansiyel olarak önemli olabilecek "zincir dışı" işlemleri kapsamadığı için, olduğundan daha az gösterilmesi,

Günlük işlem hacminin, gizlilik ve anonimliğin en önemli özellikleri olduğu belirli kripto varlıklar için doğru bir şekilde belirlenememesi veya açıklanmaması, bunun da NVT oranını karşılaştırmalı amaçlar için uygulanamaz hale getirmesi,

Günlük işlem hacminin ifadesinin blok zincirleri arasında farklılık göstermesi. Örnek olarak, bir müşterinin yirmi dolarlık bir banknot kullanarak bir on dolarlık sandviç satın aldığı sıradan bir nakit işlemi düşünün. Kasiyer, elbette, yirmi dolarlık banknotu ikiye bölmeyecek ve faturanın yarısını müşteriye iade etmeyecektir. Bunun yerine, kasiyer müşteriye bir sandviç ve on dolarlık bozuk para iade edecektir.

Bitcoin gibi belirli kripto varlıklar, işlemleri hemen hemen aynı şekilde işler. Örneğin, cüzdanında şu anda 1,5 bitcoin bulunan bir kişinin 1 bitcoin fiyatına bir saat satın almak istediği tipik bir bitcoin işlemini ele alalım. Satın alma işlemini gerçekleştirmek için 1,5 bitcoin harcanacak (önceki işlemlerden alınan 0,8 ve 0,7 bitcoinden oluşan) ve bunun karşılığında saat ve 0,5 bitcoin alınacaktır. Ve bunun sonucunda 2,0 birim işlem hacmi oluşacaktır (yani, 1,5 bitcoin ödenmesi ve 0,5 bitcoin'in para üzeri olarak geri alınması).

[14] *CVB Raporundan Derlenmiştir. https://cbvinstitute.com/wp-content/uploads/2019/12/DecryptingCrypto-Final- DIGITAL-VERSION.pdf*

2.2.6.5. Açıklamalar

TFRS 13, gerçeğe uygun değer ölçümünün bulunduğu ölçüm hiyerarşisi seviyesine ve finansal tablolarda kullanılan ölçüm bazına bağlı olan birçok açıklama şartı içermektedir.

Kripto varlıklara yönelik pazarların hızla geliştiği düşünüldüğünde, kripto varlıkların gerçeğe uygun değerinin belirlenmesi karmaşık olabilmektedir. TFRS 13'e göre gerçeğe uygun değer açıklaması yapılırken aşağıdaki faktörler göz önünde bulundurulmalıdır:

- Açıklama hükümlerini karşılamak için gerekli ayrıntı seviyesi;
- Çeşitli hükümlerin her birinin ne kadar vurgulanacağı,
- Ne derece toplulaştırma veya ayrıştırma yapılacağı ve
- Finansal tablo kullanıcılarının açıklanan sayısal bilgileri değerlendirmek amacıyla ek bilgiye ihtiyaç duyup duymayacağı.

Standardın gerektirdiği belirli açıklamalar kullanıcıların gerçeğe uygun değerleri değerlendirmesine yardımcı olmakta yetersizse, TFRS 13 bu hedefe ulaşılması için ek bilgilerin paylaşılmasını gerektirmektedir.

Birçok kripto varlık fiyatta yüksek değişkenlik göstermektedir ve piyasalar 7/24 açık kalabilmektedir. Yani raporlayan kurumun kripto varlığı değerlediği zaman önemli olabilmektedir. Örneğin, değerleme zamanı raporlama süresinin sonunda 23:59 mu, yoksa o tarihteki iş gününün sonu mu? Farklı zaman dilimlerinde bağlı ortaklıkları bulunan gruplarda değerleme zamanı nasıl belirlenmektedir? Bu durum kayda değer bir muhasebe politikasını temsil edebilir; bu durumda finansal tabloların notlarında bu da belirtilmelidir.

3. KRıPTO VARLIKLARIN VUK'A GÖRE DEĞERLEMESİ

3.1. Giriş

Raporlama tarihinde iktisadi kıymetlerin, değerlemesine yönelik düzenlemeler Vergi Usul Kanunu'nun 258- 261'inci maddelerinde ele alınmaktadır. VUK'un 258. maddesinde değerleme kavramı "vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin değerlerinin takdir ve tespitidir" şeklinde tanımlanmıştır. VUK'un 259. maddesinde değerleme işlemi ile değerlemeye tabi tutulacak olan iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetlerinin, tespit edilmek istendiği vurgulanmıştır. VUK'un 260. maddesinde, her bir iktisadi kıymetin tek başına değerlemeye tabi tutulacağı ancak, teamülen aynı cinsten sayılan mal ve düşük kıymetli müteferrik eşyaların toplu olarak değerlenebileceğine vurgu yapılmıştır. VUK'un 261. maddesinde ise iktisadi kıymetin nevi ve mahiyetine göre değerleme ölçüleri belirlenmiştir[15].

VUK'da nakit ve nakit benzerlerinin, alacakların, stokların, menkul kıymetlerin, duran varlıkların, kısa ve uzun vadeli yükümlülüklerin, madde 261'de belirtilen değerleme ölçülerinden hangisine göre değerleneceği de belirlenmiştir. Ancak VUK'nun iktisadi kıymetlerin değerlemesine ait düzenlemeler başlığında dijitalleşme ile gündeme gelen ve ekonomik sisteme yeni yeni entegre olmaya başlamış olan kripto varlıkların, nasıl değerleneceği yer almamaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde VUK'daki mevcut değerleme hükümleri doğrultusunda kripto varlıkların; nakit, yabancı para, menkul kıymet, emtia, maddi olmayan duran varlık olarak kabul edilmesi durumunda, nasıl değerlemeye tabi tutulacağı ele alınmıştır.

3.2.Kripto Varlıkların İtibari Para Olarak Kabul Edilmesi

VUK'un 284. maddesi, TL kasa mevcudunun, 280. maddesi ise yabancı paraların değerlemesini düzenlemektedir. 284. maddeye göre, kasa mevcutları itibari kıymetleriyle değerlenir.

[15] *Değerleme Ölçüleri: Maliyet bedeli,borsa rayicitasarruf değeri, mukayyet değeritibari değer, vergi değeri, rayiç bedel, emsal bedeli ve ücreti.*

Kasadaki mevcuttan, aksi ifade edilmediği sürece ülkelerin itibari/ resmi paralarını anlamak gerekir. Kripto paralar itibari/resmi paralar olmadığına göre işletmelerin elindeki kripto paraların "itibari" değerle, yani üzerinde yazılı değeriyle değerlenmesi mümkün olamamaktadır.

Bazı ülkelerin merkez bankaları tarafından dijital para çıkarma çalışmaları yapıldığı bilinmektedir. Merkez bankalarının çıkaracağı dijital paralar, kripto para özelliğine sahip paralar değildir. Merkez bankası dijital paraları, itibari/resmi paralara eşdeğer olmaları durumunda VUK'un 284. maddesi hükümleri geçerli olabilecektir.

3.3.Kripto Varlıkların Yabancı Para Olarak Kabul Edilmesi

Kripto varlıkların, yabancı para olarak kabul edilmesi durumunda VUK'un 280. maddesine göre değerlemesi yapılmalıdır. Bu maddeye göre yabancı paraların değerlemesinde, borsa rayici ile dikkate alınacağı; yabancı paranın borsada rayici olmaması durumunda ise, değerlemeye uygulanacak kur "Maliye Bakanlığınca tespit olunur." şeklinde ifade edilmektedir.

Kripto varlıkların merkezi olmayan dağıtık defter teknolojisi ile üretilmelerinden dolayı yabancı ülke garantisinde olan para özelliği taşımamaktadırlar. Bu sebepten dolayı kripto varlıkların, yabancı para olarak kabul edilmesi de şimdilik uygun görünmemektedir.

Kripto varlıkların, yabancı para olarak kabul edilmesi durumunda ise 284. madde de belirtildiği üzere borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Kripto varlıkların borsa rayici ile değerlendirilmesi durumunda bu varlıklara ait borsalar, kripto varlıklar ile bir diğer tartışma konusunu oluşturmaktadır.

Kripto paraların işlem gördükleri piyasalar kabul edilebilir "borsalar" mıdır? Kripto paraların işlem gördükleri alım satım platformlarının hukuki statüleri bile tam netleşmediğinden bu platformların durumuna göre konuya yaklaşmak gerekecektir. Ayrıca bu platformlardaki fiyatları "borsa rayici olarak" kabul etmenin bir zorluğu daha vardır: Bu piyasalarda/platformlarda kripto paralar hemen her gün aşırı dalgalanmaya maruz kalmaktadır. Bu da borsa değerinin kullanılmasını güçleştirmektedir. Bu durumda Maliye Bakanlığı'nın değerleme gününe ilişkin belirleme yapması gerekecektir.

Ancak, stablecoinler açısından durum böyle değildir. Stablecoin, genellikle değeri başka bir itibari para birimine ya da değerli bir varlığa sabitlenmiş yeni bir kripto para türüdür. Bu paralar, ABD doları, diğer kripto para birimleri, değerli metaller veya üçünün bir kombinasyonu gibi itibari para birimlerine sabitlenebilir. En bilinen stablecoin'lerden biri, değeri ABD dolarına eşlenik olması öngörülerek oluşturulan Tether'dir.

Kripto paralar esas itibariyle Bitcoin gibi kendi blok zincirini temsil ederek merkezsiz ihraç edilmiş olanların yanı sıra stablecoin denilen (Merkez Bankalarının ihraç etmesi durumunda olduğu gibi) kaydi/itibari paraların birebir blok zincir üzerinden ihracı şeklinde olabilir. Burada ilgili itibari parayı/stablecoini diğer ulusal veya yabancı itibari paralardan ayrı düşünmemize bir neden olmayacaktır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca yayımlanan bir yönetmelikte kripto varlıklarla ilgili bir tanımlama karşımıza çıkmaktadır. 16 Nisan 2021 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik'de Merkez Bankası,

> *"MADDE 3 – (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasında kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan, ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder." şeklinde tanımlama yapmıştır.*

Yapılan tanımlama "şimdilik" kripto varlıkların "itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı" olarak sayılmaması gerektiğini belirterek, düzenleyici otoritenin bu enstrümanları "para" olarak kabul etmediğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

3.4. Kripto Varlıkların Menkul Kıymet Sayılması Durumu

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3. maddesi uyarınca menkul kıymet, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını, borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını" ifade eder şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu tanımdan anlaşılacağı üzere menkul kıymetler finansal araçtır. Bir sözleşemeye dayalıdır. Bu finansal araçlar temelde, hisse senedi gibi özkaynağa dayalı ya da tahvil gibi borçlanmaya dayalı finansal araçlardır. Hisse senedi özelliği olan menkul kıymet sahipleri sahip oldukları hisse senetlerinden dolayı ilgili hisse payları oranında ortaklık hakkı sahiptir. Tahvil türü menkul yatırımı olan yatırımcılar ise alacaklılık hakkına sahiptir.

Menkul kıymetleri ihraç eden kurumlar bellidir. Kimler tarafından, nasıl ihraç edileceği yasalar çerçevesinde belirlenmiştir. Tarafların hukuki hakları, doğabilecek bir ihtilaf durumunda yasalar tarafından koruma altına alınmıştır.VUK'un 279 ve 286. maddeleri, menkul kıymetlere ilişkin değerlemenin nasıl yapılması gerektiğini düzenlemektedir.

VUK'un 279. maddesinde hisse senetlerinin değerlemesinin nasıl yapılacağı açıklanmaktadır. Bu maddye göre; hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlenir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerleme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerleme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlenir.

VUK 279. maddesinde tahvillerin değerlemesinin nasıl yapılacağı açıklanmaktadır. Bu maddeye göre tahviller; "eshamlı şirketlerle iktisadi kamu müesseseleri çıkardıkları tahvilleri itibari değerleriyle değerlemeye mecburdurlar."

Kripto varlıklar, ihraç edeni ve yatırım yapanı arasında zımni kabulden doğan sözleşmeye dayanmamakta ve bir işletmenin ortaklık hakkını ya da bir şirketten alacaklılık hakkı gibi tanımlanan menkul kıymet özelliği taşımamaktadırlar. VUK'nun 279 ve 286. maddeleri yoluyla kripto varlıkları menkul kıymet kapsamında değerlemek bu bağlamda mümkün değildir.

Öte yandan bir dayanak varlığın değerindeki değişime bağlı olarak değeri değişen "türev" ürünler, VUK'un değerleme hükümlerinde ele alınmamıştır. Türev ürünler, normal şartlarda VUK kapsamında değerleme konusu yapılmadığından, türev niteliğindeki bir kripto para sözleşmesi de VUK kapsamında değerleme konusu yapılamayacaktır.

3.5. Kripto Varlıkların Emtia Sayılması Durumu

Bilindiği üzere ticari faaliyetlerde "sürekli olarak" imal edilip satımı yapılan veya alım satımı yapılan misli nitelikteki varlıklar genel olarak "emtia" olarak nitelenmektedir. Emtialar fiziki kıymetler olmakla birlikte ticari olarak alım satımı yapılan bilgisayar yazılımları ve paket programlar gibi fiziki özelliği olmayan varlıklar da bu kapsamda ele alınmaktadır. Kripto varlıkların hangi türü olursa olsun, sürekli olarak bu enstrümanların alım satımının yapılması ve kripto varlıkların kabul edilmiş belirgin bir sınıflamasının olmaması, literatürde bu varlıkların "emtia "gibi değerlemesinin olup olmayacağı tartışmasını gündeme getirmiştir.

Bu tartışma esasında benzer bir hikayesi olan "altın"dan kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere, altın da tarihsel geçmişinde, bir meta olarak alım satımının yapılmasının yanı sıra hem yatırım aracı olmuş hem de mal ve hizmet tedarikinde para yerine kullanılabilmiştir. Ancak günümüzde, açık bir tanımı olmasa da gerek muhasebeleştirmede gerekse vergileme amaçlı değerlemede altın daha çok "emtia" kapsamında düşünülse de kripto varlıkları peşinen bu grupta değerlemek güçleşmektedir. Gerek emtia olarak altın da gerekse diğer emtialar da, üretilme ve elde edilme biçim ve yöntemleri kripto varlıkların üretilme ve elde edilme yöntemleri ile farklılık göstermektedir. Bu bağlamda kirpto varlıkların emtia olarak ifade etmenin mevcut koşullarda mümkün olmadığı söylenebilir.

Kripto varlıkların emtia olarak kabulü durumunda mevcut VUK'nun 274,275. Ve 278. Maddeleri kapsamındaki değerleme hükümlerine göre değerlemesi yapılacaktır. 274. Maddeye göre, imal edilen ve alım satıma konu edinilen (ticari mal) emtialar, maliyet bedeliyle değerlenir. Emtianın maliyet bedeline nazaran değerleme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine 267. maddenin ikinci sırasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü tatbik edebilir. Bu hüküm 275. Madde de yazılı mamuller için de uygulanabilir.

3.6.Kripto Varlıkların Maddi Olmayan Duran Varlık Sayılması Durumu

Vergi mevzuatında doğrudan gayri maddi varlıklar tanımlaması yer almamaktadır. VUK'un 269. maddesinde gayri maddi haklar ifadesi yer almaktadır. Gayri Maddi haklar; Gelir Vergisi Kanunu'nun 70/5 maddesine göre "Arama, işletme ve imtiyaz hakları ve ruhsatları, ihtira beratı, alameti farika, marka, ticaret unvanı, her türlü teknik resim, desen, model, plan ile sinema ve televizyon filmleri, ses ve görüntü bantları, sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gayri maddi haklar olarak ifade edilmektedir.

VUK'nuna göre gayri maddi haklar gayrimenkuller gibi maliyet bedelleri üzerinden değerleneceği de ifade edilmektedir.

Herhangi bir ticari işletmenin varlıkları arasında yer alan "hakları", sürekli alım satımını yapmadığı, başkası için imal etmediği sürece, sabit kıymetler arasında ele alınması ve "amortismana tabi" kıymetlerden sayılması gerekmektedir.

VUK amortisman tebliğlerinde de "gayri maddi iktisadi kıymetler" ibaresi yer alıyor ve "55.Gayri Maddi İktisadi Kıymetler: İmtiyaz hakları (Franchising), patent, formül, dizayn, örnek kalıp, teknik bilgi (Know-how), format, telif hakkı ve benzeri kalemler, lisans, kullanım hakkı ve izni veya devlet kurum ve kuruluşları tarafından verilen diğer haklar (İşletme hakkı gibi) ve bunların benzerleri" şeklinde tanımlanıyor.

VUK'un yukarıdaki ve devam eden maddeleri uyarınca kripto paraların maddi olmayan duran varlık kabul edilmesi durumunda "gayrimaddi haklar" kapsamında maliyet değerinden değerlenmesi, VUK GT 163 uyarınca, dönem sonuna kadarki finansman giderlerinin maliyete eklenmesi ve her yıl VUK GT 333 ve ilgili tebliğler uyarınca "amortisman" yoluyla yok edilmesi gerekecektir. Kripto varlıkların "Gayri Maddi İktisadi Kıymetler" kapsamında ele alınması durumunda 15 yıl ve yıllık %6,66 oranında amortisman ayrılması gerekecektir. Kripto varlıklar için, bilgisayar yazılım ve paket programların tabi olduğu amortisman oranının uygulanması en olası yaklaşım olabilir.

Kripto varlıkların bu kapsamda değerlendirilmeleri durumunda %33,3 amortisman oranı üzerinden 3 yıl amortismana tabi olmaları gerekmektedir.

Ancak kripto paraların, elde edilme ve kullanım amaçları açısında bu kapsamda ele alınması mümkün değildir.

Ancak Merkez Bankası'nca 16 Nisan 2021 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanan Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik'te kripto varlıklar gayri maddi haklar olarak ifade edilmiştir[16].

Merkez Bankası tanımını itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen kıymetler olarak ele alarak aslında başka birimlerin itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak yapabileceği tanımlar olabileceğini de dolaylı olarak kabul etmiş olmaktadır.

Kripto varlıklara yakından baktığımızda konuyu genelleme yaparak ele almanın sakıncalı olduğu görülecektir. Öncelikle stablecoinlerin ve menkul kıymet tokenlerinin bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini belirtmek gerekir. Bu kapsamda belli bir hakkın tescilini içeren NFT'lerin değerlemesinin mümkün olduğunu, bunun için de telifli ürünün NFT'ye çevrilmesinin de "patent" gibi resmen yorumlanması ile mümkün olabileceğini düşünüyoruz.

3.7. Kripto Varlıkların Değerlemesi ile İlgili Bir Düzenleme Yapılmaması Durumu

İşletmelerin varlıkları ya da borçları arasında yerini almış kripto varlıklarla ilgili olarak herhangi bir düzenleme yapılmadığı takdirde VUK'nun 289. Maddesinde düzenlenen "Özel Haller" maddesine başvurmak gerekecektir. Bu maddeye göre özel haller "bu bölümde yazılı olmayan veyahut yazılı olup da kendi ölçüleriyle değerlenmesine imkân bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi vergi değerleriyle, diğerleri, varsa borsa rayici, yoksa mukayyet değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle değerlenir" şeklinde ifade edilmiştir.

16 *"MADDE 3 – (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasında kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan, ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır.*

Kripto varlıkların alım satım yapıldığı platformları borsa olarak kabul etmez isek bu varlıkları bilanço tarihi itibariyle "borsa" değeriyle değerleyemeyeceğiz. Bu nedenle varlığı, aktife aldığımız ve bir bedel ödediğimiz değerden yani "mukayyet" değerden değerlemek tek seçenek olacaktır.

Öte yandan eğer herhangi bir bedel ödememiş isek, bir takas ile elde etmiş isek bu durumda "emsal bedelden" değerlememiz gerekecektir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıda uluslararası muhasebe standartları ve VUK'un kapsamında kripto varlıkların tanımlaması ve değerlemesinin nasıl olması gerektiği yukarıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, kripto varlıkların önümüzdeki süreçte hangi varlık sınıfında tanımlanırsa tanımlasın, değerlenmesi ile ilgili olarak iki konunun öne çıkacağını kanaatine varılmıştır. Bunlar, maliyet değeri ve borsa değeridir.

Maliyet değeri ile ilgili olarak yorum yapılarak bu alanın doldurulacağına inanıyoruz. VUK'da borsa rayici, "gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder. Normal temevvüçler dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muamele günü yerine değerlemeye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayici esas olarak aldırmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir." şeklinde ifade edilmektedir.

Kripto varlıkların alım satım platformları henüz yasal bir yapıya kavuşmamıştır. Bu işlemleri yapan kurum ve işletmeler resmen "borsa" olarak kabul edilmemektedirler. Bu durum, alım satım değerinin ve en son işlem değerinin "resmen" tescil edilmediği anlamına gelmektedir. Bu hususu aşmak adına ilgili Kanun maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilebilir: "Borsa rayici, Türkiye'de kurulu borsalarda veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören iktisadi kıymetlerin, değerlemeden evvelki son işlem gününde gerçekleşen işlemlerinin ortalama fiyatıdır. Türkiye'de kurulmuş borsalarda rayicin oluşmaması halinde, işlemlerin kapanışı Türkiye ile aynı takvim gününde gerçekleşen ve ilgili yabancı ülke mevzuatı gereği kurulmuş borsalarda oluşan rayiçler de borsa rayici sayılır. Normal dalgalanmalar dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, değerlemede son işlem günü yerine değerlemeden evvelki 7 gün içindeki ortalama fiyatı esas olarak aldırmaya Hazine ve Maliye Bakanlığı yetkilidir."

Öte yandan kripto varlıklar ile ilgili olarak en fazla belirsizliğin olduğu muhasebeleştirme ve ölçme alanında hem uluslararası hem de ulusal düzenlemeler yakından izlenmelidir. Bu yapılırken de kripto varlıklara bütüncül ve genel yaklaşmaktan uzak durulmalı, bu varlıkların üstlendiği fonksiyonlara göre sınıflamasına ve ölçümüne yönelik adımlar atılmalıdır. Bu adımların da kripto varlık eko sistemiyle uyumlu olarak ödeme tokenları, menkul kıymet tokenları, hizmet jetonları ve diğer tokenlar ile ilgili olması gerekmektedir. Ayrıca, atılacak adımlar blok zincir teknolojisinin ve kripto varlıkların gelişimini de kollamalıdır. Kripto varlıkların gelişiminde nasıl ki gayri maddi varlıklar maddi varlıkları temsil eder şekilde özelliğine göre ayrı ayrı muhasebeleştirme ve sınıflamaya tabi ise kripto varlıklar da gayri maddi varlıklar içinde onların farklı farklı fonksiyonlarını üstlenmeye başlamıştır ve ona göre de ayrı ayrı muhasebeleştirilmesi, sınıflaması ve ölçülmesine yönelik adımlar atılmalıdır.

Bu nedenle, gerek muhasebeleştirilmesinde, gerekse vergi uygulamalarında, yukarıda olası durumlarla ilgili yaptığımız açıklamalar tam olarak kripto varlıkları kapsamadığından hukuksal netlik sağlandıktan sonra hangi kapsamda ele alınacaksa o grubu temsil eden kanun maddelerinde ve muhasebe standartlarında kripto varlıkları içerecek şekilde revizyonların da yapılması ya da "Dijital Varlıklar" başlığında yeni bir varlık grubu tanımlamasının yapılması ve yrıca "Dijital Varlıkların" sınıflandırılmasının ise aşağıdaki şeması da olduğu gibi şekillenmesi ve bu bağlamda geliştirilmesi yerinde olacaktır.

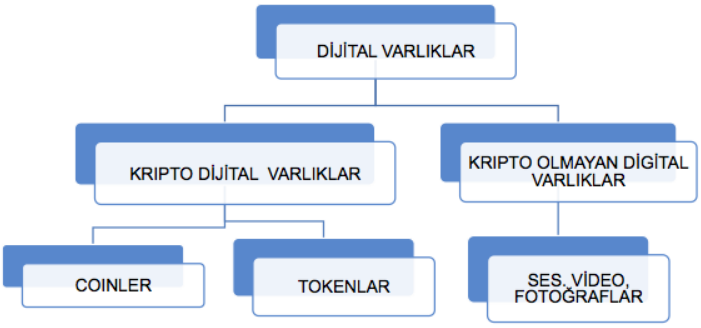

BÖLÜM: 4
KRİPTO VARLIKLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

1. DÜNYA'DA KRİPTO VARLIKLARIN VERGİLENDİRİLMESİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Dünya'daki kripto varlıkların piyasa değerinin 5 Mayıs 2021 Tarihi itibariyle yaklaşık 2,3 Trilyon ABD Doları seviyesinde olduğu, 9.600 dan fazla kripto varlığın bulunduğu bilinmektedir. Kripto varlık alım-satım platformlarından "Coinbase" Nisan/2021 ayında ABD- Nasdaq borsasında 85 Milyar ABD Doları değer üzerinden halka açılmıştır.

Ülkemizdeki kripto varlık piyasasında günlük işlem hacmi 2 Milyar ABD Doları seviyelerine ulaşmış olup, bu piyasalar 365 gün 24 saat işlem üretebilmektedir. Ülkemizdeki bazı platformlarda kişisel bazdaki günlük işlem (alım-satım) sayısının 2 binleri aşabildiği, bu kadar yoğun işlem yapanların piyasanın daha likit olmasına, arbitraj marjlarının azalmasına, iç platformlar ile dış platformlar arasındaki fiyat dengelenmesi ve sıkı bağın kurulmasına olumlu katkıları olduğu ifade edilmektedir.

Diğer taraftan Dünya'daki;

- Halka açık büyük şirketlerin sayılı da olsa bu alana gösterdikleri yoğun ilgileri, (MacroStrategy, Tesla gibi) diğer taraftan bir kısım büyük şirketin hazine yönetimlerinin de kripto varlıklara portföylerinde şans tanımaları,
- Dünya çapındaki yatırım kuruluşlarının, yatırımcılarına seçenek sunmak amaçlı kripto varlık alanında fon kurma çalışmaları,
- Kripto varlık ile borçlanma ve borç verme enstürmanlarındaki gelişmeler (DeFi)
- Ülkelerin, kripto varlıklara ilişkin bu alandaki ekonomik büyüklüğü de göz önünde bulunduran düzenleme yapma ihtiyaçları,
- Merkez bankalarının kripto para çıkartma çabalarında son yaklaşmaları,

gibi gelişmeler de bu alandaki hareketliliğin ve ilginin yoğunluğunun her geçen gün daha da yükseldiğini gösteren gelişmelere olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu alanda çok küçük birikimlerle dahi işlem yapılabilmesi, özellikle işlem sahipleri bakımından gençleri, öğrencileri de bu sürecin içine alması, gelecekteki ekonomik şekillenmelerde bu alışkanlıkların da ekonomik faaliyetlerde çok daha etkin olabileceği beklentisini güçlendiren bir durumdur.

Ülkelerin regülasyonlarını yaparken bu durumları ve potansiyel imkanları kendi ekonomileri için en yüksek fayda ile nasıl biçimlendirmeleri gerektiği yönünde çok hassas davranmaları da bu nedenledir. Yeni sistemlerin ülkelerin gelişmişlikleri yönünden nispeten daha az avantaj sağladığı dikkate alındığında, özellikle gelişme yolundaki, ülke nüfusunun bu gibi konulara ilgisi yoğun olan ülkelerin konuyu bu yönden de bir fırsat olarak görmeleri ve regülasyonlara daha hassas yaklaşmaları kritik önemdedir.

Dünyadaki kripto para alım satımının gerçekleştirildiği borsaların bazı büyüklükleri 17.06.2021 tarihi itibariyle şu şekildedir.

Sıra No	Kripto Varlık Platformunun Ünvanı	Günlük İşlem Hacmi (24 Saat)	Haftalık ziyaretçi Sayısı	İşlem yapılan Coin Sayısı
1	Binance	136,0 Milyar $	38,5 Milyon kişi	370
2	Coinbase	19,1 Milyar $	4 Milyon kişi	72
3	Houbi	36 Milyar $	1,5 Milyon kişi	333
.....				
37	Paribu (Türkiye)	2,6 Milyar $	2,4 Milyon kişi	45
43	Btc Türk (Türkiye)	1 Milyar $	0,8 Milyon kişi	29

Kaynak:
https://coinmarketcap.com/tr/rankings/exchanges/

2. DÜNYADAKİ KRİPTO VARLIK VERGİ UYGULAMALARINA İLİŞKİN DURUM - OECD ÜLKELERİNDE KRİPTO VARLIKLARDA VERGİLEME

2.1. Gelir Vergilemesi

2.1.1. Kripto Varlık Tanımı

Kripto varlıklardan elde edilen gelirin vergilendirilmesinde, genellikle ülkelerin söz konusu varlıkların hukuki niteliklerine bağlı olarak mevcut vergi düzenlemeleri içinde yer aldıkları kategoriye göre bir vergileme rejimini uyguladıkları görülmektedir. Ancak kripto varlıkların hukuki niteliği konusunda genel kabul görmüş bir yaklaşım veya yeknesak bir kabul olmadığından, gelir vergilemesi uygulamalarında da genel bir kabul bulunmamaktadır.

Kripto varlıkların bir "para" olarak nitelendirildiği Belçika, İtalya, Polonya gibi birkaç istisnai ülke ile bunların emtia kabul edildiği Avusturya, Kanada, Çin ve Endonezya dışında, daha sıklıkla kripto varlıkların gayri maddi varlık veyahut finansal bir enstruman olarak değerlendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla da daha ekseriyetle kripto varlıklardan elde edilen gelirlerin "ticari kazanç", "değer artış kazancı" veya "diğer kazanç" olarak vergilemeye tabii tutulması söz konusu olmaktadır. Vergisel tanımlamaya ilişkin ülkelerin durumlarını gösteren tablo OECD raporunda aşağıda şekilde yer almaktadır.

Gayrimaddi varlık	Finansal enstrüman / varlık	Emtia veya sanal emtia	Para	Yasal ödeme yöntemi	Belirli değil
Avustralya, Fransa, Şili, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Nijerya, İspanya, İsveç İsviçre ve İngiltere	Arjantin, Brezilya, Hırvatistan, Danimarka, İsrail, Japonya, Slovak Cumhuriyeti ve Güney Afrika	Avusturya, Kanada, Çin ve Endonezya	Belçika, Fildişi Sahili, İtalya ve Polonya	Japonya	ABD

2.1.2. Kripto Varlıklarda Vergiyi Doğuran Olay

Kripto varlık sisteminde gelir vergilemesi açısından vergiyi doğuran ilk olayın daha ilk aşamada kripto paranın oluşumu (madencilik) aşamasında olduğunu kabul eden bazı ülkeler bulunmakla birlikte, daha az sayıda da olsa, kripto varlığın oluşumu aşamasında vergileme yapmayıp, vergilemenin kripto varlığın bir ivaz karşılığında elden çıkması aşamasında, genellikle "değer artış kazancı" olarak, yapıldığı ülkeler de mevcuttur.

Madencilik Suretiyle Elde Etmeyi Vergiyi Doğuran Olay Kabul Eden Ülkeler	Kripto Varlığın Elden Çıkarılmasını Vergiyi Doğuran Olay Kabul Eden Ülkeler	Ticari Ve Arızi Olmasına Göre Değişen Vergileme Rejimlerine Sahip Ülkeler
Andora, Arjantin, Avusturya, Fildişi Sahili, Kolombiya, Hırvatistan, Estonya, Finlandiya, Japonya, Luxemburg, Yeni Zelanda, Slovenya, Güney Afrika, İngiltere, ABD	Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya	Avusturalya, Kanada, Almanya, Hong Kong, Hollanda, Norveç, Singapur, İsveç, İsviçre

Çoğunlukla ülkelerin, daha ilk aşamada kripto madencilik ile elde edilen varlıkları (arızi) ticari kazanç veya diğer gelir olarak, normal gelir vergisi nispetlerinde vergileme eğiliminde oldukları görülmektedir. Örneğin;

• Finlandiya'da madencilik kapsamında elde edilen kripto paralar, henüz bu aşamada diğer gelirler vasfıyla vergilendirilmektedir. Finlandiya'da madencilik kapsamında elde edilen kripto paralar ticari olarak nitelendirilecek bir nitelikte yapılıp yapılmadığından bağımsız olarak vergilendirilmektedir. Tek fark, bu niteliği taşımayan kazançların hobi kazancı, aksi durumda ise ticari kazanç kapsamında vergilendirilmesidir.

• İngiltere'de ise madencilik faaliyetinin niteliği benzer şekilde elde edilen gelir türünü etkilemektedir. Ticari bir boyutta yapılan madencilik faaliyetleri bu kapsamda ticari işlem olarak vergilendirilirken, bu hacimde olmayan madencilik faaliyetleri ise diğer kazanç kapsamında vergilendirilmektedir.

Madencilik suretiyle elde edilen geliri, ilk aşamada değil, bu surette elde edilen kripto paraların elden çıkartılması aşamasında vergileyen ülkelerde ise söz konusu gelirin ticari kazanca kıyasen daha düşük oranlarda vergilemenin uygulandığı veyahut elde tutma süresi gibi belli istisnaların uygulandığı "değer artış kazancı" olarak vergilendirdikleri görülmektedir.

Diğer bir grup ülkede ise (Almanya, Avusturalya, Hollanda, Hong Kong (Çin), İsveç, İsviçre, Kanada, Norveç, Singapur gibi), madenciliğin ticari bir faaliyet kapsamında ya da arızi olarak yapılıp yapılmadığına göre vergileme değişebilmektedir. Madencilik faaliyeti ticari kapsamda gerçekleştiriliyorsa vergileme henüz elde etme durumunda başlarken, ticari bir nitelik taşımayan madencilik faaliyetleri ancak değer artış kazancı kapsamında elden çıkarma aşamasında gerçekleşmektedir. Ancak, Singapur gibi bazı ülkelerde ise uzun vadeli bir yatırım mahiyetinde, hobi veya arızi olarak yapılan madencilik faaliyetleri sonucunda elde edilen kripto varlıkların elden çıkartılması gelir vergilemesine tabi tutulmamaktadır.

Madencilik sonucunda elde edilen gelirin vergilendirildiği ülkelerde vergileme beyan esasına dayanmakta olup, herhangi bir ülkede tevkifat suretiyle vergileme uygulanmamaktadır.

Kripto paranın bir ivaz karşılığında elden çıkarılması da çoğu ülkede gelir vergisi açısından vergiyi doğuran olay olarak kabul edilmekle birlikte, hangi hal veya hallerde vergiyi doğuran olayın gerçekleşeceği hususunda farklı yaklaşımların mevcut olduğu görülebilmektedir. Bu kapsamda temelde üç farklı işlem, vergiyi doğrudan olay olarak kabul edilebilmektedir:

i) Kripto paranın, ülke paralarıyla değişimi,
ii) Kripto paranın, diğer bir kripto para veya kripto varlık ile değişimi,
iii) Kripto paranın, ödeme amacıyla mal ve hizmetler ile değişimi.

Aşağıda yer alan şekli ile ülkelerin konuya genel yaklaşımları görülebilmektedir:

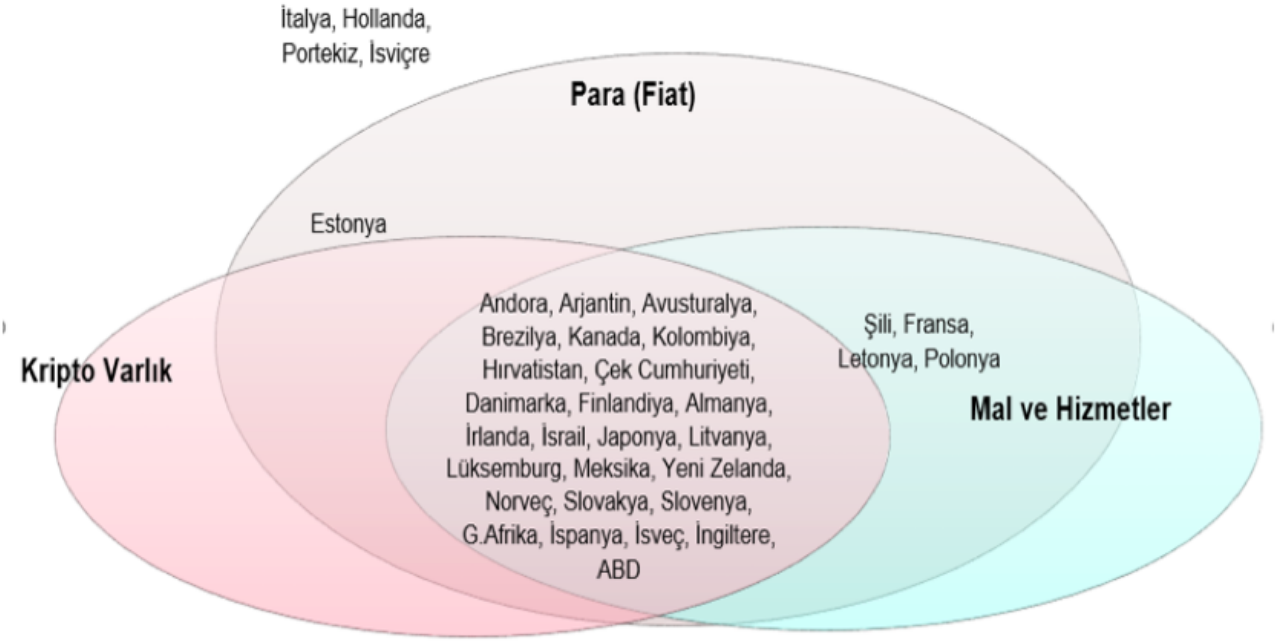

İtalya, Hollanda, Portekiz, İsviçre gibi ülkeler kripto varlık ile gerçekleştirilen bu işlemlerin hiçbirini vergilememe eğilimindedirler. Portekiz vergileme sistemi uyarınca, vergi mükellefi profesyonel ya da ticari faaliyette bulunmadığı müddetçe bu tür işlemlerin vergileme dışında bırakılacağı otoritelerce belirtilmiş durumdadır. İsviçre'de kripto paraların değiştirilmesi işlemleri esasen bir ödeme yöntemi olarak görüldüğünden, herhangi bir vergi doğurmamaktadır. İtalya ise kripto paraları, kambiyo olarak gördüğünden bu kapsamda özel bir vergilemeye tabi tutulmayan kripto varlıklar standart döviz işlemleri gibi vergilendirilmektedir. Dolayısıyla, spekülatif nitelikte olmayan işlemler vergi dışı bırakılmaktadır.

Bunun dışındaki ülkelerde ise, kripto paraların, ülke paralarıyla veyahut (Şili, Fransa, Letonya, Polonya gibi istisnai bazı ülkeler hariç olmak üzere) diğer bir kripto para veya kripto varlık ile değişimi (i ve ii), genellikle vergiyi doğuran olay olarak kabul edilmektedir.

Bu noktada, bazı ülkeler bireysel yatırımcılarca söz konusu elde çıkartmanın ticari faliyet kapsamında veya arızi olarak yapılması arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadırlar.

Örneğin, Brezilya, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Almanya, Latviya, Macaristan, Kore, İzlanda, Meksika, Norveç, Polonya ve ABD gibi ülkelerde durum bu merkezdedir. Ancak, Arjantin, Avusturya, Belçika, Kanada, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İsrail, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Slovakya, Slovenya, G. Afrika, İspanya, İsveç ve İngiltere gibi diğer ülkelerde ise, işlem hacmi, sayısı, sıklığı ve benzeri unsurlar dikkate alınmak suretiyle ticari faaliyet tahtında işlem yapan yatırımcıların kazançları ticari kazanç olarak vergilenirken, ticari faaliyet kapsamında olmaksızın kazanç elde eden bireysel yatırımcıların kazançları, belli istisna, had ve şartlarla "değer artış kazancı" olarak vergilendirilmektedir. Örneğin;

• Japonya arızi nitelikte, sıklıkla yapılmayan işlemleri diğer gelirler olarak vergiye tabi tutarken, ticari nitelikteki işlemler ise ticari gelir olarak vergilenmektedir.

• Kanada uygulamasında ticari amaçlarla gelir kazanma amacı taşıyan işlemler ticari kazanç kabul edilmektedir. Aksi durumda ise kripto paranın elden çıkarılması değer artış kazancı niteliği ile vergilendirilmekte olup, kazancın sadece yarısı vergiye tabi tutulmaktadır.

• Avusturalya'da kripto para işlemini yapan kişinin bireysel bir yatırımcı mı yoksa bir tacir tarafından mı yapıldığı uygulanacak kurallar açısından belirleyici olmaktadır. Bireysel yatırımcılar için değer artış kazancı hükümleri uygulanmaktadır. Bu kapsamda örneğin işlem zararları gelecek dönemdeki gelirlerden düşülememektedir. Kişinin tacir niteliğine haiz olması durumunda ise ticari kazanç hükümleri uygulama alanı bulmaktadır.

• Lüksemburg'da yatırımcılar arasında profesyonel, profesyonel olmayan ayrımı yapılmakta, profesyonel nitelikteki işlemler ticari kazanç olarak değerlendirilerek vergilenirken, profesyonel nitelikte olmayan kripto para işlemleri ancak altı ay içerisinde gerçekleştirilen elden çıkarmalarda ve yıl boyunca elde edilen gelirlerin belli bir limiti geçmesi halinde vergilendirilmektedir. Altı ay elde tutulduktan sonra yapılan elden çıkarmalarda ise vergileme yapılmamaktadır.

Kripto paranın bir ivaz karşılığında elden çıkarılması suretiyle elde edilen kazancın, ticari kazanç ya da değer artış kazancı olarak vergilendirildiği bu ülkelerin vergileme rejimleri açısından ortak nokta vergilemenin beyana esasına dayanması olup, herhangi bir ülkede tevkifat suretiyle vergileme uygulanmamaktadır.

2.2. Katma Değer Vergisi ("KDV")

KDV uygulamasına sahip OECD ülkeleride kripto para madenciliği ve kripto para transferlerinin KDV kapsamı dışında olduğu veya KDV'den istisna olduğu konusunda geniş bir mutabakat bulunmaktadır.

Avrupa Adalet Divanı tarafından 2015'de karara bağlanan Hedqvist davasında kripto varlıkların diğer para birimleri ile temel amacının bir değişim aracı olarak aynı olduğu ifade edilmiş ve AB KDV Direktifi uyarınca kripto varlıkların ülke paralarıyla değişimi ve tersi işlemlerin KDV'ye tabi olmaması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda Avrupa Birliği'nin genel yaklaşımının da kripto paraları, para olarak nitelendirmek yönünde olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği üyesi olmayan diğer Avrupa ülkelerinde (İngiltere, Norveç, İsviçre gibi) de benzer bir yaklaşım benimsemektedir. Örneğin:

• İngiltere'de madencilik, verilen hizmet ile sağlanan faydanın ilişkisi bulunmadığı ve verilen hizmetin bir müşterisinin de bulunmadığı gerekçeleriyle KDV'nin kapsamı dışındadır. Benzer şekilde kripto para transferleri de KDV kapsamında girmemektedir. Kripto borsaları tarafından gerçekleştirilen işlemler de finansal servis niteliği ile KDV'den istisna tutulmaktadır.

• Hedqvist davası[17] öncesinde KDV uygulayan Norveç, karar sonrasında ise bahsi geçen karara uymaktadır. Bu kapsamda, ülkedeki mevcut finansal servis istisnası uyarınca, ödeme aracı olarak kullanıldığı müddetçe kripto para işlemleri KDV'den istisna tutulmuş durumdadır. Öte yandan madencilik faaliyetleri de temel olarak KDV'den istisnadır.

• İsviçre'de de kripto işlemler KDV'nin kapsamı dışında bırakılmıştır. Sadece mal ve hizmet alımlarında işlemin bu kısımları KDV'ye tabi olacaktır.

[17] *2015 yılında Avrupa Adalet Divanı, Skatteverket v Hedqvist kararını verdi (Case number = C-264/14). Karara konu olayda Hedqvist bitcoin dahil olmak üzere sanal para birimlerinin fiat para karşılığı alım satımına ilişkin şirket yapısı altında ve bir online platform aracılığı ile hizmet sunmak istemiştir. İsveç gelir idaresi de bu hizmetin değişim hizmeti olacağından bahisle KDV'den istisna olduğuna kadar vermiştir. İsveç vergi idaresi ise bu kararı temyiz etmiştir ve temelde iki soruyu ortaya koymuştur. Birincisi, sanal paraların fiat para ile değişiminin vergiye tabi olup olmadığı ve ikincisi de, eğer vergiye tabi ise Avrupa Birliği KDV Direktifi'nin 135(1) maddesine göre istisna kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği olmuştur. Avrupa Adalet Divanı da bu hizmetin KDV kapsamında vergilendirilebilir bir işlem olmakla birlikte istisna kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.*

Avrupa ülkelerine benzer şekilde, diğer dünya ülkeleri incelendiğinde de KDV'nin kripto para işlemlerinde genel itibariyle uygulama alanı bulmadığı görülebilmektedir. Örneğin:

- Kolombiya'da aracılık faaliyetleri KDV'ye tabii iken, kripto varlıkların kendisi kişisel varlık olarak görülmekte ve KDV'nin konusuna girmemektedir.

- İsrail uygulamasında, bireysel yatırımcılar tarafından gerçekleştirilen kripto varlık işlemleri KDV'ye tabi değildir. Öte yandan madencilik faaliyeti doğası itibariyle ticaret sayılacağından KDV'ye tabi olabilmektedir.

- Japonya 2017 Temmuz'una kadar transferi gerçekleştiren kişinin Japonya'da bulunması koşuluyla işlemleri KDV'ye tabi tutmaktaydı. Ancak 2017 yılında gerçekleştirilen mevzuat değişikliği sebebiyle, kripto paralar KDV açısından diğer ülke para birimleriyle aynı statüde değerlendirilmekte ve KDV'ye tabi değildir.

- Güney Afrika mevzuatında yer alan finansal servis istisnası uyarınca kripto para işlemleri KDV'den istisnadır. Söz konusu husus 2018 de Güney Afrika Merkez Bankası rehberi ve 2019 yılında Parlamento tarafından onaylanmış durumdadır.

2.3. OECD Raporu Genel Değerlendirme

Dünyada kripto varlıkların vergilendirilmesi konusunda henüz bir uzlaşmanın gelişmediği, yasal düzenleme çalışmalarının halen devam ettiği mevcut durumda, OECD ülkelerinin vergileme rejimleri açısından ortak bir payda olarak mining suretiyle elde edilen ticari gelirler ile kripto varlıkların bir ivaz karşılığında elden çıkarılması suretiyle elde edilen kazancın, işlemlerin hacim, sıklık ve benzeri kriterlerle oluşturduğu ölçeğe göre "ticari kazanç" ya da (genellikle elde tutma sürelerine bağlı istisnalar ile, belli istisna hadlerine bağlı olarak) "değer artış kazancı" olarak vergilendirildiği ve "beyan" esasına göre gelir vergisi uygulandığı görülmektedir.

3. TÜRK VERGİ SİSTEMİ AÇISINDAN KRİPTO VARLIKLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

Bilindiği üzere, 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde "Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır." şeklinde tanımlanmış olup 2. maddesinde bu kazanç ve iratlar yedi kalem olarak sayılmıştır. Buna göre bir kazanç ve iradın vergiye konu olabilmesi için bu yedi gelir unsurundan birinin kapsamına girmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan ticari bir organizasyon içinde yapılan faaliyetlerin ticari kazanç olarak, kurumların ise tüm kazançlarının kurum kazancı sayılarak vergileceği de Gelir ve Kurumlar vergisi kanunlarımızdaki düzenlemeler gereğidir. Bu yönüyle kripto varlık madencilerinin kazançlarının gerçek kişi olmaları durumunda "ticari kazanç" kapsamında, kurum olmaları durumunda ise kurum kazancı kapsamında vergilendirilmeleri söz konusudur. Kripto varlığa yatırım yapan, satışları karşılığı elde vd. kurumların da kripto varlıklardan elde ettikleri kazançları kurum kazancı olarak kayıtlarına almaları ve kurum kazancı olarak beyan edecekleri açıktır.

Sorun, kripto varlığa yatırım yapan gerçek kişilerin elde ettikleri gelir ve kazançların nasıl vergileneceği sorunudur. Bu gelir ve kazançlar, ya kripto varlıklardan sağlanan dönemsel getiriler, ya elden çıkartma sonucu sağlanan kazanç veya zararlar ya da her ikisinin de bir arada olduğu durumlardır.

Aşağıda da kısaca değinileceği üzere, son zamanlara kadar, kripto varlıkların alım satımının, bir döviz/dijital para alım satımı mı, bir menkul kıymet alım satımı mı, bir emtia alım satımı mı olduğu tartışıla gelmiştir.

Ancak günümüzde Mali İdare'nin de bu gelir ve kazançların GVK'muzun 1. Maddesinde sayılan yedi gelir unsurundan herhangi birisine açıklıkla girmediğini, Anayasamızın 73. Maddesi uyarınca vergilerin kanunla konulacağı ve kaldırılacağı hükmü kapsamında, bu yedi kazanç unsurundan birisine girmeyen gelir veya kazançların vergilendirilmesinin mümkün olamayacağını, konu hakkında kanuni düzenleme gerekliliğini belirten açıklamaları bizlerin de katıldığı olması gereken yaklaşımdır.

Kripto varlık işlemlerine ilişkin kazançlarının vergilendirilmesi konusunda temel belirleyici etken kripto varlıkların hukuki tanımı olacaktır. Bu tanıma göre Gelir Vergisi Kanunumuz kapsamındaki yeri de belirlenmiş ve hükme bağlanmış olacaktır.

Konunun vergilemesi ile ilgili geçmişteki değerlendirmelerini kısaca hatırlamak gerekirse;

3.1. Kriptovarlıkların "Para" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme:

Kripto varlıkların para veya döviz olarak değerlendirilmesi durumda gerçek kişilerin kripto varlık alım satımı gibi işlemleri döviz alım satımı gibi değerlendirilerek gelir vergisi kapsamında değerlendirilmesi beklenmekle birlikte, BDDK tarfından yapılan 2013/32 sayılı basın açıklamasında bu grup araçların "elektronik para" olarak değerlendirilmediği açıklıkla belirtilmiş olup, mevcut düzenlemeler kapsamında kriptoparalar döviz, elektronik para veya para tanımına girmemektedir.

3.2. Kripto Varlıkların "Menkul Kıymet" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme:

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'n 3. maddesinde menkul kıymetlerin, "Para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; 1) Paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını, 2) Borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını" ifade ettiği belirtilmiştir. Kript ovarlıklar bu tanımlama kapsamına girmemektedir. Diğer taraftan, Gelir Vergi Kanunumuzun menkul kıymet vergilemesine ilişkin önemli hükümler içeren geçici 67. maddesi kapsamına SPK tarafından "menkul kıymet" ve "diğer sermaye piyasası araçları" olarak kayda alınan varlıklar da girmesine karşın, SPK tarafından bu varlıklar "diğer sermaye piyasası araçları" kapsamına da alınmadığından bu varlıkların günümüze kadar "menkul kıymet" olarak vergilenmesi teknik olarak mümkün olamamıştır.

3.3. Kripto Varlıkların "Emtia" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme:

Kripto varlıkların bir para veya menkul kıymet olarak belirlenmediği durumda yapılan işlemlerin en genel anlamıyla bir "emtia" alım satımı olarak görmek eğilimi de gözlenmiştir. Bu eğilimin bir uzantısı olarak da gerçek kişilerin bu alım satımları, bunların transferini, takasını vb. işlemlerin aynı takvim yılı içerisinde birden fazla yapıldığı durumda elde edilen kazançların "ticari kazanç" olarak vergilendirilmesi gerekeceği, devamlılık niteliği taşımaksızın arızi olarak yapılması durumunda (yılda bir kez yapılması gibi) ise bu işlemlerden elde edilen kazançların "arızi kazanç" olarak vergiye tabi tutulmaları gerekeceği yapılan değerlendirmeler arasındadır.

3.4. Kriptoparaların "Dijital Nitelikli Gayri Maddi Hak" Olarak Kabul Edilmesi Halinde Vergilendirme:

Kripto varlıkların niteliğine ilişkin bu varlıkların herbirinin içerdiği çok özel algoritmalar nedeniyle "dijital nitelikli bir gayri maddi hak" niteliğinde oldukları, bunların satılması halinde de "değer artış kazancı" olarak vergilenmeleri gerektiği yönünde görüşler de bulunmaktaydı.

Bilindiği üzere, vergi mevzuatımızda, gayri maddi haklar, GVK'nın m.70/1-5 bendinde tanımlanmış olup, konumuzla ilgili olabilecek kısmı "...sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar..." şeklindedir. Bu düzenlemeden hareketle kripto varlıkların "gayri maddi hak" kapsamına daha yakın olduğu iddia edilmiş olsa da kanun hükmünün lafzının bu durumu tam olarak da kavramadığı ifade edilmiştir.

4. KRİPTO VARLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI:

Çok az sayıda ülke (Belçika, Fildişi Sahili, İtalya ve Polonya gibi ülkeler) vergi uygulamaları açısından kripto varlıkları itibari para olarak kabul etmektedir. Japonya ise yasal ödeme aracı olarak tanımlamaktadır.

Bir kısım ülkeler ise kripto varlıkları finansal enstrüman veya finansal varlık olarak tanımlamaktadır (Arjantin, Brezilya, Hırvatistan, Danimarka, İsrail, Japonya, Slovak Cumhuriyeti ve Güney Afrika gibi)

Genel eğilim ise bunların peştemallık dışında gayri maddi hak olarak dikkate alınması yönündedir (Avustralya, Fransa, Şili, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Nijerya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik krallık).

Türk vergi mevzuatında kripto para veya kripto varlık tanımı yer almadığı gibi, bunların hangi varlık türleri içerisinde sınıflandırılacağına dair bir belirleme de yapılmamıştır.

Bununla birlikte, TCMB tarafından 16.04.2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik" in 3/1 maddesinde kripto varlıklar ilk defa "gayri maddi varlık" olarak aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

> *" Bu Yönetmeliğin uygulanmasında kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan, ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder."*

Bu düzenlemeyi takiben Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından yayımlanan "Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları için Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Yükümlülüklere İlişkin Temel Esaslar" Rehberinde de aynı tanıma yer verilmiştir.

Tanım her ne kadar konu Yönetmelik uygulaması ile sınırlandırılmış olmakla birlikte, ülkemizdeki kripto varlıklara ilişkin yürütülen çalışmaların Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın koordinesinde yürürütüldüğü de dikkate alındığında, kripto varlıkların ***"gayri maddi varlık"*** olarak tanımlanmasının vergi mevzuatımız açısından da olası tanımlamaya işaret ettiği düşüncesindeyiz. (Kripto varlıkların gayri maddi hak olarak değerlendirilmesinin vergi mevzuatımız açısından yaratabileceği sorunlar ve genele ilişkin önerilerimiz Raporumuzun 6.3.2. bölümünde değerlendirilmiştir.)

5. KRİPTO VARLİKLARLA İLGİLİ FAALİYETLER:

Kripto paraların vergilendirilmesine ilişkin bir sistem önerisi getirilecek ise, bunların üretimi, değişimi, harcanması, saklanması ve ilintili pek çok faaliyetin doğru şekilde anlaşılması; bunun yanında söz konusu varlıkların bağışlanması, çalınması, kaybedilmesi gibi ortaya çıkabilecek çeşitli durumların vergileme açısından nasıl ele alınacağının belirlenmesi gerekmektedir.

Kripto paralarla ilgili olarak üzerinde durulması gereken faaliyetler ve karşılaşılabilecek durumlar şu şekilde özetlenebilir:

- Kripto varlıkların üretilmesi (halka arz/ihraç, madencilik, airdrop vd.)
- Kripto varlıkların çatallanması (forging) (kripto paranın altyapısını oluşturan protokolün değiştirilmesi neticesinde yeni kripto para doğması)
- Kripto varlıkların başka kripto paralar, ulusal veya yabancı paralar karşılığında değişimi
- Kripto varlıkların mal veya hizmet alımında değişim aracı olarak kullanılması,
- Kripto varlıkların yatırım amaçlı kullanılması,
- Kripto varlıkların ivazsız olarak intikal etmesi (Hediye, bağış vd.)
- Kripto varlıkların veraset yoluyla intikal etmesi
- Kripto varlıkların ödünç işlemlerine konu edilmesi (DeFi)
- Kripto varlık alım satımına aracılık yapanlar (Borsa ve platformlar)
- Kripto varlıkların kaybedilmesi veya çalınması
- Kripto paralarla ilgili diğer hizmetler (Aracılık ve cüzdan hizmetleri)

6. KRİPTO VARLIK İŞLEMLERİNDE VERGİYİ DOĞURAN OLAY:

6.1. Halka Arz/ihraç, Forging ve Airdrop

Kripto varlıklar çeşitli şekillerde üretilebilmektedir: Bunlar halka arz, mining, forging, airdrop vd. çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir.

Halka arz, kripto varlığın borsalarda diğer bir kripto varlık (genelde bitcoin) veya itibari para (ulusal para veya diğer ülke parası) karşılığında ihraç edilmesidir. Son zamanlarda token halka arz işlemlerinin azaldığı gözlemlenmektedir.

Halka arz neticesinde kripto varlıkların yatırımcının soğuk cüzdanına transfer edilerek satış işleminin tekemmül etmesiyle birlikte halka arz eden açısından vergiyi doğuran olay gerçekleşmektedir. Yatırımcıların bu şekilde elde etmiş olduğu kripto varlıkları ülke paraları karşılığında satması veya mal, hizmet veya başka kripto varlık alımlarında kullanması durumunda ise söz konusu işlemler vergiyi doğuran olay sayılacaktır. Bu çerçevede söz konusu işlemlerde de vergiyi doğuran olay "elden çıkarma" olacaktır.

Forging işlemi yeni token yaratma bakımından mining işlemine benzese de faaliyeti yürüten kişinin network ile bağlantısı yönünden farklılık arz eder. Mining işleminde madencinin, madencilik faaliyeti yürüttüğü tokena sahip olması gerekmez. Madenci ile işlemin tarafları arasında açık bir bağlantı veya anlaşma bulunmamaktadır. Keza madencilik faaliyetinin yürütüldüğü kripto para üzerinden elde edilen madencilik geliri (yeni token veya işlem ücreti) ile madencinin önceden sahip olduğu kripto para miktarı arasında da bir ilişki bulunmamaktadır.

Forging işleminde ise protokol farklılığı nedeniyle, forging faaliyetini yürüten kişinin bu faaliyetten elde edeceği gelir ile daha önce sahip olduğu kripto para arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu sistemde forger, yalnızca ilgili kripto paradan sahip olduğu miktarla orantılı olarak yeni token veya işlem ücreti elde edebilmektedir. Dolayısıyla forging işlemi, kişinin sahip olduğu kripto paraların getirisi olarak değerlendirilme potansiyeli taşımaktadır. Yeni tokenlar kişinin sahip olduğu eski tokenların getirisi niteliğinde olduğundan burada vergiyi doğuran olay yeni token elde edilmesidir.

Yeni tokenın vergilendirilmesinde işlem bedeli bilinmediği için söz konusu tokenın elde edilme tarihi itibariyle emsal bedelinin matrah olarak dikkate alınması uygun olacaktır. Bu şekilde elde edilen tokenın satılması halinde ise yine vergiyi doğuran olay gerçekleşecektir. Satış anındaki matrah tespit edilirken ise forging neticesinde elde edilen yeni tokenların vergilendirilmesinde kullanılan elde edinim tarihi itibariyle emsal bedelinin söz konusu tokenların maliyet bedeli olarak dikkate alınması gerekir. Örnek vermek gerekirse, forging yaparak 1 token elde ettim. Bunun emsal bedeli 1.000 TL olsun. Bu işlem sonucunda 1.000 TL, irat olarak vergiye tabi olacak. 10 gün sonra bu tokenı 1.300 TL'ye satar isem bu sefer 1.000 TL maliyet olarak dikkate alınacak ve 300 TL tutarında değer artış kazancı hesaplanacak. Bu 300 TL'de satışa bağlı olarak vergilendirilecektir.

Bununla birlikte, yeni token şeklinde sağlanan getiri kişinin servetinde artışa neden olurken, kişinin sahip olduğu mevcut tokenların değerindeki azalma (dilution-sulanma) nedeniyle bu artışın bir kısmı ortadan kalkabilmektedir. Dolayısıyla, yeni edinilen tokenların edinim tarihi itibariyle emsal bedelleri üzerinden yapılacak bir vergilendirme, kişinin servetindeki gerçek artıştan daha yüksek bir tutarın vergilendirilmesi anlamına gelebilecektir. Bunu önlemenin en kolay yolu, yeni token ediniminin vergiyi doğuran olay olarak kabul edilmemesi, forging sonrası elde edilen tüm tokenların maliyet bedeli olarak forging öncesinde sahip olunan tokenların toplam maliyetinin dikkate alınmasıdır. Böylelikle esas itibariyle forging sonrası tokenların birim maliyeti azalmış olacak, satış durumunda ise maliyetteki azalmaya dayalı olarak söz konusu kazanç vergilendirilmiş olacaktır. Buna da örnek vermek gerekirse, bir kişinin forging öncesi elinde 10 adet tokenı olsun ve bunların forging öncesi toplam değeri de 10.500 TL olsun. Bu da bir tokenın 1.050 TL olduğu anlamına gelecektir. Forging sonrası kişinin elindeki token sayısı 11 olacaktır. Ancak bir tokenın piyasa değeri 1.000 TL olduğundan kişinin toplam serveti 11.000 TL olacaktır. Bu durumda yeni token elde edildiği anda aslında kişinin servetinde gerçekte 1.000 TL değil, (11.000-10.500=) 500 TL tutarında bir artış ortaya çıkmaktadır. Bu alternatif yaklaşımda şunu söylemek istiyoruz ki; sulanma nedeniyle aslında servette 1.000 TL'den daha az bir artış ortaya çıktığı için bu 1.000 TL emsal bedeli bulunan yeni tokenıı elde edildiği tarihte vergilendirmesi doğru olmayacaktır. Bunun yerine 11 tokenın maliyeti olarak 10 tokenın alış maliyetini dikkate alalım.

Vergilendirmeyi de token satışına bağlı olarak yapalım. Diyelim ki 10 tokenın edinim maliyeti 6.600 TL olsun. Bu alternatifte; 11 tokenın maliyeti 6.600 TL'dir, dolayısıyla da token birim maliyeti yeni durumda 6.600 / 11 = 600 TL olacaktır. Bundan sonra her token satışında bu yeni maliyete göre kar/zarar belirlenecektir. Airdrop, yeni üretilen tokenların bedelsiz olarak dağıtılmasıdır. Bir nev'i reklam amaçlı olarak ve likidite sağlamak maksadıyla söz konusu tokenlar, genellikle "influencer" adı verilen kişilere bedava olarak verilmektedir. Bunlar yeni coinler olduğu için genellikle ilk çıktığı dönemlerde değerleri de çok düşük olmaktadır.

Airdrop (internet fenomenlerine bedelsiz olarak token verilmesi) söz konusu token'ın bilinirliğinin arttırması için ilgili kişilere verildiği, dolayısıyla hizmet karşılığı olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte söz konusu tokenlar ilk çıktıkları zaman genellikle önemli bir değer ifade etmemekte, bunlardan bazıları belirli bir zaman geçtikten sonra piyasada tutunabilmekte, bir kısmı ise hiçbir zaman işlev kazanamamaktadır.

Bu yönleriyle değerlendirildiğinde, airdrop çerçevesinde edinilen tokenların vergilendirme açısından hediye olarak, sıfır maliyetle edinildiğinin kabulü uygun olacaktır. Eğer söz konusu token ileride değerlenir ve ilgili kişi bu tokenı satar veya harcar ise, maliyetin sıfır kabul edilmesi nedeniyle, söz konusu satış hasılatının veya token verilerek edinilen menfaatin tamamı kar olarak dikkate alınacak ve ilgili tutar satışa bağlı olarak vergilendirilecektir. Dolayısıyla airdrop açısından bedava alınan tokenın "elden çıkarıldığı" tarihte vergiyi doğuran olayın gerçekleştiğinin kabul edilmesi uygun olacaktır.

6.1.1. Madencilik Faaliyeti (mining)

Mining işlemi en basit şekliyle, donanım ve yazılımlar aracılığıyla kripto varlık üretimi olarak tanımlanabilir. Madenci, faaliyetleri neticesinde yeni token yaratarak bu tokenı elde edebilir veya gerçekleştirilen işlem bedeli üzerinden belirli bir oranda protokol işlem bedeli adı altında bir ücret elde edebilir. Mining işleminin yürütüldüğü protokolde madenci, sonunda ödül olan bir problemi çözmek için bilgisayar ve yazılım gücü kullanarak bir çaba sarf etmekte, çözüme ulaştığında ise yeni token elde etmektedir.

Kripto varlık üretimi ile ilgili olarak vergi idarelerinin en çok üzerinde durduğu yöntem "mining" yani madenciliktir. Madencilik faaliyeti neticesinde yeni token elde edilmesi vergiyi doğuran olay olarak değerlendirilebilecek nitelikte bulunsa da bu şekilde elde edilen yeni tokenları elde edilme anında değil, elden çıkarma anında vergilendiren pek çok ülke bulunmaktadır.

Konuyu, geleneksel madencilik faaliyeti gibi düşünür isek (örneğin mermer ocağından mermer çıkarılmasını ele alalım) bu durumda da ilgili kıymetin satış anında vergilendirilmesi gerektiğini görürüz. Zira mermer ocağı işleten bir kurum açısından, mermer çıkarılmasıyla ilgili olarak katlanılan maliyetler mamül (mermer) maliyetini oluşturmaktadır. Mermer çıkarıldığı anda çıkarma maliyetlerine göre stok hesabına kaydedilmekte, dolayısıyla bu aşamada bir vergileme yapılmamaktadır. Mermer satıldığı zaman ise hasılat ortaya çıkmakta ve satılan mermerin maliyeti stok hesabından satılan mamül maliyeti hesabına aktarılmaktadır. Dolayısıyla, Türk vergi sistemi açısından geleneksel madencilikte satışa bağlı vergilendirme yapılmakta olup, kripto madenciliğinin de bu sistemin üzerine oturduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda ülke uygulamalarına baktığımızda token edinimini madencilikte ilk vergiyi doğuran olay olarak değerlendiren ülkelerin çoğunlukta olduğu görülecektir. Bununla birlikte pek çok ülke madencilik neticesinde elde edilen tokenları elden çıkarma anında vergilendirmektedir. Madencilik faaliyetinin mutad olarak veya arızi olarak yürütülüp yürütülmemesine göre ilk vergiyi doğuran olay açısından farklı yaklaşımlar uygulayan ülkeler de bulunmaktadır.

Token Edinimi	Elden Çıkarma	Duruma Göre Farklı Yaklaşımlar Organizasyon çerçevesinde - Mutad & Kişisel - Arızi
Andora	Hırvatistan	Avustralya
Arjantin	Çek Cumh.	Kanada
Avusturya	Danimarka	Almanya
Fildişi Sahili	Estonya	Hong Kong
Kolombiya	Fransa	Hollanda
Hırvatistan	Letonya	Norveç
Estonya	Litvanya	Singapur
Finlandiya	Polonya	İsveç
Japonya	Slovak Cumh.	İsviçre
Lüksemburg		
Yeni Zelanda		
Slovenya		
Güney Afrika		
Birleşik Krallık		
ABD		

Bazı ülke uygulamalarına değinecek olur isek, Finlandiya mining sonucu elde edilen yeni tokenları elde edildiği anda vergilendirmektedir. Matrah tespitinde elektrik ve ekipman maliyetlerinin indirimine izin vermekte ve normal kazanç olarak vergilendirmektedir. Bununla birlikte, forging faaliyeti neticesinde elde edilen geliri ticari kazanç olarak değil, tokenlara tasarruf hakkının elde edildiği tarihte sermaye geliri olarak dikkate almaktadır. Bunun gerekçesi ise, forging sonucu elde edilen tokenların mevcut tokenların getirisi olarak değerlendirilmesidir.

Birleşik Krallık'ta da elde edilme tarihi vergiyi doğuran olay olarak düzenlenmiş olup faaliyetin niteliğine göre gelir ticari veya diğer ayrımında vergilendirilmektedir. Ticari kazanç olarak elde edilme tarihinde vergileme yapıldıktan sonra, elden çıkarma tarihinde ortaya çıkan değer artışları ise değer artış kazancı olarak vergiye tabi tutulmaktadır. Airdroplar, bir hizmet karşılığı olmaksızın alındığında vergiye tabi tutulmamaktadır.

İlk vergiyi doğuran olayın elden çıkarma esnasında ortaya çıktığını belirten ülkelerin büyük bir kısmı söz konusu işlemi değer artış kazancı olarak vergilendirmektedir. Değer artış kazançlarında ülkelerin çoğu belirli bir elde tutma süresine göre söz konusu kazancı vergi dışında bırakmakta veya normal kazançlar /ticari kazançlara nazaran daha düşük oranda vergilendirmektedir.

Kanada mining işleminin ticari karakterde olması durumunda tokenın vergiyi doğuran olayın elde edilme tarihinde gerçekleştiğini kabul etmektedir. Eğer mining sonucu elde edilen token spekülatif yatırım olarak değerlendiriliyor ise, ilk vergiyi doğuran olay tokenın elden çıkarılması halinde gerçekleşmektedir.

Singapur, ticari karakterdeki mining faaliyetleri sonucu elde edilen tokenları elde ediliş tarihinde vergilendirirken, hobi niteliğinde olan veya uzun vadeli işlemlerden vergi almamaktadır. Gerçek kişiler açısından işlemin hobi olduğu karine olarak kabul edilmekte olup söz konusu kişinin sürekli olarak ve sistematik biçimde madencilik ile uğraştığı ispat edildiği takdirde söz konusu karine geçerliliğini yitirmektedir.

Yukarıda görüleceği üzere vergiyi doğuran olay farklı ülkelerde farklı farklı şekillerde düzenlenmiştir.

Türk vergi sistemi açısından madencilik faaliyetinde vergiyi doğuran olayın ne olduğunu tespit edebilmek için öncelikle madencilikten elde edilen gelirin niteliğini tespit etmek, sonra da faaliyetin karakteristik özelliklerini ortaya koymak gerekir. Böylelikle gelirin hangi tarihte ve hangi olaya bağlı olarak elde edildiği tespit edilebilir.

GeLir Vergisi Kanunu'nun 37 nci maddesinde, ticari kazanç; "Her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden doğan kazanç" olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla bir kazancın ticari kazanç olup olmadığının tespit edilebilmesi için "ticari ve sınai faaliyet" kavramları üzerinden hareket etmek gerekir. Ticari faaliyetin temel unsurları ticari organizasyon ve sermayedir. Emek-sermaye karışımı devamlı bir organizasyona dayanan ve Gelir Vergisi Kanunu'nda açık tanımı yapılmış zirai faaliyet dışında kalan her türlü faaliyet ticari faaliyettir.

Madencilik faaliyetinde madenci, donanım ve yazılımlar aracılığıyla kripto varlık üretmekte olup gerek süreklilik vasfı, gerekse emek-sermaye karışımı yapısı nedeniyle söz konusu faaliyetin ticari faaliyet olarak nitelendirilmesi uygun olacaktır. Dolayısıyla da madencilikten elde edilen gelirin ticari kazanç olarak değerlendirilmesi ve vergiyi doğuran olayın da bu çerçevede belirlenmesi gerekir.

Ticari kazançta gelirin elde edilmesi tahakkuk esasına bağlanmıştır. Geliri doğuran muamelenin eksiksiz olarak tekemmül etmiş olması, gelirin elde edilmiş sayılması için yeterlidir. Normal bir imalat faaliyetinde bir malın üretimi tahakkuk açısından yeterli olmayıp ilgili malın satılarak bir alacak hakkı elde edilmesi ile tahakkuk işlemi gerçekleşmektedir. Geleneksel madencilikte de durum böyledir.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, mermer ocağı işleticisi açısından, mermer çıkarma maliyetleri, mamül (mermer) üretim maliyetini oluşturmaktadır. Mermer çıkarıldığı anda çıkarma maliyetlerine göre stok hesabına kaydedilmekte, dolayısıyla bu aşamada bir vergileme yapılmamaktadır. Mermer satıldığı zaman ise hasılat ortaya çıkmakta ve satılan mermerin maliyeti stok hesabından satılan mamül maliyeti hesabına aktarılmaktadır. Dolayısıyla, Türk vergi sistemi açısından geleneksel madencilikte satışa bağlı vergilendirme yapılmaktadır.

Kripto madencilik faaliyetinde ise tahakkukun kripto varlığın üretildiği anda mı yoksa üretilen kripto varlığın satıldığı anda mı gerçekleştiği hususu, geleneksel madenciliğin de içinde bulunduğu imalat faaliyetleri kadar net değildir. Bu durum, kripto madencilik faaliyeti sonucu elde edilen varlığın ülke paraları kadar olmasa da yüksek derecede likit bir varlık olması ve çok kolay elden çıkarılabiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Kripto para üretildiği anda madencinin servetine dahil olmaktadır. Bu yönüyle madencinin bu anda gelir elde ettiği düşünülebilir. Bununla birlikte kripto varlığın üretilerek madencinin servetine dahil olması durumunda, söz konusu kripto varlığı madenciye ödeyen bir karşı taraf bulunmamakta, dolayısıyla bu faaliyet yalnızca üretim faaliyeti olarak kalmaktadır. Bu nedenle de kripto varlığın üretimi için katlanılan tüm giderlerin (bilgisayar ve yazılımların amortismanı dahil) kripto varlık maliyetine ilave edilmesi, kripto varlığın bu maliyet ile işletme aktifine dahil olması gerekir. Daha sonra söz konusu kripto varlık satıldığında, mal ve hizmet alımında veya diğer kripto varlıklarla değiş-tokuş edildiğinde söz konusu faaliyetten sağlanan kar veya zarar belli olacaktır.

Dolayısıyla, kripto madencilik faaliyetinde de vergiyi doğuran olayın kripto varlığın mülkiyetinin el değiştirmesi (satış veya işletmeden çekiş) şeklinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aksi takdirde konu serveti vergileme yönüne kaymış olmaktadır ki gelir ve kurumlar vergilerimiz geliri, kazancı vergilemek amaçlıdır.

6.1.2. Kripto paraların çatallanması (kripto para altyapısını oluşturan protokolün değiştirilmesi) neticesinde yeni kripto para doğması:

Çatallanma olarak adlandırılan bu durumda orijinal token mevcut protokol üzerinde yer almaya devam ederken, protokol kodlarındaki değişim neticesinde yenilenen protokolün kuralları altında çalışan yeni bir token yaratılmaktadır. Çatallanma sonucunda mevcut token sahiplerine yeni yaratılan tokenlardan verilmektedir. Ülke uygulamalarına bakıldığında bu konudaki en yaygın uygulamanın yeni token elde edilmesinin vergilendirilmemesi, yeni token maliyetinin sıfır olarak dikkate alınması ve yeni tokenın satılması halinde satış bedelinin değer artış kazancı olarak vergilendirilmesi olduğu görülmektedir.

Türk vergi mevzuatı açısından bu olayı değerlendirecek olur isek yapılan işlem neticesinde bir gelir elde edildiğini söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla yeni token verilmesi, vergiyi doğuran olay olarak kabul edilmemelidir. Gerek orijinal tokenlar, gerekse yeni edinilen tokenlar elden çıkarıldığında vergileme yapılmalıdır.

Maliyet tespiti açısından dünyada yaygın uygulamaya paralel olarak yeni tokenların sıfır maliyetle iktisap edildiği varsayılabileceği gibi, orijinal tokenın iktisabı için katlanılan maliyetin eski ve yeni tokena belirli bir dağıtım anahtarına göre (örneğin piyasa değerlerine göre) dağıtılması da düşünülebilir.

6.1.3. Kripto paraların elden çıkarılması:

Kripto paralar;

- başka kripto paralar,
- itibari veya kaydi para (ulusal veya yabancı paralar)
- mal veya hizmetler

karşılığında elden çıkarılabilir.

Çok az sayıda ülke, (Grenada, İtalya, Hollanda, Portekiz, İsviçre) gerçek kişilerin kripto paraları yukarıdaki şekilde elden çıkarmasını vergiyi doğuran olay olarak dikkate almamaktadır. Bu ülkelerden;

Portekiz'de kripto varlıkların birbiriyle değişimi, sermaye geliri veya sermaye değer artış kazancı sayılmadığı için vergiyi doğuran olay olarak kabul edilmemektedir. Bununla birlikte kişinin ticari veya mesleki faaliyeti ile bağlantılı olarak gerçekleştirilen işlemleri ticari kazanç veya mesleki kazanç olarak vergiye tabi tutulmaktadır. İsviçre'de kripto paralar ödeme araçları ile aynı sınıf içerisinde değerlendirildiğinden, bunlardan elde edilen gelirler veya ortaya çıkan zararlar vergilendirme açısından sonuç ifade etmemektedir. Ancak, işlemin çeşidi ve kapsamı itibariyle ticari olarak nitelendirilmesi durumunda, elden çıkarma kazancı vergiye tabi olup elden çıkarma zararı ise matrahtan indirim konusu yapılabilir. İtalya'da, gerçek kişilerin kripto varlık işlemleri, spekülatif nitelikte olmadıkça vergiye tabidir. İşlemlerin spekülatif nitelikte olması durumunda kazanç üzerinden %26 oranında vergi alınmaktadır.

Grenada, İtalya, Hollanda, Portekiz, İsviçre dışındaki ülkelerin neredeyse tamamı (32 ülke) kripto paraların itibari/kaydi para ile değişimini vergiye tabi tutmaktadır. Az sayıda istisna dışında yine neredeyse tüm ülkeler kripto paraların diğer kripto paralarla değişimini vergiyi doğuran olay kabul etmektedir. Şili, Fransa, Letonya ve Polonya kripto paraların diğer kripto paralarla değişimini vergiye tabi olarak kabul etmemekte, sadece kripto paranın itibari/kaydi para karşılığı elden çıkarılmasını veya mal ve hizmet alımında kullanılmasını vergiye tabi tutmaktadır[18].

Kripto paraların başka kripto paralar veya itibari/kaydi para ile değişimi durumunda ülkelerin çoğu arızi veya ticari ayrımı yapmaksızın söz konusu kazançları vergilendirmektedir[19.] Danimarka'da kripto paraların elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar, spekülasyon olarak değerlendirilmekte ve duruma göre şahsi ya da ticari gelirlere uygulanan oranda değer artış kazancı olarak vergilendirilmektedir.

Bununla birlikte bazı ülkeler elden çıkarmanın kişiler arası olması ile ticari faaliyetin parçası veya ticari işletme tarafından yapılıp yapılmadığı hususunu ayrıştırmakta ve bu durumlara farklı vergisel sonuçlar bağlamaktadır. Kişiler veya şirketlerin arızi olarak yaptığı işlemler değer artış kazancı olarak nitelendirilmekte, bunun sonucu olarak da değer artış kazancına dair muafiyetler, indirimli vergi oranları veya vergi yükünü hafifletecek diğer mekanizmalar işleyebilmektedir. Ancak bu durumda, işlemden doğan zararların yalnızca sermaye kazançlarından mahsubuna izin verilmektedir. İşlemin ticari faaliyetle ilintili olması durumunda ise normal vergileme rejimi uygulanmaktadır. Çeşitli ülke örneklerine bakacak olur isek;

Avustralya'da işlemin kişisel veya ticari olmasına göre vergileme farklılaşmaktadır. Kripto varlık yatırım amacıyla elde tutuluyor ise kişisel kullanım muafiyeti uygulanmamaktadır. Kişilerin ilgili varlığı bir yıldan uzun süre elde tutması durumunda değer artış kazancı indirimli uygulanabilmektedir.

Zarar doğar ise yalnızca sonraki yılların değer artış kazançlarından mahsubuna izin verilmektedir. Eğer kişi, kripto varlıkların ticareti ile (ticari alım-satım, madencilik, aracılık vs.) iştigal ediyor ise bu durumda satış hasılatı ticari kazanç olarak dikkate alınmaktadır. İlgili varlıkların edinimi için katlanılan maliyetler ise söz konusu kazançtan indirim konusu yapılmaktadır.

Belçika'da eğer kişinin mesleği kripto paraların ticareti ise, bu varlıklardan elde ettiği kar, serbest meslek kazancı olarak nitelendirilmekte ve %25 ila %50 arasında artan oranlı gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Ancak kişi, söz konusu kazancı mesleki faaliyeti dışında elde etmiş ise; vergilendirme, kişinin ilgili varlığı şahsi servetinin olağan yönetimi çerçevesinde mi yoksa spekülatif amaçlı mı tuttuğuna göre değişmektedir. Eğer alım-satım işlemleri servetin olağan yönetimi olarak değerlendirilir ise, söz konusu kişi vergiden muaf olmakta, işlemin spekülatif amaçlı olması durumunda muhtelif gelir sınıfına giren bu kazanç, %33 oranında düz oranlı olarak vergilendirilmektedir.

Kanada'da kripto varlığın ticari işletmeye dahil olması veya kar amaçlı elde tutulması durumunda elde edilen kazançlar ticari kazanç, ticari sayılmayan elden çıkarma işlemleri ise değer artış kazancı olarak değerlendirilmektedir. Değer artış kazancının yarısı vergiye tabidir. Elden çıkarmanın zararla sonuçlanması halinde zarar, sermaye kazançlarından mahsup edilebilmekte, ileriye doğru veya geriye doğru 3 yıl taşınabilmektedir.

Kripto varlıkların mal ve hizmet alımında kullanılması durumu neredeyse tüm ülkeler tarafından trampa olarak değerlendirilmektedir. Token, mal ve hizmet elde edinimi için elden çıkarıldığında Estonya ile kripto varlıkların elden çıkarılmasını vergiyi doğuran olay saymayan (Grenada, İtalya, Hollanda, Portekiz, İsviçre) ülkeler dışındaki ülkeler söz konusu işlemi vergiyi doğuran olay olarak kabul etmekte ve vergilendirmektedir.

Mal veya hizmet satış bedeli olarak veya çalışması karşılığında ücret olarak kripto para alan kişi/kurum açısından ise, söz konusu işlemin itibari/kaydi para yerine kripto para ile yapılmış olmasının, bu kişinin vergisel durumunda hiçbir değişiklik yaratmayacağı, tüm ülkelerce kabul görmüş yaklaşımdır.

[18] *Fransa'da kripto paranın kripto para ile değişimi vergilendirilmemekle birlikte, kripto para değişimlerinde değer farkının kaydi/itibari para ile ödenmesi vergiye tabi sayılmaktadır. Polonya'da kripto paraların birbiriyle değişimi vergilenmez iken, itibari/kaydi para veya mal/hizmet karşılığı elden çıkarılması, ticari veya kişisel faaliyetle bağlantılı olup olmadığına bakılmaksızın düz oranlı değer artış kazancı vergisine tabi tutulmaktadır.*

[19] *Brezilya, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Almanya, Letonya, Macaristan, Kore, İzlanda, Meksika, Norveç, Polonya, ABD*

Ülkemiz vergi mezuatı bakımından da bakıldığında, arz ettiği mal ve hizmetler karşılığı kripto para alan kişinin, kripto paranın değerini matrahına eklemesi gerekmektedir. Keza, ücret ödemesinin kripto para karşılığı yapılması durumunda da ilgili tutarın ücret matrahına dahil edilmesi gerekir.

Her ne kadar an itibariyle mevzuatımızda bir düzenleme bulunmuyor olsa da, yapılacak düzenlemelerde kripto paraların ülke paraları ile değişimi, mal veya hizmet ödemelerinde kullanılması vergiyi doğuran olay olarak belirlenmesi mümkündür. Örneğin bir gerçek kişi 1.000 TL'ye satın aldığı bir kripto para ile KDV dahil 1.500 TL tutarlı bir alışveriş yaptığında, söz konusu kripto parayı 1.500 TL karşılığında elden çıkarmış, dolayısıyla da bu tarih itibariyle 500 TL gelir elde etmiş olacaktır. Bu çerçevede vergiyi doğuran olay yine kripto paranın (mal ve hizmetler karşılığında) elden çıkarılması olmaktadır.

Kripto paraların başka kripto paralar ile değişiminin de vergiyi doğuran olay olarak değerlendirilmesi Türk vergi sistemindeki "elden çıkarma" anlayışına uygun bir yaklaşım olacaktır. Bununla birlikte bu konuda farklı düzenleme yapılması da (kripto paralarının birbiri ile değişiminin vergilendirilmememesi) düşünülebilir.

6.1.4. Kripto varlıkların sair suretlerle elden çıkarılması:

Kripto varlıklar, para, diğer kripto varlıklar veya mal ve hizmet karşılığı değişime konu edilebildiği gibi, ivazsız olarak veya veraset suretiyle intikal edebilmekte, bunun dışında kişinin rızası dışında (hırsızlık, dolandırıcılık vb.) elden çıkabilmekte ya da tasarruf hakkı ortadan kalkabilmektedir (tokena erişim sağlayan şifrelerin unutulması vb.).

Kripto varlığın ivazsız (hediye) olarak verilmesi durumunda ülke uygulamaları farklılık gösterebilmektedir. Kimi ülkeler bu işlemi bağışlayan açısından gelir vergisi doğuran bir olay olarak görmekte, kimisi ise her iki taraf için de vergiyi doğuran olay kabul etmemektedir. Her iki yaklaşımda da söz konusu varlığın bağışlama anındaki değeri ve maliyetinin tespit edilmesi önem arz eder.

Büyük Krallık'ta, kripto varlığın bağışlanması halinde bağışlayan, kripto varlığın bağış anındaki emsal bedeli ile maliyeti arasındaki fark üzerinden gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Söz konusu varlığın bağış tarihindeki emsal bedeli (varsa bağışlayana matrahtan indirim imkanı tanınan değerler düşüldükten sonra), bağışlayan açısından kripto varlığın maliyet bedeli kabul edilmektedir. Çeşitli nedenlerle (istisna vb.) bağış esnasında vergi doğmuyor ise bağışı alan, bağışlayanın maliyet bedelini kendi maliyeti olarak dikkate alabilmektedir.

Türkiye uygulaması açısından değerlendirildiğinde, kripto varlığın hediye edilmesi halinde söz konusu işlem hediyeyi veren veya alan kişinin uyrukluğuna bağlı olarak veraset ve intikal vergisine (VİV) tabi olabilecektir. Dolayısıyla, gerek kripto varlığın sağlar arası karşılıksız intikali, gerekse ölüme bağlı olarak bir kişiden diğer kişiye intikali konularında Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun ilgili hükümlerinin incelenmesi gerekecektir.

Kanun'un 1'inci maddesi uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda bulunan şahıslara ait mallar ile Türkiye'de bulunan malların veraset yoluyla veya herhangi bir suretle ivazsız (karşılıksız) bir şekilde bir şahıstan diğer şahsa intikali veraset ve intikal vergisinin konusuna girer.

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda bulunan şahısların yabancı memleketlerde aynı yollardan mal edinmeleri de veraset ve intikal vergisine tabidir. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti uyruğundaki kişilerin Türkiye sınırları dışında bulunan mallarının, veraset yoluyla veya ivazsız bir şekilde Türkiye'de ikametgahı olmayan yabancı şahıslara intikali bu verginin konusuna girmez, Türkiye'de ikamet eden yabancı bir şahsa intikali ise veraset ve intikal vergisinin konusuna girer.

Öte yandan, Türkiye sınırları içinde bulunan malların ivazsız intikali, uyruğuna bakılmaksızın vergileme kapsamına alınmıştır. Örneğin, yabancı bir şahıstan yine yabancı bir şahsa Türkiye'de bulunan malın ivazsız intikali veraset ve intikal vergisine tabidir[20].

[20] *GİB, Mirasçıların Vergisel Yükümlülükleri Rehberi, Ekim 2018*

Dolayısıyla, kripto varlığın yukarıda sayılan kişilere ivazsız olarak veya veraseten intikal etmesi halinde söz konusu işlem veraset ve intikal vergisinin konusuna girecektir. Zira kripto varlıklar VİVK'nun 2. maddesinde belirtilen mallar sınıfına dahildir. Kanun'un 2. maddesinde mal tabiri "mülkiyete mevzu olabilen menkul ve gayrimenkul şeylerle mameleke girebilen sair bütün hakları ve alacaklar" şeklinde tanımlanmış olup kripto varlıkların da bu zümreden olduğu açıktır. Nitekim, Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 23.09.2020 Tarih ve 60938891-120.01.02.09[GVK: 3-1]-E.33826 Sayılı özelgesi de bu yöndedir.

Dolayısıyla, VİV uygulamasında vergiyi doğuran olay, Kanun'un 2. maddesinde tanımı yapılan malların Kanun'un 1'inci maddesinde belirtilen kişilere veraset yoluyla veya her ne şekilde olursa olsun ivazsız bir suretle intikal etmesidir. Buna göre, vergiyi doğuran olay aşağıdaki şekillerde meydana gelmektedir.

- Kişinin ölümü,
- Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre hukuken ölümüne karar verilmesi (gaiplik) veya,
- Bir kişiye hayatta iken mal bağışlanması

Kripto varlıkların belirli bir fiziki alana dahil edilememesi nedeniyle, Türkiye uyruklu bir şahıstan yabancı bir şahsa ivazsız veya verasete bağlı olarak intikal eden kripto varlıkların vergiye tabi olup olmadığı açık değildir. Zira Kanun'un 1. maddesi uyarınca Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetindeki bir şahsın Türkiye hudutları dışında bulunan malını veraset tarikiyle veya sair suretle ivazsız bir tarzda iktisabeden ve Türkiye'de ikametgahı olmayan ecnebi şahıs bu vergi ile mükellef tutulmaz. Kripto varlıkların belirli bir coğrafi alana dahil edilememesi karşısında, Türk uyruklu kişilerden Türkiye'de ikamet etmeyen yabancı uyruklu şahıslara intikal eden kripto varlıkların vergilendirilmesinde sorun yaşanmaması için VİVK'da değişiklik yapılması önerilmektedir.

Konu Raporumuzun 6.6.1. bölümünde de ayrıca değerlendirilmiştir.

Kayıp ve Çalıntı Durumları:

Kripto varlıkların kaybedilmesi veya çalınması durumunda söz konusu zararın vergi matrahının tespitinde dikkate alınıp alınmayacağı da tespit edilmesi gereken hususlardandır. Örneğin Avustralya'da, kripto varlığını kaybeden veya çaldıran kişi, bu durumu ispat etmek suretiyle söz konusu zararı sermaye zararı olarak dikkate alabilmektedir. Birleşik Krallık'ta çalınma, elden çıkarma olarak değerlendirilmemekte, kişi o varlığa hala sahipmiş gibi işlem görmektedir.

Vergi mevzuatımızda bir varlığın çalınması veya kaybedilmesi sermayede vukua gelen kayıp olarak nitelendirilmektedir. Vergi uygulamasında sermayede meydana gelen kayıplar zarar olarak kabul edilmez. Bu durum GVK m.89'da menkul ve gayrimenkul sermaye iratları için özel olarak belirtilmiştir. Ayrıca ticari kazançlar ve kurum kazançları yönünden de sermaye ve sermayenin herhangi bir unsurunda çalınma, kaybolma gibi ticari faaliyetin normal seyri dışında husule gelen değer kayıplarının ticari kazançtan / kurum kazancından indirim konusu yapılamayacağı kabul edilmektedir. (Tabii afetler yüzünden değeri azalan kıymetlere ilişkin olarak VUK'da yer alan hükümler saklıdır.) Bu husus pek çok özelgeye de konu olmuştur.

Kripto varlıkların GVK'nın mükerrer 80. maddesine dahil edilmesi halinde kişilerce, ticari organizasyon dışında yatırım amacıyla elde tutulan kripto varlıkların elden çıkarılması değer artış kazancı olarak vergilendirilecektir. Bu durumda anılan Kanun'un mükerrer 81. maddesi gereğince kripto varlığın elden çıkarılması karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaat tutarından, elden çıkarılan kripto varlığın maliyet bedeli ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunacak tutar verginin matrahını oluşturacaktır.

Mükerrer 80. maddede "elden çıkarma" deyiminin, maddede yazılı mal ve hakların satılması, bir ivaz karşılığında devir ve temliki, trampa edilmesi, takası, kamulaştırılması, devletleştirilmesi, ticaret şirketlerine sermaye olarak konulmasını ifade ettiği düzenlemesine yer verilmiştir.

Kripto varlığın çalınması kişinin servetinde isteği dışında ortaya çıkan bir azalma anlamına gelmektedir. çalınma ve kayıp durumları, yukarıda yer alan "elden çıkarma" kavramı içerisinde mütalaa edilememektedir.

Bu çerçevede kripto varlığın çalınması/kaybolması elden çıkarma sayılmadığı için, verginin konusuna zarar doğuran bir işlem olarak dahi girmemektedir. Ayrıca vergi kanunlarında çalınan mal ve hakların maliyet bedelinin vergi matrahından indirilebileceğine ilişkin de hiçbir düzenleme bulunmamaktadır.

Gerek sermaye kayıplarının matrahtan indirilememesine yönelik kurallar, gerekse çalınma/kayıp durumunda işlemin elden çıkarma sayılmaması ve bu duruma yönelik matrahtan indirim yapılmasına izin veren bir düzenleme bulunmaması nedenleriyle, çalınan/kaybedilen kripto varlıklar nedeniyle ortaya çıkan zararlar ne kripto varlık satış kazançlarından, ne de diğer gelir unsurlarından indirim konusu yapılabilir.

6.1.5. Kripto paraların ödünç işlemlerine konu edilmesi (DeFi)

Block-chain teknolojisindeki gelişmeler neticesinde merkeziyetsiz finans uygulamaları da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede ödünç alma ve verme platformları da popülerleşmiştir. Akıllı kontratlar borç vermek isteyenlerle almak isteyenleri karşı karşıya getirmekte, böylelikle ödünç verenler faiz benzeri bir getiri elde etmektedirler. Söz konusu getiriler ülkeler arası işlemlerde de ödenebilmektedir. Söz konusu getirinin vergi uygulamaları bakımından nasıl dikkate alınacağı açık olmamakla birlikte, faiz olarak değerlendirilme potansiyeli yüksektir. Vergiyi doğuran olay da "faiz"lerde olduğu gibi hukuki ve ekonomik tasarruf olacaktır.

Hukuki tasarruf gelirin sahibi tarafından hukuken talep edilebilir hale gelmesi demek olup genellikle ekonomik tasarrufla (geliri doğuran muamelenin karşı tarafınca gelir sahibinin emrine amade kılınmış olması) aynı anda doğduğu kabul edilir. Mükellefin, hukuken talep edilebilir hale gelmiş bulunan bir irat üzerinde ekonomik tasarruf sağlanamadığını kanıtlaması durumunda vergiyi doğuran olayın ekonomik tasarruf ile birlikte gerçekleştiği kabul edilir.

Şayet kripto varlıklar gayrimaddi hak olarak sınıflandırılır ise, bu durumda ödünç işlemlerinden sağlanan gelirler gayrimenkul sermaye iradı (GMSİ) sayılacak, dolayısıyla da gelirin elde edilmesi, fiili tasarrufu ifade eden tahsilata bağlanmış olacaktır.

Bu çerçevede, kripto varlık ödünç gelirlerinin GMSİ sayılması halinde vergiyi doğuran olay ödünç işlemi neticesinde elde edilen gelirin tahsil edilmesi olacaktır. Ödünç verilen kripto varlığın semeresi olarak yatırımcının hesabına/cüzdanına ilave para veya kripto varlık yatırılması tahsilat olarak değerlendirilecektir.

6.1.6. Kripto paralarla ilgili diğer hizmetler (aracılık ve cüzdan hizmetleri)

Kripto paraların değişimi borsalarda yapılabileceği gibi bu işlemlere aracılık eden brokerlar da bulunabilmektedir. Kripto para borsaları büyük çoğunlukla saklamacı olarak görev görmekte, kişilerin ellerindeki kripto paraların itibari para veya diğer kripto paralarla değişimine olanak sağlamakta, bu çerçevede işlemler üzerinden komisyon geliri elde etmektedir. Bunların kazancı ticari nitelikte olup bu çerçevede vergilendirilmektedir. KDV açısından pek çok ülke elde edilen komisyonları finansal hizmet karşılığı olarak değerlendirmekte ve KDV dışında tutmaktadır. Ülkemizde hali hazırda kripto para alış verişine aracılık eden firmalar elde ettikleri komisyon gelirleri üzerinden KDV hesaplamaktadır. Bu durum mer'i mevzuat ile de uyumludur. Zira söz konusu faaliyet KDV Kanunu'nun 17/4-e maddesi çerçevesinde değerlendirilebilecek nitelikte değildir[21].

Kripto paraların büyük montanlı değişimleri ise borsalar yerine genellikle tezgah üstü piyasada, brokerler aracılığıyla yerine getirilmektedir. Borsada, kendi nam ve hesabına menkul kıymet alım satımı yapılmasını ifade eden coberlik veya cober statüsünde olmayanların devamlı olarak menkul kıymet alım satımı ile uğraşmaları, ticari faaliyet olarak değerlendirilmekte ve bu çerçevede vergilendirilmektedir. Kripto paraların niteliği itibariyle menkul kıymet sayılmaması nedeniyle kripto para brokerlerinin durumu da net değildir. Bununla birlikte, söz konusu faaliyetten elde edilen gelirin serbest meslek faaliyeti olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Cüzdan hizmetlerinin karşılığında bir gelir elde edilmesi halinde söz konusu kazancın ticari kazanç olarak değerlendirilmesi ve KDV'ye tabi tutulması gerekmektedir.

[21] *Eğer kripto paralar vergi mevzuatımızda menkul kıymet olarak değerlendirilseydi, kripto para alış-verişine aracılık eden firmalar banker olarak addedilecek ve bunların gelirleri BSMV'ye tabi olacaktı.*

6.1.7. Kripto Varlık Faaliyetlerinde Vergiyi Doğuran Olay Hakkında Genel Özet

Kripto varlıkların ülkemizdeki vergi mevzuatı yönünden olası tabi olabilecekleri vergiler bakımından önceki bölümlerde "vergiyi doğuran olay" ve yurtdışı uygulamalar bakımından değerlendirmeleri yapılmış olup, özet tablo aşağıda sunulmuştur.

	"KV" Faaliyetleri	İlgili Olabilecek Vergiler	Vergiyi Doğuran Olay
1	Üretmek (kripto varlık ihracı, madencilik vd.)	– Gelir Vergisi (Ticari kazanç), – Kurumlar Vergisi, KDVK	– GVK-KVK, Tahakkuk (Üretilen kripto varlığın satılması. – KDVK, teslim
2	Çatallama (forging)	– Gelir Vergisi (Ticari kazanç), – Kurumlar Vergisi, – KDVK	– GVK-KVK satış – KDVK, teslim
3	Kripto varlıkların para veya başka Krito varlık ile değişimi	– Gelir Vergisi, (Ticari Kazanç, Serbest Meslek Kazancı, Ücret, Menkul Sermaye Iradı, Gayrimenkul Sermaye Iradı) Kurumlar Vergisi, KDVK	– GVK Tic.Kazanç-KVK, Tahakkuk (Satış), – KDVK, teslim – GVK- Ticari olmayan: Elden çıkarma
4	Mal ve Hizmet Bedeli Karşılığı Kazanmak (Ücret, mal ve hizmet bedeli, faiz vd.)	– Gelir Vergisi, (Ticari Kazanç, Serbest Meslek Kazancı, Ücret, Menkul Sermaye Iradı, Gayrimenkul Sermaye Iradı) Kurumlar Vergisi, – KDVK	– Alınan kripto paranın emsal bedeli, satılan mal veya verilen hizmetin bedeli olarak Kabul edilir. Kripto parayı kazanan açısından ilgili gelir unsurunun tabi olduğu vergiyi doğuran olaya ilişkin kurallar uygulanır. Kripto varlık ile ödeme yapan açısından elden çıkarma sayılır.
5	Yatırım Amaçlı Kazanım	– Gelir Vergisi (Menkul Sermaye Iradı, Gayrimenkul Sermaye Iradı, Değer Artış Kazancı)	– Kripto varlık nemasının MSİ sayılması halinde hukuki ve ekonomik tasarruf, – Kripto varlık nemasının GMSİ sayılması halinde tahsilat, – Ticari nitelikte olmayan alım-satım işlemlerinde elden çıkarma
6	Ticaretini yapmak, (kripto varlık ile ülke paraları, kripto varlıkların kendi aralarındaki al sat kazançları)	– Gelir Vergisi, (Ticari Kazanç, Arızi Kazanç) – KDVK, BSMV	– GVK ticari organizasyon, Tahakkuk Satış, – KDV teslim – GVK-Arızi kazanç, satış
7	Aracılık faaliyeti (kripto para borsaları, platformlarının yaptıkları işlemler)	– Gelir Vergisi, (Ticari kazanç) Kurumlar Vergisi, – KDVK, BSMV	– GVK, KVK Tahakkuk, Satış – KDV, hizmetin ifası
8	Hediye, bağış vd. şekillerdeki ivazsız	– Gelir Vergisi, (Ticari kazanç, SMK, Ücret)	– GVK-KDVK Ticari organizasyon ticari kazanç, işletmeden çekiş,
	iktisaplar	Kurumlar Vergisi, – KDVK, İntikal Vergisi (VİVK)	– Ticari işletmeye dahil olmayan, GVK-KDVK açısından vergilendirilmez. – İntikal
9	Veraset yoluyla intikal	– Veraset Vergisi (VİV Kanunu)	– ölüm

6.2. Kurumlar Vergisi Kanunu Yönünden:

Bilindiği üzere kurumlar vergisi mükelleflerinin (sermaye şirketleri ile kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları) sağladığı tüm kazançlar "kurum kazancı" olarak değerlendirilmektedir. Kurumlar vergisi safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Safi kurum kazancının tespitinde GVK'nın ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır. GVK'nın 38. maddesine göre bilanço usulünde ticari kazanç saptanırken VUK'un değerlemeye ait hükümlerine de uyulur.

Bu noktada kripto varlıkların hukuki tanımı belirleyicidir. Raporumuzun önceki bölümlerinde de açıklandığı üzere, 16.04.2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan TCMB'nın "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik" in 3/1 maddesinde kripto varlıklar ilk defa aşağıdaki şekilde "gayri maddi varlık" olarak tanımlanmış bulunmaktadır.

> *" Bu Yönetmeliğin uygulanmasında kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan, ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder."*

Bu tarihe kadar yasal mevzuatımızda kripto varlıkların bir tanımı yapılmamış olup, bu varlıkların para ve menkul kıymet sayılmayacağına ilişkin kamu kurumlarının sınırlı açıklamaları mevcut idi.

Bakanlık ve ilgili kamu kurumların birlikte bu konuya ilişkin mevzuat hazırlama çalışmaları yürüttüğü günümüzde kripto varlık tanımının vergi mevzuatımız yönünden de TCMB'nin konu yönetmeliğindeki "gayri maddi varlık" tanımının benimseneceği anlaşılmaktadır.

Gelişmelerin bu yönde olması durumunda kurumların aktiflerine dahil ettikleri kripto varlıkları "gayri maddi varlık" olarak sınıflamaları ve VUK'nun 269'uncu maddesi hükmüne göre de "maliyet bedeli" ile değerlemeleri gerekecektir. Bu durumda vergiye tabi olacak kurum kazancı, bu kıymetlerin elde çıkartılması durumunda ortaya çıkacak ve elden çıkarma bedeli ile maliyet bedeli arasındaki fark olarak hesaplanacaktır.

Yurtdışında da Ülkemizde de kurumların hazine birimlerinin kripto varlıkları finansman yönetimi kapsamında değerlendirmeye başladıkları gözlenmekte olup, temkinli yaklaşım kapsamında bu varlıkların edinimlerini aktiflerinde "maliyet" bedeli ile dikkate aldıkları ve elden çıkarmadıkları süre içinde de bir değerlemeye tabi tutmadıkları görülmektedir.

Kripto varlıkların bir kısmının çeşitli menkul kıymetlere veya yabancı paralara endeksli olabildiği de görünen bir durumdur. Böyle durumlarda kurumların aktiflerindeki kripto varlıkları dayanağı olan varlığın niteliğine göre değerlemeye tabi tutmaları beklenebilir. Bu durumda değer artışlarının "gelir" yazılması yanında değer düşüklüğünün de "gider" yazılabilmesi gerekir. (Örneğin tether USD'ye endeksli olup aktifte bulunan tether veya benzeri varlıkların bilanço günü itibariyle borsa rayicine göre değerlemeye tabi tutulması vd.)

Ancak TCBM'nin konu tanımında kripto varlıklar; itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade ettiği belirtildiğinden, benzer düzenlemenin vergi mevzuatımız bakımından da benimsendiği durumda, bu varlıkların niteliğine ilişkin farklı bir mevzuat düzenlemesi yapılmadığı sürece bu yönde bir uygulama yapılması kabul görmeyecektir.

Kripto varlıklara, yatırım veya kısa vadeli finansal araç olarak yatırım yapan kurumlar dışında kripto varlıkları;

- İhraç, madencilik, airdrop vd. yollarla
- Çatallama (forging) yoluyla,
- Sattığı mal veya hizmetlerin karşılığı olarak,
- İvazsız olarak (Hediye, bağış vd.)
- Ödünç işlemlerinin getirisi olarak,
- Kripto varlık alım satımlarına aracılık yapmaları nedeniyle,
- Kripto paralarla ilgili diğer hizmetler (aracılık ve cüzdan hizmetleri) yoluyla

elde etmeleri halinde de aktiflerinde "maliyet bedeli" ile tutmaları, bu kıymetleri elden çıkarttıkları tarihte elden çıkarma bedeli ile maliyet bedeli arasındaki farkları da kurumlar vergisine konu yapmaları gerekecektir. Bu kurumların kripto varlıkların elde edilmesine ilişkin yaptıkları giderleri de gider yazacakları tabiidir.

6.3. Gelir Vergisi Kanunu Yönünden:

6.3.1. Mevcut/Olası Durum:

Mevcut vergi sisteminde kripto paraların vergilendirilmesine yönelik açık düzenlemeler bulunmamakta olup kripto paraların elden çıkarılmasından elde edilen gelirler, GVK'da sayılan 7 gelir unsurundan herhangi birine açıklıkla dahil bulunmamaktadır. Bu konuda bir tanımlamanın ve kripto varlıkların yerinin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Vergilemenin bu belirlemeden itibaren yapılması hukuki bir gerekliliktir.

Aslında kripto varlıkların da bir kısmının nitelikleri itibariyle gerçek kişilerin alım satıma konu yaptıkları döviz, altın, menkul kıymet (hisse senedi vd.) gibi varlıklarla benzerlik taşıdığı görülmekte olup, vergileme şekillerinin de benzer olması beklenir.

Gerçek Kişiler		
Döviz (Kur farkına vergi yok) (BSMV - kambiyo işlem vergisi) (Binde 2)	Altın (Değer artışına vergi yok) (BSMV - kambiyo işlem vergisi) (Binde 2)	Menkul Kıymet (Hisse senetlerinde 2 yıldan sonra istisna / Borsa 'dakilerde stopaj sıfır)
Stable coin	Bitcoin , altcoin	Token

Ancak görünen odur ki, önceki bölümde de açıkladığımız üzere, kripto varlıkların vergi mevzuatımız yönünden de TCMB'nin söz konusu yönetmeliğinde tanımlanan "gayri maddi varlık" olarak benimsenmesi kuvvetle muhtemel bir durumdur. Bu durumda kripto varlıkların GVK'nın sistematiği içinde 70. maddesinin (5) numaralı bendindeki "gayrimaddi haklar" hükmü içine eklenmesi muhtemeldir.

Bu durumda kripto varlıkların elden çıkarılmasından doğan kazançlar GVK'nın mükerrer 80. maddesinin birinci fıkra (2) no'lu bent hükmü uyarınca "değer artış kazancı" olarak vergilendirilecektir.

Dünya genelindeki uygulama da kripto varlıkların "değer artış kazancı" olarak vergilemesi yönündedir. Örneğin, Brezilya, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Almanya, Latviya, Macaristan, Kore, İzlanda, Meksika, Norveç, Polonya ve ABD gibi ülkelerde durum bu merkezdedir. Ancak, Arjantin, Avusturya, Belçika, Kanada, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İsrail, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Slovakya, Slovenya, G. Afrika, İspanya, İsveç ve İngiltere gibi diğer ülkelerde ise, işlem hacmi, sayısı, sıklığı ve benzeri unsurlar dikkate alınmak suretiyle ticari faaliyet tahtında işlem yapan yatırımcıların kazançları ticari kazanç olarak vergilenirken, ticari faaliyet kapsamında olmaksızın kazanç elde eden bireysel yatırımcıların kazançları, belli istisna, had ve şartlarla "değer artış kazancı" olarak vergilendirilmektedir.

Bu işlemlerin bir ticari organizasyon içinde yapılması durumunda ise "ticari kazanç" olarak vergilendirilmeleri söz konusu olacaktır.

6.3.2. Kripto paraların gayri maddi varlık olarak sınıflandırılması durumunda mevcut vergi uygulamalarında yaşanacak problemler:

Gayri maddi varlıkların kiralanmasından elde edilen gelirler GVK'nun 70/5 maddesinde gayrimenkul sermaye iradı olarak düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre; arama, işletme ve imtiyaz hakları ve ruhsatları, ihtira beratı ...alameti farika, marka, ticaret unvanı, her türlü teknik resim, desen, model, ... gibi hakların kiraya verilmesinden elde edilen gelirler gayrimenkul sermaye iradıdır.

Düzenlemede "gibi" ifadesi kullanılarak bunların sınırlı sayıda olmadığı, benzer hakların da bu çerçevede değerlendirileceği anlaşılmaktadır.

GVK m.94/5.a gereğince GVK'nın 70.i maddesinde yazılı mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemeler stopaja tabidir. Bunun yanında KVK md.30/1-c gereğince de dar mükellef kurumlara ödenen gayrimenkul sermaye iratları stopaja tabidir. Bu durumda kripto varlığın ödünç işlemine (DeFi) konu edilmesi halinde, ödünç alınan kripto varlığın getirisi olarak ödünç verene yapılan ödemeler gayrimenkul sermaye iradı olarak değerlendirilecek; bu tutar üzerinden tarafların statüleri de gözetilerek stopaj yükümlülüğü doğabilecektir. Örneğin Türkiye'de mukim A gerçek kişisinin, block chain tabanlı bir pazar yeri üzerinden üyelerine finansal hizmetlere erişim hizmeti sunan İngiltere'de mukim bir firmanın platformu üzerinden 100 birim stablecoin alıp vade sonunda 102 birim olarak stablecoin ödemesi durumunda, A gerçek kişisinin söz konusu 2 birimlik ödeme (GMSİ) üzerinden stopaj yapması gerekebilecektir. Burada her ne kadar ödeme ilgili platform aracılığıyla yapılıyor olsa da 2 birimlik geliri (GMSİ) elde eden İngiltere mukimi firma değil; elindeki stablecoinleri borç veren kişi/firma olmaktadır.

Bu kişinin Türkiye mukimi olması da muhtemeldir. Dolayısıyla ilgili ödeme üzerinden stopaj yükümlülüğü bulunup bulunmadığı dahi kesin olarak belirlenemeyebilir. Keza gmsi ödemesini alan kişinin Türkiye'de ikametgahı, iş merkezi vb yok ise, ödemeyi yapan kişinin KDVK m.9 çerçevesinde sorumlu sıfatıyla KDV yükümlülüğü de gündeme gelebilecektir.

Yine KVK m.30/2 gereğince ticarî veya ziraî kazanca dahil olup olmadığına bakılmaksızın telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret unvanı, marka ve benzeri gayrimaddî hakların satışı, devir ve temliki karşılığında nakden veya hesaben ödenen veya tahakkuk ettirilen bedeller üzerinden de stopaj yapılması gerekmektedir.

Kripto varlıkların gayri maddi hak olarak tanımlanması durumunda 70'inci maddede yer alan "gibi" ibaresinden yola çıkarak söz konusu varlıklarla ilgili olarak elde edilen çeşitli gelirlerin GVK veya KVK uyarınca stopaja tabi olması gündeme gelebilecektir.

KDV açısından ise Kanun'un (1/3-f) maddesine göre, GVK'nun 70 inci maddesinde belirtilen mal ve hakların kiraya verilmesi işlemleri KDV'nin konusuna girmektedir. Dolayısıyla, söz konusu mal ve hakların kiraya verilmesi işlemi, ticari, sınaî, zirai ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde verilen bir hizmet olmasa dahi KDV'ye tabidir. Bu kiralama işlemleri ile ilgili KDV; kiraya verenin başka faaliyetleri nedeniyle KDV mükellefiyetinin bulunmaması ve kiracının KDV mükellefi olması şartlarının birlikte var olması halinde, kiracı tarafından sorumlu sıfatıyla beyan edilecektir.

Ayrıca, kiracının;

- Gelir Vergisi Kanunu'na göre basit usulde vergilendirilenler
- Banka ve sigorta şirketleri gibi faaliyetleri KDV'den istisna olan işletmeler,
- Sadece KDV'ye tabi işlemlerinin bulunduğu dönemlerde KDV mükellefiyeti tesis ettirerek beyanname vermeleri uygun görülenler,
- 5018 sayılı Kanuna ekli cetvellerde yer alan idare, kurum ve kuruluşlar olması hallerinde de, kiralama hizmetine ait KDV söz konusu kiracılar tarafından tevkifata tabi tutulacaktır.

Dolayısıyla, kripto varlıkların gayri maddi hak sayılması halinde, kripto varlık ödünç işlemi sonucu elde edilen gelirler açısından KDV hesaplanması da gerekebilecektir.

Kripto varlıkların çok hızlı el değiştiriyor olması, piyasada her gün çok fazla işlem yapılması, ödemenin kime yapıldığının dahi bilinmemesi gibi nedenlerle, uygulanmak istense dahi yukarıda yer alan stopaj/tevkifat düzenlemelerinin uygulanamayacağı açıktır.

Her ne kadar yapılan işlemlerin daha çok kripto paraların gerçek kişiler arasında el değiştirmesi şeklinde gerçekleşmesi nedeniyle gelir/kurumlar vergisi stopajı veya KDV tevkifatı uygulanacak işlemler çoğu zaman gündeme gelmeyecek olsa da fiilen uygulanamayacak bir mevzuat yerine basit ve kolay yönetilebilir mevzuat oluşturulması yerinde olacaktır.

Ayrıca kripto paraların doğası gereği KDV'ye tabi tutulması piyasa mekanizmasını bozucu bir etki yapacaktır. Nitekim ileride açıklandığı üzere pek çok ülke, kripto paraları KDV'ye tabi tutmamakta veya istisna olarak değerlendirmektedir.

Avrupa Adalet Divanı (the European Court of Justice – ECJ), sanal para birimlerinin diğer para birimleri ile karşılaştırıldıklarında temel amaçlarının bir değişim aracı olmaları nedeniyle sanal paraların da ülke para birimlerinde olduğu gibi hesaplanan KDV ve indirilecek KDV'nin belirlenmesindeki zorluklar nedeniyle "Avrupa Birliği KDV Direktifi" gereği bir para biriminin sanal para birimleriyle değişimi veya tersi de dahil olmak üzere gerçekleştirilen işlemlerin KDV'den muaf tutulması gerektiği yönünde karar vermiştir.

Bunun dışında iktisadi işletmeye dahil olan kripto varlıklar bakımından, bunların gayri maddi hak olarak dikkate alınması durumunda amortismana tabi tutulup tutulmayacağı, ayrılan amortismanın gider yazılıp yazılmayacağı gibi konular da gündeme gelebilecektir. Varlıkların elde tutma amacına bakıldığında bunların amortismana tabi tutulmasının uygun olmadığı açıkça görülmektedir.

6.3.3. Vergileme Yöntemi Olarak "Stopaj" Usulünün Sınırlılıkları

Bilindiği üzere mevzuatımızda vergileme yöntemi olarak "beyan" veya "stopaj" uygulamaları düzenlenmiş olmakla birlikte, son dönemlerin tercih edilen yaklaşımı genelde "stopaj" yoluyla vergileme yönündedir.

Özellikle menkul kıymet vergilemesini düzenleyen GVK'nun geçici 67. maddesi neredeyse artık kalıcı madde hüvviyeti kazanmış olup, yıllardır menkul kıymetleri genel vergi oranlarının altında "stopaj" yoluyla vergiler durumdadır. Bu kapsamda vergilenen gelirler genelde yıllık beyana da konu yapılmamaktadır. Stopaj nihai vergi konumundadır.

Vergi mevzuatımızda sıklıkla başvurulan "stopaj" uygulaması acaba kripto varlıklar yönünden de uygulanabilir bir yol mudur?

İdare'nin böyle bir yaklaşıma yönelmesinin avantajları;

- Çok sayıda mükellef yerine nispeten çok daha az sayıdaki kurumsal yapıları muhatap almak,
- Yıllık beyan zamanını beklemek yerine her ay muhtasar beyanname ile tahsilat imkanı,
- Çok sayıda yıllık beyanname almak yükünden kurtulmak,
- Düşük oranlı vergileme imkanı sayesinde Türkiye'deki platformları yurtdışındaki platformlara nazaran avantajlı konuma getirerek kripto varlık yatırımlarının Türkiye'de izlenebilir ve kolay vergilenebilir olmasını sağlamak,
- Vd.

şeklinde sıralanabilecektir.

Ancak diğer yandan stopaj sorumluluğu getirilecek kurumların böyle bir kazancı tespit edebilme, dolayısıyla vergi kesebilme imkanları, bu varlıkların blockchain ortamında hareket etmeleri nedeniyle teknik olarak mümkün olabilir mi?

Mükellefleri krito varlık alım ve satımlarını aynı platform üzerinden yaptıkları durumda, bu varlıkların kazançlarının tespit edilebilmesi ve stopaj kesintisine tabi tutulması mümkün görünmektedir.

Bu varlıkların "TL" karşılığı alınıp satılmaları dışında kripto varlıkların "kripto varlıklarla" alım satıma konu yapılmaları durumunda da şayet aynı platform içinde bu işlemler yapılıyorsa, yine stopaj matrahının hesaplanması mümkün olabilir görünmektedir.

Ancak kripto varlığın bu platformlar üzerinde alındığı ve fakat sonrasında bu varlıkların Türkiye'deki platformlar dışındaki başka ortamlara veya blockchain hesaplara transfer edilmesi durumunda bunların akıbetlerini izlemek çok mümkün görünmemektedir.

Diğer taraftan, zaten stopajın Türkiye'deki platformlarda satışa konu olan kripto varlıkları konu aldığı dikkate alındığında, bunların Türkiye'deki platformlardan alınmadığı, başka blockchain hesaplardan (mükellefe ait olan veya olmayan ki bu hesapların sahiplerini de bilmek mümkün değildir.) geldiği durumda bu kripto varlıkların alış maliyetlerini bilmek, yine blockchain teknolojisinden gelen bir sınırlılık olarak, mümkün görünmemektedir. Blockchain hesap cüzdanlarının sahipliğini belirleyebilme imkânı nadiren mümkün olmakla birlikte, genelde belirlemek mümkün değildir. Mükelleflerin (kullanıcıların) sınırsız kripto varlık -bitcoin vd.- adresleri olabileceği gibi, yeni adresler de almaları her zaman mümkündür. Kullanıcının platform dışı işlemleri takip edilemeyeceğinden, dışardan alıp platformda satılan ya da platformdan alınıp kendi şahsi cüzdanına çekilen veya yurtdışı platformalara transfer edilen ve muhtemelen orada satılan veya elde tutulan kripto varlıkların kazanç durumlarını belirlemek çok mümkün değildir. Kullanıcının kripto varlıklarını kendi soğuk cüzdanına aktarım yapması ya da merkeziyetsiz platformda işlem yapılması durumunda o platformdaki işlemlerin ispatlanabilmesi de izlenebilmesi de pek mümkün görünmemektedir.

Alım-satım işlemlerinin aynı platformlar üzerinden yapılması yönünden bir zorlama getirilmesi de mükelleflerin/kullanıcıların tümüyle Türkiye'deki platformlardan uzaklaşması anlamına geleceğinden çok da arzu edilen bir durum olmayacaktır.

Diğer taraftan yurtiçindeki platformda kazancı stopaja konu olan bir mükellefin yurtdışındaki veya merkeziyetsiz platformlarda ortaya çıkan zararlarını bu kazançlarından mahsup edebilmek amaçlı bu durumunu mali idareye ispatlaması da son derece zor görünmektedir.

Bu engellerin aşılması amaçlı, Mali İdare'nin Türkiye'deki platformlarda satışa konu edilen kripto varlıkların alış maliyetlerinin belirlenmesi amaçlı (platformların bu maliyetleri bilemeyecekleri durumlar için) mükelleflere alış maliyetlerini stopaj yükümlülüğü getirilecek platformlara ***"beyan etme"*** zorunluluğu getirmesi de mümkündür. Bu beyanların, yapılacak stopaj vergilemesinin hesabının mali idareye de açıklanabilmesi amaçlı, mükellefler tarafından ilgili platformlara formel bir şekilde ve yazılı, imzalı olarak verilmesi gerekeceği açıktır. Günlük işlem adeti çok yüksek olan mükellefler yönünden alış maliyet beyanlarının doğru olarak yapılmasının ve bunların izlenmesinin kolay bir durum olmayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan bu beyanların doğruluğunun da bolckchain hesaplar üzerinden teknik olarak kontrol edilmesinin şu anki teknolojik bilgiler ışığında çok da mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

Bu yöntemde belli bir kazanç/işlem alt sınırı belirlenip, bu alt sınırı aşmayanların stopaj vergilemesi kapsamı dışında tutulması da bir gereklilik olarak ortaya çıkacaktır. Aksi durumda, çok küçük tutarlarda kripto varlık alıp satan çok sayıdaki mükellefin (öğrenci, ev hanımı, vs.) sistemi tıkaması olasıdır. Ancak bu kişilerin ülke içindeki birden fazla platform üzerinden de işlem yapabildikleri dikkate alındığında, platformaların bu müşterilerinin istisna sınırlarını aşıp aşmadıklarını (bu kişilerin diğer platformlardaki bilgilerine hakim olamayacaklarından) bilmeleri de mümkün olamayacaktır. Mali İdarenin konuyu Türkiye'deki platformlar arasında entegre bir takip sistemi kurmasını gerektirecektir.

Bu beyanların doğruluğunu inceleyecek denetim elemanları bakımından ise , bu beyanların blockchain hesaplarla doğrulanması gerekenler yönünden teknik bakımdan henüz nasıl yapılabileceği çok da belli olmayan bir durumdur. Raporumuzun "denetim" bölümünde de açıklandığı üzere, bu süreçlerin kurallarının da henüz yeni tasarlanması gerekliliği halen aşılması gereken bir engel olarak tüm denetçilerin (iç denetim, bağımsız denetim, vergi denetimi vd.) önünde duran bir konudur.

Bu durum zaten "blockchain" teknolojisinin dayandığı merkeziyetsiz ve özgür yapının özellikle de devletler tarafından bir şekilde kontrol edilebilmesi mücadelesi olduğundan, sadece ülkemizde değil, diğer Dünya ülkeleri tarafından da makul çözüm arayışında olunan bir durumdur. Konu zaman içinde diğer ülkelerde geliştirilen uygun çözümlerin benimsenmesi veya kendi özgün çözümümüzün geliştirilmesi yönünde ilerleyebilir.

Bu noktada diğer ülkelerin henüz böyle bir stopaj vergilemesi yoluna gitmedikleri (stopaj vergilemesi yapmadıkları) de dikkate alındığında, yapılacak düzenlemelerin bu ekonominin diğer ülkelere, yurtdışı platformlara veya merkeziyetsiz platformlara yönelmesine neden olunmaması hususuna hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Konu işlemlerin saniyeler bazında zaman alan dijital işlemler olduğu dikkate alındığında, kanuni düzenlemelerin olumsuz etkilerinin çok hızlı görülebileceği, bu nedenle de konunun, ekosistemin taraflarıyla karşılıklı istişare içinde götürülmesinin önemi gözden uzak tutulmamalıdır. Ülkedeki mevcut kripto varlık platformlarının müşteri kaybının olduğu ortamda, her ne kadar kripto varlık platformlarının hukuki durumlarının yasal olarak açıklığa kavuşturulmuş olsa dahi, dünya çapındaki platformlar yönünden de Türkiye'de şirket kurmak, operasyon yönetmek, ülke içinde işlem yapan müşteri potansiyeli itibariyle, cazip olmaktan çıkartabilir. Ülkedeki mevcut platformların regülasyon süreçlerinin de bu yönlerden zorluğa girmesi söz konusu olabilir.

6.3.4. Vergileme Yöntemi Olarak "Beyan" Usulü

Bu yöntemde mükelleflerin elde ettikleri gelirleri "beyan" yoluyla bildirmeleri söz konusudur.

Mükelleflerin Türkiye'deki platformlar üzerinden yaptıkları işlemlerin zaten mali idarenin bilgisine gireceğini bildikleri için bunları beyan etmeleri beklenir. Diğer taraftan alım veya satış işleminden bir tanesinin Türkiye'deki bir platformdan geçtiği durumda diğer ayağa ilişkin de yıllık beyanda bulunulmasının, ileride bu alanda da ülkelerin bilgi değişimi yapacakları dikkate alındığında temkinli bir yaklaşım olacaktır.

Kripto varlıkların çok küçük tutarlarla bile alınıp satılabilir durumda olması (virgülden sonra 8 haneye kadar uzayan kırılım, 10,-TL karşılığı dahi işlem yapılabilmesi gibi) bu alandaki kullanıcı sayısının öğrenciler dahil çok geniş bir kitleye yayılmasını sağlamıştır.

2021 yılının ilk aylarında bitcoindeki yükselişler srasında Türkiye'deki iki büyük platformun kullanıcı sayısının 5 milyon kişiyi geçtiği görülmüştür. Diğer taraftan bu varlıkların değerlerindeki artış ve azalışların bir sınıra bağlı olmaksızın serbestçe anlık bazda dahi olsa ciddi dalgalanmalar gösterdiği dikkate alındığında bu işlemlerden her zaman gelir elde edilmediği, ciddi zararlar da doğabildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Nitekim örneğin bitcoin fiyatlarının 2021 yılının ilk aylarındaki fiyatlara göre yıl ortasında %50 lere ulaşan seviyelerde düştüğü görülmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında kripto varlık satış gelirlerinde işlevsel ve nispeten de yüksek bir istisna sınırın konulması hem mevcut işlem hacimlerin korunabilmesi hem de mali idarenin beyanname kabul ve denetim yükünü hafifletmek amaçlı faydalı olacağı kanısındayız.

Raporumuzun 6.5. bölümünde konu hakkında daha detaylı öneriler yapılmış olup, bir diğer nötür etki yapabilecek "işlem vergisi" önerisi de Raporumuzun 6.6.4. bölümünde işlenmiştir.

6.4. KDV Kanunu Yönünden:

Kripto para ve benzeri kripto varlıkların, ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde teslimi, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun (KDVK) "Verginin konusunu teşkil eden işlemler" başlıklı 1 inci maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendi hükmü gereği, katma değer vergisinin konusuna girecektir.

Ancak Avrupa Adalet Divanı tarafından 2015'de karara bağlanan Hedqvist davasında kripto paraların diğer para birimleri ile temel amacının bir değişim aracı olarak aynı olduğu ifade edilmiş ve AB KDV Direktifi uyarınca kripto paranın ülke paralarıyla değişimi ve tersi işlemlerin KDV'ye tabi olmaması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla pek çok ülke bu kararı da esas alarak, kripto paraları KDV'ye tabi tutmamaktadır.

Bizim de önerimiz, kripto paraları (ve daha geniş ifadeyle kripto varlıkları) ve bunların madencilik ve ödünç işlemlerinden elde edilen gelirleri KDV'den istisna tutmak yönündedir. Bu çerçevede KDV Kanununun 17/4-g maddesine kripto varlıkların ve bunların ödünç işlemlerinden elde edilen gelirlerin de eklenmesi uygun olacaktır.

Öte yandan, normal şartlar altında, ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılmayan kripto para ve benzeri kripto varlık teslimlerinin KDV'nin konusuna girmeyeceği tabiidir.

Diğer taraftan kriptoparalar, hukuki tanımlamaları itibariyle "dijital para /döviz" olarak kabul edilmeleri durumunda KDVK'nun 17/4-g maddesi uyarınca, "menkul kıymet" olarak tanımlanmaları durumunda ise KDVK'nun 17/4-e maddesi uyarınca KDV'den istisna olacaklardır.

Ancak, kriptoparaların emtia olarak kabul edilmeleri ve bu faaliyetlerin de ticari faaliyet kapsamında değerlendirilmeleri durumunda bu teslimler de normal oranda (%18) KDV'ye tabi olacaktır. Ancak Avrupa Adalet Divanı kararı ve AB KDV Direktifi uyarınca bu işlemlerin KDV'den muaf olduğu da bilinmesi gereken diğer bir durumdur. Kriptoparalar emtia olarak kabul edilse dahi, bu faaliyetin "arızi kazanç" olarak değerlendirilmesi durumunda KDV söz konusu olmayacaktır.

6.5. Kripto Varlıkların GVK, KVK ve KDVK Yönünden Vergilendirilmelerine İlişkin Öneriler

Kripto varlıklarla ilgili gelişmeler, altta yatan blockchain teknolojisinin gelişen doğası ve kripto varlıkların kullanıldığı alanların çeşitlenmesi gibi nedenlerle halen devam etmektedir. Bu konuda Dünya ülkeleri arasında da henüz ortak bir anlayış gelişmiş durumda değildir. Bu nedenle de kripto varlıkların geleneksel vergi sistemine, geleneksel kavramlara dayalı olarak entegre edilmeye çalışılması, vergileme açısından büyük zorluklar taşımaktadır. Sektör geliştikçe bu alandaki görüşlerin de değişmesi, gelişmesi beklenebilir bir durumdur.

Her ne kadar kripto varlıklardan elde edilen gelirler değer artış kazançları içerisinde vergilendirilebilirse de bunun yerine kripto varlıkların kendine has özellikleri dikkate alınarak müstakil bir vergi rejimi ortaya konmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede özellikle gelir vergisi yönünden söz konusu varlıkların ayrı bir kategori varlık olarak düzenlenmesi ve bunlardan elde edilen gelirlerin diğer gelir unsurlarıyla irtibat kurulmaksızın vergilendirilmesi önerilmektedir.

Kurumlar vergisi açısından ise kazanç veya zararın kural olarak kripto varlığın elden çıkarıldığı tarihte dikkate alınması önerilmektedir.

Menkul kıymet, diğer sermaye piyasası aracı veya sanat eseri gibi kıymetleri temsilen çıkarılan tokenların vergilendirilmesinde ise tokenın temsil ettiği dayanak varlığın/işlemin vergilendirilmesinde geçerli olan kuralların uygulanması düşünülebilir.

Bu çerçevede, kripto paraların vergi mevzuatında tanımlı mevcut iktisadi kıymetlerle bağlantı kurulmaksızın, yeni bir varlık türü olarak (örneğin "Dijital Varlık" olarak) sınıflandırılması ve müstakil bir vergileme rejimi dizayn edilmesi daha uygun olacaktır. Kripto varlıklar bu şekilde yeni bir kategori olarak sınıflandırıldıktan sonra, alım-satımı ve elde tutulması esnasında elde edilen gelirlerin yeni bir gelir türü olarak tanımlanması ve bu gelir türünün diğer gelir unsurlarından ayrı olarak müstakilen vergilendirilmesi mümkün olabilir. Bu çerçevede, öncelikle GVK m.80'e "3. Kripto varlıklardan elde edilen gelirler" şeklinde yeni bir bent eklenebilir. Böylelikle, kripto varlıkların elden çıkarılması neticesinde elde edilen gelirler menkul kıymet ve taşınmazların elden çıkarılmasından elde edilen gelirlerden, ayrıca kripto varlık getirileri de menkul ve gayrimenkul sermaye iratlarından ayrıştırılmış olacaktır.

Kripto varlıkların bu şekilde ayrı bir kategori olarak vergi mevzuatına dahil edilmesinden sonraki önerimiz, bu varlıklardan elde edilen gelirlerin, diğer gelir unsurlarıyla toplanmaksızın müstakil olarak vergilendirilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılmasıdır.

Yukarıdaki önerilerimize ek olarak kripto paraların vergilendirilmesinde aşağıdaki hususların da dikkate alınmasını öneriyoruz:

- Kripto varlıkların elden çıkarılmasından sağlanan gelir hesaplanırken, diğer tüm kripto paraların elden çıkarılmasından doğan zararlar da mahsup edilmelidir. Kripto paraların değerlerinde çok yüksek seviyelerde dalgalanmalar bulunduğu da dikkate alınarak zarar mahsubunun bir yılla sınırlandırılmayıp, en az 3 yıllık bir zarar mahsubu olanağı getirilmesi önerilmektedir. Mükelleflerin önceki yıllarda yüksek kazançlar ve vergiler ödediği durumlar bakımından da ortaya çıkabilecek bu tür zararların geçmiş 3 yıl boyunca ödenen vergiler bakımından da mahsup-iade imkanı yaratılması konunun sürdürülebilirliği bakımından önemli olacağı kanısındayız.

- Belirli bir vadenin üzerinde elde tutulan kripto paralardan elde edilen gelirlere istisna tanınabilir veya daha düşük oranda vergilendirilmesi sağlanabilir.

- Kripto paraların mobilitesinin yüksek olması, alışıldığın ötesinde küçük yatırımlara da imkan vermesi, kullanıcı sayısının öğrenciler dahil çok geniş olması, soğuk cüzdanlardan işlem yapılabiliyor olması, kripto paraların çıkartılan debit kartlar ile harcanabiliyor olması vb nedenlerle, bunlardan elde edilen gelirlerin düşük bir oranda vergiye tabi tutulması önerilmektedir.

- Kripto varlıklardan elde edilen gelirlerin beyana tabi olan diğer kazanç ve gelir unsurlarıyla toplanmaksızın mükellefler tarafından beyan edilmesi ve düz oranda vergilendirilmesi önerilmektedir. Mükellefler sonraki yılın Mart ayında kripto varlıklardan elde ettikleri gelirleri ayrıca beyan edebilirler.

- Vergilemede aracı kurumlara sorumluluk verilmesi yerine, aracı kurumların şahısların elde ettiği gelirlere ilişkin olarak yılda bir defa raporlama yapması şeklindeki bir uygulamanın başlangıç için daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. Böylelikle mali idare, kişilerin bir yıl içerisinde hangi platformdan ne kadar gelir elde ettiğini takip edebilecektir. Mevcut sistemde bu takip mekanizmasını engelleyen veya zorlaştıran hususlar var ise, bunların çözümü için gayret sarf edilmelidir. Vergi oranının düşük tutulması ve kişilerin beyanname vermesini teşvik edecek yöntemler geliştirilmesi halinde uyum düzeyi de yüksek olacaktır.

- Ülkemizde beyan usulünün adeta istisnai olarak uygulanıyor olması ve vergi bilincinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle kripto varlık alım-satım platformlarının kişilerin kazançlarını tespit ederek bunlar üzerinden stopaj yapması cazip bir alternatif gibi görülebilir. Ancak "stopaj" usulünün sınırlıkları Raporumuzun 6.3.3. Bölümünde detaylı açıklamıştır.

Yukarıda yer verdiğimiz vergileme rejiminin yalnızca kripto paraların alım-satımından elde edilen kazançlara değil, madencilik ve ödünç işlemlerinden elde edilen kazançları da kapsaması ve aynı oranda vergilendirilmesi, elde edilen tüm gelirlerin kripto varlık alım-satım zararları ile mahsubuna imkan tanınması da diğer önerimizdir.

KDV açısından ise diğer ülke uygulamalarına paralel olarak aracılık dışındaki tüm işlemlerde istisna (kısmi istisna) tanınması önerilmiştir. Mining ticari faaliyet olarak nitelendirilse de AB uygulamasında mining'den sağlanan gelirler KDV'ye tabi tutulmamaktadır. KDV teorisi açısından düşünüldüğünde, yeni coin üretimi hizmet olarak değerlendirilse bile bu hizmetin belirli bir muhatabı olmadığı için bu şekilde kripto varlık ediniminin KDV'ye tabi tutulmaması uygun olacaktır. Aksi takdirde madencinin, kendi kendine fatura düzenleyerek KDV hesaplaması gibi Türk vergi sistemine uygun düşmeyen bir durum ortaya çıkacaktır. Kişilerin kripto varlık satışları genel olarak istisna tutulup, mining işlemi ise geleneksel madencilik gibi düşünülerek, çıkartılan kripto varlığın satışına dayalı olarak KDV istenmesi halinde ise sistem bütünlüğü bozulacaktır. Zira böyle bir durumda aynı piyasada birbirinden farklı vergi yükü ile işlem gören kripto varlıklar bulunacaktır. Yani piyasa mekanizması bozulacaktır. Keza al-sat işlemini organizasyon çerçevesinde yapanlar için de KDV getirmek yine piyasayı bozucu etki yapacaktır. Bu nedenlerle, her türlü kripto varlık tesliminin KDV'den istisna tutulması önerilmektedir.

Diğer taraftan, blockchain teknolojisinin gittikçe daha çok ve alışıldığın dışında ticari yaşama dahil olacağı düşünüldüğünde, klasik vergileme yaklaşımlarını da yeni açılımlara zorladığı ve daha da zorlayacağı beklenmelidir. Ülkelerin vergi otoritelerinin bu konuya bir sorunun alışıldık yollarla çözümü olarak bakmayıp, blockchain vb teknolojik gelişmeleri takip eden, ihtiyaçlara göre uygulanabilir çözümler geliştirecek odaklanmış birimler oluşturmalarında ve diğer ülkelerin benzer birimleri ile işbirliği içinde olmalarında fayda değerlendirilmektedir.

6.6. Diğer Vergiler Yönünden Durum

6.6.1. Veraset ve İntikal Vergisi

Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda bulunan şahıslara ait mallar ile Türkiye'de bulunan malların veraset yoluyla veya herhangi bir suretle olursa olsun ivazsız bir tarzda bir şahıstan diğer şahsa intikalinin veraset ve intikal vergisine tabi olduğu; 2. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde "Mal" tabirinin, mülkiyete konu olabilen menkul ve gayrimenkul şeylerle mameleke girebilen diğer bütün hakları ve alacakları ifade ettiği; 5. maddesinde, veraset ve intikal vergisinin mükellefinin, veraset yoluyla veya ivazsız bir şekilde mal iktisap eden şahıs olduğu hüküm altına alınmıştır.

Kanun düzenlemesinde mal tanımı içine mülkiyete konu olabilen menkul ve gayrimenkul şeylerle mameleke girebilen diğer bütün haklar ve alacaklar girmekte olup, kripto varlıkların da sonuçta paraya çevrilebilen niteliği itibariyle varislere ekonomik bir değer aktarımı olduğu kuşkusuzdur.

Murisin kripto varlık alım satım platformlarında hesabı olması durumunda bu durum kolaylıkla tespit olunabilen ve fiilen de varislere aktarılabilen bir kıymet niteliğindedir. Diğer taraftan bu hesabı muris yerine artık varislerine aktarmak durumunda kalacak Platform şirket, VİVK'nın 17 hükmü uyarınca, varislerin bu varlıkların veraset vergisinin ödendiğini vergi dairesinden verilmiş bir tasdikname ile belgelemedikleri sürece %5 oranında tevkifat yaptıktan sonra bu varlıkları varislere aktarması gerekmektedir.

Konuya ilişkin Gelir İdaresi Başkanlığı'nın kripto parayı miras olarak kabul edip buradan vergi alınması gerektiğine dair 23.09.2020 tarih 60938891-120.01.02.09[GVK: 3-1]-E.33826 sayılı bir özelgesi bulunmaktadır. Özelgeye göre, muris'e ait Bitcoin varlığının toplam değerinin mirasçılar tarafından veraset ve intikal vergisi beyannamesi ile beyan edilmesi gerektiği, mirasçılarca beyanname verilmemesi durumunda ise daha sonra ödenecek vergiye mahsuben hesabın bulunduğu şirkette kripto para platformu tarafından (yüzde beş) %5 oranında tevkifat yapıldıktan sonra kalan miktarın mirasçılara ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Konu tevkifat işleminin hangi platformdaki, hangi tarih/saatteki kripto varlık değeri üzerinden yapılacağı, kripto varlık olarak kesilip, vergi dairesi hesabına yatırılıp yatırılamayacağı gibi hususların da açıklığa kavuşturulması gerekecektir.

Veraset vergisi Türkiye Cumhuriyeti tabiyetinde bulunan şahısların yabancı memleketlerdeki mallarını da kapsadığından, varislerin murisin TR dışındaki platformlarda veya merkeziyetsiz platformlarda bulunan soğuk ya da sıcak cüzdanlarındaki kripto varlıklarını biliyor ve kendilerine intikal ettirebiliyor olmaları durumunda bunları da beyana konu yapmaları gerekmektedir.

Buna karşın murisin mülkiyetine konu diğer eşyalardan farklı olarak, sahip olduğu kripto varlıkların herhangi bir aleni kayda veya sicile kayıtlı olmaması nedenleriyle varisler tarafından bilinemediği ya da bilinse dahi murisin özel şifrelerine sahip olunmadığı durumda mirasçılara intikal eden bir mal da söz konusu olmayacağından beyan edilmesi de mümkün olamayacaktır.

Bunun yanında kripto varlıkların üzerinde çalıştığı blockchain teknolojisinin teknik sınırlarının müris ile mirasçılar arasındaki mal intikalini gizleme imkanı yaratabilmesi de mümkün görünmektedir. İleride ortaya çıkabilecek teknolojik gelişmeler, yurtdışı ülkelerle olan bilgi değişimi anlaşmalarının kripto varlıkları da kapsaması gibi durumlar sonucu bu varlıkların idarenin bilgisi dahiline girmesi durumunda konu intikaller yönünden zamanaşımı def'i ileri sürülemeyecektir. Zira VİVK'nın 20/2 maddesi hükmünce mirasçılar yönünden veraset vergisi mükellefiyeti, verilen beyannamelerde gösterilmeyen mallar ile beyanname verilmeyen hallerde intikal eden malların idarece tespit olunduğu tarihte başlamaktadır.

6.6.2. Damga vergisi

Damga vergisinin konusu Damga Vergisi Kanunu'na ekli (1) sayılı tabloda yazılı kağıtlardır. Kanun'un verginin konusunu düzenleyen 1. maddesinde ise "kağıt"tan ne anlaşılması gerektiği açıklanmıştır. Buna göre; "...kanundaki kâğıtlar terimi, yazılıp imzalamak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeler ile elektronik imza kullanılmak suretiyle manyetik ortamda ve elektronik veri şeklinde oluşturulan belgeleri ifade eder." Bu kapsamda damga vergisinin konusu, yapılan hukuki işlem değil, hukuki işlemin tecessüm ettiği kağıttır[22].

Damga vergisi kripto varlıklar ile ilgili işlemlerin akıllı sözleşmeler aracılığı ile yapılması durumunda gündeme gelebilecektir. Her akıllı sözleşmenin borçlar hukuku anlamında bir sözleşme olmadığı göz önünde bulundurulduğunda sadece borçlar hukuku anlamında bir sözleşmenin, Damga Vergisi Kanunu'nda yer alan diğer şartları da taşıması halinde, damga vergisine tabi olabileceğinin belirtilmesi gerekir.

Dijital olarak kurulmaya elverişli olan tüm sözleşmelerin akıllı sözleşme olarak kodlanması mümkündür[23]. Dolayısıyla damga vergisine tabi olabilecek akıllı sözleşmelerin kapsamının geniş olduğu söylenebilecektir. Bununla birlikte; damga vergisinin söz konusu olabilmesi için damga vergisinin konusunu oluşturan "kağıt"ın imza edilmiş olması gerekmektedir. Akıllı sözleşmelerde kullanılan özel/açık anahtarın elektronik imza niteliğinin tartışmaya açık olduğunu da belirtmek gerekir. Bu açıdan imza niteliğinin olmadığının savunulması halinde damga vergisi yükümlülüğünün de doğmayacağını ifade etmek mümkündür.

Bununla birlikte karışıklığa mahal vermemek adına akıllı sözleşmelerin damga vergisinden istisna edilmesi önerilebilir. Nitekim, damga vergisi mevzuatında para ve sermaye piyasası araçlarına ve menkul kıymetlere yönelik pek çok istisna bulunmaktadır. Dijital varlıkların da bir yönü ile finansal araç sayılmasından dolayı, diğer finansal araçlara tanınan istisnaların dijital varlıklara da tanınması makul bir yaklaşım olacaktır. Örneğin bankalar veya aracı kurumların taraf olduğu vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri (2 Sayılı Tablo: IV-19) , sermaye piyasası araçlarının ihracına ilişkin düzenlenen kağıtlar (2 Sayılı Tablo: IV-36), sermaye piyasası araçlarının kredili alımı, açığa satışı ve ödünç alma ve verme işlemleri (2 Sayılı Tablo: IV-51) gibi pek çok işlem damga vergisinden istisna tutulmuştur. Damga Vergisi Kanununda finansal araçlar için tanınan istisnaların dijital varlıkları da kapsayacak şekilde genişletilmesi düşünülebilir.

6.6.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Kripto varlık alım satımına aracılık eden platformlar, gerçekleştirdikleri aracılık faaliyetleri nedeniyle aldıkları komisyonlar üzerinden %18 oranında katma değer vergisi hesaplamaktadırlar. Bu platformları düzenleyen henüz bir yasal mevzuat bulunmamaktadır. Bu konuda Sermaye Piyasası Kurulu tarafından çalışmalar yürütüldüğü bilgisi mevcuttur.

Diğer taraftan Sermaye Piyasası Kanunu'nun verdiği yetki ve izin çerçevesinde menkul kıymetlere ilişkin işlemleri esas faaliyet konusu olarak yapan "Aracı Kurumlar" 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunun 28 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen işlemleri üzerinden Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi bulunmaktadırlar.

[22] *Öner/Değirmenci: Damga Vergisi ve Harçlar Bilgisi, Şeçkin Yayıncılık, Ankara 2017, s.49.*

[23] *Çağlayan Aksoy, Pınar: Akıllı Sözleşmelerin Kuruluşu ve Geçerlilik Şartları, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021 s.63*

Gider Vergileri Kanunu'nun 28. Maddesi hükmü; *"bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paraların (kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar dahil) banka muameleleri vergisine tabidir."* şeklindedir.

Kripto varlık alım satımına aracılık eden platformların da yapılacak düzenleme sonrasında bir izne tabi olacakları ve yapılan işlerin niteliği itibariyle "Aracı Kurumlar"ın yaptıkları işlemlere benzerlik gösterdiği de dikkate alınarak, 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunun yukarıda belirtilen 28 inci maddesinin ikinci fıkrasının parantez içi hükmüne "kripto varlık" eklemesi yapılarak, bu işlemleri esas faaliyet konusu olarak yapan Platformların BSMV mükellefiyeti kapsamına alınması daha uygun görülmektedir.

Böyle bir düzenlemenin yapılması durumunda bu komisyonlar, Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17/4-e maddesine göre KDV'nden istisna olacaktır.

6.6.4. Kripto Varlık Vergilemesinde " İşlem Vergisi" Alternatif Olabilir mi?

Kripto paraların bir ivaz karşılığında elden çıkarılması suretiyle elde edilen kazancın, ticari kazanç ya da değer artış kazancı olarak vergilendirildiği OECD ülkelerinin vergileme rejimleri açısından ortak nokta vergilemenin "Beyan esasına" dayanması olup, herhangi bir ülkede "Tevkifat/Stopaj" yoluyla vergileme uygulandığı gözlenmemiştir[24].

Hiç kuşkusuz vergi adaleti açısından da en hakkaniyetli ve uluslararası uygulamalarla da uyumlu vergileme, kazancın ticari kazanç olup olmamasına bağlı olarak ticari kazanç olarak ya da değer artış kazancı olarak "Beyan esasında" gelir vergilemesine tabi olması durumudur.

İdare'nin vergi alacağını güvence altına almak ve bireysel yatırımcılar açısından nihai vergileme olması amacıyla, stopaj yoluyla bir vergilemeye gitmesi durumunda (örneğin, GVK Geçici Madde 67 veya GVK madde 94 çerçevesinde) stopaj matrahlarını oluşturacak kripto varlık kazançlarının belgelendirilebilir alış maliyetleri bakımından Platformlar nezdinde blockchain teknolojisinin de teknik konumu itibariyle önemli zorluklar ve hatta teknik imkansızlıklar doğurması olasıdır. Bu vergileme şeklinde alım ve satımların aynı platform üzerinde ve hatta ülke içindeki platformlar üzerinde gerçekleştirilmesi durumunda bunlar bir şekilde tespit edilebilecek, doğrulanabilecek işlemlerdir. Ancak alımın kişilerin platformlardaki hesaplarına ülkedeki platformlar dışından veya merkeziyetsiz platformlardan gelmesi durmunda bu hesaplardaki kripto varlık maliyetleri platformlar tarafından bilinemeyecektir. Platformlar gelen bu kıymetleri o andaki kendi platformlarına özgü oluşmuş kripto varlık değerinden müşterinin carisine işlemektedirler. Ancak bu tutar mükellef yönünden "alış" bedeli değildir. Bu noktada akla gelebilecek en kolay yol, mükellefin beyanını istemek ve bu kabule göre kazanç hesaplamak olabilir.

Böyle bir durumda dakikalar içinde ve gün itibariyle yurtiçi, yurtdışı ve merkeziyetsiz platformlarda çok fazla işlem gerçekleştiren mükelleflerin bu maliyetlerini hatırlamaları ve doğru beyan yapmaları oldukça sorunlu olabilecektir. Olayın bir diğer yönü de bu beyanların doğru olduğunun nasıl ispatlanabileceği konusudur. Mali İdarenin böyle bir yaklaşımı benimsemesi durumunda bu doğrulama Platformlar tarafından ya da teknik programlar vd. yönlerden yapılamayacağından, yapılan beyanların platformlarca doğru kabul edilmesi ve kazanç hesaplanması söz konusu olacaktır. Konu beyanların doğrulama denetimleri vergi müfettişlerin denetimi kapsamına girecektir ki, bunun da ihtisas gerektiren ve çok sayıda işlemin denetimini gerektireceği ve önemli iş yükü doğurması muhtemeldir. Diğer taraftan platformlardan alınan ve fakat satışa konu yapılmayıp başka hesaplara yapılan "transferlerin" yine transfer edilen "blockchain cüzdan adresinin/No'sunun" kime ait olduğu bilinemeyeceğinden platformlar nezdinde stopaj yapılması da beklenemez bir durum olacaktır.

[24] *Bununla birlikte yakın zamanda Güney Kore'de ve münhasıran dar mükellef kurumlar için bir stopaj vergilemesinin gündeme alındığı tespit edilmiştir. Uygulamaya 1 Ocak 2022 tarihinden itibaren başlanacak olup, detaylar konusunda çok fazla bilgi edinilememiştir.*

Bunun yanında zaten bu platformlara hiç uğramayan işlemlerin mükelleflerin "beyan" yoluyla bildirimlerine kalacağı açıktır.

Halihazırda GVK'nun Geçici 67'nci maddesi bağlamında yaşanılan aşağıdaki türden sorunlar ve bunların sonuçları düşüldüğünde benzer sorunların bir kısım kripto varlık işlemlerinde de olacağı şimdiden görülmektedir.

1) Geçici 67'nin tek oranlı nihai vergileme sistemi olması, vergi adaleti açısından sorunlu bir durum olması,

2) Menkul kıymet ve sermaye piyasası araçlarında ticari faaliyet sınırlarının ne şekilde belirleneceğinin açıklığa kavuşturulması ihtiyacı, (mevcut rejimde ticari bir organizasyon yoksa işlem çokluğunun stopaj vergilemesine ve beyan zorunluluğu dışında kalmaya engel olmaması,

3) Saklaması yurtdışında olan (yabancı menkul kıymet ve Türk Eurobondları) enstrümanlarda tevkifat sorumlusu olan kurumların maliyetleri bilemeyecek olmaları nedeniyle GVK'nun Geçici 67'inci maddesi dışında tutulması, (Bu husu kripto paralar yönünden de geçerli bir durumdur.)

4) Geçici 67 kapsamında tevkifat sorumlusu olan yatırım kuruluşlarının sorumluluklarının, müşterilerin kendilerine verdikleri bilgi ve belgelerle sınırlandırılmak zorunda kalınması, (kripto varlık platformları yönünden de geçerli bir sınırlılıktır.)

gibi.

Kripto varlık işlemlerinde, Dünya'daki uygulamalar da şekillenene kadar, özellikle "ticari kazanç" boyutuna ulaşmamış gerçek kişiler yönünden, makul oranlı bir ***"İşlem Vergisi"*** nin geçici vadeli bir çözüm olabilirliği de değerlendirilebilir.

Beklenen gelişmeler kapsamında konu platformların henüz kanuni düzenlemeye yeni kavuşturulacak olması, bu platformların yeni düzenlemelere uyumu, sermaye, teknik altyapı, donanım, iç yönetmelikler, iç kontrol sistemleri, denetlenebilirliği vb. hususların uygulamaya alınması zaten bu geçişin en sorunsuz şekilde yapılması amaçlanırken, etkin bir vergileme yaklaşımının bu platformların işlem hacimlerinde önemli daralmalara yol açması (ki platformların genel endişesinin bu konuda gelecek bir stopaj vergisinin müşterilerini dış platformalara, merkeziyetsiz platformlara , kişiler arası işlemler yönünde kaybedebilecekleri olduğu gözlenmektedir.) bu geçiş sürecinin daha zorlu geçmesine yol açabilir.

Henüz Dünya genelinde vergileme şekli çok da netleşmemiş bir konuda, hem bu alana ilişkin bilgi toplamak (Platformlardan aylık, yıllık raporlamalar alınabilir.), oluşan işlem hacimlerini korumak (merkeziyetsiz ve/veya yurtdışı platformlara kayışları engellemek) amaçlı, kısmen de istikrarlı bir vergi geliri sağlayabilecek bir "işlem vergisi", geçici süreli işlevsel bir çözüm olarak görülebilir.

Türkiye'de menkul kıymet ve sermaye piyasası araçlarının (Tobin vergisi diye anılan türden) işlem vergisi suretiyle vergilendirilmesi bugüne dek çok da taraftar bulan bir uygulama olmamakla birlikte, yurtdışı uygulama örneklerinde de "işlem vergisi" türünde bir vergilemeye rastlanmamaktadır. Ancak konunun kendine münhasır olması işlem vergisinin geçiş amaçlı , "beyan usulüne" göre ikincil bir alternatif olarak görülmesini olası kılabilir.

İşlem vergisinin oranı konusu da çok hassas bir konu olup, kripto varlıklarla işlem yapmanın yurtiçinde veya yurtdışında yapılması noktasında tercih kaydıracak seviyedeki oranlar, yine işlemlerin yurtdışı ya da merkeziyetsiz platformlara, şahıslar arası işlemlere kaymasına yol açabilecektir.

Bu konuda çok genel bir simülasyon yapılmak gerekirse, Türkiye'deki Platformlar üzerinde gerçekleşen günlük kripto varlık işlem hacimlerinin 2 Milyar USD seviyelerine ulaştığı, 365 gün- 24 saat işlem potansiyeli olan bu alanda alıcı ve satıcı taraflardan ayrı ayrı "yüzbinde 2" oranında işlem vergisi tahsil edilmesi durumunda Devletin yıllık yaklaşık 250 milyon TL (USD=8,5 TL kur) işlem vergisi geliri elde etmesi mümkün gözükmektedir. İşlem vergisinin kar ya da zarar durumuna bağlı olmaması, Hazineye sürekli ve istikrarlı bir vergi geliri imkanı sağlayacaktır. Platformlara ilişkin düzenlemelerin çıkması sonrasında yurtdışındaki büyük platformların da ülkeye gelmesi ihtimalleri de dikkate alındığında işlem hacimlerinin ve buna bağlı işlem vergisi tutarının da artması olası olabilir.

7. GENEL DEĞERLENDİRME

Kripto varlıklardan elde edilen gelirleri vergilendirme konusunda devletler her ne kadar çok istekli olsalar da, blockchain teknolojisi Dünya'da ekonominin geneli itibariyle daha yeni yeni anlaşılmaya ve pek çok farklı uygulamayla hayatımızda yaygınlık kazanmaya başlamaktadır. Bitcoin, blockchain teknolojisinin ilk uygulaması olsa da kripto varlıkların doğası hakkında (merkeziyetsiz yapıları, matematiksel kurguları vd. pek çok etken dikkate alındığında) ülkelerin mali idarelerinin henüz yeterince net tanımlama ve yaklaşımlara ulaşamamış olmaları, bu alandaki vergileme çabalarının da önünde birer engel olarak durmaya devam etmektedir. Vergi uygulamaları konusunda dünya ülkeleri arasında her ne kadar henüz ortak bir anlayış geliştirilememiş olsa da OECD ülkelerinin söz konusu kazançları beyan usulünde vergilendirme yoluna gittiği, ayrıca, ülkelerin ekseriyetinin de söz konusu varlıkların satışını KDV'ye tabi tutmadığı görülmektedir.

Vergi idareleri açısından kripto varlıklarla ilgili en büyük zorluk, bireysel yatırımcıların bu varlıklardan elde ettiği kazançların vergilendirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Zira gerçek kişilerin kripto varlık alım satımlarından sağladıkları kazançları, bu gelirlerin takip ve doğrulama sistemleri henüz etkin olarak kurulabilmiş değildir. Kripto teknolojisi sayesinde özellikle gerçek kişiler, organize piyasaların varlığına ihtiyaç duymaksızın birbirlerine doğrudan kripto varlık transfer edebilmekte, alış-veriş yapabilmekte, ellerindeki kripto fonları birbirlerine ödünç verebilmektedir.

Ayrıca kripto varlıkların nasıl vergilendirileceği, bunların hukuki niteliği itibariyle nasıl sınıflandırıldığına bağlı olarak değişmektedir. Bu konuda yeknesak bir yaklaşım da bulunmamaktadır. Fakat OECD ülkelerinin hepsi olmasa da ekseriyetinin kripto varlıkları 'gayri maddi hak' olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Ülkemiz vergi mevzuatında da kripto varlıkların statüsü konusunda henüz bir düzenleme yapılmamıştır. Bununla birlikte TCMB, başka düzenleyici otoritelerce (örneğin, SPK) başka türlü (örneğin finansal valık olarak) nitelendirilmemiş olan türden kripto valıkları varlıkları "gayri maddi varlık" olarak değerlendirmektedir.

Ayrıca, kripto varlıkların her ne kadar değişim aracı olma özelliği bulunsa da tam manasıyla ülke paraları gibi değerlendirilmemesi şeklindeki bu yaklaşımın, OECD ülkelerinin büyük ekseriyeti ile de uyumlu olduğu söylenebilir.

TCMB'nin bu yaklaşımı vergi uygulamaları açısından da benimsenir ise, kripto varlıkların GVK m.70 içerisine dahil edilerek, ödünç işlemlerinden elde edilen gelirlerin gayrimenkul sermaye iradı, alım satımından elde edilen gelirlerin ise GVK mükerrer 80'inci maddesi gereğince değer artış kazancı olarak vergilendirilmesi mümkün olabilecektir.

Bununla birlikte Raporun ilgili bölümlerinde de açıklandığı üzere kripto varlıkların gayri maddi hak olarak değerlendirilmesi durumunda, tüm vergileme işlemlerinin bu çerçevede yapılmak istenmesi halinde çeşitli zorluklar bulunmaktadır.

Örneğin bir gerçek kişinin, merkeziyetsiz finans kapsamında dar mükellef bir kurumdan kripto varlık ödünç alması halinde yaptığı faiz ödemeleri gayrimenkul sermaye iradı olarak değerlendirileceği için söz konusu kişinin bu ödeme üzerinden stopaj yapması, aynı zamanda bu hizmetten Türkiye'de faydalanıldığı için - herhangi bir istisna tanınmaması durumunda- KDV tevkifatı da yapması gerekecektir. Oysa gerçek kişilerin bu tarz mükellefiyetleri yerine getir(e)meyeceği bilinen bir gerçektir.

Bu çerçevede eğer kripto varlıklar gayri maddi hak olarak tanımlanacak ise, vergilendirilmesinin diğer gayri maddi haklar (telif, patent, know-how vs.) gibi yapılmak yerine, daha basit ve diğer gelir unsurlarıyla bağlantı kurulmaksızın yapılması daha uygun olacaktır.

Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerle, kripto varlıkların geleneksel vergi sistemine geleneksel kavramlara dayalı olarak entegre edilmeye çalışılması, vergileme açısından büyük zorluklar taşımaktadır. Bu nedenle, kripto varlıkların mevcut vergi sistemine geleneksel kurallar çerçevesinde entegre edilmeye çalışılması yerine, kendine has özellikleri de dikkate alınarak müstakil bir vergi rejimi ortaya konmasının daha doğru olacağı değerlendirilmektedir.

Başka bir deyişle kripto varlıkların vergi mevzuatında tanımlı mevcut iktisadi kıymetlerle bağlantı kurulmaksızın, yeni bir varlık türü olarak (örneğin "Dijital Varlık" olarak) sınıflandırılması ve müstakil bir vergileme rejimi dizayn edilmesi daha uygun olacaktır.

Kripto varlıklar bu şekilde yeni bir kategori olarak sınıflandırıldıktan sonra, alım-satımı ve elde tutulması esnasında elde edilen gelirlerin yeni bir gelir türü olarak tanımlanması ve bu gelir türünün diğer gelir unsurlarından ayrı olarak müstakilen vergilendirilmesi mümkündür. Kripto varlıkların bu şekilde ayrı bir kategori olarak vergi mevzuatına dahil edilmesinden sonraki önerimiz, bu varlıklardan elde edilen gelirlerin, diğer gelir unsurlarıyla toplanmaksızın müstakil olarak vergilendirilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılmasıdır. Sisteme ilişkin önerilerimize Raporun ilgili kısımlarında yer verilmiştir. Söz konusu sisteme ilişkin önerilerimiz kısaca aşağıda sıralanmaktadır:

- Tüm kripto para alım-satım kazançlarının netleştirilerek vergilendirilmesi, ileriye ve geriye doğru 3 yıllık zarar mahsubu süresi tanınması,

- Belirli bir vadenin üzerinde elde tutulan kripto paralardan elde edilen gelirlere istisna tanıması veya daha düşük oranda vergilendirilmesi

- Elde edilen gelirlerin diğer kazanç ve gelir unsurlarıyla toplanmaksızın, beyan usulünde düşük bir oranda vergiye tabi tutulması

- Vergilemede aracı kurumlara sorumluluk verilmesi yerine, aracı kurumların şahısların elde ettiği gelirlere ilişkin olarak yılda bir defa raporlama yapması,

- Takip mekanizmasını engelleyen veya zorlaştıran hususların tespit edilerek, bunların çözümü için gayret sarf edilmesi,

- Sistemin sadece kripto para alım-satımından elde edilen kazançlara değil, madencilik ve ödünç işlemlerinden elde edilen kazançlara da aynı şekilde uygulanması ve alım-satım zararlarının bu gelirler ile mahsubuna da imkan tanınması.

Öte yandan, kripto varlıkların vergilendirilmesindeki bu sorunlar yanında Blockchain teknolojisinin barındırdığı özellikler nedeniyle taraflar arasındaki işlemlerde verginin mükellefi ve kazancın belirlenmesi bakımından denetim zorlukları içermesi, kripto varlık alım-satım platformları üzerindeki işlemlerin nisbeten daha kolay vergilenmesi, bu konuda mali idarenin stopaj getireceği söylentisinin yatırımcıların yurtiçi platformlardan yurtdışı platformlara kayacağı endişesi vb. nedenler ile, gelir vergisinin en azından kısa vadede etkin olarak alınması noktasındaki güçlükler de dikkate alındığında, ilk planda, kripto varlık alım ve satımları üzerinden taraflardan ayrı ayrı işlem vergisi alınması da alternatif olarak düşünülebilir.

Dünya'daki kripto varlık vergilemesi hakkında süren belirsizlikler de dikkate alındığında ilk planda, en azından belli bir süre bu belirsizlikler giderilinceye değin uygulanması düşünülebilecek bir "işlem vergisi"nin (ki, stopaj da olduğu gibi, haddizatında böyle bir vergilemenin de dünya uygulamalarında örneği bulunmamaktadır) oranının da alışıldık oranlar dışında çok düşük oranlar olarak (örneğin yüzbinde 2 vb. gibi) uygulanması gerekecektir. Aksi durumda işlemlerin, yurtiçi platformlardan üzerinde vergi olmayan yurtdışı platformlara kayması yine olasıdır. Günlük işlem hacimleri milyar TL'ler boyutunda olan 365 gün ve 24 saat işlem yapılan bu borsalardan bu çeşit bir işlem vergisi ile devlet hazinesi yönünden kolay toplanabilen ve istikrarlı bir vergi geliri sağlanabilecektir.

Kurumlar vergisi açısından ise kazanç veya zararın kural olarak kripto varlığın elden çıkarıldığı tarihte dikkate alınması önerilmektedir. Menkul kıymet, diğer sermaye piyasası aracı veya sanat eseri gibi kıymetleri temsilen çıkarılan tokenların vergilendirilmesinde ise tokenın temsil ettiği dayanak varlığın/işlemin vergilendirilmesinde geçerli olan kurallar uygulanabilir. Örneğin Türkiye'de bir özel sektör tahviline endeksli olarak ihraç edilmiş bir kripto varlığın değerlemesi, varsa ilgili tahvilin borsa rayicine göre veya ilgili kripto varlığın işlem gördüğü piyasalardaki ortalama değerine göre değerlenebilir. Keza dövize dayalı (örneğin USDT) ihraç edilmiş bir kripto varlığın değerlemesi ise, ilgili dövizin dönem sonundaki değerine (veya ilgili kripto varlığın değerine) göre yapılabilir.

KDV açısından ise diğer ülke uygulamalarına paralel olarak aracılık dışındaki tüm işlemlerde istisna (kısmi istisna) tanınması önerilmiştir. Piyasa mekanizmasının bozulmaması açısından mining vb şekilde elde edilen kripto varlıkların alım-satımına da KDV istisnası tanınmalıdır. Platormların SPK tarafından aracı kurumlar benzeri regüle edilmesi durumunda, bu kurumların yaptıkları aracılık hizmetinden alacakları komisyonların da KDV'ye değil BSMV'e tabi olması, sistemimiz açısından normal bir durum olacaktır.

Kripto varlıkların bağışlanması veya miras kalması durumlarında ise diğer malvarlığı unsurlarının ivazsız veya verasete dayalı olarak intikal etmesi durumlarında olduğu gibi Veraset ve İntikal Vergisine tabi tutulması önerilmektedir.

Diğer taraftan, blockchain teknolojisinin gittikçe daha çok ve alışıldığın dışında ticari yaşama dahil olacağı düşünüldüğünde, klasik vergileme yaklaşımlarını da yeni açılımlara zorladığı ve daha da zorlayacağı beklenmelidir. Ülkelerin vergi otoritelerinin bu konuya bir sorunun alışıldık yollarla çözümü olarak bakmayıp, blockchain vb teknolojik gelişmeleri takip eden, ihtiyaçlara göre uygulanabilir çözümler geliştirecek, münhasıran bu konuya odaklanmış birimler oluşturmalarında ve diğer ülkelerin benzer birimleri ile işbirliği içinde olmalarında fayda değerlendirilmektedir.

BÖLÜM: 5
KRİPTO VARLIK ALIM SATIM PLATFORMLARININ / İŞLETMELERİNİN VEYA KRİPTO VARLIK BULUNDURAN PLATFORMLARIN/İŞLETMELERİN DENETİMİ

1. BİLGİ SİSTEMLERİ VE İŞ SÜREÇLERİNİN DENETİMİ

1.1. Genel Olarak

Yerel ve uluslararası denetim standartları, denetçiden işletmenin bilgi sistemleri ve iş süreçleri konusunda bilgi sahibi olması ve gerçekleştireceği denetim çalışmalarında risklerin değerlendirilmesi adımından başlamak üzere denetim görüşünün belirtilmesine kadarki süreç içerisinde konu ile ilgili bilgi sistemleri ve iş süreçlerinin işleyişi ile iç kontrol ortamı konusunda çeşitli çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu kapsamda özetle;

- Bilgi sistemlerinin etkinliği, risk yönetimi, kontrol sistemleri, iç kontrol / denetim çalışmaları ile değerlendirilmelidir.

- Altyapı, uygulama ve süreçler hedeflerle uyumlu ve kurumsal olarak izlenebilir olmalıdır.

- Bilgi sistemleri ile ilgili riskler ortaya çıkarılmalı, bunlara karşı alınan önlemler izlenmelidir.

- Politikalar ile rol ve sorumluluklar belirlenmeli, işleyiş ile uyumlu olmalıdır.

- İşletme, bilgi sistemleri ile ilgili risklerinin belirlemek, ölçmek, izlemek ile yükümlüdür. Riskler belirli aralıklarla değerlendirilmelidir.

- İş sürekliliği için bilgi sistemleri ile yapılacak işlemler kayıt altına alınmalı, izlenmeli, işlerliği yönünden gözetimi yapılmalıdır. Bilgi sistemleri ile ilgili standart kimlik doğrulama, veri kontroller (tamlık, bütünlük), görevlerin ayrılığı, yetkilendirme, log, iş sürekliliği içi gerekli işlemler gibi durumlar tesis edilmeli ve izlenmelidir.

- Kripto varlık kullanılan işletmelerin denetim çalışmalarında, denetim kapsamında esas alınan standart Genel Bilgisayar Kontrolleri (GITC) kapsamına ek olarak, blokzincir teknolojisine özgü ek güvenlik kontrolleri de test edilmelidir.

Aşağıdaki kontrol alanları denetimi gerçekleştirilecek firmanın, blokzincir üzerindeki yaptığı aktivitelere göre hangi kontrollerin yapılacağı tablo halinde özetlenmiştir:

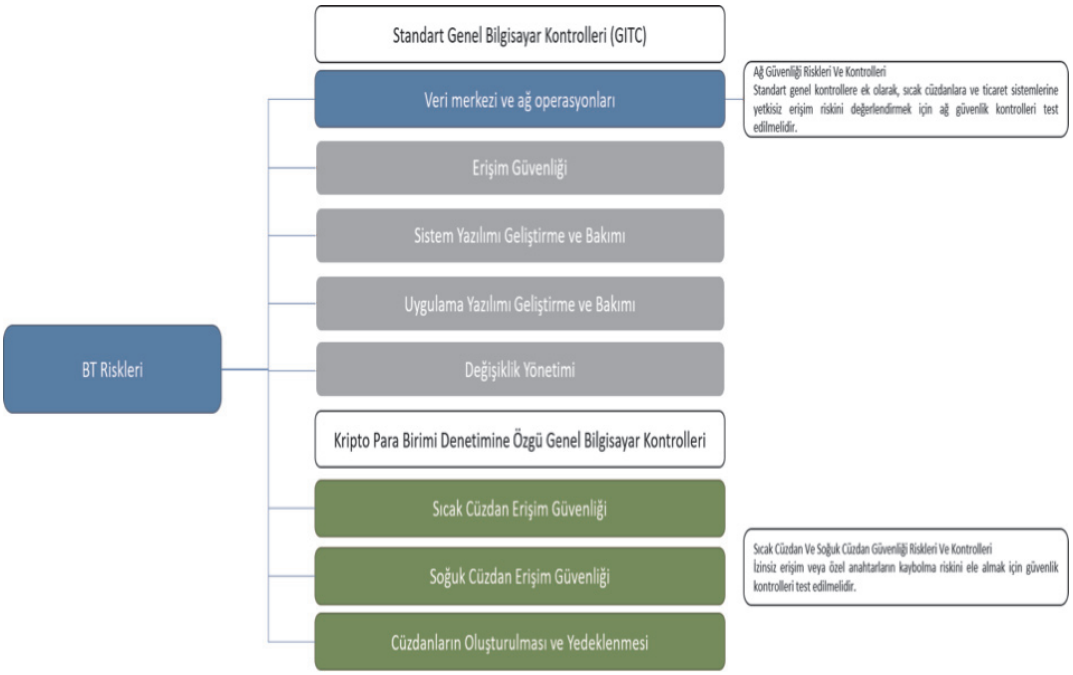

1.2. Ağ Güvenliğine İlişkin Risk ve Kontroller

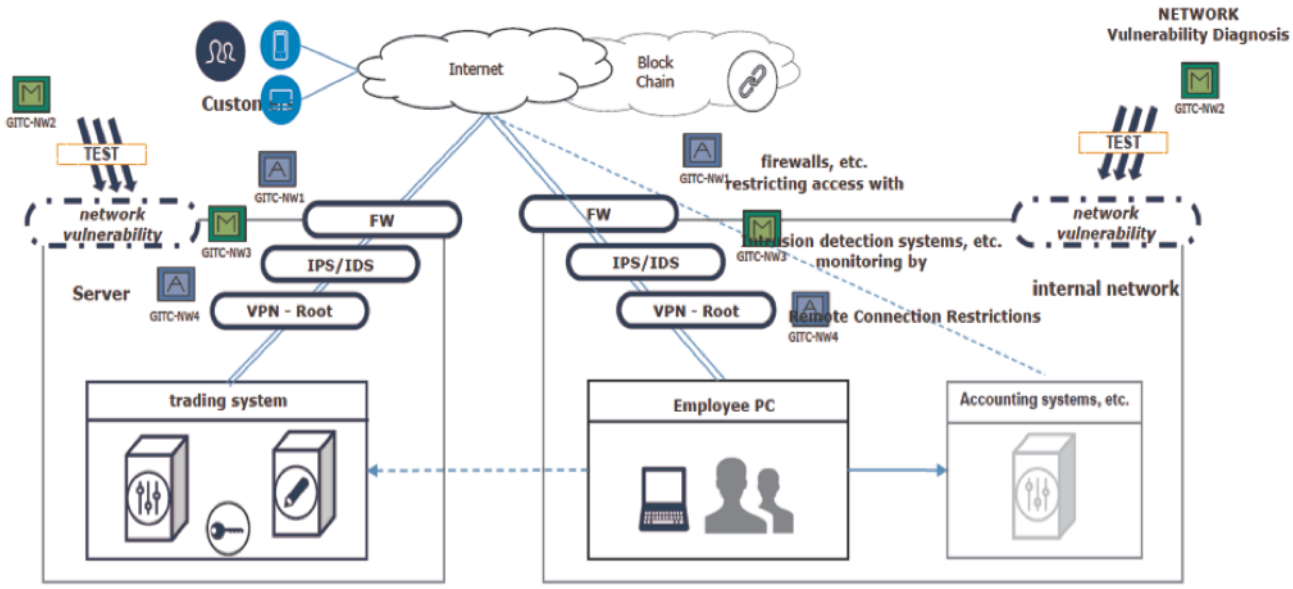

1.3. Genel Bilgisayar Kontrol Alanları

- Veri Merkezi ve Ağ Operasyonları
- Erişim Güvenliği
- Sistem Yazılım Geliştirme ve Bakımı
- Uygulama Yazılımı Geliştirme ve Bakımı
- Değişiklik Yönetimi

1.4. Kripto varlık aktivitesine özgü bilgisayar kontrolleri

- Sıcak Cüzdan Erişim Güvenliği
- Soğuk Cüzdan Erişim Güvenliği
- Cüzdanların Oluşturulması ve Yedeklenmesi
- Akıllı Kontrat Denetimleri

1.5. Bilgi Teknolojileri Ve Kripto Varlık Ekosistemi Üzerindeki Risklere Göre Oluşturulmuş Örnek Kontroller

Aşağıdaki bölümde öne çıkan Bilgi Teknolojileri ve Kripto varlık Ekosistemi üzerindeki risklere göre oluşturulmuş örnek kontroller bulunmaktadır.

1.5.1.Blokzincirin güvenilirliği riski ve örnek kontrolleri

Risk:

Sözkonusu kripto varlık birimini yasal düzenleme ile sınırlandırılmışsa, düğümlerin ve işlem hacminin düşmesi nedeniyle blok oluşumunun mümkün olmaması riski vardır.

Örnek Kontroller:

Kripto varlık birimine ilişkin bir yasal düzenleme bulunup bulunmadığı değerlendirilmelidir.

Risk:

Belirli bir grup veya kuruluşta baskın şekilde işlem gücü (hesaplama gücü) varsa, geçmiş bloğun değiştirilmiş olması veya geçmiş işlem kayıtlarının geçersiz hale gelmesi riski vardır.

Örnek Kontroller:

- Düğümlerin belirli bölgelerde yoğunlaşması veya işlem gücün yoğunluğunun belirli gruplarda artması gibi baskın bir partinin varlığının veya blok üretimindeki kapasitenin şüpheli olup olmadığı değerlendirilmelidir.
- % 50'den fazla madencilik gücüne sahip olmanın mümkün olup olmadığı ve ekonomik açıdan rasyonel olduğunu değerlendirilmelidir.

Risk:

Blokzincirinde işlemler elektronik imza teknolojisi ile doğrulanmaktadır. Bu nedenle, elektronik imzanın değiştirilmesi mümkün olursa, işlemin gerçekliğinin bozulma riski vardır.

Örnek Kontroller:

Özet değer hesaplama yöntemi veya elektronik imza tekniklerindeki güvenlik açıkları veya müdahale tespit edilip edilmediği değerlendirilmelidir.

Risk:

Protokoldeki güvenlik açığı veya bireysel para biriminin uygulanması muhtemel yetkisiz işlem riskleriyle sonuçlanabilir. Ayrıca, kötü niyetli geliştiricilerin kötü amaçlı kodunun blokzincire karışması ve sorunlara neden olma riski de vardır.

Örnek Kontroller:

- Blokzincirin yeterli sayıda kullanıcısı olup olmadığı değerlendirilmelidir.
- Ağın yeterli bir süredir aktif olup olmadığını değerlendirilmelidir.
- Güncellemelerin yeterli sıklıkta yapılıp yapılmadığı değerlendirilmelidir.
- Geliştirici topluluğunun yeterince geniş olup olmadığı değerlendirilmelidir.

1.5.2.Akıllı Kontratlara Özgü Riskler ve Örnek Kontrolleri

Risk:

Akıllı kontratların güvenlik açıkları ve mantık eksiklikleri nedeniyle akıllı kontratlarla ilgili gerçekleşen işlemleri finansal kayba neden olması riski.

Örnek Kontroller:

- Akıllı kontratların güvenli yazılım geliştirme açısından değerlendirilmesi.
- Akıllı kontratların ana kontratının mekanizmasının değerlendirilmesi
- Akıllı kontrata konu olan ürünün beyaz şapkalı hacker yaklaşımı ile değerlendirilmesi
- Akıllı kontratın geliştirici anahtarının saklanıp akıllı kontratının ana kontratının kilitlenmesine ilişkin kontroller.
- Akıllı kontrata yapılacak bir saldırı sonrasında acil durum kontratlarının oluşturulması sürecine ilişkin kontroller.

1.5.3.Merkezi Olmayan Uygulama (Dapp), Web ve Mobil Uygulama Güvenliği Riskleri ve Örnek Kontrolleri

Risk:

Merkezi olmayan uygulama (Dapp), web ve mobil uygulama güvenliğinde ortaya çıkabilecek güvenlik olayları sonrası fonların çalınması ve kaybolması riski

Örnek Kontroller:

- Web uygulama ve mobil uygulama seviyesinde çerez güvenliğine ilişkin kontroller
- Web ve mobil uygulama seviyesinde güvenlik açıklarına ilişkin tarama operasyonlarına ilişkin kontroller.

Risk:

Yetersiz ağ güvenliği, sistemlere ve sıcak cüzdanlara yetkisiz erişim sağlanarak ve kriptopara fonlarının izinsiz çekilmesi veya özel anahtarların çalınmasıyla sonuçlanabilir.

Örnek Kontroller:

- Güvenlik duvarı üzerinden gereksiz portlar devre dışı bırakılarak dış ağ ile iç ağ arasında erişim kontrol kuralları tanımlanıp tanımlanmadığı test edilir.
- Periyodik olarak, ağda açıklık taramaları gerçekleştirilerek olası güvenlik açıklarının tespit edilerek raporlanıp raporlanmadığı değerlendirilir.
- Periyodik olarak, saldırı tespit ve önleme sistemleri (IDS, IPS) tarafından tespit edilen tehditlere ilişkin bildirimlerin çalıştığı ve bu bildirimlerin ağ yönetim ekibi tarafından değerlendirilerek raporlanıp raporlanmadığı test edilir.
- Sanal Özel Ağ (VPN) erişiminin yetkili ve uygun kullanıcılara kısıtlanıp kısıtlanmadığı test edilir.

1.5.4. Sıcak Cüzdan Erişim Güvenliği Riski ve Örnek Kontrolleri

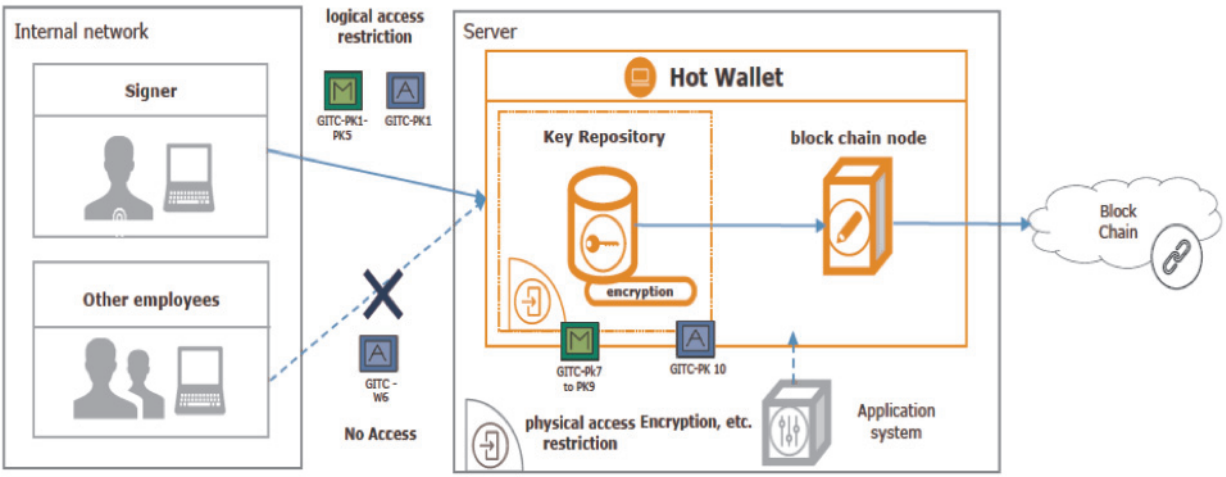

Risk:

Sıcak cüzdanların erişim kontrollerinin yetersizliği nedeniyle, yönetim veya çalışanların yetkisiz erişim sağlayarak, özel anahtarların çalınmasına veya kaybolmasına neden olması riski

Örnek kontroller:

- Sıcak cüzdanlara mantıksal ve fiziksel erişim yetkisi onay sürecine tabi tutularak verilir ve uygun şekilde sınırlandırılmalıdır.
- Sıcak cüzdanlara mantıksal ve fiziksel erişim yetkileri zamanında kaldırılır ve erişim yetkileri periyodik olarak gözden geçirilir.
- Sıcak cüzdanlara mantıksal ve fiziksel erişimler kayıt altına alınır ve ilgili birimler tarafından düzenli olarak gözden geçirilir.
- Sıcak cüzdanın özel anahtarı, güvenli bir şekilde(ör. şifrelenerek) saklanır.

1.5.5.Soğuk Cüzdan Erişim Güvenliği Risk ve Örnek Kontrolleri

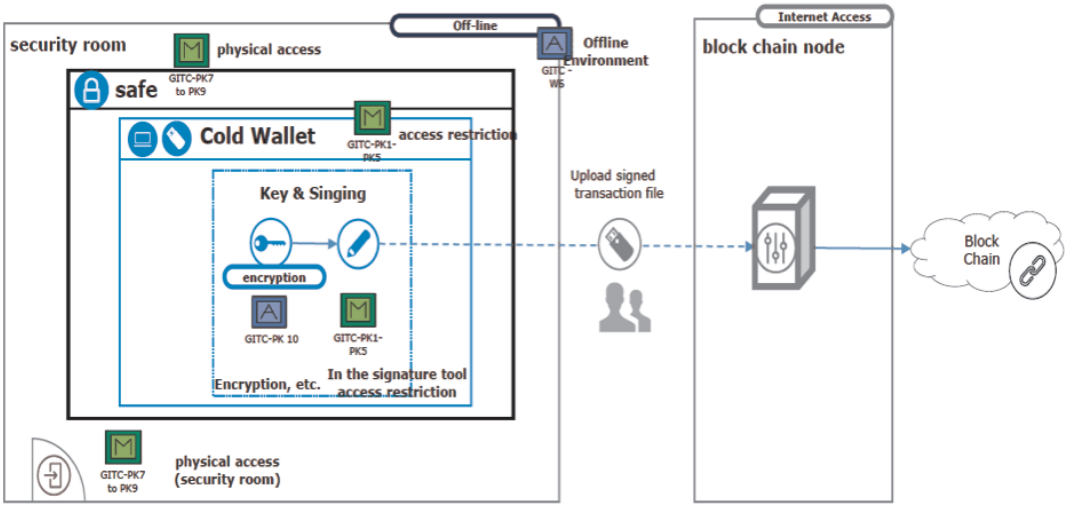

Risk:

Soğuk cüzdanların yetersiz güvenliği nedeniyle, yönetim veya çalışanların yetkisiz erişim sağlayarak, özel anahtarların çalınmasına veya kaybolmasına neden olma riski.

Örnek Kontroller:

- Veri merkezi ve kasalara fiziksel erişim yetkisi onay sürecine tabi şekilde verilir.
- Özel anahtarın depolama yazılımına mantıksal erişim yetkisi onay sürecine tabi şekilde verilir.
- Mantıksal ve fiziksel erişim hakları zamanında kaldırılır ve periyodik olarak gözden geçirilmektedir.
- Mantıksal ve fiziksel erişim logları gerektiği şekilde tutulur ve uygun yöneticiler tarafından periyodik olarak gözden geçirilir.
- Özel anahtarlar, çevrimdışı ortamda, güvenli bir şekilde (ör.şifrelenerek) saklanır.
- Özel anahtar yedeklemeleri güvenli bir ortamda soğuk cüzdan olarak saklanır.

2. İÇ DENETİM

2.1. Kripto Varlık Barındıran İşletmelerin Finansal Raporlarını Etkileyen İş Süreçleri ve İç Kontrol Ortamının Değerlendirilmesi

Kripto varlıkları barındıran işletmelerin, gerek koin ihracı ile ilgili faaliyet gösteren gerek koin alım-satım işlemlerine aracılık eden işletmeler açısından denetlenebilir hale gelmesi için öncesinde iç kontrol ortamının tasarımının ne şekilde olacağı, tepeden aşağıya yönetişim yapısının muhtemel düzenleyici kuruluşlar olan SPK veya BDDK mevzuatının gerektirdiği ya da yönetişim ve kontrol ortamı ile ilgili uluslararası en iyi uygulamalarda önerildiği gibi bir çerçeveye oturtularak, zorunlu hale getirtilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda blok-zinciri teknolojisi kullanılan işletmelerde, iç kontrol ortamının mevcut en iyi uygulamalardan ve SPK ve BDDK'nın yasal düzenlemelerdeki belirtilen yasal çerçeveden farklı olması muhtemel bir durumdur. Bu nedenle, yasa koyucuların blok-zinciri teknolojisini adapte eden işletmeler için iç kontrol ortamına ilişkin blok-zinciri teknolojisini, niteliklerini, risklerini ve faydalarını hesaba katarak, bu farklılıkları dikkate alarak düzenlemeleri oluşturması önem arz etmektedir.

Bu bağlamda hem iç kontrol ortamının değerlendirilmesinin hem iş süreçleri ve bilgi sistemleri denetiminin amacı paydaşlara sunulan finansal raporların doğruluğuna ve güvenilirliğine güvence vermektir. Bu nedenle blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisi kullanan işletmelerin finansal raporlarını etkileyen iç kontrol ortamındaki ve iş süreçlerindeki ortaya çıkacak muhtemel alanlar aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir:

1. Kontrol ortamıyla ilgili iç kontrollerin türleri ve bunların sayıları:

Bir işletmenin farklı blok-zinciri ortamlarında uygulayabileceği kontrol miktarları değişecektir. Çoğu durumda, kontrol artık işletmenin içinde kalmayacaktır. Bu değişim işletmelerin kontrol ortamındaki sorunları nasıl değerlendirdiğini etkileyecektir. Kripto varlıklar için kullanılan blok-zinciri teknolojisi işlemleri minimum insan müdahalesi ile yürütme ve kaydetme olanağı da sağlamaktadır. Ayrıca, blok-zinciri teknolojisinin yüksek düzeyde otomatik olan doğası, dağıtılmış kayıt teknolojisi mantığıyla çalışması bir mizanda değişmez işlemleri doğrulama ve kaydetme yeteneği ile birleştiğinde işletmelere insan hatasını minimuma indirmektedir, bununla birlikte suistimal içeren işlemleri ve raporlamadan hatalarını ortadan kaldırmaktadır.

2. Mutabakatlar (Reconciliations):

Mutabakatın yoğun olduğu alanlara (örneğin, şirketler arası ve bankalar ile olan işlemler) yanıt vermek için bir blok-zinciri çözümünün kullanılmasıyla, mutabakatlar son derece akıcı, verimli hale gelecek ve işlemlerin tüm tarafları için artan şeffaflık ile sonuçlanacaktır.

3. Onaylar (Confirmations):

Blok-zinciri üzerindeki işlemlerin hesaplamalarını yeniden yapma yeteneği ile artık belirli onay türleri için bir ihtiyaç ortaya çıkabilir. Bununla birlikte, potansiyel olarak yeni hizmet sağlayıcılarla başka teyitleşme yöntemlerine ihtiyaç duyulabilir.

4. Satıcı (vendor) ve tedarikçi (supplier) onayları:

Blok-zinciri teknolojisinin kullanımı, bir işletmenin satıcılar ve tedarikçilerle olan ilişkilerinin bu zamana kadar süregelen işleyiş ortamını değiştirebilir. Bu değişime, işletmeler ile satıcı / tedarikçi kuruluşlar arasındaki işlemlerin nasıl gerçekleştirildiği, fiyatlandırmanın açık olması, bilgilerin raporlanması ve şeffaflığı gibi konular örnek verilebilir.

5. Üçüncü parti hizmet sağlayıcıları:

Diğer teknoloji çözümlerinde olduğu gibi, blok-zinciri teknolojileri çözümleri de dahili veya harici olarak tedarik edilmektedir. Dış kaynaklı sistemlerin denetimi çoğu zaman tipik olarak belirli bir üçüncü taraf olan hizmet organizasyonu tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu durumda, işletmenin üst yönetimi üçüncü parti hizmet sağlayıcı işletmelerden "SOC Suite of Services" denilen sistem ve organizasyon raporunu talep edebilir. Bu raporun amacı bilindiği üzere üçüncü parti hizmet sağlayıcı işletmeye ait sistemlerin ve kontrollerin tasarımının efektifliğine, bununla birlikte iş süreçleri ve bilgi sistemlerinin işletilmesinin etkinliğine ilişkin güvence almaktır. Sonuç olarak, blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisi kullanan ortamlarda "SOC" raporlarına ilişkin talebin daha da artması kuvvetle muhtemel olan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

6. Merkezi olmayan harici sistemler (Decentralized systems):

Blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknoloji dünyasında, belirli bir blok-zincirini denetleyecek tekil, merkezi bir yönetim olmayabilir. Tasarımcıların önceden belirlenmiş kuralları (protokolleri) ve paydaşların mutabakatı ile ortaya çıkan değişikliklerin iletilebilmesine rağmen, kontrol hedeflerine ulaşmaktan sorumlu tutulabilecek veya sorunlar olduğunda sorumlu tutulabilecek tek bir dış varlık olmayabilir. Bu sorumluluk eksikliği ciddi bir zorluk teşkil etmektedir. Merkezi yönetim olmadan, bir SOC denetçisini görevlendirmek de basit veya kolay bir yolu olmayabilir ve SOC raporları olmadığında işletmeler kontrol hedeflerine ulaşabilmek için başka alternatifleri de değerlendirmelidir.

7. Dijital varlık olarak kripto varlıkların finansal sistem ile entegrasyonu:

Blok-zincirinin geleneksel teknoloji çözümlerinden farklı olduğunu gösteren diğer bir husus da konvansiyonel finansal sistem ile entegrasyon konusudur. Bu bağlamda bazı blok-zincirleri, başka hiçbir yerde bulunmayan ve başka hiçbir şekilde izlenemeyen kendi entegre dijital işlem ve kayıt sistemine sahiptir. Bazıları da geleneksel sistemler olan bankacılık veya diğer finansal sistemlerle entegre çalışabilmektedir; bazen de blok zinciri sistemin kendisidir. İşletmeler kontrollerin tasarlanmasında kripto varlıkların dönüşümü için kullanılan sistemlerin konvansiyonel finansal sistemler ile entegrasyonuna göre de zorluk ya da kolaylıklarla karşılaşabilmektedir.

8. Denetim izleri:

Blok-zinciri teknolojisinin getirdiği önemli bir kolaylık da tüm işlemlerin elektronik bir kaydının, başka bir deyişle denetim izlerinin otomatik olarak oluşturulması ve bulundurmasıdır. Bununla birlikte, mülkiyet ve hakların belirlenmesine ilişkin ek zorluklar mevcuttur ve bir işlemin bir blok zincirinde olması, işlemleri defter ve kayıt amaçları için mutlaka doğrulamaz. Ayrıca, denetçinin bulmak isteyebileceği kanıtların zincirin kendisinde ("zincirde") olmaması da ihtimali bulunmaktadır; fakat bu bilgileri diğer kaynaklardan ("zincir dışı") doğrulayabilmek için yeterli bilgi de olabilir.

9. İç denetim ve bağımsız denetim çalışmaları:

Blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisinin kullanıldığı bir iç kontrol ortamı, dış denetçilerin daha iyi güvenebileceği daha güvenilir bir iç denetim ortamı sağlayabilir. Yapılan işin koordinasyonu ve hem dış hem iç denetçiler tarafından elde edilen kapsam geliştirilebilir/değişebilir.

10. Gerçek zamanlı finansal raporlar:

Kripto-paraların işletmelerin gündelik faaliyetlerinde gerek yatırım aracı gerek ödeme aracı gerekse de esas faaliyet alanı (ICO ya da aracı şirket) olarak yer almaya başlaması ile birlikte hem paydaşlara yönelik hem yasal düzenleyicilere yönelik raporlama ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bilgiye ihtyacı olan taraflar bu işletmelerden anlaşmaya varılan ve gerçek zamanlı içermeyen periyodik raporları beklemek/talep etmek yerine, bir blok-zincirine erişerek ihtiyaçları olan bilgiye karşılık ad-hoc raporları gerçek zamanlı ve sürekli olacak şekilde oluşturmak isteyebilirler.

2.2 Kripto Varlıkları Olan Veya Kripto Varlıklar İle İşlem Yapan Bir İşletmede İç Denetim

Kripto varlıkları olan veya kripto varlıklar ile işlem yapan bir işletmeye bağımsız denetim hizmetinin verilebilmesi ilgili işletmenin veya hizmet sağlayıcılarının etkili bir iç kontrol sistemine sahip olmaları gerekir. İç kontrol sisteminin olmadığı veya bağımsız denetime tabi dönem boyunca etkin bir şekilde işlemediği veya etkin bir şekilde işlediğine dair denetim kanıtlarının bulunmadığı durumlarda, yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilemeyecek ve dolayısıyla bağımsız denetim hizmeti verilemeyecektir.

İşletme, diğer varlıklar ile ilgili yaptığı gibi kripto varlıklara ilişkin de bir risk değerlendirmesi gerçekleştirmelidir. Risk değerlendirmesi sonunda varsa alınacak aksiyonları belirlemeli ve izlemesini gerçekleştirmelidir. Bu yapıyı gözetmek için de ilgili mekanizmaları tesis etmelidir.

i- Cüzdan yönetim süreci:

Denetim ekibinin işletmenin sahip olduğu cüzdanların yönetimine ilişkin uyguladığı iş ve bilgi sistemleri süreçlerini anlaması gereklidir. Farklı cüzdan tiplerinin farklı siber güvenlik riskleri ve operasyonel riskleri (veri bütünlüğü ve tamlığı öncelikli olmak üzere bilgi teknolojileri kaynaklı diğer riskler gibi) bulunmaktadır. Bu risklerin yönetimi açısından, cüzdan yönetimine ilişkin bilgi teknolojileri genel kontrolleri ve iş süreçleri dahilindeki uygulama kontrolleri (otomatik veya manuel kontroller) her bir cüzdanda tutulan işlemlerin güvenliğini sağlamak açısından kritik önem taşır.

ii- Özel anahtarın güvenliği (anahtar oluşturma, dağıtım ve rotasyon süreçleri; anahtar depolama ve yönetim süreçleri için kullanılan varlıklara ilişkin fiziksel ve mantıksal kontroller; siber tehdit ve güvenlik açığı yönetimine ilişkin süreçler ve kontroller):

Özel anahtarlara erişim, erişim sağlanan kişiye ilgili kripto varlığa da erişim hakkı sağlar. İşletmenin bir özel anahtara erişiminin olması ilgili genel adresteki işlemlerin de sahibi olduğunu göstermez. Bu durum, kripto varlıkların sahipliğine ilişkin denetim kanıtı edinmeyi zorlaştırır.

iii- Üçüncü taraf hizmet sağlayıcı kullanımı:

İşletme sahip olduğu kripto varlıklarının saklanması ve raporlanması veya ilgili kripto varlıkların muhafaza edildiği cüzdanların tutulması için üçüncü bir taraftan hizmet alabilir. Bu durumda, dış teyit yöntemine ilave olarak üçüncü taraf hizmet sağlayıcının kripto varlıklara ilişkin etkin bir iç kontrol sistemine sahip olduğuna dair denetim kanıtı alınması da gerekmektedir (ISAE 3402 - SOC).

2.3.Kripto Varlıklar İle İlgili İç Kontrol Ortamının Değerlendirilmesi:

Bilindiği üzere, Bitcoin ile popülerlik kazanan dijital veya kripto varlıklar blok-zincir adı verilen bir bilgisayar yazılımından veya bir başka deyişle koddan oluşmaktadır. Bitcoin, bir yatırım aracından ziyade bir kayıt tutma, izleme ve nakit transfer aracıdır. Kripto paralar, klasik basılı paradan farklı olarak işlemleri de kaydetmektedir. Gündelik işleyişte nakit para ile yapılan işlemler kaydedilmezken bitcoin veya diğer kripto paralarla yapılan tüm işlemler kaydedilmekte ve katılımcıların tümünde değiştirilemez bir şekilde saklanmaktadır.

Blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisinin özelliklerinden süreçlerin – sistemlerin denetimi ve iç kontrol faaliyetlerine en çok etkide bulunabilecek hususların aşağıdakiler olduğu düşünülmektedir:

- İşletici bir otoritenin veya sahibinin bulunmaması,
- Kayıtların değiştirilememesi,
- Kayıtların herkes tarafından tutulması,
- Kayıtlara herkes tarafından erişilebilmesi,
- Katılımcıların anonim olmaları,
- Madenciler tarafından uzlaşma ve kaydın yapılması,
- Akıllı sözleşmelerin kullanılabilmesi.

İş süreçleri ile bilgi sistemlerinin denetiminin ve iç kontrol faaliyetlerinin bu teknoloji ile ne şekilde değişeceği sorusunun cevaplanabilmesi için öncelikle muhasebe ve kayıt tutma sistemlerinin yukarıda sıralanan özelliklerden ne şekilde etkileneceği sorusunun yanıtlanması gerekmektedir.

Teknolojinin, kayıtların değiştirilememesi, herkes tarafından tutulması ve erişilebilme özellikleri dikkate alındığında muhasebe sistemlerinin merkezileşeceği ve bu teknolojilerle entegre hale geleceği söylenebilir. Bu bağlamda kayıtların değiştirilemediği, teyit ihtiyacının ortadan kalktığı, işlemlerin akıllı sözleşmelerle otomatikleştirildiği ve entegre işleyen muhasebe sistemlerinin daha güvenli bir yapıya kavuşacağı sonucuna varılabilir.

İş süreçleri ile bilgi sistemlerin denetimi ve iç kontrol faaliyetleri açısından; öncelikle blok-zinciri teknolojisinin kullanıldığı ortamlarda sistemin sahibinin bulunmaması, başka bir deyişle bir yönetimin olmaması halinde, iş süreçleri ve bilgi sistemleri denetimi ve iç kontrol ortamının değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaların kimin için gerçekleştirileceği ve bu faaliyetlerin kimin tarafından oluşturulup gözetleneceği konusu ortaya çıkmaktadır. Düzenlemelerle bu sistemlere denetim ve iç kontrol zorunluluğunun getirilmesi halinde bu yükümlülüğün yerine getirilmesi sorumluluğunun kime verileceği konusu gündeme gelmektedir. Örneğin uluslararası niteliğe sahip kripto paralar ve bunlarla bağlantılı gerçekleştirilen kripto para ihraçlarında (ICO, IEO, IPO) bu soru cevaplanması gereken önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır.

Dağıtılmış kayıt teknolojisinin kullanılacağı sermaye piyasası gibi ortamlarda ise sistemin bir işletmecisinin veya sorumluluğunun bulunması nedeniyle bu sorumluluğun daha kolay bir şekilde bu işletmeciye verilmesi düşünülebilir. Özellikle bu sistemlerin internet üzerinde işleyen bir yazılım olduğu ve kayıtların değiştirilemez şekilde herkes tarafından tutulabildiği dikkate alındığında, yapılacak denetimde kayıtların doğruluğu, tamlığı, tarafların teyidi gibi kontrollere gerek olmayabilecektir. Kayıtlar otomatik olarak oluşturulduğundan kuruluştaki yazılımın doğruluğu ve düzgün işlemesi bu riskleri ortadan kaldırmaktadır. Bunların yerine yazılımın doğru işleyip işlemediği, dışarıdan bir müdahale olup olmadığı gibi bilgi teknolojileri risklerinin yapılacak bir bilgi teknolojileri denetimi ile giderilmesi, sisteme makul düzeyde güvenilmesinin sağlanması açısından daha önemli bir hale gelmektedir. Sistemin bir işleticisinin olması halinde ise denetimin bu kuruluş tarafından gerçekleştirilmesi ve/veya bir bağımsız denetim kuruluşuna yaptırılması da ortaya çıkan seçeneklerden biridir.

Blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisinin mimari yapısı nedeniyle yolsuzlukların ortaya çıkmasını sağlayan "baskı", "fırsat" ve "rasyonalizasyon" şeklindeki suistimal üçgenindeki bir etken olan "fırsat" önemli ölçüde ortadan kalkmaktadır. Örneğin sermaye piyasasında blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt tabanlı bir kayıt, takas, ödeme ve işlem platformunda aracıların, yöneticilerinin veya çalışanlarının müşteri varlıklarını kullanarak güveni kötüye kullanma suçunu işlemeleri suretiyle bireysel yatırımcıları zarara uğratabilmeleri veya bunları kullanarak aracı kuruluşun mali durumunu bozmaları mümkün görünmemektedir.

Kayıtların değiştirilememesi, herkes tarafından tutulması ve erişilebilme özelliği ise gerek iş süreçleri ve bilgi sistemleri denetimi gerekse iç kontrol ortamı açısından prosedürleri azaltan, kolaylaştıran ve maliyetleri düşüren bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

Denetim açısından özellikle kayıtların teyit edilmesi ihtiyacı ortadan kalkacak, kayıtlar azami düzeyde güvenilir bir hale gelecektir. Ancak, katılımcıların anonim olmaları ve akıllı sözleşmelerin kullanılması ise sistemlerin gerek iç kontrol ortamının değerlendirilmesi gerekse iş süreçleri ve bilgi sistemlerinin denetimini karmaşıklaştıracak bir özellik haline gelmektedir.

Özetle; blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisinin kullanıldığı ortamlarda iç kontrol ortamının değerlendirilmesi ve iş süreçleri ile bilgi sistemleri denetimi konularının, teknolojilerin yeni olması, bu konudaki uzmanlığın özellikle denetim, muhasebe, kurumsal / finansal risk yönetimi ve finansal / gözetim raporlama alanlarında henüz yeterli düzeye gelmemiş olması, iş süreçlerinde ve bilgi sistemlerinde kullanılan uygulamaların henüz test aşamasında olması ve düzenleyici otoritelerin henüz yeterli ilgi ve taleplerinin olmaması nedeniyle önemli düzeyde belirsizlikler içerdiği ve geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir.

3. KRİPTO VARLIKLARI OLAN VEYA KRİPTO VARLIKLAR İLE İŞLEM YAPAN İŞLETMELERİN BAĞIMSİZ DENETİMİ

3.1. Genel Olarak

Kripto varlık sektörünün regülasyon eksiklikleri ve yüksek hacmine rağmen yeni bir alan olarak ortaya çıkması, bu alanda denetim yapmanın güçlüğünü ortaya çıkarmıştır. Kripto varlık sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin bağımsız denetçileri nezdinde Kanada Gözetim Kurumu (The Canadian Public Accountability Board (CPAB)) tarafından gerçekleştirilen incelemeler sonucunda tespit edilen önemli bulgular[25] Kasım 2019 yılında kamuoyu ile paylaşılmıştır.

CPAB, incelenen sekiz denetim dosyasının yedisinde önemli bulgular (şirket finansal tablolarının yeniden düzenlenmesine yol açabilecek genel kabul görmüş denetim standartlarının uygulanmasındaki eksiklikler) tespit ettiğini ifade etmiştir. Yapılan tespit sonucu ortaya çıkan en yaygın beş eksiklik aşağıdaki gibidir:

1. Denetim yaklaşımlarının oluşturulmasında denetim riskleri hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması,

2. Kripto borsalarından ve saklama kuruluşlarından elde edilen bilgilere, bu bilgilerin güvenirliliği değerlendirilmeksizin itibar edilmesi,

3. Kripto varlıklarını, saklama kuruluşu kullanmaksızın, kendi uhdesinde saklayan/bulunduran işletmelerin bu varlıklar üzerindeki sahiplik iddialarını/beyanlarını destekleyecek yeterli denetim kanıtı elde edilememesi,

4. Blok zincirlerden elde edilen bilgilerin güvenilirliğinin değerlendirilmemesi,

5. Kripto varlık madenciliği faaliyetlerinde bulunan işletmelerin bu faaliyetleri sonucunda edinmiş oldukları kripto varlıkların denetimine ilişkin olarak uygulanan prosedürlerini, söz konusu varlıkları blok zincirlerden doğrulamak (teyit etmek) ile sınırlı tutan denetçilerin yeterli denetim kanıtı elde edememesi.

[25] *"Auditing in the Crypto-Asset Sector":2019-crypto-inspections-insights-en.pdf (cpab-ccrc.ca*

3.2. Bağımsız Denetim

Kripto varlıkların da yer aldığı blokzincir teknolojisi, henüz yayınlanmış, tek tip ve genel kabul görmüş bir denetim standardından yoksundur. Teknolojiyi benimseyen şirketler, riskini azaltmak ve süreçleri kolaylaştırmak için temel politikaları, prosedürleri ve kontrolleri tanımlamalı ve geliştirmelidir. Buna rağmen diğer işletmelerde olduğu gibi bu alanda faaliyette bulunan işletmelerin genel olarak bağımsız denetimine aşağıdaki gibi yaklaşılabilir:

3.2.1.Denetimin Amacı

Blokzincir, dünyanın dağıtık yapıdaki ilk kripto varlık birimi olan Bitcoin'in temelini oluşturan dağıtık ağ sistemidir. Bu teknoloji, büyük bir hızla son zamanlarda en umut verici teknolojik gelişmelerden biri haline geldi. Blokzincir, finans, sağlık, üretim ve emlak gibi modern yaşamda her yerde bulunan çeşitli anahtar endüstrileri dönüştürme potansiyeline sahiptir. Blokzincir işlemleri onaylamak için merkezi ve güvenilir bir otoriteye bağımlılığı ortadan kaldırır; piyasadaki çok sayıda yerelleşmiş katılımcı arasında görüş birliğini kolaylaştırır ve garanti eder, şeffaflık, maliyet azaltma gibi avantajlar sağlar. Ancak, herhangi bir yeni teknolojide olduğu gibi, bazı dezavantajları da vardır; blokzincir hala tamamen olgun değildir ve işletme düzeyinde kullanılırken dikkatli olunmalıdır.

3.2.2.Denetim Planlaması

Kripto varlık sektöründe faaliyet gösteren denetlenecek kuruluşun organizasyonel yapısı, teknolojik değişiklikler, yasal mevzuat, kuruluşun faaliyet alanına özgü riskler ve geçmiş dönemlerde tespit edilen denetim bulgularının mevcut durumu göz önünde bulundurulur.

Planlama içeriğinde risklerin değerlendirmesi, denetim kapsamının belirlenmesi, teknik uzman çalışmalarının kullanılması süreçlerinden oluşur. Uygulanacak kontroller için risk değerlendirmesi yapılır. Kısa ve uzun vadede etkili olabilecek riskler, yasal mevzuat bilgi sistemleri kaynakları, organizasyon yapısı (Risk birimi yapısı) değerlendirilebilir.

Teknik bilginin yetersiz kaldığı düşünülen yerlerde uzmandan faydalanılabilir.

3.2.3.Denetimin Kapsamı, Hesaplara İlişkin Olası Maddi Yanlışlık Riskleri Ve Bunlara İlişkin Kontrol Noktaları

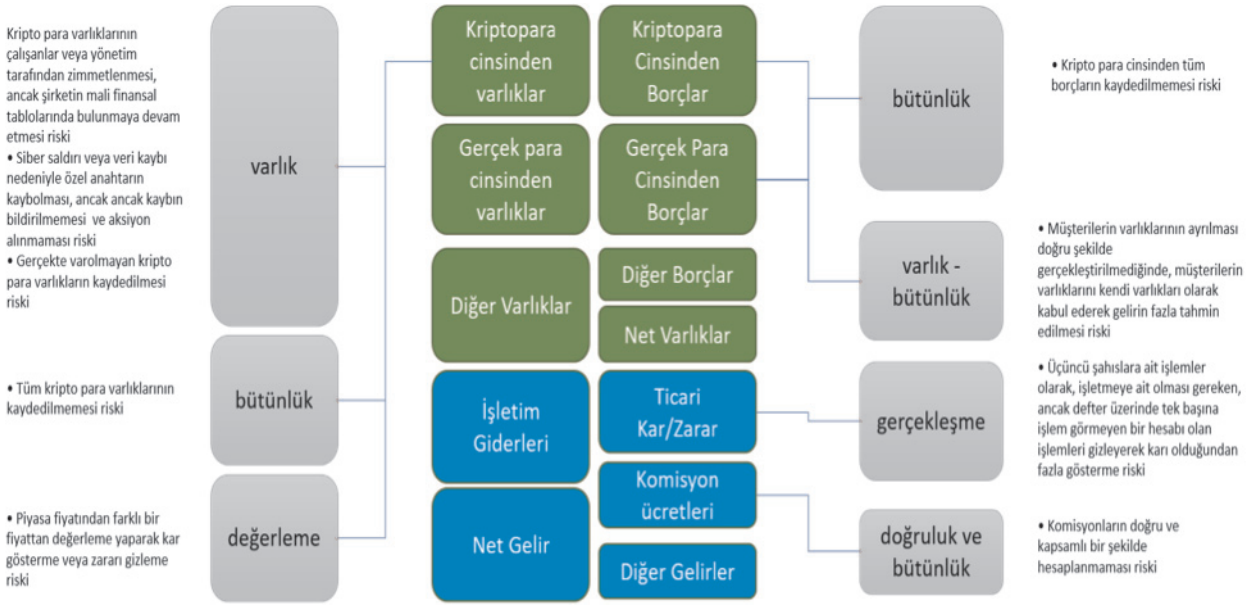

3.2.4.Örnek: Kritik Dereceli Önemli Yanlışlık Riskleri ve Bu Risklere İlişkin Kontroller

Risk	Kriptopara varlıklarının çalışanlar veya yönetim tarafından zimmete geçirilmesi, ancak şirketin mali finansal tablolarında bulunmaya devam etmesi riski
Olası Suistimal Yöntemleri	Yönetim, şifreli para birimini, zimmet amacıyla bir defter dışı adrese taşır. Bu açığı gizlemek için aşağıdaki yöntemleri kullanabilir: 1. Kriptopara bakiyelerinin blokzincir ile mutabakatına ilişkin kontrollerin devredışı bırakılması 2. Hesap dönemi kapanışının hemen öncesinde ödünç kriptopara alarak hesapta göstermek ve dönem kapanışının hemen sonrasında iade etmek veya sahipsiz bir açık adreste(cüzdan) bulunan kriptopara bakiyesini kendi adresindeymiş gibi göstermek
Örnek Denetim Kontrolleri	Kriptopara transferlerine ilişkin önleyici kontroller ve özel anahtarlara ilişkin erişim güvenliği kontrolleri yetkisiz transferleri önleme açısından önemlidir. - Kriptopara biriminin çekilmesi (Müşteriler) - Cüzdanlar arasında kriptoparaların transferi (şirketin kendi) - Çoklu imza uygulamaları - Ağ Güvenliği ve Güvenli Cüzdan Erişim Güvenliği - Soğuk Cüzdanların Fiziksel Erişim Güvenliği Ayrıca, sahipsiz adreslerin dahil edilmesini engelleme ve blokzincir bakiyelerindeki olağandışı değişikleri tespit edici kontrolleri test etmek de elzemdir. - Cüzdan oluşturmaya ilişkin iç kontrollerin test edilmesi - Kriptopara bakiyelerinin blokzincir ile mutabakat kontrolleri

Risk	Siber saldırı veya veri kaybı nedeniyle özel anahtarın kaybolması, ancak kaybın bildirilmemesi ve aksiyon alınmaması riski

Olası Suistimal Yöntemleri	Siber saldırı veya veri kaybı nedeniyle özel anahtarın kaybolması Bu açığı gizlemek için aşağıdaki yöntemleri kullanabilir: 1. Kriptopara bakiyelerinin blokzincir ile mutabakatına ilişkin kontrollerin devredışı bırakılması 2. Hesap dönemi kapanışının hemen öncesinde ödünç kriptopara alarak hesapta göstermek ve dönem kapanışının hemen sonrasında iade etmek veya sahipsiz bir açık adreste(cüzdan) bulunan kriptopara bakiyesini kendi adresindeymiş gibi göstermek
Örnek Denetim Kontrolleri	Sıcak cüzdan bakiyelerinin düzenli izlenmesine ilişkin kontroller, ağ güvenliği, sıcak cüzdan erişim güvenliği ve özel anahtar yedekleme sürecinin testi, siber saldırı veya veri kaybından kaynaklanan kayıpları önlemek için önemlidir. - Sıcak Cüzdan Bakiyelerini İzleme - Çoklu imza uygulaması - Ağ Güvenliği ve Sıcak Cüzdan Erişim Güvenliği - Özel Anahtar Yedekleme Ayrıca, sahipsiz adreslerin dahil edilmesini engelleme ve blokzincir bakiyelerindeki olağandışı değişikleri tespit edici kontrolleri test etmek de elzemdir. - Cüzdan oluşturmaya ilişkin iç kontrollerin test edilmesi - Kriptopara bakiyelerinin blokzincir ile mutabakat kontrolleri

Risk	Piyasa fiyatından farklı bir fiyattan değerleme yaparak kar gösterme veya zararı gizleme riski
Olası Suistimal Yöntemleri	Likiditesi daha az olan kriptopara cinsinden varlıkların makul olmayan fiyatlar üzerinden değerlenmesi
Örnek Denetim Kontrolleri	İlgili değerleme işleminin şirketin değerleme politikaları ile uyumlu olduğuna dair kontroller test edilmelidir. - Aktif bir pazar olup olmadığını belirlenmesi - Gerçeğe uygun değer doğrulaması

Risk	Müşterilerin varlıklarının ayrılması doğru şekilde gerçekleştirilmediğinde, müşterilerin varlıklarını kendi varlıkları olarak kabul ederek gelirin fazla tahmin edilmesi riski
Olası Suistimal Yöntemleri	Sistem üzerinden işlem geçmişini manipüle ederek kriptopara cinsinden borçları fazla veya düşük gösterme, böylelikle kriptopara cinsi varlıklarının eksik veya fazla gösterilerek şirketin kazanılmamış kazançlarını şişirmek veya gerçekleşmemiş zararlarının gizlenmesi sağlanır. Not: Bu dolandırıcılık yöntemi, kriptopara birimi cinsinden borçlar altında görünen müşterilere ait kriptopara birimi varlıklarının, şirketin kriptopara cinsinden borçları ile aynı miktarda kaydedilerek muhasebeleştirilmesine dayanır.
Örnek Denetim Kontrolleri	Kriptopara cinsinden borçların varlığı ve tamlığı (müşterilerin varlıklarının uygun şekilde ayrıştırılması vb.) ile ilgili riskleri adreslemek için, müşterilerin siparişlerinin doğrulanması, ve alım / satım işlemlerinin işlenmesi gibi, kriptopara yatırma ve çekme işlemlerine ilişkin BT uygulama BT uygulama kontrollerinin test edilmesi kritiktir. Kriptopara ekstreleri - Kriptoparanın çekilmesi (Müşteriler) - Müşterilerle kriptopara ticaretine ilişkin kontroller Ek olarak, müşteriye borçların uygunsuz şekilde manipülasyonunu önlemek ve tespit edici iç kontrollerin tesis edilmesi önemlidir. - İşlemlerin ve bilanço raporlarının müşterilere bildirimi - İşlem Değişiklik loglarının gözden geçirilmesi

Risk	Üçüncü şahıslara ait işlemler olarak, işletmeye ait olması gereken, ancak defter üzerinde tek başına işlem görmeyen bir hesabı olan işlemleri gizleyerek karı olduğundan fazla gösterme riski
Olası Suistimal Yöntemleri	Hayali müşteri hesapları oluşturarak bu hesaplara fon transferi yapılması, hesaplar üzerinden işlem yapılarak oluşan hayali gelirin muhasebeleştirilmesi Bu işlemler için örnek olarak aşağıdaki finansman kaynakları kullanılabilir; - Müşterilerden alınan paralar - Tanımlanmış müşterilerin mevduatları - Yönetimin kişisel fonları - Blokzincir üzerinde hard fork sonucu oluşturulan fonlar
Örnek Denetim Kontrolleri	Hayali hesapların oluşturulmasını önleyici ve hayali hesaplarda yapılan olağandışı mevduat aktarımı ve çekim hareketlerini tespit edici kontrollerin test edilmesi - Hesap Açılışına ilişkin iç kontroller - Blokzincir Analizi

4. MEVZUATSAL GEREKLİLİKLER, UYGULAMA ÖRNEKLERİ VE ÖNERİLER

Son 10 yıl içinde finansal ve teknolojik çok önemli bir yenilik olarak karşımıza çıkan kripto varlıklar ciddi bir heyecan ve ilgi uyandırmaktadır. Ancak aynı zamanda da kara para aklanmasına zemin hazırlanması, finansal istikrarı sarsıcı manipülatif bir piyasaya neden olunması ve ülkemizde de örneğini gördüğümüz yatırımcılarının istismar edilmesi gibi riskleri de karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumda mevzuatsal düzenlemelerin gerekliliğini daha da ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda öncelikle oluşan riskleri özetlemek faydalı olacaktır.

4.1.Kripto Varlık Ekosistemi İçinde Oluşan Riskler – Kripto Paralar

Kripto varlıklar ile ilgili regülasyonların oluşturulmasında kripto paralara gösterilen ilgi ve oluşan riskler nedeni ile öne çıkmaktadır. Kripto para ekosistemindeki aktörler olan koin ihraççıları (ICO), kripto para ile işlem yapan ve ödemeleri kabul eden işletmeler (merchants), alım satım işlemlerine aracılık eden işletmeler ve cüzdan saklama hizmeti veren işletmelerin de dahil olacağı şekilde kapsayıcı düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca kripto para işlemlerinin ulus ve sınır ötesi olması, merkeziyetçi bir yapıya sahip olmaması gibi özellikleri barındırması nedeniyle oluşturulacak düzenlemelerin önde gelen ülke regülasyonları ile benzer paralelde olması ve dünya genelindeki en iyi uygulamaları da içermesi gerekmekte olup bu husus Türkiye genelindeki kripto para işlemlerine ve bu eko sistemin aktörlerine olan güveni daha da artırır niteliğe sahip olmasını sağlayacaktır.

Günün sonunda kripto paralar her ne kadar henüz itibari para (fiat money) özelliklerine sahip olmasa da, hem ödeme aracı hem yatırım aracı olarak kullanılmaya devam etmekle birlikte kripto para üzerinden gerçekleştirilen işlem hacmi ve kripto paralara olan talep gün geçtikçe artış göstermektedir. Bu bağlamda kripto paraların itibari para karşısındaki zayıf ve güçlü noktalarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür ve oluşturulacak regülasyonların da bu zayıf-güçlü noktaları baz almasında fayda görülmektedir.

4.1.1. Güçlü Noktaları:

1. Kripto paralar ile gerçekleştirilen transfer ya da ödeme işlemlerinde aracı kurumların olmaması işlemin daha az maliyet ve daha hızlı sürede sonuçlanmasını sağlamaktadır.

2. Kripto paraların kriptografik proof-of-work şeması ile oluşturulması ve onaylanması nedeniyle itibari para karşısında daha az suistimal riskini barındırmaktadır.

4.1.2.Zayıf noktaları:

1. Kripto paranın ödeme aracı olan fiziki ve kaydi para (digital currency) kapsamının dışında tutulması nedeniyle yasal düzenlemelerin bulunmaması;

2. İtibari parada olduğu gibi merkeziyetçi bir yapıya sahip olmaması nedeniyle kripto para fiyatındaki dalgalanmaların kontrol altında tutulamaması ve genellikle public sentiment denilen piyasadaki aktörlerin davranışlarından kaynaklı aşırı seviyede volatil bir yapıya sahip olması;

3. Olası kayıplara karşı yatırımcıları koruyan kurumların bulunmaması nedeniyle kamuoyu güvenini kazanamamış olması;

4. Her ne kadar kriptografik protokoller ile dolandırıcılık işlemlerin önlenmesi mümkün olsa da cüzdan, anahtar, alım satım borsalarının güvenlik sistemindeki zaafiyetler vb. gibi konularda henüz güvenlik ve siber güvenlik risklerinin ortadan kaldırılmamış olması nedeniyle iç ve dış suistimal riskine maruz kalması;

5. Hemen hemen her ülkede yasal düzenlemeler ile kişisel verilerin koruması ve tüketici kanunları ile müşterileri koruma kapsamına alınmış olmasına rağmen kripto para işletmelerin büyük kısmının start-up şeklinde olması ve suç gelirlerinin aklanması ile terörün finansmanını önleyici düzenleme kuruluşlarının düzenlemeleri dışında hiçbir mevzuata tabi olmaması nedeniyle müşteriler için finansal kayıp ve dolandırıcılık riskinin halen ortada olması, bunun yanı sıra start-up niteliğindeki şirketlerin beklenmeyen anda iflas etmesi, sistemlerini kapatması ya da siber saldırı riskinin bulunması;

6. Kripto para alım satımı ile ilgilenen müşterilerin büyük çoğunluğunun daha çok para kazanma isteği ile kripto para okur yazarlığı sahibi olmadan birikimlerini bu alana yönlendirmesi.

Kripto varlıklara ilişkin riskleri ele alırken kripto varlık işlemlerine temel oluşturan blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisi ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda, blok-zinciri ve dağıtılmış kayıt teknolojisi ile ilgili ortaya çıkan riskler içerisinden işletmelerin risk değerlendirme çalışmalarında dikkate almalarının faydalı olduğu düşünülen yeni risk alanlarını da aşağıdaki şekilde 2 başlık altında toplamak mümkündür. Söz konusu yeni risklerin minimize edilmesine yönelik olarak yeni kontrol mekanizmalarının tasarlanması gerekmektedir.

1. Geleneksel risk değerlendirme çalışmaları işletme odaklıdır; ancak kripto para bulunduran işletmelerin riskleri daha geniş perspektiften değerlendirmesinde fayda bulunmaktadır. Bu nedenle, işletmeler blok-zinciri teknolojisi kullanımı nedeniyle başka işletmelerden kaynaklı riskleri göz önünde bulundurmalıdırlar. Örneğin, işletmeler arasındaki risk iştahı seviyesinin farklı olması, belirli blok-zinciri teknolojisinden kaynaklı sorumluluğun kimde olduğu vb. konulardan kaynaklı kontrollerin etkin işletilmesi ve hesap verilebilirliğin sağlanması konusunda olası çatışmaların çıkması aşikardır. Bununla birlikte kripto para barındıran işletmelerde blok-zinciri teknolojisinin kullanılması sonucunda veri miktarı yönetilemeyecek kadar büyük seviyelere ulaşma ihtimali de ortada bulunmaktadır.

2. Akıllı sözleşmeler hem potansiyel bir risk hem de önemli bir risk aracı haline gelmektedir. Bu sözleşmeler kendi kendine çalışır ve dışarıdan durdurulamamaktadır. Bu nedenle, eğer yanlış geliştirildiği veya manipüle edildiği durumlarda hata veya potansiyel kayıplara yol açabilir.

4.2.Dünyadaki Mevzuat Uygulama Örnekleri

Yukarıda bir kısmını ana başlıkları ile görebileceğiniz bu riskler ve mevzuat önerileri, kapsayıcı bir düzenleyici çevre ve kurum ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri düzenleyici otoritesi Public Company Accounting Oversight Board ("PCAOB") tarafından bitcoin ve diğer dijital para birimleri gibi kripto varlıkları içeren denetimler hakkında denetçilere ve denetim komitelerine bilgi sağlamak için "Kripto Varlıkları İçeren Denetimler - Denetçiler ve Denetim Komiteleri için Bilgiler" başlıklı tavsiye raporu yayınlamıştır. Söz konusu tavsiye raporu, kripto varlıklar ile ilgili finansal tablolarda önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesinin yanı sıra, uygun bir denetim yanıtı oluşturmayı hedeflemektedir.

Bununla birlikte söz konusu tavsiye raporu, kripto varlıklar ile işlem yapan ihraççıların denetçileri için PCAOB standartları kapsamında belirli sorumlulukların ele alınmasına ilişkin hususları da vurgulamaktadır.

PCAOB ayrıca, kripto varlıkları veya kripto varlık holdinglerini içeren işlemlerin ihraççının finansal tabloları üzerindeki etkisinin önemli büyüklükte olduğu durumlarda Denetim Komitesi üyelerinin şirketin denetiminde sorumlu dış denetçilere sorması gereken öneri niteliğindeki soruları da barındırmaktadır. Bu sorular özet olarak aşağıdaki şekildedir:

- Denetimden sorumlu şirket ortağının ve kıdemli ekip üyelerinin kripto varlıklar konusundaki deneyimi nedir?

- Denetim şirketi, ihtiyaç olması halinde denetim ekibinin kripto varlıklar konusunda uzmanlığını tamamlayabilir mi (örneğin, konusunda uzman birilerini istihdam ederek)?

- Denetçinin, ihraççının kripto varlıkla ilgili faaliyetlerinde kullandığı altında yatan teknoloji konusunda nedir?

Tavsiye raporunun, kripto varlıklarla ilgili iç kontrolleri değerlendirirken denetçilerin neleri dikkate alması gerektiği konusundaki görüşü, özellikle iç denetçilerin ilgisini çekebileceği belirtilmektedir. PCAOB'ye göre, denetçiler, olası yanlış bildirim türlerini belirlemek ve önemli hata risklerini etkileyen faktörleri değerlendirmek için finansal raporlamayla ilgili bilgi sistemleri de dahil olmak üzere, koin ihraç edenlerin finansal raporlama üzerindeki iç kontrol ortamı hakkında yeterli bir anlayışa sahip olması ve müteakip denetim prosedürlerini tasarlayabilmesi beklenmektedir.

PCAOB'nin bahse konu tavsiye raporunda kripto varlıkları yönelik kontrollerin anlaşılması ile ilgili olarak aşağıdaki konular örnek olarak gösterilmiştir:

- Kripto varlıklarının bakiyelerinin varlığına (existence) ilişkin riskleri ele almak için önemli olan özel anahtarların (yani erişim şifrelerinin) üretimi ve yönetimi üzerindeki kontrollerin anlaşılması gerekmektedir;

- Önemli iç kontrol noktalarının üçüncü bir tarafa ait olduğu durumlarda, hizmet kuruluşunun denetçi raporunda bu kontrollerin ele alıp almadığını veya kontrollerin etkinliğine dair kanıt elde etmek için doğrudan ihraççının denetçisi tarafından test edilip edilmediğinin belirlenmesi gerekmektedir;

- Denetim kanıtı olarak kullanılacak blok-zinciri bilgilerinin güvenilirliği üzerindeki kontrollerin anlaşılması gerekmektedir (örneğin, blok-zinciri üzerinde muhafaza edilen bilgilerdeki değişiklikler ile ilgili kontroller);

- Blok-zinciri dışında kaydedilen kripto varlıklarla ilgili işlemler üzerindeki kontrollerin açıkça anlaşılması gerekmektedir (örneğin, bir alım satım işlem platformundaki müşteri işlemleri hakkında bilgiler). Kripto varlıkların blok-zinciri dışında farklı bir platformda işlem görmesi ve kaydedilmesi gibi durumlarda bakılması gereken kontroller blok zincirinde kaydedilen işlemlerle aynı kontrollere tabi olmamalıdır ve platformun özellikleri dikkate alınarak baştan tasarlanmalıdır.

Bu alanda önemli bir rapor 2020 yılında nihai olarak yayınlanan Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü (IOSCO) tarafından yayınlanmıştır. Kripto Varlık Platformlarına İlişkin Meseleler, Riskler ve Düzenleyici Yaklaşımlar isimli raporda Müşteri varlıklarının güvenliği, çıkar çatışmalarının yönetilmesi, iş süreçlerinin tanımlanması, piyasa güvenilirliği, teknoloji, adil fiyatlama, takas ve mutabakatlaşma ve son olarak da uluslararası bilgi paylaşımı gibi risk ve konuların düzenlenmesi amacıyla çeşitli öneriler getirmiştir.

Dünyada da çeşitli coğrafyalara baktığımızda farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu teknolojinin gelişmesinde öncü olan Amerika Birleşik Devletleri'nde tüm ülkeyi kapsayacak ortak bir düzenleme henüz mevcut değildir. Eyaletler farklı düzenlemeler ve kurallar uygulamaktadır. Bu kimi zaman birbirleri ile çelişen kanun ve uygulamaları ve neticesinde de eleştirileri beraberinde getirmektedir. Asya kıtasına baktığımız da Japonya örneğinde diğer ülkelerden farklı olarak ülkede, "özdüzenleyici" kuruluşların da hem birincil piyasada hem de ikincil piyasada yatırım gücüyle sektöre yön vererek düzenlemeleri desteklediği görülmektedir.

Singapur ve Malezya gibi ülkeler de yaşanan çeşitli tecrübeler ile yine düzenleyici kurumlar oluşturulmuş ve piyasa aktörlerinin uymak zorunda olduğu çeşitli kurallar ortaya konmuştur. Çin, Endonezya ve Hindistan gibi ülkelerde ise kripto varlık piyasaları için daha da kısıtlayıcı bir yaklaşım sergilenmiştir.

Tüm bu sayılan ülke örneklerinden farklılaşarak öncü bir düzenleme ve sağlıklı bir piyasa ortaya çıkarmak amacıyla çalışan Avrupa Komisyonu, 24 Eylül 2020'de kripto varlıkların düzenlenmesi için yeni bir yasa tasarısı Kripto Varlıklar Piyasaları Düzenlemesi (Markets in Crypto-Assets Regulation- MiCA) yayınlamıştır. Bu tasarı ile Kurumsal yatırımcıların ve kaynakların piyasaya girmesi ve bu şekilde derinlikli bir büyümenin sağlanması ile detaylı yapısı ile de küresel standartların oluşturulup, düzenlemelerin şekillendirilmesi amaçlanmıştır.

MiCA'nın kapsamı içinde öncelikle kripto varlıklar tanımlanmıştır. Bu kapsamda kripto varlıklar; Varlığa bağlı Kripto varlıklar (Asset referenced token ("ART"), Elektronik Para Kripto Varlıkları (E-money token) ile "diğer kripto varlıklar" olarak sınıflandırılmıştır. Dağıtık defter teknolojisi kapsamında bulunan mal veya hizmete dijital ortamda girişi sağlayan finansal ve finansal olmayan kripto varlıklar ("utility token") yine bu son sınıf içinde kapsanmıştır.

Bu metinde 2 ana oyuncu Kripto Varlık İhraççısı ("crypto asset issuer") ve Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları ("Crypto Asset Service provider") tanımlanmaktadır.

Kripto Varlık İhraççıları için;

- Herhangi bir ihraç yapılmadan önce bir "sunuş metni" ("white paper") hazırlanması ve ihraç tarihinden en az 20 gün önce ilgili ülkedeki düzenleyici kurumun onayına sunulması.

- Bu sunuş metninde temel olarak ihraççının detaylı tanımlaması, kullanılan fonların proje ve planı, haklar ve yükümlülükler ile risklerin anlatılması beklenilmektedir.

- Eğer varlığa dayalı bir kripto varlık ya da elektronik para kripto varlığı ihraç edilecek ise ilgili ülkenin düzenleyici kurumunun yanı sıra Avrupa Bankacılık Otoritesinin (European Banking Authority "EBA") de onayının alınması gerekecektir. EBA buradaki gözetim faaliyetlerinin uygulayıcısı ve onay merci olarak ayrıca tanımlanmaktadır.

Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları için:

- Kripto varlık hizmet sağlayıcıları temel olarak saklama, aracılık, ticaret ve yatırım danışmanlığı gibi hizmetleri verebilirler ve faaliyete başlamadan önce yerel düzenleyici kurumun onayını almış olmaları gerekir.

Diğer gereklilikler yanında MiCA kapsamında başlıca olarak;

- Belirli bir miktar sermaye ile kurulmuş olmaları ve bu sermaye gerekliliğini faaliyetleri boyunca sağlamaları

- Tam zamanlı raporlama yapabilecek bir BT alt yapılarının olması

- IT alt yapısı konusunda belirli şartları ve güvenlik gerekliliklerini yerine getiriyor olmaları

- Kurumsal yönetim ilkelerinin oluşturulmuş ve işler halde olması

- Yönetim kurulunun ve üst yönetimin belirli tecrübe ve yeterliliğe sahip olması

- Kendi varlıkları ile müşteri varlıklarının ayrımının sağlıklı bir şekilde yapılabiliyor olması

gibi yükümlülüklerin yerine getirilmesi şart koşulmaktadır.

MiCA, bu iki ana oyuncuya getirdikleri yükümlülükler dışında piyasa manipülasyonu, insider trading, kara para aklama gibi konularda da öncelikle kripto varlık hizmet sağlayıcılarının özdenetim mekanizmaları daha sonra da düzenleyici kurumların gözetim ve yaptırım uygulamalarının da çerçevesini çizmektedir. Yine amaçlanan, ülkeler arası düzenleme birliğinin sağlanarak ihraç edilen kripto varlıkların bir ortak "pasaport"unun olması ve kripto varlık işlemlerinin aynı güvence ile ortak pazar şemsiyesi altında gerçekleştirilmesinin sağlanmasıdır.

Aşağıdaki tabloda Blockchain alanında mevzuat yayınlamış olan bazı ülkeleri bulabilirsiniz[26].

	Mevzuat			
Ülke	Genel Kanun / Düzenleme	Lisanslama	AML/CFT Düzenlemeleri	Vergilendirme
Avrupa Birliği	☒	☒	✓	☒
Almanya	✓	✓	✓	✓
Lüksemburg	✓	✓	✓	✓
Fransa	✓	✓	✓	✓
İngiltere	☒	☒	✓	✓
Amerika Birleşik Devletleri	☒	✓	✓	✓
Meksika	✓	✓	✓	✓
Venezuela	✓	✓	☒	✓
Japonya	✓	✓	✓	✓
Malezya	✓	✓	☒	✓
Singapur	✓	✓	☒	✓
Tayland	✓	✓	✓	✓
İsrail	☒	✓	☒	✓

4.3.Öneriler:

Yukarıda sayılan tüm bu uygulamalar Türkiye'de de benzer bir düzenleyici yapının oluşması için örnek olabilecek ve derinliği ve belirli bir standardı olan bir piyasanın varlığını gündeme getirebilecektir.

Bu bağlamda yasal düzenlemelerin aşağıdaki konuları kapsayacak şekilde oluşturulmasında fayda bulunmaktadır:

1. Kripto para tanımının ve kripto para ihracını gerçekleştirecek, alım satım işlemlerine aracılık edecek ve online cüzdan hizmeti sunacak şirketlerin hukuki tanımının belirlenmesi ve ilgili kanunun yayınlanması önemlidir.

2. Kripto para tanımını belirlerken kripto paralarının ihraç edilme amacına yönelik olarak belli kategoriler altında sınıflandırılması. Örneğin, ödeme aracı (payment token, e-money token, exchange token), yatırım amaçlı (security token) ve kullanım amaçlı (utility token) ya da hibrit token şeklindedir. Bununla birlikte ihraç edilen coin/tokenlerin varlığa dayalı ya da algoritma temelli ayrımının da açıkça düzenlemelerin kapsamına dahil edilmesi gerekmektedir.

3. Kripto varlık ekosisteminde faaliyet gösterecek tüzel şirketlerin kamu otoriteleri tarafından lisanslama sürecine tabi tutulması gerekmektedir. Kripto varlık hizmet sağlayıcıları da lisanslama sürecine tabi olmalıdırlar ve faaliyet izinleri birincil piyasa, ikincil piyasa ya da yüzeysel (tangential) şeklinde yasal düzenleme ile ayrıştırılmalıdır.

4. Alım satım işlemlerine aracılık eden (virtual asset service providers) hizmet sağlayıcı işletmelerin lisanslama süreci kripto varlık ve itibari para arasında takas, kripto paralar arasında takas, kripto para transfer işlemleri, kripto varlık saklama hizmetleri ve başkası adına kripto varlık işlemlerinin yönetimi gibi faaliyet alanlarına göre ayrıştırılmalıdır.

5. Yasal düzenlemelerin geliştirilmesinde regülatörler tarafından kripto varlık ekosisteminde yer alan paydaşların da fikri alınmalıdır.

6. Online cüzdan hizmeti sunacak şirketlere yönelik müşterilerin korunması yasal düzenlemeler ile sağlanmalıdır.

7. Vergi mevzuatında kripto para işlemlerinden kaynaklı gelirlerin vergilendirilmesi ile ilgili düzenlemeler eklenmelidir.

8. Yasa dışı faaliyet gösteren coin ihraççıları, aracılar ve yatırım şirketleri ile mücadele edilmelidir.

9. Olası kayıp ve iflas durumlarına karşın müşterinin korunması kapsamında mevduat sigortalarında olduğu gibi tasarruf sahiplerini koruyan kripto para sigorta fonları oluşturulmalıdır.

Kripto paralar, dijital aktif olması nedeniyle yeni bir varlık sınıfı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kripto paralar, piyasa oynaklığı dahil olmak üzere veri, sistem, süreç ve siber güvenlik gibi alanlar başta olmak üzere eş zamanlı olarak birçok alanda işletmeleri riske maruz bırakmaktadır.

[26] *Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği Gösterge Bahar 2021 sayısından derlenmiştir.*

Bu nedenle regülatörler tarafından mevzuat oluşturulurken aşağıdaki alanların da titizlikle dikkate alınmasında fayda görülmektedir:

a. Kripto-para ihracı (ICO), kripto paraların alım satımına aracılık eden, bünyesinde kripto para bulunduran ya da ödeme aracı olarak kabul eden işletmelerin yönetişim (governance) yapısı,

b. Kripto para alım satımı yapan firmalara ilişkin düzenlemelerin ortaya konulması,

i. Kripto para alım satımı yapan firmalar için minimum sermaye yükümlülüğü,

ii. Kripto para alım satımı yapan firmaların lisanslanmasına yönelik sürecin oluşturulması,

iii. Kripto para alım satımı yapan firmaların bilgi teknolojilerine ilişkin düzenlemelerin oluşturulması,

1. Değişiklik yönetimi (Change Management),

2. Yazılım geliştirme süreçleri (Code Management),

3. Bilgi teknolojileri güvenliği (siber güvenlik dahil) ve operasyonlar ile cüzdan güvenliği yapıları,

4. Sızma testleri,

5. Veri bütünlüğü,

6. Veri gizliliği,

7. Blok-zinciri altyapısı ile işletmenin kendi sistemi arasındaki entegrasyon,

8. Özel anahtar (private key) oluşturma, muhafaza etme, dağıtım, kurtarma ve geçersiz kılma süreçleri,

9. Akıllı sözleşmeler.

iv. Kripto para alım satımı yapan firmaların MASAK mevzuatına göre uyum programlarının oluşturulması

1. Müşterinin işlemlerini tarayarak AML süreçlerine ilişkin uyum programları yapılandırılması,

2. Müşterini tanı sistemlerinin MASAK mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi ve işlem sınırları ile işleme konu olan varlığın kaynağı konusunda bilgi edinilmesi

v. Kripto para alım satımı yapan firmaların iç sistemlerine ilişkin düzenlemelerin oluşturulması

1. İç kontrol, risk yönetimi, iç denetim ve uyum ekiplerinin tanımlanması ve mevzuatının belirlenmesi ile yönetim ve düzenleyici raporlama kurallarının belirlenmesi

vi. Kripto para alım satımı yapan firmaların periyodik denetimi ile ilgili kuralların belirlenmesi

1. Bilgi sistemleri periyodik denetimi ile ilgili yapının oluşturulması

2. İç sistemleri ile ilgili periyodik denetim yapısının oluşturulması

3. Kurumlara yönelik kripto para alım satımı yapan ve kripto paralarını bu ekosistemde saklayanlar için Service Organization Report veya Agreed Upon Procedures modellerinde kurumların konu ile ilgili riskleri anlamasına olanak sağlayan raporlama sistemlerinin mevzuatta yer alması

BÖLÜM: 6
GENEL DEĞERLENDİRME

Blockchain teknolojisiyle yeni bir dünyaya doğru gidiyoruz.

Blockchain teknolojisinin bugün için bile ilk evrelerinde olduğu ve sunacağı umut vaadeden uygulamala alanlarının bizleri beklediğini söyleyebiliriz. Blockchain teknolojisi dijital para birimlerinin ve finansal varlıkların çok daha ötesinde potansiyel olarak sınırsız bir uygulama alanına sahip.

Blockchain'in de ortaya çıkışına neden olan ve Blockchain'in uygulama alanlarından yalnızca bir tanesini oluşturan ilk kripto para uygulaması "Bitcoin", 2009 yılından günümüze 12 yılı aşkın süredir, matematiksel algoritmalar üzerinden mevcudiyetini koruyarak, bu teknoloji için de en önemli referans kaynağı konumundadır. Günümüzde dünyada 9 binli sayıları bulan kripto varlıkların büyük çoğunluğu yatırımcılar yönünden sınırlı talep görse de 500 civarındaki kısmı kripto varlık alım satım platformlarında listelenmiş durumdadır.

Pandemi sürecinde dünyanın artan dijitalleşme hızı, alışverişlerin büyük oranda dijital ortama kayması, ülkelerin pandemi nedeniyle vermek zorunda kaldıkları ve eskileriyle mukayese kabul etmez sosyal destekleri ve bunun getirdiği parasal genişlemeler, dünyada servetin korunması, el değiştirmesi ve yeni finansman modelleri bakımından kripto varlıkların -henüz sınırlı da olsa- bir seçenek olarak ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir.

Kripto varlıkların değerinin fiat paralar ile benzer olmayan değişkenliği, o anki arz ve talebe göre sınırsız artış ve azalışları, bir grup yatırımcılar için yüksek kazançlar sağlarken bir kısım yatırımcılar yönünden de önemli kayıplara neden olabilmektedir. Ülkelerin mali otoriteleri de uzun zamandır bu ekosistemin ne şekilde regüle edilmesi gerektiği, kazançların ve yapılan işlemlerin nasıl vergilendirilmesi gerektiği yönünde çalışmalar yapmaktadırlar. Blockchain teknolojisinin felsefesi gereği ortaya çıkan merkeziyetsiz ve kimliksiz yapı, bu yöndeki çalışmaların da alışıldık usullerle yönetilmesine imkan vermemektedir. Bu noktada ülkelerin özellikle kripto varlık platformlarını regüle etme ve işlemlerin olabildiğince bu platformlar üzerinden yapılmasına ilişkin yönlendirmeleri bu belirsizlikleri aşmak amacı da taşımaktadır.

Para piyasasının kripto varlıklara ilişkin borçlanma (DeFi) araçları üzerindeki çalışmaları, sermaye piyasalarının kripto varlık fonları vb. enstürmanlar çıkartma çabaları vd. durumlar bu alanın önümüzdeki dönemlerde de dünya ekonomik gündeminde yer bulacağına ilişkin işaretler olarak gözükmektedir.

Bu süreçler devam ederken henüz yanıt bulunmaya çalışılan konuların başında kanuni düzenlemeler yönünden kripto varlıkların hukuki niteliğinin ne şekilde belirleneceği gelmektedir. Bunun dışında bu varlıkların işletme kayıtlarında hangi hesaplarda ne şekilde izleneceği, vergi kanunlarında hangi gelir unsuru kapsamında vergiye tabi olacağı gibi çok fazla cevaplanması gereken soru bulunmaktadır. Diğer taraftan, gerek bu varlıklara sahip işletmelerin bağımsız denetimleri, gerekse de mali idarelerin denetimlerini nasıl yapabilecekleri de üzerinde konuşulan konulardandır.

Görülen odur ki "kripto varlıklar" ve bunların üzerinde çalıştığı "blockchain" teknolojisi, tüm dünyada muhasebe, vergi ve denetim süreçlerine de yeni açılımlar, bakış açıları getirecek gibi görünmektedir. Tüm bunların kısa vadeli çözümlerle değil, stratejik bakış açıları da içeren orta ve uzun vadeli bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereği bulunmaktadır. Devletin ilgili kurumlarının konuya, ekosistemi yakından izleyen odaklı ekipler, departmanlar oluşturarak, ve ekosistemin taraflarıyla işbirliği içinde, diğer ülke uygulamalarını takip ederek, ortak çalışmalara katılımlar, özellikle vergi mükellefleri, şirketler ve denetim şirketlerini içeren bilgilendirmeler, yönlendirmeler, işbirlikleri, yoluyla planlı yaklaşılması kritik önemdedir.

Başlangıçta kripto varlıklar yönünden en büyük zorluk mevcut yürüyen sistem içinde kripto varlıkların konumunu belirlemek olmuş, bunun için de kripto varlıkların hukuki ve kanuni tanımına ihtiyaç duyulmuştur. Günümüzde birçok ülkenin kripto varlık tanımlamalarını yapmaya başladıkları görülmektedir. Bu tanımlamalar, para/para benzeri, finansal araç, emtia, gayrimaddi varlık, hak gibi değerlendirmeler kapsamında çeşitli olup, tek bir ortak tanım henüz mevcut değildir.

Ülkemizde de ilk tanımlama Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) tarafından 16.04.2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik"in 3. maddesinin 1. fıkrasında aşağıdaki şekilde "gayri maddi varlık" olarak yapılmıştır:

> *" Bu Yönetmeliğin uygulanmasında kripto varlık, dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan, ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder."*

Bu düzenlemeyi takiben Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından yayımlanan "Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları için Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Yükümlülüklere İlişkin Temel Esaslar" rehberinde de aynı tanıma yer verilmiştir. Konuyla ilgili Devlet kurumlarının ortak çalıştıkları da dikkate alındığında mali idarenin de vergi mevzuatımız bakımından kripto varlıkları "gayri maddi varlık" olarak tanımlaması muhtemel görünmektedir.

MUHASEBELEŞTİRME :

Raporumuzda kripto varlıklar genel itibariyle açıklanarak, bu varlıkların muhasebeleştirilmesi kısmında uluslararası muhasebe ve raporlama standartları ve vergi kanunlarımız kapsamındaki vergi esaslı kayıtlar bakımından ayrı ayrı detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları açısından kripto varlıklar net tanımlanmadığı için açık olarak herhangi bir standardın kapsamında değerlendirilemeyeceğinden kripto varlıkların elde tutulma amacına göre hangi standart kapsamında nasıl ele alınabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda kripto varlıklar özelliği de dikkate alınarak finansal araç, satılmak üzere elde tutulan duran varlık, maddi olmayan duran varlık, alım satımı yapılan emtia veya ön ödeme varlığı kapsamında değerlendirilmiştir.

Görüldüğü üzere, kripto varlıklar ile ilgili olarak en fazla belirsizliğin olduğu alanlardan birisi olan muhasebeleştirme ve ölçme alanında, hem uluslararası hem de ulusal düzenlemelerin yakından izlenmesi çok önemlidir.

Bu yapılırken de kripto varlıklara bütüncül ve genel bir yaklaşımdan uzak durulmalı, bu varlıkların üstlendiği fonksiyonlara göre sınıflamasına ve ölçümüne yönelik adımlar atılmalıdır. Bu adımların kripto varlık ekosistemiyle uyumlu olarak ödeme jetonları, menkul kıymet jetonları, hizmet jetonları ve diğer jetonlar ile ilgili olması gerekmektedir.

Ayrıca, atılacak adımlar Blockchain teknolojisini ve kripto varlıkların gelişimini de güvence altına almalıdır. Kripto varlıkların gelişiminde nasıl ki gayri maddi varlıklar maddi varlıkları temsil eder şekilde özelliğine göre ayrı ayrı muhasebeleştirme ve sınıflamaya tabi ise, kripto varlıklar da gayri maddi varlıklar içinde onların farklı farklı fonksiyonlarını üstlenmeye başlamıştır ve ona göre de ayrı ayrı muhasebeleştirilmesi, sınıflaması ve ölçülmesine yönelik adımlar atılmalıdır.

Gerek muhasebeleştirilmesinde, gerekse vergi uygulamalarında mevcut düzenlemeler kripto varlıkları tam olarak kapsamadığından, hukuksal netlik sağlanmasını takiben hangi varlık sınıfı kapsamında ele alınacaksa o grubu temsil eden kanun maddelerinde ve muhasebe standartlarında kripto varlıkları da içerecek şekilde revizyonların da yapılması gerekecektir.

Diğer taraftan kripto varlıkları mevcut sistem içinde bir yere oturtmaya çalışmak yerine, konuya daha orta ve uzun vadede bakıp, "Dijital Varlıklar" başlığında yeni bir varlık grubu tanımlamasının yapılması ve yaklaşımların da (muhasebeleştirme ve vergileme bakımından) buna göre geliştirilmesi daha uygun olacaktır.

Vergi mevzuatımız yönünden kripto varlıkların önümüzdeki süreçte hangi varlık sınıfında tanımlanırsa tanımlasın, değerlenmesi ile ilgili olarak iki konu öne çıkacaktır. Bunlar, maliyet değeri ve borsa değeridir.

Maliyet değeri ile ilgili olarak yorum yapılarak bu alanın doldurulacağına inanıyoruz. Vergi Usul Kanunu (VUK)'da borsa rayici, "gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder. Normal temevvüçler dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muamele günü yerine değerlemeye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayici esas olarak aldırmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir." şeklinde ifade edilmektedir.

Ekosistemin tarafları içinde kritik bir role sahip olan kripto varlık alım satım platformları henüz özel olarak düzenlenme konusu yapılmamıştır. Ancak Sermaye Piyasası Kurulu'nun bu konuda yakın zamanda düzenleme yapmak üzere çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Bu düzenlemeler sonrasında borsa rayici konusunun kripto varlıklar için de uygulanabilir hale gelmesi mümkün olabilecektir.

VERGİ:

Kripto varlıklardan elde edilen gelirleri vergilendirme konusunda devletler her ne kadar çok istekli olsalar da, blockchain teknolojisi dünyada ekonominin geneli itibariyle daha yeni yeni anlaşılmaya ve pek çok farklı uygulamayla hayatımızda yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Vergi uygulamaları konusunda dünya ülkeleri arasında her ne kadar henüz ortak bir anlayış benisenmemiş olsa da genel eğilim bunların "gayri maddi hak" olarak dikkate alınması yönündedir (Avustralya, Fransa, Şili, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Nijerya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik krallık). Bir kısım ülkeler ise kripto varlıkları finansal enstrüman veya finansal varlık olarak tanımlamaktadır (Arjantin, Brezilya, Hırvatistan, Danimarka, İsrail, Japonya, Slovak Cumhuriyeti ve Güney Afrika gibi). Çok az sayıda ülke (Belçika, Fildişi Sahili, İtalya ve Polonya gibi ülkeler) vergi uygulamaları açısından kripto varlıkları itibari para olarak kabul etmektedir. Japonya ise yasal ödeme aracı olarak tanımlamaktadır.

Mali idareler açısından kripto varlıklarla ilgili en büyük zorluk, bireysel yatırımcıların bu varlıklardan elde ettiği kazançların vergilendirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Zira gerçek kişilerin kripto varlık alım satımlarından sağladıkları kazançları blockchain ortamında takip ve doğrulama sistemleri henüz kurulabilmiş durumda değildir.

Kripto varlıkların nasıl vergilendirileceği, bunların nasıl sınıflandırıldığına bağlıdır. Kripto varlıkların her ne kadar değişim aracı olma özelliği bulunsa da tam manasıyla ülke paraları gibi değerlendirilmemektedir. TCMB çıkartmış olduğu Yönetmelik ile kripto varlıklarla ödemeyi de yasaklamış durumdadır. Ülkemizde, yakın zamanda yayımlanan TCMB Yönetmeliğinde kripto varlıklar "gayri maddi varlık" olarak değerlendirilmiştir. Mali idarenin de bu tanıma uyması beklenmektedir.

Vergi kanunlarımızda da bu yaklaşımın benimsenmesi durumunda kripto varlıkların, Gelir Vergisi Kanunu (GVK)'nun 70. maddesinin 1. fıkrasının 5. bendindeki tanıma lafzen eklenmesi beklenmektedir. Bu durumda kripto varlıklardan elde edilen dönemsel gelirlerin (faiz vd.) "gayrimenkul sermaye iradı" olarak vergilendirilmesi, bu varlıkların alım satımından gerçek kişilerin elde ettikleri gelirin de GVK mükerrer 80. maddesi gereğince "değer artış kazancı" olarak vergilendirilmesi mümkün olabilecektir.

Bununla birlikte Raporun ilgili bölümlerinde de açıklandığı üzere kripto varlıkların "gayri maddi hak" olarak değerlendirilmesi durumunda, tüm vergileme işlemlerinin bu çerçevede yapılmak istenmesi halinde çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Örneğin bir gerçek kişinin, merkeziyetsiz finans kapsamında dar mükellef bir kurumdan kripto varlık ödünç alması halinde yaptığı faiz ödemeleri gayrimenkul sermaye iradı olarak değerlendirileceği için söz konusu kişinin bu ödeme üzerinden stopaj yapması, aynı zamanda bu hizmetten Türkiye'de faydalanıldığı için - herhangi bir istisna tanınmaması durumunda- KDV tevkifatı da yapması gerekecektir. Gerçek kişilerin bu tarz mükellefiyetleri yerine getir(e)meyeceği bilinen bir gerçektir. Bu çerçevede eğer kripto varlıklar gayri maddi hak olarak tanımlanacak ise, vergilendirilmesinin diğer gayri maddi haklar (telif, patent, know-how vs.) gibi yapılmak yerine, daha basit ve diğer gelir unsurlarıyla bağlantı kurulmaksızın yapılması uygun olacaktır.

Yukarıda kripto varlıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin olarak da önerdiğimiz üzere, kripto varlıkların geleneksel vergi sistemine, geleneksel kavramlara ve kurallara dayalı olarak entegre edilmesinin getireceği zorluklar da dikkate alınarak, bu varlıkların kendine has özellikleri dikkate alınarak "Dijital Varlıklar" olarak sınıflandırılarak müstakil bir vergi rejimi dizayn edilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede;

- Tüm kripto para alım-satım kazançlarının netleştirilerek vergilendirilmesi, ileriye ve geriye doğru 3 yıllık zarar mahsubu süresi tanınması,
- Belirli bir vadenin üzerinde elde tutulan kripto paralardan elde edilen gelirlere istisna tanıması veya daha düşük oranda vergilendirilmesi,

- Elde edilen gelirlerin diğer kazanç ve gelir unsurlarıyla toplanmaksızın, beyan usulünde düşük bir oranda vergiye tabi tutulması,
- Vergilemede aracı kurumlara sorumluluk verilmesi yerine, aracı kurumların şahısların elde ettiği gelirlere ilişkin olarak yılda bir defa raporlama yapması,
- Takip mekanizmasını engelleyen veya zorlaştıran hususların tespit edilerek, bunların çözümü için çalışmalar yapılması,
- Sistemin sadece kripto para alım-satımından elde edilen kazançlara değil, madencilik ve ödünç işlemlerinden elde edilen kazançlara da aynı şekilde uygulanması ve alım-satım zararlarının bu gelirler ile mahsubuna da imkan tanınması

Hususlarının da başlangıç aşamasında dikkate alınmasında fayda bulunmaktadır.

Kripto varlıklara ilişkin vergilemenin "Blockchain" teknolojisinin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle taraflar arasındaki işlemlerde verginin mükellefi ve kazancı bakımından denetim/tespit zorlukları içerdiği, ancak kripto varlık alım-satım platformları üzerindeki işlemlerin ise nisbeten daha kolay tespit edilebildiği anlaşılmaktadır. Ancak ülkemizde henüz münhasıran kripto varlık alım-satım platformlarına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konudaki çalışmaların Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yapıldığı ve yakında çıkartılacağı bilgisi basına yansımıştır.

Kripto varlıklardan elde edilen gelirleri vergilendiren ülkelerdeki genel yaklaşım "beyan" usulü şeklindedir. Basına yansıyan bilgilerden ülkemizde mali idarenin alım satım platformlardaki alış işlemlerine stopaj yoluyla bir vergileme getirmeyi düşündüğü gözlenmektedir. Stopaj sorumluluğuna muhatap olacak platformlar nezdinde bu şekil bir vergilemenin, platform müşterilerinin yurtdışı platformlara kaymasına neden olabileceği yönünden güçlü bir endişenin bulunduğu gözlenmektedir. Stopaj yoluyla bir vergilemeye dünya örneklerinde de rastlanmamaktadır. Bu şekilde bir vergilemenin ekosistemin gelişmesine ve ekonomiye etkileri bakımından olumsuz sonuçlar doğurup doğurmayacağı hususunun mali idare tarafından ekosistem taraflarıyla her yönden geniş bir şekilde değerlendirilmesinin faydalı olacağı kanısındayız. Dijital ortamlarda saniyelerle yürüyen konu işlemlerin, getirilecek düzenlemeler sonucu ortaya çıkabilecek etkilerinin önceden öngörülmesi çok kıymetlidir.

Ülkemizdeki söz konusu platformların regüle hale gelmesine ilişkin geçiş süreci, dünyadaki kripto varlık vergilemesi hakkında süren belirsizlikler, Blockchain teknolojisinin barındırdığı özellikler nedeniyle taraflar arasındaki işlemlerde verginin mükellefi ve kazancın belirlenmesi bakımından ortaya çıkacak denetim zorlukları da dikkate alındığında ilk planda, en azından belli bir süre bu belirsizlikler giderilinceye kadar uygulanması düşünülebilecek , kripto varlık alım ve satımları üzerinden, her iki taraftan da ayrı ayrı "işlem vergisi" alınması bir alternatif olarak düşünülebilir. Dünya uygulamasında böyle bir vergilendirme de bulunmamaktadır. Şayet geçici süreli böyle bir vergi getirilmek istenirse, bu verginin oranının da alışıldık oranlar dışında çok düşük bir şekilde (örneğin yüzbinde 2 vb gibi) belirlenmesi gerekecektir. Aksi durumda işlemlerin, yurtiçi platformlardan üzerinde vergi olmayan yurtdışı platformlara kayması yine olasıdır. Günlük işlem hacimlerinin milyar TL'ler boyutunda olan 365 gün ve 24 saat işlem yapılan bu borsalardan bu çeşit bir işlem vergisi ile devlet hazinesi yönünden kolay toplanabilen ve istikrarlı bir vergi geliri sağlanabilecektir. Sistemin oturması, konuya ilişkin belirsizliklerin ve çok yönlü yapılmakta olan çalışmaların tamamlanması sonrasında, gerekli aydınlatma çalışmalarıyla yeni düzenlemeler getirilebilir kanısındayız.

Kurumlar vergisi mükellefleri açısından kazanç veya zararın kural olarak kripto varlığın elden çıkarıldığı tarihte dikkate alınması önerilmekte olup, bu önerimiz menkul kıymet, diğer sermaye piyasası aracı veya sanat eseri gibi kıymetleri temsilen çıkarılan tokenların vergilendirilmesi için de geçerlidir.

Diğer ülke uygulamalarına paralel olarak katma değer vergisi (KDV) açısından, aracılık dışındaki tüm işlemlere, istisna (kısmi istisna) tanınması önerilmiştir. Piyasa mekanizmasının bozulmaması açısından mining vb şekilde elde edilen kripto varlıkların alım-satımına da KDV istisnası tanınmalıdır. Platormların SPK tarafından aracı kurumlar benzeri regüle edilmesi durumunda, bu kurumların yaptıkları aracılık hizmetinden alacakları komisyonların da KDV'ye değil BSMV'e tabi olması, sistemimiz açısından normal bir durum olacaktır.

Kripto varlıkların bağışlanması veya miras kalması durumlarında ise diğer malvarlığı unsurlarının ivazsız veya verasete dayalı olarak intikal etmesi durumlarında olduğu gibi veraset ve intikal vergisine tabi tutulması önerilmektedir.

Diğer taraftan, blockchain teknolojisinin gittikçe daha çok ve alışıldığın dışında ticari yaşama dahil olacağı düşünüldüğünde, klasik vergileme yaklaşımlarını da yeni açılımlara zorladığı ve daha da zorlayacağı beklenmelidir. Ülkelerin vergi otoritelerinin bu konuya bir sorunun alışıldık yollarla çözümü olarak bakmayıp, blockchain vb teknolojik gelişmeleri takip eden, ihtiyaçlara göre uygulanabilir çözümler geliştirecek, münhasıran bu konuya odaklanmış birimler oluşturmalarında ve diğer ülkelerin benzer birimleri ile işbirliği içinde olmalarında fayda olduğu değerlendirilmektedir.

DENETİM

Kripto varlıkların sahipliği ve bu alanda yoğun işlem yapan işletmelerle, bu varlıkların alım satım platformu olan kuruluşlar, kripto varlıklar üzerinden kredi alıp veren kurumlar vd. işletmelerin bağımsız denetimlerinin nasıl yapılabileceği konusunda mevcut düzenlemeler haricinde bir kısım düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Konunun dijital teknoloji esaslı olması BT yönünden denetimleri de daha yoğunlukla içerme gereği yaratmaktadır. Dünya'da da bu konulardaki bağımsız denetim uygulamaları bir kısım belirsizlikleri de içermektedir.

Raporumuzun V. Bölümünde bu vb. hususlar detaylı olarak ele alınmış bulunmaktadır.

Türkiye'de bu konuda düzenleyici yapının oluşması için yasal düzenlemelerin aşağıdaki konuları kapsayacak şekilde oluşturulmasında fayda bulunmaktadır:

1) Kripto para tanımının ve kripto para ihracını gerçekleştirecek, alım satım işlemlerine aracılık edecek ve online cüzdan hizmeti sunacak şirketlerin hukuki tanımının belirlenmesi ve ilgili kanunun yayınlanması önemlidir.

2) Kripto para tanımını belirlerken kripto paralarının ihraç edilme amacına yönelik olarak belli kategoriler altında sınıflandırılması. Örneğin, ödeme aracı (payment token, e-money token, exchange token), yatırım amaçlı (security token) ve kullanım amaçlı (utility token) ya da hibrit token şeklindedir. Bununla birlikte ihraç edilen coin/tokenlerin varlığa dayalı ya da algoritma temelli ayrımının da açıkça düzenlemelerin kapsamına dahil edilmesi gerekmektedir.

3) Kripto varlık ekosisteminde faaliyet gösterecek tüzel şirketlerin kamu otoriteleri tarafından lisanslama sürecine tabi tutulması gerekmektedir. Kripto varlık hizmet sağlayıcıları da lisanslama sürecine tabi olmalıdırlar ve faaliyet izinleri birincil piyasa, ikincil piyasa ya da yüzeysel (tangential) şeklinde yasal düzenleme ile ayrıştırılmalıdır.

4) Alım satım işlemlerine aracılık eden (virtual asset service providers) hizmet sağlayıcı işletmelerin lisanslama süreci kripto varlık ve itibari para arasında takas, kripto paralar arasında takas, kripto para transfer işlemleri, kripto varlık saklama hizmetleri ve başkası adına kripto varlık işlemlerinin yönetimi gibi faaliyet alanlarına göre ayrıştırılmalıdır.

5) Yasal düzenlemelerin geliştirilmesinde regülatörler tarafından kripto varlık ekosisteminde yer alan paydaşların da fikri alınmalıdır.

6) Online cüzdan hizmeti sunacak şirketlere yönelik müşterilerin korunması yasal düzenlemeler ile sağlanmalıdır.

7) Vergi mevzuatında kripto para işlemlerinden kaynaklı gelirlerin vergilendirilmesi ile ilgili düzenlemeler eklenmelidir.

8) Yasa dışı faaliyet gösteren coin ihraççıları, aracılar ve yatırım şirketleri ile mücadele edilmelidir.

9) Olası kayıp ve iflas durumlarına karşın müşterinin korunması kapsamında mevduat sigortalarında olduğu gibi tasarruf sahiplerini koruyan kripto para sigorta fonları oluşturulmalıdır.

Kripto varlıklar, dijital aktifler olması nedeniyle yeni bir varlık sınıfı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kripto varlıklar, piyasa oynaklığı dahil olmak üzere veri, sistem, süreç ve siber güvenlik gibi alanlar başta olmak üzere eş zamanlı olarak birçok alanda işletmeleri riske maruz bırakabilecek unsurlardandır. Bu nedenle regülatörler tarafından mevzuat oluşturulurken aşağıdaki alanların da (detay önerilerimiz için bkz. Raporun Bölüm V, 4.3. kısmı) titizlikle dikkate alınmasında fayda görülmektedir:

- Kripto-para ihracı (ICO), kripto paraların alım satımına aracılık eden, bünyesinde kripto para bulunduran ya da ödeme aracı olarak kabul eden işletmelerin yönetişim (governance) yapısı,

- Kripto para alım satımı yapan firmalara ilişkin düzenlemelerin ortaya konulması,

- Kripto para alım satımı yapan firmalar için minimum sermaye yükümlülüğü,

- Kripto para alım satımı yapan firmaların lisanslanmasına yönelik sürecin oluşturulması,

- Kripto para alım satımı yapan firmaların bilgi teknolojilerine ilişkin düzenlemelerin oluşturulması, (değişiklik yönetimi, yazılım geliştirme, BT güvenlik, sızma testleri, veri bütünlüğü, gizliliği, BC altyapısı ile işletme BT sistemi arasındaki entegrasyon, özel anahtar oluşturma, akıllı sözleşmeler gibi.)

- Kripto para alım satımı yapan firmaların MASAK mevzuatına göre uyum programlarının oluşturulması,

- Kripto para alım satımı yapan firmaların iç sistemlerine (iç kontrol, risk yönetimi, iç denetim, uyum) ilişkin düzenlemelerin oluşturulması

- Kripto para alım satımı yapan firmaların periyodik denetimi ile ilgili kuralların belirlenmesi,

"Blockchain" teknolojisiyle hayatımıza giren kripto varlıklar, muhasebeleştirme, vergileme ve denetim alanlarında da ezberlerimizi bozan, yeni anlayışlara ve bakış açılarına ihtiyaç gösteren bir süreç içinde her geçen gün gelişmekte ve değişmektedir.

Raporumuzda bu konular yurtdışı uygulamalar, uluslararası kuruluş raporları, normatif ve pozitif açıdan ele alınmış, dünya ülkelerinin konuya ilişkin arayışlarından kaynaklı düzenleme farklılıkları da göz önünde bulundurularak, konuya ilişkin daha orta ve uzun vadeli stratejiler bakımından etkin olabilecek öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Konunun idare nezdinde; ekosistemin tüm taraflarıyla görüşmeler içinde, dünyadaki gelişmeler ve çalışmalara iştirak edilerek, konuya odaklı departmanlar ve kadrolar oluşturarak, stratejik planlamalar yaparak, orta-uzun vadeli çalışmalar şeklinde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

Etkilerinin internet kadar yıkıcı ve dönüştürücü olacağı ifade edilen blockchain teknolojisine hukuki ve teknik adaptasyonun ülkelerin gelişmişlikleri açısından belirleyici olacağına inanılmaktadır. Kripto varlıklar ile finans dünyasını, blockchain teknolojisi ile de tüm dünya ekonomisini etkilemesi muhtemel bu gelişmelere gereken önem ve hassasiyetin gösterilmesi ülke menfaatleri bakımında kritik önemdedir.

Saygılarımızla,

EKLER

EK: 1

KRİPTO PARA ALIM SATIM PLATFORMLARININ VERGİSEL YÜKÜMLÜLÜKLERİ[27]

Kripto para alım satım platformları da diğer "ticari işletmeler" gibi ticari faaliyette bulunurlar. Türkiye'de faaliyette bulunan her ticaret işletmesi gibi Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu açısından bu faaliyetlerini gerçekleştirmek için bazı yükümlülüklere uymaları gerekir. Her ne kadar bu işletmelerin statüleri netleşmemiş olsa da en azından genel hükümler açısından uyulması gereken kuralların herhangi bir işletme açısından istisnası yoktur. Aşağıda bu işletmeler için özellikle vergisel açıdan uyması gereken yükümlülüklerden söz edilecektir.

I. Bildirmeler

Bildirimler, VUK'un 153-170. Maddelerinde düzenlenmiştir. Gelir, kurumlar, gider vergileri gibi sürekli mükellefiyetlerde, vergi dairesi ile mükellef devamlı ilişki içinde bulunur. Bu ilişkinin ve buna bağlı olarak vergileme işleminin aksaksız yürümesi, mükellefin iş ve ikametgâh adresleri, işinin bünyesi ve seyri ve benzeri hususlarda, vergi dairesinin bilgi sahibi olmasına bağlıdır.

Beyan esasına dayanan vergilerde, matrahın tespit ve beyanı bakımından olduğu gibi, mükellefiyetle ilgili hususlar yönünden de bildirme görevi mükelleflere düşer.

1.BİLDİRİM YAPMAK ZORUNDA OLANLAR:

Vergi Usul Kanununda, bildirim mükellefiyeti olanlar, bildirilecek hususlara bağlı olarak belirtilmiştir. İşe başlama, adres değişikliği, iş ve işletme değişik-liği ve işi bırakma bakımından bildirim zorunda olanlar, ilgili maddelerde ayrı ayrı zikredilmiştir. Ancak, adres değişikliği dışında, bildirim zorunda olanlar, Vergi Usul Kanununun 153 üncü maddesinde belirtilmiş bulunan aynı grup kimselerdir.

Kripto para alım satımına aracılık eden, satın alan ya da satan platformlar, bu işi sürekli yaptıklarından gerçek kişi olarak mükellef iseler ya da kurumlar vergisi mükellefi olmaları durumunda bu bildirimleri yapmakla mükelleftirler.

[27] *Maliye Hesap Uzmanları Vakfı-HUZ Akademi tarafından yayımlanan Özbalcı Mali Mevzuat ve Yorum Seti-Vergi Usul Kanunu'ndan yararlanılarak hazırlanmıştır.*

2.BİLDİRİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR:

Vergi dairesine bildirilmesi gereken hususlar, Vergi Usul Kanununda aşağı-daki şekilde belirtilmiştir.

2.1.İşe Başlama:

Gelir, kurumlar veya gider vergisine tâbi olmayı gerektirecek bir işe başlayan kimse, durumu vergi dairesine bildirmek zorundadır. Ticaret ve sanat erba-bında işe başlamanın belirtilerinden en önemlisi bir iş yeri açmak veya tica-ret siciline veya meslekî teşekküle kaydolmaktır.

2.2.İşyeri Nedir?

Açılması, ticaret ve sanat erbabı ile serbest meslek erbabı bakımından işe başlama belirtisi sayılan işyerlerinden ne anlaşılması gerektiği, Vergi Usul Kanunu'nun 156'ıncı maddesinde belirtilmiştir. Maddedeki tanıma baktığımızda işyeri olarak sayılan yerlerin fiziki mekansal yerler olduğu görülmektedir. Kripto para alım satım yapan platformların bir organizasyon dahilinde fiziki bir yerde faaliyetlerine başlaması ve yürütmesi durumunda "işyeri" nin mevcudiyeti tartışmasızdır. Ancak bu platformların bir "e-ticaret" işletmesi olduğu, bir web sitesi aracılığıyla bu işlerini yürüttüğü unutulmamalıdır.

Geniş anlamda e-ticaret işlemi, işletmeler, haneler, kişiler, kamu veya özel sektör kurum ve kuruluşları arasında bilgisayar ağları üzerinden bir malın alışı veya satışının gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır[28]. E-ticaret, doğası gereği internet ağı üzerinde açılan bir pazaryeri veya mağaza aracılığıyla yapıldığından, faaliyet alanı bütün dünyayı kapsamakta ve internet olan her yerde alışveriş yapılmasına imkan vermektedir. E-ticaretin yapıldığı web sayfaları yazılım ve verilerden oluşmakta ve sunucu olarak adlandırılan makinelerde yüklü olmaktadır. Diğer bir ifadeyle e-ticarette işyerine konu olan gözle görülebilen web sitesi ve elle tutulabilen sunucu olmak üzere iki unsur bulunmaktadır[29].

[28] *Dr. Tolga Tüfekçi ""e-Ticaret İçin Yeniden Bir Değerlendirme" www.bilten.metu.edu.tr/tubitakuzay/.../ict_euasia_2003_bld_T_Tufekci.pdf Dar anlamda e-ticaret tanımında ise, geniş tanımdaki diğer unsurlar aynı kalmakla birlikte, işlemin internette gerçekleşmesi koşulu getirilmiştir. Buna göre, önemli olan işlemin bir yolla web erişiminin ardından (cep telefonu, telefon, sayısal TV, vs.) web üzerinde gerçekleşmesidir.*

[29] *Doç. Dr. Adnan Gerçek "İnternet Üzerinden Yapılan Alışverişlerin Vergisel Boyutu" www.bursa-smmo.org.tr/yazarlar/makaleler/136/AGE.pdf/Eylül-Ekim 2011 sayı:36*

E-ticareti yapan firmalar web sitelerini kendilerinin sahip olduğu sunuculardа kurabildikleri gibi, ikamet ettikleri, kurulu oldukları ya da iş merkezlerinin bulunduğu yerler dışındaki bir yerde sunucu kiralayarak yani hosting hizmeti alarak buralara da kurabilmekte ve faaliyetlerini yürütebilmektedirler.

E-ticarettin vergilendirilmesinde temel sorun Vergi Usul Kanunumuzdaki işyeri tanımı ile çifte vergilendirmeyi önleme model anlaşmalarında yer alan "sabit işyeri"nin belirlenmesidir.

Elektronik ticaretle uğraşan bir gerçek veya tüzel kişinin işyeri neresi olacaktır?

Bir görüşe göre iki ülke arasında vergi anlaşması olsa bile, anlaşmalarda işyerini hep "fiili" işyeri olarak ele almak, e-ticaret açısından ise "sanallığın" öne çıkması, bu konularda yeni yorumlara ihtiyaç duyuracaktır. Özellikle web sitelerinin fiziki varlıklarının olmaması ve işyeri sayılıp sayılmaması ile sunucuların fiziki varlıkları olsa da "sabit" olamamaları, bu sorunlardan birkaçıdır[30].

OECD ülkelerinde genelde, daimi bir işyeri belirlenmişse kaynak esaslı yani ekonomik faaliyetin bulunduğu yer vergi idaresinde, aksi takdirde ikamet esaslı yani kişinin ya da kurumun uyruğunun ya da kurulu olduğu yer vergi idaresi tarafından vergileme yapılmaktadır.

Bu genel ilke çerçevesinde Türkiye'de tam mükellef olan bir gerçek ya da tüzel kişi kripto varlık hizmet sağlayıcının ister Türkiye'de, isterse Türkiye dışında web sitesi üzerinde gerçekleştirdiği elektronik ticari faaliyetten elde ettiği gelir, gelir vergisi açısından uyrukluk ilkesi gereğince (başka ülkede işyeri oluşuyor ve orada da vergileniyor olsa bile) Türkiye'de vergilendirilecektir.

Bir ülkede, bir mükellefin işyerinin olup olmadığına, o ülkede ekonomik faaliyet ağına sürekli şekilde katılma olanağı verip vermediği açısından irdelemek gerekir. Bir gerçek veya tüzel kişiliğin bir ülkenin ekonomik faaliyet ağında varlık gösterip göstermediğinin kriterlerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz[31];

- İşletmenin yabancı devlette şube, büro, dükkan, fabrika gibi sabit yerlere sahip olup olmadığı;
- İşletmenin bizzat kendisinin o ülkede varlık göstermediği hallerde acentelerinin bulunup bulunmadığı ya da,
- İşletmenin bu yabancı ülkede stoklama, dağıtım, satın alma gibi faaliyetler sürdürüp sürdürmediği.

Bu özelliklerin kripto varlıkların alım satımına aracılık eden bir e-ticaret organizasyonunda olup olmadığı hangi kriterlere göre belirlenecektir?

Kripto varlıkların alım satımına aracılık eden elektronik ticaret, internette herkes tarafından erişilebilme özelliğine sahip bir sunucuya yerleştirilmiş veri tabanından gerçekleştirilmekte olup e-ticaret işleminin oluşmasında üç etken ortaya çıkmaktadır. Bunlar[32];

1. Sunucu,
2. Web sitesi ve
3. Telekomünikasyon altyapısı.

Telekomünikasyon alt yapısı, ülke genelinde kurulu olan ve genelde ya devlet kurumu ya da bir veya birkaç şirketin büyük sabit alt yapı yatırımlarından oluşmaktadır. Bu yapıyı telekomünikasyon hizmeti sunmak isteyen şirketlere sunmaktadırlar. Bu nedenle kripto varlıkların alım satımına aracılık yapan e-ticarette, işyerinin tespitinde önemli hususlar bir yazılım olan "web sitesi" ve bir donanım (hardware) ve yazılım bütünü olan "sunucu-server"dır.

Görüldüğü üzere işyeri kavramı e-ticaret açısından çözüm bulunamamış sorunları içermektedir. Yukarıda açıklanmaya çalışılan sorunlar dışında sanal acente, elektronik pazar yerleri, bulut bilişim[33] uygulaması gibi teknolojinin gelişmesiyle yeni ortaya çıkan uygulamalar Vergi Usul Kanununda ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarındaki işyeri tanımlarının gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

[30] *Akın Akbulut "Bilişim Ekonomisi ve E-Ticaret Maliye Hesap Uzmanları Derneği Mayıs 2007 sayfa: 157*

[31] *Akın Akbulut age sayfa: 136*

[32] *Akın Akbulut age sayfa: 136*

[33] *Bulut bilişim (Cloud computing) veya işlevsel anlamıyla çevrim içi bilgi dağıtımı; bilişim aygıtları arasında ortak bilgi paylaşımını sağlayan hizmetlere verilen genel addır. Kişilerin uygulamalarını kendi bilgisayarı yerine internet üzeriden erişime açık olan ve dünyanın herhangi bir yerinde olabilen farklı sunucular üzerinde çalıştırılmasıdır. Daha fazla bilgi için; www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/.../Korkmaz_Bulut_Bilisim.ppt, Muhittin Bekler "Bulut Bilişim (Cloud Computing) Gelirlerinin Tanınması ve Muhasebeleştirilmesi" Vergi Dünyası Mart/2014 sayı:391*

Yapılacak iş tanımında kripto varlıkların nitelikleri önemli değildir. Zira mahiyeti ne olursa olsun bu varlıklara ilişkin sanal ortamda bir hizmet gerçekleştirilmektedir ve mükellefiyet açısından önemli olan, bu hizmetin hangi "yargısal çevre"de gerçekleştirdiğidir.

3. BİLDİRİM GÖREVİNİN YERİNE GETİRİLMEMESİNİN MÜEYYİDESİ:

Bildirim görevinin yerine getirilmemesi, Vergi Usul Kanununun 352 nci mad-desinde usulsüzlük fiilî olarak kabul edilmiştir. İşe başlamanın bildirilmemesi birinci derecede usulsüzlük, diğer bildirim mükellefiyetlerinin yerine getirilme-mesi ise ikinci derecede usulsüzlük fiilîni teşkil eder.

II.Defter Tutma

Vergileme ile ilgili olarak, belli durumdaki mükelleflere, kanunen yüklenmiş olan bir diğer görev, defter tutmadır. Defter tutma ile ilgili esaslar, Vergi Usul Kanunun 171 ve onu izleyen maddeleri ile düzenlenmiştir.

Vergi Usul Kanunu'nun 172 nci maddesine göre, defter tutmak zorunda olan mükellefler arasında ticaret şirketleri de sayılmıştır. Bu nedenle kripto para alım satım platformları da ticari işletmelerdir ve defter tutacak mükelleflerdendir.

Defter tutma ile ilgili Vergi Usul Kanununda, düzenlemeler mevcuttur. Vergi Usul Kanunu dışında 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ticari şirketlerin tutacağı defterlere ilişkin hükümler vardır. Bunun dışında Sermaye Piyasası ve Bankacılık ve Sigortacılık mevzuatları da bu mevzuat hükümlerine tabi şirketlerin tutacakları defterlere ilişkin düzenlemeler içermektedir.

1. Maliye Bakanlığının İlave Defter Tutturma Konusunda Yetkisi:

Vergi Usul Kanununun mükerrer 257'nci maddesinde, Maliye Bakanlığına, mükellef ve meslek grupları itibariyle muhasebe usul ve esaslarını tespit et-meye, bu Kanuna göre tutulmakta olan defter ve belgelerle bunlara ilaveten tutulmasını ve düzenlenmesini uygun gördüğü defter ve belgelerin mahiyet, şekil ve ihtiva etmesi zorunlu bilgileri belirleme konusunda yetki verilmiştir.

Bu yetki dahilinde, anonim şirketler için damga vergisi defteri tutulması zo-runluluğu getirilmiştir. Vergi Usul Kanununda belirlenmiş olanlara ilave diğer defterlerin tutulması zorunluluğunun getirilmesi de mümkündür.

Bu kapsamda VUK m.204'ü sayabiliriz:

Banka, banker ve sigorta şirketleri, banka ve sigorta muameleleri vergisi kapsamına giren işlemlerini ayrı bir banka ve sigorta muamelesi vergisi def-terinde gösterirler. Yahut muhasebe defterlerinin ayrı bir yerine kaydederler (VUK. md. 204).

Kripto varlık alım satım platformlarına işlem vergisi getirilmesi durumunda, bu platformların da banka banker veya sigorta şirketleri gibi uygun bulunan bir defteri tutması sağlanabilir.

2. Elektronik Ortamda Defter Tutulması

213 sayılı Vergi Usul Kanunu ve 6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda ticari defterlerin elektronik ortamda tutulabileceğine ilişkin düzenlemeler mevcuttur.

Kripto varlık alım satım platformlarının yüksek iş hacimleri dikkate alındığında en doğru çözümün e defter olacağı muhakkaktır. Bunun yanı sıra düzenleyici otoritelerin örneğin tabi olması durumunda SPK'nın uygun bulacağı kayıtların tutulması ya da Vergi İdaresinin vergi güvenliğini sağlamak adına başka kayıt yükümlülükleri de getirmesi mümkündür.

III.Vesikalar

Gelir, kurumlar, gider vergileri gibi mükellefiyetlerde, verginin doğuşunun bağlandığı olay ve hukuki durumlarla ilgili her türlü muamelelerin, prensip olarak vesikaya bağlanması gerekir. Anılan mükellefiyetlerde, vergi matrahı mükellef tarafından tutulan kayıt ve hesaplara dayanılarak tespit ve beyan olunur. Bu kayıtların geçerliliği, vesikalarla tevsik edilebilmesi şartına bağlı-dır. Vesika, mükellef yönünden beyanının doğruluğunu gösteren bir ispat aracıdır. Vergi İdaresi bakımından ise, vergi denetiminin aracını ve bazını teşkil eder.

1.Muamelelerin Tevsiki İle İlgili Esaslar:

1.1. Kayıtların Tevsiki:

Vergi Usul Kanununda mükelleflerin tutacağı defter ve kayıtların tevsikine ilişkin kullanılacak vesikalarla ilgili düzenleme bulunmaktadır. Kanunu'nun mükerrer 257'nci maddesi ile Hazine ve Maliye Bakanlığına bu Kanun'a göre tutulacak defter ve belgeler konusunda düzenlemeler yapma ve çıkaracağı bir yönetmelikle bu Kanun uyarınca düzenlenecek belgelerin basım ve dağıtım işlerinin yaptırılması ile ilgili şekil, şart, usul ve esaslar ile cezai şartlarını belirleme yetkisi verilmiştir.
Bir web sitesi üzerinden faaliyet gösteren kripto varlık alım satım platformları; gerek alıcıyı, gerekse satıcıyla fiziken karşılaşmamakta, onu yüz yüze görmemektedir. Bu nedenle yaptığı muamelelere uygun belgelendirme konusunda Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın bu gerçeği dikkate alarak düzenlemeler yapması gerekmektedir.

2. Vesika Nev'ileri:

Genel olarak mükelleflerin kayıt ve muamelelerinin tevsiki ile ilgili vesikalar şunlardır:

- Fatura,
- Perakende satış makbuzları (ödeme kaydedici cihaz fişleri),
- Gider pusulası,
- Müstahsil makbuzu,
- Serbest meslek makbuzu,
- Ücret bordrosu,
- Sevk irsaliyesi,
- Taşıma irsaliyesi,
- Yolcu listeleri,
- Günlük müşteri listeleri,
- Muhabere evrakı,
- Diğer vesikalar.

Kripto varlık alım satım platformlarına da yaptıkları iş ve işlemlere uygun belli belgeleri düzenleme yükümlülüğü getirilebilir. Örneğin aracı kurumların düzenlediği "işlem sonuç formları" benzeri düzenlemeler getirilmesi mümkündür.

2.1. Elektronik Fatura

Vergi Usul Kanunu'nun Mükerrer 242 nci maddesinin 2 numaralı fıkrasının Hazine ve Maliye Bakanlığına verdiği yetkiye istinaden; Bakanlık 397 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğini yayınlayarak düzenlenmesi, müşteriye verilmesi, müşteri tarafından da istenmesi ve alınması zorunlu olan faturanın, elektronik belge olarak düzenlenmesi, müşteriye elektronik ortamda iletilmesi ve elektronik ortamda muhafaza ve ibraz edilmesine ilişkin düzenlemeleri yapmıştır.

2.2. e-Arşiv Uygulaması

e-Fatura uygulaması yanında aslında bu uygulamaya benzer ancak genel hatları ile B2C (Business to Customer – İşletmeden Tüketiciye) faturalama ihtiyaçlarına daha uygun düşen e-Arşiv uygulamasına ilişkin olarak 433 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile düzenlemeler yapılmıştır. 464 Sıra No.lu Tebliğ ile de kapsamı genişletilen uygulama Vergi Usul Kanunu uyarınca kağıt ortamında düzenlenmek, muhafaza ve ibraz edilmek zorunluluğu bulunan faturanın elektronik ortamda düzenlenmesi ve ikinci nüshasının elektronik ortamda muhafaza ve ibraz edilmesine imkan tanımaktadır. Özellikle telefon, internet, elektrik, doğalgaz gibi çok sayıda müşteriye hizmet sunulan sektörlerde tüketiciye düzenlenen faturaların hizmet sağlıyacılarında kalan örneklerin elektronik ortamda muhafaza edilmesi talebi üzerine uygulamaya konulmuştur.

e-Arşiv Uygulaması, e-Fatura Uygulamasının bir alternatif oluşturmamaktadır. Diğer bir ifade ile 397 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği uyarınca e-fatura uygulamasına kayıtlı olanlar, bu uygulama kapsamında olanlara faturalarını e-fatura olarak düzenlemek zorundadırlar. Bu nedenle mükellefler e-Fatura Uygulamasına kayıtlı olmayan vergi mükelleflerine ya da vergi mükellefi olmayanlara e-Arşiv Uygulaması kapsamında fatura oluşturmaya, kâğıt ortamında göndermeye ve oluşturulan faturaların ikinci nüshasını elektronik ortamda muhafaza ve istendiğinde ibraz etmeye zorunludurlar.

2.3. Gider pusulası:

Gider pusulası birinci ve ikinci sınıf tüccarlar, kazancı basit usulde tespit edilenlerle, defter tutmak zorunda olan serbest meslek erbabı ve çiftçiler tarafından düzenlenir.

Bunlar; vergiden muaf esnafa, bir iş yaptırdıkları veya onlardan bir mal satın aldıkları takdirde iki örnek gider pusulası düzenleyerek işi yapan veya malı satana imzalattırırlar ve bir örneğini onlara verirler. Gider pusulası, vergiden muaf esnaf tarafından verilmiş fatura hükmündedir.

Gider pusulası, işin mahiyeti, emteanın cins ve nev'i ile miktar ve bedelini ve iş ücretini ve işi yaptıran ile yapanın veya emteayı satın alan ile satanın ad-larıyla soyadlarını (tüzel kişilerde ünvanlarını) ve adreslerini ve tarihi ihtiva eder. Gider pusulası seri ve sıra numaraları ile teselsül ettirilir.

Vergi mevzuatımızda sadece vergiden muaf esnaf için değil, mükellef olmayanlardan alınan hizmetler ve varlıklar için de belgelendirme, gider pusulası aracılığıyla sağlanmaktadır. Kripto varlık platformları ya da ticaret şirketlerinin işletmelerin aktiflerinde olmayan, mükellef olmayan gerçek kişilerin şahsi cüzdanlarındaki kripto varlıkları edinmek istemeleri durumunda gider pusulası düzenlemeleri gerekmektedir.

Öte yandan çok sayıda işlem içeren, satıcısının fiziken görülmediği internet platformları olan kripto varlık platformlarının gider pusulası düzenlemeleri oldukça zordur. Bu nedenle bu işletmelere kolaylaştırıcı belgeleme konusu ciddi olarak tartışılmalıdır. Bu konuda Hazine ve Maliye Bakanlığı mükerrer 257 nci madde kapsamındaki yetkisi ile yaptığı düzenlemeler ilham verebilir.

2.4. Belge Düzeninde Genel Tebliğlerle yapılan özel düzenlemeler:

Hazine ve Maliye Bakanlığı mükerrer 257 nci madde kapsamındaki yetkisi ile yaptığı düzenlemeler ile;

- Döviz bürolarında kullanılacak belgeler,
- Aracı kurumlarca kullanılacak belgeler,
- Bankalar ve sigorta şirketlerince kullanılacak belgeler,
- Kıymetli maden alım satımından düzenlenecek belgeler,
- Milli Piyango İdaresince oynatılan şans oyunlarında belge düzeni,
- Spor Toto Teşkilat Başkanlığınca oynatılan sabit ihtimalli ve müşterek bahis oyunlarına ilişkin belge düzeni,
- Türkiye Jokey Kulübü tarafından oynatılan müşterek bahis oyunlarına ilişkin belge düzeni,
- Finansman şirketlerinin düzenleyeceği belgeler,

hakkında çıkardığı tebliğlerde düzenlemeler yapmıştır. Anılan düzenlemelerin kripto varlık ekosistemi çerçevesinde ihtiyaç duyulan belgeler için yetki yerilmesi konusunda yakınsama olabilecekler aşağıdaki gibidir:

2.4.1. Döviz bürolarında kullanılacak belgeler

Döviz alım ve döviz satım belgelerinde, T.C. Merkez Bankası'nca yayımlanan genelgelere göre bulunması zorunlu bilgilere ek olarak, belgeyi düzenleyen yetkili müessesenin iş adresi, bağlı olduğu vergi dairesi ve hesap numarası bulunması gerekmektedir. Döviz alım ve satım belgeleri en az iki örnek (ihtiyaca göre ikiden fazla da düzenlenebilir) olarak düzenlenmelidir. Döviz alım ve satım belgeleri, (bilgisayarla düzenlenenler dahil) anlaşmalı matbaalara bastırılmak veya noterlere tasdik ettirilmek suretiyle kullanılabilmektedir.

Döviz alım ve satım belgelerinin, belirtilen şartlara uygun olarak düzenlenmediği, kullanılmadığın, bulundurulmadığı veya gerçeğe aykırı olarak düzenlendiği durumlarda her bir belge için Vergi Usul Kanununun 353'üncü maddesinin 2 numaralı bendi uyarınca özel usulsüzlük cezası kesilmektedir.

Kripto varlık alım satımında bu belge benzeri bir belge düzenleme imkanı sağlanabilir.

2.4.2. Aracı kurumlarca kullanılacak belgeler

243 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğinin C bölümünde sermaye piyasaları aracı kurumları tarafından düzenlenecek belgelere ilişkin hükümler bulunmaktadır. Tebliğde, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve (V) Seri/6 Numaralı Tebliğ uyarınca aracı kuruluşların düzenlemek zorunda olduğu belgelerden "işlem sonuç formları"nın[34] VUK mükerrer 257'nci maddesindeki yetkiye dayanılarak VUK uyarınca da düzenlenmesi zorunlu belgeler kapsamına alındığı belirtilmiştir.

[34] *6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca 2015 yılında III-45.1 sayılı Yatırım Hizmet ve Faaliyetleri ile Yan Hizmetlere İlişkin Belge ve Kayıt Düzeni Hakkında Tebliğ yayımlanmıştır. "İşlem Sonuç Formu" düzenlenme zorunluluğu 6362 Sayılı yeni Sermaye Piyasası Kanunu ve III-45.1 sayılı Tebliğle de devam ettirilmektedir.*

243 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğinde işlem sonuç formlarının düzenlenmesinde yer alan hususlara uyulması koşuluyla aracı kuruluşlar tarafından düzenlenen bu formalar VUK uyarınca da düzenlenmesi zorunlu belgeler kapsamına alınmıştır.

Aracı kurumlar işlem sonuç formlarını, en az iki örnek olarak düzenlemesi ve bir örneğini müşteriye vermesi gerekmektedir. Formlarda birim kodu, seri ve sıra numarası yanında;

- Aracı kuruluşun unvanı, vergi dairesi ve vergi numarası, şube kodu,
- Alıcı veya satıcının adı-soyadı/unvanı veya aracı kuruluş tarafından verilen müşteri hesap numarası,
- Alım-satıma konu teşkil eden menkul kıymetin nev'i, ihraç eden kuruluşun adı, birim fiyatı ve adedi,
- Alım-satım talebinin karşılanma şekli (menkul kıymet borsası veya aracı kuruluş portföyü),
- İşlem tarihi,
- Belgeyi düzenleyen aracı kurum yetkilisinin isim ve imzası,

Bulunması gerekmektedir.

İşlem sonuç belgesi kripto varlık alım satım platformlarının da kolaylıkla kullanabileceği bir belgedir. Benzer düzenleme getirilebilir.

2.4.3. Bankalar ve sigorta şirketlerince kullanılacak belgeler

Bankalar, yaptıkları hizmet ve satış işlemlerine ilişkin kayıtlarının dayanağı olan fatura yerine, 243 ve 246 Sıra No.lu VUK Genel Tebliğlerinde yapılan açıklamalar doğrultusunda belgelendirmeleri gerekmektedir.
Bankaların döviz alım-satım işlemleri ile aracı kurum sıfatıyla müşterileri adına yaptıkları menkul kıymet alım satımları hariç olmak üzere, yaptıkları bütün hizmetler veya satışlar dolayısıyla lehlerine tahakkuk edecek tutarları düzenleyecekleri en az iki örnek dekontla belgelemeleri gerekmektedir.
Düzenlenecek dekontlarda; banka (ve Şube) adı, bağlı olduğu vergi dairesi ve vergi numarası, müşteri adı - soyadı/unvanı, adresi, varsa vergi dairesi ve vergi numarası, düzenleme tarihi, birim kodu, seri ve sıra numarası (matbaa baskılı olması şert değildir), satılan emtia veya yapılan hizmetin nev'i ve tutarının yer alması gerekmektedir.
Bankalar döviz alım satım işlemlerini döviz alım belgeleri veya döviz satım belgeleri, müşterileri adına menkul kıymet borsalarında aracı kurum sıfatıyla yapacakları alım satımlara ilişkin olarak lehlerine tahakkuk edecek tutarları işlem sonuç formları veya bu belgede yer alması gereken bilgileri de ihtiva etmek kaydıyla düzenleyecekleri dekontlarla belgelendireceklerdir.
Sigorta şirketleri tarafından düzenlenen sigorta poliçeleri (ek belgeler, zeyilnameler dahil) Vergi Usul Kanunu uyarınca düzenlenmesi zorunlu belgeler kapsamına alınmış olup, sigorta şirketleri bu poliçeler ve ek belgelere (zeyilnameler) konu işlemlere ait tutarlar için ayrıca fatura düzenlemeyeceklerdir.

2.4.4. Kıymetli maden alım satımından düzenlenecek belgeler

379 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği ile Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karara İlişkin 2006-32/32 No.lu Tebliğ ile kendilerine kıymetli maden alım/satım yapma yetkisi verilen yetkili müesseseler kıymetli maden alımında "Kıymetli Maden Alım Belgesi", satımında da "Kıymetli Maden Satım Belgesi" düzenleme zorunluluğu getirilmiş ve bu belgelerin Vergi Usul Kanunu uyarınca düzenlenmesi gereken belgeler kapsamına alınması uygun görülmüştür.

Öte yandan 424 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği ile Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karara dayanılarak yayımlanan Kıymetli Madenler Borsası Aracı Kuruluşlarının Faaliyet Esasları ile Kıymetli Madenler Aracı Kurumlarının Kuruluşu Hakkında Yönetmelik kapsamında, İstanbul Altın Borsasında faaliyet göstermek üzere Hazine Müsteşarlığınca kuruluşuna izin verilen, kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabına, kendi namına başkası hesabına işlem yapan kıymetli maden aracı kurumları ile kıymetli maden üretimi veya ticareti ile iştigal eden anonim şirketlere kıymetli maden alımında "Kıymetli Maden Alım Belgesi", satımında da "Kıymetli Maden Satım Belgesi" düzenleme zorunluluğu getirilmiş ve bu belgelerin Vergi Usul Kanunu uyarınca düzenlenmesi gereken belgeler kapsamına alınması uygun görülmüştür.

En az bir asıl bir örnek olarak düzenlenecek Kıymetli Maden Alım/Satım Belgelerinde, düzenlenme tarihi, seri ve sıra numarası, belgeyi düzenleyen yetkili müessesenin iş adresi, bağlı olduğu vergi dairesi ve vergi kimlik numarası, kıymetli maden alan/satan kişinin veya kuruluşun adı-soyadı/unvanı ve vergi kimlik numarası, kıymetli madenin cinsi, fiyatı, miktarı, katma değer vergisi hariç tutarı, katma değer vergisi matrahı, hesaplanan katma değer vergisi ve katma değer vergisi dahil tutar bilgilerine yer verilmesi zorunludur.

"Altın" alım satım ve aracılık işlemleri için belge düzeninde ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Benzer düzenlemelerin kripto varlık alım, satım, aracılık...v.b. işlemleri için yapılması mümkündür.

2.4.5. Finansman şirketlerinin düzenleyeceği belgeler

Bakanlık yayımlamış olduğu 435 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği ile 6361 Sayılı Kanun kapsamında Türkiye'de kurulu finansman şirketlerine BSMV'ye tâbi işlemleri nedeniyle fatura yerine geçmek üzere dekont düzenleme zorunluluğu getirmiştir. Tebliğde en az iki örnek düzenlenecek dekontlarda olması gereken şartlar belirtilmiştir. Tebliğlerde yer alması gereken bilgiler ise;

1. Finansman şirketinin (ve şube) unvanı, iş adresi, bağlı olduğu vergi dairesi ve vergi kimlik numarası,

2. Müşterinin adı-soyadı/unvanı, adresi, vergi dairesi ve T.C. kimlik numarası (vergi kimlik numarası),

3. Düzenleme tarihi,

4. İşin nev'i, miktarı, fiyatı ve tutarı,

5. Belgeyi düzenleyen finansman şirketi yetkilisinin imzası

şeklindedir. Dekontların BSMV'ye tâbi hizmet veya satışlarda BSMV yükümlülüğünün doğduğu anda düzenlenmesi gerekmektedir.

6361 sayılı Kanun kapsamında faaliyet gösteren finansman şirketleri BSMV'ye tâbi işlemleridışında kalan KDV'ye tâbi teslim ve hizmetlerinde ise fatura düzenlemeleri gerekmektedir.

2.4.6. Yurt dışında alınan belgeler:

Özellikle uluslararası taşımacılık yapan mükellefler için yurt dışında alınmış belgeler bakımından Maliye Bakanlığı mükerrer 257 nci madde hükmü uya-rınca yetkisi dahilinde yaptığı düzenlemeyi 253 Seri Nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile açıklamıştır. Buna göre;

Bu belgelerde yazılı bedeller, belgenin düzenlendiği tarihte Merkez Banka-sınca belirlenen döviz alış kuru üzerinden Türk lirasına çevrilerek kayıtlara alınacak, ancak inceleme sırasında lüzum görülmesi halinde belgeler notere tercüme ettirilecektir. Böylece, uluslararası taşımacılık örneğinde, sürücünün aldığı akaryakıt bel-gesinin yurt dışı temsilciliklere veya Türkiye'de notere tercüme ettirildikten sonra kayıtlara alınması uygulaması çözüme bağlanmıştır.

Kripto varlıkların hemen tamamı Türkiye dışı varlıklar olup, Ülke dışından edinilen bu "gayri maddi varlıklar"ın ediniminin belgelendirilmesinde önemli sorunlar yaşanması ihtimal dahilindedir. Bu nedenle transfer edilen bedelle birlikte ispat edici kimi bilgilerin belge yerine kabul edilmesi konusu tartışılması gereken konulardandır.

elgeleme ile ilgili olarak özetleyecek olursak, görüldüğü üzere Hazine ve Maliye Bakanlığı ihtiyaç duyması halinde işletmelere faaliyet gösterdiği alanla uyumlu olarak belge düzeninde kolaylaştırıcı çözümler getirebilmektedir. Kripto varlıklara aracılık eden platformlara da faturadan işlem listesine kadar çok çeşitli belge düzenleme imkanı sağlanabilir. Bu konuda en önemli husus, bu belgelerin işin doğasına uygun olarak elektronik olarak düzenlenmesine izin verilmesidir.

3. BELGE DÜZENİNE UYMAMANIN MÜEYYİDESİ:

Belge düzenine riayetsizlik, evvela, Vergi Usul Kanununun 352 ve 353 üncü maddelerinde yazılı usulsüzlük cezalarının uygulanmasını gerektirir.

Bunun dışında, vesikalardaki yetersizliğin defter kayıtlarının sıhhatini kaybet-tirecek ölçüye varması halinde, dönem kazancı re'sen takdir suretiyle belli edilir. İlave vergi için gerekli ceza uygulanır.

EKLER
EK: 2

DÜNYADAKİ KRİPTO VARLIK VERGİ UYGULAMALARINA İLİŞKİN ÖRNEKLER:

• Birleşik Krallık Uygulaması:

Bugün için, Birleşik Krallık vergi kanunlarında kripto varlıklara özgü bir düzenleme getirilmemiştir. Kripto varlıkların vergilendirilmesi, gelir vergisi, sermaye kazanç vergisi ve işlem vergisi kurallarına tabidir. Bununla birlikte, Birleşik Krallığın Vergi İdaresi (Her Majesty's Revenue and Customs) (HMRC), kripto varlıkları içeren işlemlere kanunların nasıl uygulanacağına yönelik bağlayıcı olmayan bir kılavuz yayınlamıştır. Bu kılavuz açık bir şekilde menkul kıymet jetonları ile hizmet jetonlarını kapsam dışı bırakmıştır ve bunları ileride çıkartacağı kılavuzlar kapsamında düzenleneceği açıklanmıştır. Kılavuz olay bazlı olarak ödeme/değişim (exchange) jetonlarına vergisel olarak nasıl yaklaşılacağını açıklamaktadır. Bununla birlikte, HMRC ödeme jetonlarının para birimi ya da para teşkil etmeyeceğini açıklamıştır. HMRC açık bir şekilde "görüşlerinin sektör geliştikçe değişebileceğini" ve yayınlamış oldukları içeriğin nihai olmadığını belirtmiştir. Kılavuz ayrıca net bir şekilde kripto varlıkları vergisel olarak değerlendirirken, terminolojinin belirleyici olmayacağını, vergi idaresinin her bir somut olayın özellikleri kapsamında ilgili vergi hükümlerinin değerlendirileceğini açıklamıştır.

Birleşik Krallık mahkemelerinin bugüne kadar kripto varlıklar özelinde vermiş olduğu bir karar bulunmamaktadır. Bununla birlikte Avrupa Adalet Divanı'nın Bitcoin ile yapılan belli işlemlerin KDV istisnası kapsamında girdiği hakkında verdiği bir karar bulunmaktadır. Brexit sonrası olası bile, Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, Avrupa Adalet Divanı'nın kararından ayrılma yönünde bir karar vermedikçe, bu karar geçiş süreci söz konusu olduğunda Birleşik Krallığı bağlayacaktır.

HMRC'nin gelir ve sermaye kazancı vergisi açısından yaklaşımına bakılacak olursa, biraz önce açıklandığı üzere ödeme jetonları ne para ne de para birimi olarak kabul edilmektedir. Buna bağlı olarak da Birleşik Krallığın "para" olma sıfatına bağladığı düzenlemeler bu durumda uygulama alanı bulmayacaktır. Ödeme jetonları kendine özgü bir varlık olarak vergilendirilecektir. Birtakım istisnalar dışında, ödeme jetonlarına vergisel yaklaşım, bunların sermaye varlığı olarak kabul edilip edilmemesine göre değişecektir.

Vergisel yaklaşımın ne şekilde olacağı vergi mükellefinin, kripto varlık ticareti yapıyor olması veya sermaye varlığı olarak kripto varlık bulunduruyor olmasına göre değişecektir.

HMRC'ye göre:

Ödeme jetonları, belli durumlarda "gayri maddi duran varlık" olarak değerlendirilebilecektir. Bu kapsamda onlara uygulanan özel vergi rejimine tabi olacaktır. Genel olarak, kripto varlıkların "gayri maddi duran varlık" olarak nitelendirilebilmesi için:

(a) Muhasebesel amaçlarla gayri maddi varlık olması gerekmektedir. Genellikle, kripto varlıklar, satılmak üzere elde tutuluyorsa bu kriteri sağlayamayacaktır.

(b) Şirketin faaliyeti süresince devamlılık esasına tabi olarak şirket tarafından alınmış veya yaratılmış olması gerekmektedir. HMRC, sadece kripto varlığın elde bulundurulmasının bu kriteri sağlamak için yeterli olmadığını açıklamıştır.

Açık bir şekilde HMRC kılavuzunda ifade edilmese de emtia stoklarında (stock in trade) yer alan kripto varlıklar ile sadece yatırım amacıyla elde tutulan kripto varlıklar gayri maddi duran varlık olarak nitelendirilmemelidir.

Kripto varlıkların fiat para karşılığı satılması işleminin gelir vergisi / sermaye kazanç vergisi bakımından sonuçlarını incelecek olursak, kripto varlık satımından elde edilen kar ve uğranılan zarara karşı ne gibi bir vergi uygulaması olacağı bu varlıkların:

(a) gayri maddi duran varlık

(b) sermaye varlığı/sabit değer (capital asset) olup olmadığına dayanmaktadır.

• Kripto varlıkların sermaye varlığı olarak değerlendirilmesi durumunda vergilendirilebilir kazanç (matrah), elden çıkarma ile birlikte gündeme gelecektir.

Matrah şu şekilde tespit edilecektir:

(i) kripto varlık elden çıkartıldığında elde edilen miktardan (ii) kripto varlık elde edilirken ödenen miktar ile indirilebilecek olan işlem bedelleri, hukuki ve değerleme giderleri çıkartılacaktır.

Kripto varlık eğer madencilik faaliyeti neticesinde elde edilmişse, HMRC madencilik neticesinde katlanılan giderlerin düşülebilmesine imkân vermemektedir. Kripto varlığın elden çıkarıldığı elde edilen miktar tespit edilirken, emsallerine uygun bir değilse, piyasa değeri esas alınacaktır. Gerçek kişilerin sermaye gelirlerinin yıllık kişi başı 2020/2021 yılı için 12,300 İngiliz Sterlini tutarındaki kısmı istisnadır. Sermaye zararları, sermaye kazançlarını mevcut dönemde ya da ileriki dönemlerde dengeleyebilir.

İngiliz hukukuna göre, misli eşyalar koruma altına alınarak "havuzda tutulmaktadır" (tek bir varlık gibi değerlendirilmektedir). Bunun amacı de elden çıkarma anında gerçekleşen sermaye kazancını hesaplayabilmektir. Aynı havuzun bir kısmını oluşturan misli varlık elden çıkartılırsa, bir varlığın kısmi olarak elden çıkartılması olarak değerlendirilecektir. Aynı havuzda bulunan misli varlıklardan indirilebilecek giderler, topluca indirilecektir. Kısmi olarak elden çıkarma durumunda, bu varlığa denk gelecek oranda bir gider indirilebilecektir. Havuz sisteminin de istisnaları bulunmaktadır. Örneğin misli varlık elden çıkartıldıktan kısa bir süre sonra alınmışsa istisna kapsamında değerlendirilmektedir. HMRC, ödeme jetonlarının aynı tür ödeme jetonları ile değişimini, mübadelesini mümkün kabul ederken, ayı tür olmayanların mübadelesini kabul etmemektedir. Örneğin Bitcoinler diğer Bitcoinler ile mübadele edilebilir ancak, Ether ve Litecoin ile mübadele edilemez. Farklı cüzdanlarda tutulsa bile aynı türde olan ödeme jetonları aynı havuzda tutulmaktadır.

• Kripto varlıklar finansal varlık olarak kabul edildiğinde, bunların elden çıkması halinde elde edilen kazanç ticari kazanç olarak değerlendirilecektir ve %19 oranında kurumlar vergisine, eğer bir gerçek kişi söz konusu ise o dönemde elde ettiği kazancın miktarına göre %20, %40 veya %45 oranında vergilendirilecektir. Gerçek kişilerin 2020/2021 yılı için 1,000 İngiliz Sterlini geliri vergisinden istisna edilmiştir. Vergilendirilebilir toplam kazanç, toplam masrafların, toplam gelirden düşülmesi suretiyle tespit edilecektir.

Gayri maddi duran varlık rejimi açısından vergiler genel olarak muhasebe hesaplarını takip edecektir.

Kripto varlıkların kripto varlıklarla değişimi işleminin gelir vergisi / sermaye kazanç vergisi bakımından sonuçlarını inceleyecek olursak, bu durum mükellefler açısından hem elden çıkma hem de elde etmeyi içerecek şekilde ayrı ayrı vergiyi doğuran olayın meydana geldiği kabul edilmektedir. Eğer değişimi yapılan varlık sermaye varlığı ise, HMRC bu değişimi bir takas işlemi olarak değerlendirmektedir. Her iki taraf için de kripto varlığın elden çıkması vergilendirilebilecektir. Vergilendirilebilir kazancın hesaplanması açısından, elden çıkarma karşılığı elde edilen kripto varlığın değerinin değişim/işlem tarihindeki Sterlin karşılığı esas alınacaktır.

Katma değer vergisi kapsamında kripto varlıklara yaklaşım, kripto varlıkların vergilendirilmemesi yönündedir. Bunun sebebi de Avrupa Adalet Divanı'nın Hedqvist kararıdır. Bu karar kapsamında ulusal paralar için uygulanan KDV istisnasının Bitcoin (Bircoinin taraflar arasında bir ödeme aracı olarak kararlaştırıldığı ve başka bir amaçla kullanılmadığı durumlarda) için de uygulanması gerektiğine kadar verilmiştir. HMRC, bu kapsamda, değişim (exchange) tokenlarının mal ve hizmet için kullanıldığında değişim tokenının kendi arzı için KDV'nin söz konusu olmayacağına karar vermiştir. Bununla birlikte, kripto varlıklar için sunulan mal veya hizmetler KDV'ye tabidir.

Birleşik Krallıkta, kripto varlıklar özelinde bir stopaj uygulaması bulunmamaktadır. Parasal ödemelerin stopaja tabi olduğu ve kripto varlığın ödeme amacıyla kullanıldığı durumlarda stopaj uygulaması söz konusu olacaktır. Bu durumda HMRC, kripto varlığın ödeme zamanındaki sterlin değerini esas alacaktır.

Transfer/işlem vergisi açsısından bir inceleme yapmak gerekirse, hisse senetleri ile satılabilir menkul kıymetler üzerinde damga vergisi uygulaması bulunmaktadır. Birleşik Krallık damga vergisi (stamp duty reserve tax) vergilendirilebilir menkul kıymetlerin değişimini konu alan anlaşmalarda uygulanmaktadır. Değişim tokenları menkul kıymet ya da hisse senedi olarak kabul edilmediğinden bu gibi bir transfer/işlem vergisi uygulaması da söz konusu olmayacaktır. Bununla birlikte HMRC her somut olayın kendi özellikleri içinde incelenmesi gerekliliğini de vurgulamıştır.

Vergi mükelleflerinin vergi beyannamelerinde kripto varlıklar ile ilgili beyanlarını desteklemek için özel bir kayıt yükümlülüğü bulunmamaktadır. Vergi mükelleflerinin olağan kayıt tutma yükümlülüğünün yeterli olduğu ifade edilmiştir.

Benzer şekilde, kripto varlık alım satım platformları ile cüzdan sağlayıcılarının da müşterileri ile ilgili HMRC'ye karşı özel bir raporlama yükümlülüğü bulunmamaktadır.

HMRC üçüncü kişileri bir vergi mükellefinin durumu ile ilgili olmak kaydıyla her zaman bilgi ve belge vermeye zorlayabilir.

• Almanya Uygulaması:

Türk vergi hukuku açısından dolaylı da olsa kaynak kabul edilebilecek olan Almanya uygulamasına daha detaylı bakılmasında fayda bulunmaktadır.

Almanya'da kripto varlıklar özelinde çıkartılmış herhangi bir vergi düzenlemesi bulunmamaktadır. Alman vergi kanunlarında bulunan genel esaslar, kripto varlıklara da uygulanmaktadır. Muhasebe standartları açısından, Alman Ticaret Kanunu uygulama alanı bulmaktadır. Finansal piyasa denetimi açısından kripto varlıklar özelinde bazı düzenlemeler getirilmiştir. Vergisel açıdan bir sonucu olmasa da Alman Bankacılık Kanunu'nda kripto varlıklar finansal araç olarak kabul edilmiştir.

Özel kripto varlık satışları, ödeme aracı olarak kripto varlıkların kullanımı, madencilik faaliyetlerinin vergilendirilebilirliği, kripto varlıkların değerlemesi ve KDV'ye ilişkin temel bazı konulara farklı otoriteler tarafından çeşitli kılavuz ve açıklamalar bulunmaktadır.

Alman Maliye Bakanlığı konu ile ilgili detaylı bir kılavuz hazırlığı içerisindedir.

Kripto varlıklar gelir vergisi ve sermaye kazancı vergisi bakımından ne şekilde sınıflandırılmaktadır?

Alman Federal Maliye Denetim Kurumu Kripto varlıkları özelliklerine göre 3'e ayırmaktadır.

- Ödeme tokenları; ödeme aracı olarak kullanılmaktadır.

- Menkul kıymet tokenları; sahiplerine, çıkaran şirkete karşı birtakım hak ve yetkiler sunmaktadır.

- Hizmet tokenları; mal ve hizmetlere erişim amacıyla kullanılmaktadır.

Vergi mevzuatının uygulanabilmesi içi bu genel ayrım kullanılmaktadır.

Kripto varlıkların sınıflandırılması ile ilgili diğer bir sorun, kripto varlıkların Alman Gelir Vergisi Kanunu bakımından bir varlık olarak kabul edilip edilemeyeceği sorunudur.

Gerçek kişiler açısından kripto varlıklar "diğer varlıklar" olarak nitelendirilmektedir.

İşletmeler açısından ise, muhasebesel amaçlarla sınıflandırılmıştır. Genel esaslar aşağıdaki gibidir:

- Kripto varlıklar özellikle de ödeme tokenları gayri maddi varlık olarak kabul edilmektedir.

- Duran varlık ya da dönen varlık olarak nitelendirilmesi, işletmeye kalıcı olarak tahsis edilip edilmediğine bağlıdır. Ödeme tokenları sık sık dönen varlık olarak nitelendirmektedir.

- Kripto varlıklar amortismana tabi değildir.

Kripto varlıkların fiat para karşılığı satılmasının gelir vergisi/sermaye kazancı vergisi açısından sonuçları nedir?

Gerçek kişiler açısından, bir yıl içinde kripto varlık alım satımından elde edilen kazanç vergiye tabidir. Bir yıldan daha uzun süre kripto varlıkların elde bulundurulması halinde kazanç vergiye tabi değildir.

Yıllık olarak elde edilen toplam kazanç, eğer 600 Euro'nun altında ise, vergiye tabi değildir. Eğer yıllık toplam kazanç 600 Euro'nun üzerinde ise kazancın tamamı vergiye tabidir.

Kripto varlıklarla ilgili lending ve staking faaliyetleri açısından elde tutma süresinin 1 yıldan 10 yıla çıkartılması konusunda görüşler bulunmaktadır.

Madencilik faaliyetinin gelir/sermaye kazancı vergisi açısından sonuçları nelerdir?

Madencilik faaliyetinin vergisel sonucu, bu faaliyetin bir işletme faaliyeti olup olmamasına göre değişmektedir. Başarılı bir madencilik için bilgisayar donanımı, enerji kaynağı gibi kaynakların gerekliliği sebebiyle, madencilik faaliyeti genellikle işletme faaliyeti olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, Alman Federal Maliye Bakanlığı "sürekli olmayan" madencilik faaliyetlerini ticari faaliyet olarak değerlendirmemiştir. Ayrıca, madencilik faaliyeti gelir elde etme amacıyla yapılmamakta ise, tamamen vergi dışı bir hobi faaliyeti olarak da değerlendirilebilmektedir.

Kripto varlıklarla yapılan ödemeler stopaja tabi mi?

Kripto varlıklar ile yapılan ödemeler özelinde bir stopaj düzenlemesi söz konusu değildir. Ödemenin türüne ve niteliğine göre stopaj uygulaması olup olmadığı söylenebilir. Almanya'da, Türkiye'de olduğu gibi, stopaj ayrı bir vergi değil; gelir vergisi için bir ödeme yöntemidir. Vergi sorumlusunun vergiyi kaynakta kesip vergi idaresine ödemesi gerekmektedir. Kripto varlık ile yapılan ödemeler açısından bu durum sorun teşkil edecektir çünkü vergi idaresine verginin fiat para cinsinden ödenmesi gerekmektedir.

Kripto varlıklarla yapılan işlemler herhangi bir transfer vergisine tabi mi?

Kripto işlemlerde uygulanabilecek vergi, taşınmazların devrine ilişkindir. Taşınmazın mülkiyetinin devrinde ve bir taşınmaza sahip bir şirketin hisselerinin en az %95'inin değişiminde bu vergi söz konusu olmaktadır. Buna bağlı olarak da hisse sahipliğine bağlı olan hakları temsil eden equity tokenların transferi de vergilendirilebilir bir işlem olarak kabul edilecektir.

Kripto varlıklarla ilgili beyannamelerde yer alan beyanları desteklemek için herhangi bir kayıt belge tutma yükümlüğü var mı?

Vergi beyannamesinde kripto varlıklar üzerinden elde ettiği karı bildirmeyen vergi mükellefi eksik bildirim sebebiyle 50,000 Euro idari para cezası ile birlikte vergi kaçakçılığı suçu kapsamında da cezai sorumluluğu gündeme gelebilecektir.

Dijital cüzdan adresinin kaybolması ya da başka kişilerle paylaşılmış olması durumunda vergisel durumu kanıtlamada ispat yükü kime ait?

Alman vergi idareleri vergisel durum ile ilgili olayları ex officio incelemek durumundadır. Buna bağlı olarak da vergi mükellefinin yerine getirmesi gereken bir ispat yükü bulunmamaktadır. Bununla birlikte, iş birliği yükümlülüğü gereğince, vergi mükellefleri vergi idarelerine ilgili olayların aydınlatılması için destek olmak durumundadır. Buna bağlı olarak da dijital cüzdanın kaybolması ya da üçüncü kişilerle paylaşılmış olunması durumunda vergi mükellefinin olayın gerçekliği ve detayları ile ilgili olarak vergi idaresini aydınlatma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Kripto varlık değiş tokuş sağlayıcıları (alım satım platformları) ve cüzdan sağlayıcılarının herhangi bir raporlama yükümlülüğü var mı?

Alman vergi hukukuna göre, kripto varlık alım satım platformları ile cüzdan sağlayıcıları (vergi beyannamesi vermek gibi) genel raporlama yükümlülüklerine tabidir. Kripto varlıklar özelinde bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. Herhangi bir diğer kişi gibi vergi idaresi tarafından üçüncü kişilerin vergilendirilmesi ile ilgili olarak üçüncü kişiler hakkında bilgi vermeye zorlanabilir. Kripto varlık alım satım platformları ile cüzdan sağlayıcılar, bankacılık lisansının bulunması gerekliliğini arayan finansal piyasa denetimi alanında regülasyona tabidir.

Kripto varlık sahibi vergi mükelleflerinin, gelir vergisi/sermaye kazanç vergisi beyannamesi dışında bir raporlama yükümlülüğü var mı?

Kripto varlıklar özelinde ek bir raporlama yükümlülüğü bulunmamaktadır.

Kripto varlık değiş tokuş sağlayıcıları (alım satım platformları) ve cüzdan sağlayıcıları CRS/FATCA raporlamasına tabi mi?

Almanya, 29 Ekim 2014 itibariyle, Yabancı Hesapların Vergi Uyum Yasası (FATCA) gereklilikleri ile ilgili olarak ABD ile Hükümletlerarası Anlaşma (IGA)'yı ve Çok Taraflı Yetkili Makam Anlaşması'nı onaylamış ve iç hukuku haline getirmiştir.

Kripto varlık değiş tokuş sağlayıcıları (alım satım platformları) ve cüzdan sağlayıcılarının bu rejime tabi olup olmadığı hakkında Alman vergi idareleri tarafından bir açıklama ya da kılavuz bulunmamaktadır. Kripto varlıklar geleneksel anlamda finansal varlık olmadığı ve bu sebeple de Kripto varlık değiş tokuş sağlayıcıları (alım satım platformları) ve cüzdan sağlayıcılarının Alman hukukuna göre finansal kurum olmadığı dolayısıyla da bunların CRS/FATCA ve diğer bilgi değişimi yükümlülüklerine tabi olmadığı ileri sürülebilecektir.

• ABD Uygulaması :

Kripto varlıklarla yapılan ödemeler stopaja tabi mi?

Diğer ödemelerde söz konusu olduğu gibi kripto varlıklar ile yapılan ödemeler de stopaja tabi tutulmaktadır. Ayrıca Amerikan vatandaşı olamayan kişilere yapılan ödemeler de, ödemenin başka şekilde yapılmasından farklı olmaksızın, stopaja tabidir.

Kripto varlıklar işlem vergisine (transfer tax) tabi mi?

Veraset ve intikal vergisi dışında işlem vergisine benzer bir vergi bulunmamaktadır.

Kripto varlıklarla ilgili beyannamelerde yer alan beyanları desteklemek için herhangi bir kayıt belge tutma yükümlüğü var mı?

Genel belgeleme yükümlülükleri dışında, kripto varlık sahibi vergi mükelleflerinin ayrı bir belgeleme yükümlülüğü bulunmamaktadır. IRS, sanal para olarak yapılan işlemlerin faturaları, satışı, değişimi veya başka bir şekilde tasarrufu ve piyasa değerine ilişkin belgeleri tutma yükümlülüğünü teyit etmiştir.

Kripto varlık değiş tokuş sağlayıcıları (alım satım platformları) ve cüzdan sağlayıcılarının herhangi bir raporlama yükümlülüğü var mı?

Kripto varlıklarla ilgili işlemler hakkında raporlama yükümlüğü ile ilgili bir düzenleme vardır. Özellikle, maaşların sanal para olarak yapılması halinde işveren tarafından raporlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Coinbase gibi büyük kripto varlık alım satım platformlarının da bazı kullanıcılar hakkında raporlama yükümlülükleri bulunmaktadır.

Alım satım platformları ve cüzdan sağlayıcılar gibi üçünü kişilerdeki bilgileri edinebilmek için vergi idaresinin elinde ne gibi yetkiler bulunmakta?

IRS'in üçüncü kişileri bilgi vermeye zorlama imkânı bulunmaktadır. Kasım 2016'da IRS, 2013-2015 yıllarında bitcoin transferi yapan bütün ABD Coinbase kullanıcılarının bilgilerini talep etmiştir. Coinbase ise bu talebi 20.000 USD'nin üzerinde işlem yapan müşterilerle ve aşağıdaki bilgilerle sınırlandırılmasını talep etmiştir:

1. Vergi mükellefinin kimlik numarası
2. İsmi
3. Doğum tarihi
4. Adresi
5. İşlem dökümü (işlem tarihi, miktarı, türü, işlem sonrası bakiyesi ve işlemin karşı taraflarının isimlerini içerecek şekilde)
6. Bütün dönemsel hesap dökümü ve faturaları.

Bu talep, Coinbase'in 13.000 hesap sahibinin kayıtlarını teslimi ile sonuçlanmıştır.